

T.Y.B.A. Sociology - paper - IV - Social Theory April 12.

87 : 1st half-12-JP

Con. 213 & (a)-12.

(OLD COURSE)

CR-1968-1969

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. Give an account of Auguste Comte's contributions towards the development of Sociology. 20
2. Explain Karl Marx's contribution with regard to :—
(a) Dialectical Materialism 10
(b) Alienation. 10
3. Explain the forms of Social Solidarity discussed by Emile Durkheim in his theory of 'Division of Labour in Society'. 20
4. Discuss in detail Max Weber's theory of social action and his concept of ideal types. 20
5. Explain Talcott, Parson's 'Theory of Social Action' and 'Social System'. 20
6. Explain Merton's views on Functionalism and elaborate on the concept of reference group theory. 20
7. Critically evaluate Ralph Dahrendorf's conflict theory with examples. 20
8. Discuss George Herbert Mead's approach towards symbolic interactionism. How has Mead described the genesis of self. 20
9. Elaborate on the theory of the looking glass self as given by Charles Horton Cooley. 20
10. Write short notes on any **two** of the following :— 20
  - (a) Social Facts.
  - (b) Weber's views on Religion and Social Change.
  - (c) Merton's theory of Anomie.
  - (d) Primary Group.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(जूना अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. समाजशास्त्राच्या विकासातील ऑगस्ट काँत यांचे योगदान स्पष्ट करा. २०
२. खालील मुद्द्यांच्या आधारे कार्ल मार्क्स यांचे योगदान स्पष्ट करा :- १०
(अ) द्वंद्वात्मक भौतिकवाद १०
(ब) अलगीकरण.
३. एमिल दुखाईम यांच्या 'श्रमविभाजनाच्या सिध्दांताद्वारे सामाजिकदृढत्वाच्या प्रकारांची चर्चा करा. २०
४. मॅक्स वेबर यांच्या 'सामाजिक क्रियेचा' सिध्दांत व 'आर्दश प्ररूपाची' संकल्पना याची सविस्तर मीमांसा करा. २०
५. 'टालकट पारसन्स' यांच्या 'सामाजिक क्रिया' व 'समाज व्यवस्था' हे सिध्दांत सविस्तर स्पष्ट करा. २०
६. मर्टन यांचे कार्यवादी विचार स्पष्ट करून, त्यांच्या 'संदर्भ गटाच्या' सिध्दांताचे विश्लेषण करा. २०
७. राल्फ डेन्हेनडॉर्फ यांच्या 'संघर्षवादी' सिध्दांताचे सोदाहरण मूल्यमापन करा. २०
८. जॉर्ज हर्बर्ट मीड यांच्या 'प्रतिकात्मक आंतरक्रियावादाची' चर्चा करून, त्यांनी मांडलेली स्वत्वाची संकल्पना स्पष्ट करा. २०
९. चार्ल्स हर्टन कुली यांच्या 'स्वप्रतिबिंबित्वाच्या' सिध्दांताची मीमांसा करा. २०
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :- २०
(अ) सामाजिक तथ्य.
(ब) धर्म व सामाजिक परिवर्तनाबाबतचे वेबर यांचे विचार.
(क) मर्टन यांचा प्रमाणकशून्यतेचा सिध्दांत.
(ड) प्राथमिक गट.

Con. 213(a)-12.

3

CR-1969

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N.B. (1) Attempt any **five** questions.(2) **Figures** on the **right** indicate **full** marks.

1. (a) Briefly explain Enlightenment and the French Revolution. 10
(b) Explain Herbert Spencer's organismic model. 10
2. (a) Briefly explain modes of production and the theory of class according to Karl Marx. 10
(b) Elaborate on Marx's concept of Alienation. 10
3. (a) Elaborate on Durkheim's theory of suicide. 10
(b) Explain the elementary forms of religious life according to Durkheim. 10
4. Explain Max Weber's contribution with reference to :—
(a) Social Action, Power and Authority. 10
(b) Sociology of Religion (India, China). 10
5. (a) Discuss Parson's theory of social system. 10
(b) Examine Merton's theory of function. 10
6. (a) Elaborate on the Dramaturgy of Erving Goffman. 10
(b) Briefly explain Phenomenology and Ethnomethodology with examples. 10
7. (a) Explain the main tenets of critical theory. 10
(b) Elaborate on Habermas critique of Science and Rationality. 10
8. (a) Discuss Giddens's theory of Structuration, Agency and Actions. 10
(b) Examine Giddens's views on Reconceptualizing Institutions. 10
9. (a) Explain the meaning of Post-Modernism. 10
(b) Discuss Foucault's ideas on madness and civilization. 10
10. Write short notes on any **two** of the following :—
(a) Ideas of St. Simon. 20
(b) Social Facts.
(c) Merton's Middle Range Theory.
(d) Ideas of Alfred Schutz.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.

१. (अ) प्रबोधनकाळ व फ्रेंच राज्यक्रांती याचे थोडक्यात स्पष्टीकरण द्या. १०
(ब) हर्बर्ट स्पेन्सर यांचा सेंद्रीयवादी नमुना स्पष्ट करा. १०
२. (अ) कार्ल मार्क्स यांच्या 'उत्पादन पद्धतीचे स्वरूप' व 'वर्ग व्यवस्था' यांची थोडक्यात चर्चा करा. १०
(ब) मार्क्स यांच्या अलगीकरणाच्या सिद्धांताचे परीक्षण करा. १०
३. (अ) डूरखाईम यांच्या आत्महत्येच्या सिद्धांताचे परीक्षण करा. १०
(ब) 'धार्मिक जीवनाच्या पद्धती' याबाबत डूरखाईम यांचे विचार थोडक्यात स्पष्ट करा. १०
४. मॅक्स वेबर यांच्या योगदानाचे पुढील घटकांच्या आधारे स्पष्टीकरण द्या :- १०
(अ) सामाजिक क्रिया, सत्ता व अधिकार. १०
(ब) धर्माचे समाजशास्त्र (भारत व चीनच्या संदर्भात). १०
५. (अ) पारसनस यांच्या समाजव्यवस्थेच्या सिद्धांतांची चर्चा करा. १०
(ब) मर्टन यांच्या 'कार्यवादी' सिद्धांताचे मूल्यमापन करा. १०
६. (अ) आर्यनहिन गॉफमन यांच्या नाट्यशास्त्रविषयीचे विचार यांचे परीक्षण करा. १०
(ब) 'लोकोत्तर पद्धतीशास्त्र' व 'मानववंशीयशास्त्र' यांची सोदाहरण थोडक्यात विवेचन करा. १०
७. (अ) मूल्यमापनात्मक सिद्धांताची मुख्य तत्वे स्पष्ट करा. १०
(ब) हैबरमास यांच्या 'विज्ञानाची चिकित्सा व तार्किकता' याविषयीचे विचार विशद करा. १०
८. (अ) गिडींग्स यांच्या 'रचनाकरण, संस्था व कृती' सिद्धांताची चर्चा करा. १०
(ब) गिडींग्स यांचे संस्थांचे पुनर्संकल्पीकरण याबाबतच्या विचारांचे परीक्षण करा. १०
९. (अ) 'आधुनिकोत्तरवादाचा' अर्थ स्पष्ट करा. १०
(ब) फुको यांच्या 'मॅडनेस' व 'सुसंस्कृत जग' या विचारांची चर्चा करा. १०
१०. पुढीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :- २०
(अ) सेंट सीमांचे विचार.
(ब) सामाजिक तथ्य.
(क) मर्टन यांचा मध्यमस्तरीय सिद्धांत.
(ड) अल्फ्रेड सूट्झ यांचे विचार.

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

For Regular Students :

- N. B. : (1) Attempt any **four** questions from Question Nos. 1 to 8.
(2) All questions carry **equal** marks (20 marks each).

For IDOL Students :

- N. B. : (1) Attempt any **four** questions from Question Nos. 1 to 8.
(2) Attempt any **one** question from Question Nos. 9 and 10.

1. Explain the meaning and characteristics of Social Research and discuss the relationship between "Theory" and "Research".
2. Define Survey method and examine the various types of social surveys.
3. Define "Questionnaire" and state its advantages and disadvantages.
4. What is Sampling ? Enumerate the different types of sampling. Give one example of each type of sampling.
5. Describe the following steps used in the Research process :—
(a) Data Collection.
(b) Hypothesis.
(c) Analysis and Interpretation of data.
6. What do you understand by :—
(a) Measures of Central Tendency.
(b) Measures of Dispersion.
7. Explain with reference to graphic presentation :—
(a) Frequency Polygon.
(b) Cumulative Frequency Polygon.
(c) Histogram.
8. Write short notes on any **two** :—
(a) Objectivity in Social Research.
(b) Case Study Method.
(c) Documentary Sources.
(d) Standard Deviation.

[For IDOL Students only]

9. Explain the term "Tabulation". What are the different types of tables used by the Social Researcher ?
10. Explain the technique of participant and non-participant observation in field studies.

(मराठी रूपांतर)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी]

(२ $\frac{1}{2}$ तास)

[एकूण गुण : ८०]

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी]

(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी :

- सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत (प्रत्येकी २० गुण).

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी :

- सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) प्रश्न क्र. ९ व १० पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

१. सामाजिक संशोधनाचा अर्थ व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा आणि "सिध्दांत" व "संशोधन" यातील परस्पर संबंधांची चर्चा करा.

[TURN OVER]

२. सर्वे पद्धतीचा अर्थ सांगा आणि सर्वेच्या विविध प्रकारांचे परीक्षण करा.
३. प्रश्नावलीची व्याख्या सांगा आणि तिचे फायदे-तोटे कोणते आहेत ?
४. नमुन्याची व्याख्या सांगा. विविध नमुना पद्धती विशद करा. प्रत्येक नमुना प्रकाराचे एक उदाहरण द्या.
५. संशोधन प्रक्रियेमध्ये वापरल्या जाणाऱ्या खालील पायऱ्यांचे वर्णन करा :-
  - (अ) माहिती संकलन.
  - (ब) अभ्युपगम/गृहितत्व.
  - (क) माहितीचे पृथःकरण आणि विशदीकरण.
६. खालील बाबींच्या संदर्भात तुम्हाला काय माहित आहे ?
  - (अ) केंद्रीय पद्धतीची मापके.
  - (ब) विचलनाची मापके.
७. खालील बाबींचे योग्य आकृत्यांच्या आधारे स्पष्टीकरण द्या:-
  - (अ) बहुभूजाकृती वारंवारीता आलेख.
  - (ब) बहुभूजाकृती संचयीवारंवारीता आलेख.
  - (क) हिस्टोग्राम.
८. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-
  - (अ) सामाजिक संशोधनातील वस्तू निष्ठता.
  - (ब) व्यष्टी अध्ययन पद्धती.
  - (क) लिखित साहित्याचे मार्ग.
  - (ड) प्रमाण विचलन.

[दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी]

९. “सारणीकरण” ही संज्ञा स्पष्ट करा. सामाजिक संशोधका कडून कोणकोणत्या विविध प्रकारच्या सारणींचा वापर केला जातो ?
१०. क्षेत्रीय कार्यातील सहभागी आणि असहभागी निरीक्षण तंत्राचे स्पष्टीकरण द्या.

Con. 74 (a) -12.

(REVISED COURSE)

CR-1993

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

For Regular Students :

- N. B. : (1) Attempt any **four** questions from Question Nos. 1 to 8.
 (2) **All** questions carry **equal** marks (20 marks each).
 (3) Use of **Simple** Calculator is **allowed**.

For IDOL Students :

- N. B. : (1) Attempt any **four** questions from Question Nos. 1 to 8.
 (2) Attempt any **one** question from Question Nos. 9 and 10.
 (3) **All** questions carry **equal** marks (20 marks each).
 (4) In **all** attempt **five** questions.

1. What do you understand by Social Research ? Discuss positivistic perspective in Social Research.
2. Explain and examine the uses and limitations of Survey approach in Social Science.
3. What is an Interview ? Discuss the process of conducting interviews for collecting data.
4. What is Participant Observation. Discuss the uses and limitations of participant observation.

(b) Calculate the mean and median for the following data :—

EClass	Frequency
40-44	2
45-49	00
50-54	05
55-59	07
60-64	09
65-69	11
70-74	06
75-79	08
80-84	04
85-89	02
90-94	02

N = 56

OR

6. Explain the following diagrams and graphs :—

- (a) Bar diagrams (b) Ogive
(c) Histogram (d) Pie Chart.

7. (a) What is Standard Deviation ? What are its merits and demerits ?

(b) Compute Standard Deviation for the following data :—

Class	Frequency
18-20	03
20-22	09
22-24	11
24-26	16
26-28	48
28-30	10
30-32	03

N = 100

8. Write short notes on any two :—

- (a) Case Study (b) Descriptive Design
(c) Action Research (d) Content Analysis.

[For IDOL Students only]

9. What is Questionnaire ? Discuss the basic considerations while constructing the questionnaire.

10. Analyse the significance and limitations of historical approach in Social Research.

(मराठी रूपांतर)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी :

- सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत (प्रत्येकी २० गुण).
(३) सामान्य कॅलक्युलेटर वापरास परवानगी आहे.

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी :

- सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) प्रश्न क्र. ९ व १० पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.
(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत (प्रत्येकी २० गुण).
(४) सर्व मिळून पाच प्रश्न सोडवा.

२. सामाजिकशास्त्रातील सर्वेक्षण पद्धतीचा (पाहणी पद्धती) उपयोग आणि मर्यादा स्पष्ट करा.
३. मुलाखत म्हणजे काय ? माहिती संकलनासाठी मुलाखतीचे आयोजन ह्या प्रक्रियेची चर्चा करा.
४. सहभागी निरीक्षण म्हणजे काय ? सहभागी निरीक्षणाचा उपयोग आणि मर्यादा यांची चर्चा करा.
५. नमूना पद्धतीचा अर्थ आणि वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. संभाव्य नमूना पद्धतीच्या कोणत्याही तीन पद्धतींवर चर्चा करा.
६. (अ) केंद्रीय प्रवृत्तीची मापक म्हणून मध्यमा आणि मध्यगा स्पष्ट करा.
(ब) खालील सामुग्रीच्या आधारे मध्यमा आणि मध्यगा पूर्ण करा.

वर्ग	वारंवारीता
४०-४४	०२
४५-४९	००
५०-५४	०५
५५-५९	०७
६०-६४	०९
६५-६९	११
७०-७४	०६
७५-७९	०८
८०-८४	०४
८५-८९	०२
९०-९४	०२

N = ५६

OR

६. खालील दिलेल्या घटकाची आकृती आणि आलेख काढा :-
(अ) स्तंभ लेखन (ब) ओगीव
(क) हिस्टोग्राम (क) पाय-तक्ता/आलेख.
७. (अ) प्रमाण विचलन म्हणजे काय ? त्याचे गुण-दोष काय आहेत ?
(ब) खालील सारणीच्या आधारे प्रमाण विचलन पूर्ण करा :-

वर्ग	वारंवारीता
१८-२०	०३
२०-२२	०९
२२-२४	११
२४-२६	१६
२६-२८	४८
२८-३०	१०
३०-३२	०३

N = १००.

८. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-
(अ) व्यष्टी अध्ययन (ब) विस्तृत आराखडा
(क) कृती आराखडा (ड) आशय विश्लेषण.

[दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी]

९. प्रश्नावली म्हणजे काय ? प्रश्नावली तयार करताना कोणत्या मुलभूत बाबी (गोष्टी) लक्षात घ्याव्या लागतात ?
१०. सामाजिकशास्त्रातील ऐतिहासिक पद्धतींच्या महत्वाचे आणि मर्यादाचे परीक्षण करा.

N.B. : (1) Attempt any five questions.

(2) All questions carry equal marks (20 Marks each).

1. Explain in detail the contribution of Wirth or Burgess to Urban Sociology.
2. Discuss the case study of Mumbai or Bangalore in relation to the Urban Social Structure.
3. Describe the history of Urbanization in India with reference to colonial period.
4. Elaborate the Suburbanisation and Satellite cities as two dimensions of Urban growth.
5. Define slums. What are the causes and consequences of growth of slums in cities ? What are the measures taken by the government to eradicate slums from the cities ?
6. Examine the Dualistic Labour that exists in cities.
7. Highlight the problems of Noise and Air pollution as issues of the Urban environment.
8. Explain in detail various aspects of commercialization of festivals in cities with specific examples.
9. Show how Urban Planning is necessary for proper growth of cities. Explain with reference to the five year plans.
10. Write short notes on any two of the following :-
  - (a) Global city
  - (b) Water crisis
  - (c) Local Self Government
  - (d) Urban violence.

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पांच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. वर्थ किंवा बर्गस यांनी नागरी समाजशास्त्राला दिलेल्या योगदानाचे सविस्तर स्पष्टीकरण द्या.
२. मुंबई किंवा बेंगलोरच्या अनुशंगाने नागरी सामाजिक संरचनांच्या व्यष्टी अध्ययनाची चर्चा करा.
३. ब्रिटीश काळाचा संदर्भ देवून भारतातील शहरीकरणाच्या इतिहासाचे वर्णन करा.
४. शहर वृद्धीच्या दोन बाजू म्हणून उपनागरीकरण आणि उपग्रह शहरे यांचे वर्णन करा.
५. झोपडपट्टीची व्याख्या करा. शहरातील झोपडपट्ट्यांची कारणे आणि परिणाम कोणते ? झोपडपट्टी निर्मूलनासाठी सरकारने हाती घेतलेले उपाय कोणते आहेत ?
६. शहरातील बहुविध (ड्युलीस्टक) कामगार व्यवस्था काय आहे याचे परिक्षण करा.
७. नागरी पर्यावरणात्मक प्रश्न (समस्या) म्हणून ध्वनी आणि हवा प्रदुषणांच्या प्रश्नांवर प्रकाश टाका.
८. ठराविक उदाहरणांच्या आधारे शहरातील उत्सवांच्या व्यापारीकरणाच्या विविध बाजूंचे सविस्तर विश्लेषण द्या.
९. शहरांच्या सुयोग्य वाढीसाठी नगर नियोजन कसे गरजेचे असते ते पंचवार्षिक योजनांच्या आधारे दर्शवा (दाखवा).
१०. खालीलपैकी दोहोंवर सविस्तर टिपा लिहा :-
  - (अ) जागतिक शहर
  - (ब) पाणी (जल) संघर्ष
  - (क) स्थानिक स्वराज्य संस्था
  - (ड) शहरी हिंसककृत्ये.

PH Exam. March 12 17

Con. 086 & (a)-12.

(OLD COURSE)

(3 Hours)

CR-1956-1

[Total Marks : 100]

N.B. : (1) Attempt any **five** questions.(2) All questions carry **equal** marks (20 Marks each).

1. Write an overview of the development of Urban Studies in USA and India.
2. Critically analyse any three theories of Urban Ecology.
3. Describe the factors responsible for the historical rise and development of cities in India.
4. Explain the causes and problems of slums in Indian cities with special reference to floating and homeless population.
5. Analyse the impact of the Media Revolution on city dwellers.
6. Describe the nature of violence and crime in the modern city.
7. Discuss the changing structure and function of family in Urban India.
8. Define Urban renewal and explain the role of institutional agencies in the governance of cities.
9. Distinguish between Urban Planning and Urban Renewal. What are the obstacles to Urban Planning ?
10. Write notes on any **two** :-
  - (a) Urbanism
  - (b) Megacity
  - (c) Satellite Centres
  - (d) Urbanization.

(जुना अभ्यासक्रम)

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

१. भारत आणि अमेरिकेतील नगर अध्ययनाच्या विकासाचा थोडक्यात आढावा घ्या.
२. नागरी परिस्थितीशास्त्रीय कोणत्याही तीन सिद्धांतांचे चिकित्सक पृथक्करण करा.
३. भारतातील शहरांचा ऐतिहासिक उदय आणि विकास यासाठी जबाबदार असलेल्या घटकांचे वर्णन करा.
४. भारतातील शहरांमध्ये आढळणाऱ्या झोपडपट्ट्यांच्या कारणांचे आणि समस्यांचे फिरत्या आणि बेघर लोकसंख्येचा विशेष संदर्भ देऊन स्पष्टीकरण द्या.
५. जनसंपर्क माध्यमांच्या क्रांतीचा शहरवासियांवर झालेल्या परिणामांचे पृथक्करण करा.
६. आधुनिक शहरातील हिंसक कृत्ये आणि गुन्हे यांच्या स्वरूपाचे वर्णन करा.
७. भारतातील शहरी कुटुंबाची बदलती रचना आणि कार्ये यावर चर्चा करा.
८. नगर पुनर्रचनेची व्याख्या सांगा. नागरी कारभार चालविण्यामध्ये संस्थात्मक माध्यमांची भूमिका स्पष्ट करा.
९. शहर (नगर) नियोजन आणि नगर पुनर्रचना या दोहोंतील फरक स्पष्ट करा. भारतातील नगर नियोजनात कोणते अडथळे आहेत ?
१०. कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा :-
  - (अ) शहरवाद
  - (ब) महानगर

21 : 1st half. 12-AM(a)

Con. 76 & (a)-12.

T.Y.B.A.

Sociology - paper - VII/VIII - Sociology of Social Movements
(OLD COURSE) April 11
CR-1944-1945

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. Explain the term Social Movement and Discuss its characteristics.
2. Critically examine the Revitalisation theory of Social Movement.
3. Evaluate the Relative Deprivation theory of Social Movement.
4. Analyse the structure of Social Movements with reference to :—
(a) Role of Ideology
(b) Mobilisation.
5. Analyse the genesis and principles of Arya Samaj as a Revivalist Movement.
6. Explain the Significance of Brahmo Samaj as a modern Religious Movement in the 19th Century.
7. How does Eco-feminism explain the interconnected oppressions of gender and nature.
8. Assess the Delit Movement with reference to its Ideology and Leadership.
9. Critically evaluate the Tribal Movement in India.
10. Write short notes on any **two** of the following :—
(a) Strain theory
(b) Causes of Naxalite Movement
(c) Trajectory of Social Movement
(d) Types of Leadership.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. सामाजिक चळवळ ही संज्ञा स्पष्ट करा आणि तिच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा.
२. सामाजिक चळवळीच्या नवचैतन्यवादी सिद्धांताचे चिकीत्सक परीक्षण करा.
३. सामाजिक चळवळीच्या सापेक्ष वंचितता सिद्धांताचे मूल्यमापन करा.
४. खालील मुद्द्यांच्या आधारे सामाजिक चळवळीच्या रचनेचे पृथक्करण करा :-
(अ) आदर्शवादाची भूमिका
(ब) गतीशिलता.
५. पुनरुज्जीवनवादी चळवळ म्हणून आर्य समाजाच्या उत्पत्तीचे आणि तत्त्वांचे पृथक्करण करा.
६. १९व्या शतकातील आधुनिक धार्मिक चळवळ म्हणून ब्राह्मोसमाजाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
७. लिंगभेद आणि पर्यावरण यांच्यातील अंतर्गत संबंधाचे स्पष्टीकरण पर्यावरणवादी स्त्रीत्ववाद कसे करतो.
८. दलित चळवळीच्या आदर्श आणि नेतृत्वासंदर्भात टिकात्मक परीक्षण करा.
९. भारतातील आदिवासी चळवळीचे चिकीत्सक मूल्यमापन करा.
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा :-
(अ) तणाव सिद्धांत
(ब) नक्षलवादी चळवळीची कारणे
(क) सामाजिक चळवळीचे मार्ग
(ड) नेतृत्वाचे प्रकार.

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. What is Social Movement ? Discuss the essential characteristics and components of Social Movements.
2. Explain the 'Relative Deprivation' and 'Strain' theory of Social Movements.
3. How does the 'Social Movements' theory explain the changing character of contemporary movements.
4. Critically analyse Workers Movement in India.
5. Discuss Tribal Movements with respect to issues and organizational patterns.
6. 'Dalit Movement represents the subaltern perspective on caste'. Explain.
7. What are New Farmers Movement ? Discuss the issues that have dominated the New Farmers Movements in India.
8. "Sons of the Soil' Movements demand group rights to employment and other opportunities'. Discuss in the context of the sons of the Soil Movement in Assam.
9. Analyse the different dimensions of the movement for political autonomy in Nagaland.
10. Write short notes on any **two** of the following :—
  - (a) Civil Society
  - (b) Resource mobilization theory
  - (c) Organizational aspects of the movement in Maharashtra
  - (d) Historical context of the Kashmir movement.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. सामाजिक चळवळ म्हणजे काय ? सामाजिक चळवळीची महत्त्वपूर्ण वैशिष्ट्ये आणि विभाग यांची चर्चा करा.
२. सामाजिक चळवळी संदर्भातील सापेक्ष वंचितता आणि तणाव सिद्धांत स्पष्ट करा.
३. नविन सामाजिक चळवळी सिद्धांत समकालीन (सध्यकालिन) चळवळीचे बदलते स्वरूप कसे स्पष्ट करतो ते सांगा.
४. भारतातील कामगार चळवळीचे टिकात्मक परीक्षण करा.
५. आदिवासी चळवळीचे प्रश्न आणि संघटनात्मक रचनांच्या संदर्भात चर्चा करा.
६. “दलित चळवळ जातीच्या संदर्भातील पर्यायी (सबअल्टर्न) दृष्टीकोन सादर करतो” - स्पष्ट करा.
७. नविन शेतकरी चळवळ काय आहे ? भारतातील नविन शेतकरी चळवळीने हाताळलेले प्रश्न कसे प्रभावशाली ठरले आहे याची चर्चा करा.
८. “भूमीपुत्रांची चळवळ रोजंदरांना समूहअधिकार आणि अन्य रोजगार संधीची मागणी करतात”, आसाममधील भूमिपुत्रांच्या चळवळी संदर्भात याची चर्चा करा.
९. नागालँडमधील राजकीय स्वायत्ततेच्या चळवळीच्या विविध दिशांचे (बाजूंचे) पृथक्करण करा.
१०. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-
 (अ) नागरी समुदाय
 (ब) संसाधन गतीशिलता सिद्धांत
 (क) महाराष्ट्रातील चळवळींच्या संघटनात्मक बाजू
 (ड) कश्मीर चळवळीचा ऐतिहासिक संदर्भ.

VT-F.H.Exam. Jan.-12- 11

Con. 82 &(a)-12.

(OLD COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

T.Y.B.A.

Sociology - paper - VII / VIII - Introduction to Human Resource Development April CR-1935-1936

N.B. : (1) Attempt any **five** questions.

(2) **All** questions carry **equal** marks. (20 marks each)

1. Explain the term 'Human Resource Development'. Discuss the need, functions and goals of human resource development.
2. Briefly elaborate on the personal qualities of HRD Manager and discuss his various roles and functions.
3. What do you mean by 'human relations' ? Discuss the significance and characteristics of human relation.
4. Define 'organisation'. Discuss the structure and functions of a formal organisation.
5. Explain the concept of organisation development. Discuss the need, objectives and significance of organisation development in today's organisations.
6. Define organisational culture. Briefly outline the characteristics and dimensions of organisational culture.
7. Explain the main considerations of human resource planning. Discuss the technical aspects of demand and supply forecasting.
8. Examine the significance of education as well as 'training' and 'bearing' in the context of human resource development.
9. What is positive health ? Discuss the significance of health awareness in human resource development.
10. Write short notes on any **two** :-
  - (a) Hawthorne Studies
  - (b) Importance of Primary Group
  - (c) Total Quality Management (TQM)
  - (d) Informal Groups.

[TURN OVER

VT-F.H.Exam. Jan.-12- 12

Con. 82-CR-1935-12.

2

(मराठी रूपांतर)

(जूना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

१. 'मानव संसाधन विकास' ही संकल्पना स्पष्ट करा. त्याची गरज, कार्ये, आणि उद्देशांची चर्चा करा.
२. मानव संसाधन विकास व्यवस्थापकाच्या वैयक्तिक गुण, त्याचे कार्ये व भूमिका थोडक्यात वर्णन करा.
३. मानवी संबंध म्हणजे काय ? मानवी संबंधाच्या महत्त्वाची आणि वैशिष्ट्यांची चर्चा करा.
४. संघटनेची व्याख्या करा. औपचारिक संघटनेची संरचना व कार्ये स्पष्ट करा.
५. संघटनात्मक विकास ही संकल्पना स्पष्ट करा, व त्याची गरज, उद्देश्य, आणि महत्त्व, यांच्यावर चर्चा करा.
६. संघटनात्मक संस्कृतीची व्याख्या द्या व त्याची वैशिष्ट्ये आणि अंग/दिशांविषयी थोडक्यात चर्चा करा.
७. मानवी संसाधन नियोजनाची मुख्य उद्दिष्टे कोणती आहेत ? मागणी आणि पुरवठा अंदाज यांच्या तांत्रिक प्रक्रियेविषयी चर्चा करा.
८. मानवी संसाधन विकासाच्या संदर्भात शिक्षण आणि प्रशिक्षण हा शिक्षणाप्रमाणेच महत्त्वाचा आहे, याचे परीक्षण करा.
९. सकारात्मक आरोग्य म्हणजे काय ? मानवी संसाधन विकासाच्या संदर्भात आरोग्याच्या जाणिवेच्या महत्त्वाबाबत चर्चा करा.
१०. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-
  - (अ) हॉथॉर्न स्टडीज
  - (ब) प्राथमिक समूहाचे महत्त्व
  - (क) सर्वांगीण गुणवत्ता व्यवस्थापन
  - (ड) अनौपचारिक समूह.

*****

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N.B. : (1) Attempt any **five** questions.

(2) **All** questions carry **equal** marks. (20 marks each)

1. Define the term 'Human Resource Development'. Explain the need, importance and functions of Human Resource Development.
2. Examine the various qualities and functions of Human Resource Development Manager.
3. Explain the importance of Human relations approach. Describe how Hawthorne studies contributed to growth and understanding of Human relations approach.
4. Define leadership and discuss the qualities, skills and functions of an effective leader.
5. What do you mean by 'Formal Organisation' ? Discuss various types of organisational structures and their relevance in organisations.
6. Discuss the significance, characteristics and various dimensions of organisational culture.
7. What is organisational development ? Bring out the importance of training and learning in the context of organisational development.
8. Explain the need for human resource planning. Explain the technique of demand forecasting.
9. Discuss the various measures adopted by different organisations to create health awareness among their employees.
10. Write short notes on any **two** :-
  - (a) Team Work
  - (b) T.Q.M.
  - (c) Informal Group
  - (d) Education and Development.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(नवीन अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

१. मानव संसाधन विकास संज्ञेची व्याख्या द्या. मानव संसाधन विकासाची गरज, महत्त्व आणि कार्ये स्पष्ट करा.
२. मानव संसाधन विकास व्यवस्थापकाची विविध पात्रता (गुण) आणि कार्ये यांचे परीक्षण करा.
३. मानवी संबंध दृष्टीकोणाचे महत्त्व स्पष्ट करा. मानवी संबंध दृष्टीकोणाच्या वाढीसाठी तो समजून घेण्यासाठी हॉथार्न स्टडीजने बजावलेल्या भूमिकेचे परीक्षण करा.
४. नेतृत्वाची व्याख्या द्या. प्रभावी नेतृत्वाचे गुण पात्रता आणि कार्यावर चर्चा करा.
५. औपचारिक संघटनांबद्दल आपल्याला काय माहिती आहे ? संघटनेतील संघटनात्मक संरचनेच्या विभिन्न प्रकाराबाबत व त्याच्या महत्त्वाबाबत चर्चा करा.
६. संघटन संस्कृतीच्या वैशिष्ट्यावर, महत्त्वावर आणि विभिन्न बाजूवर चर्चा करा.
७. संघटन विकास म्हणजे काय ? संघटन विकासाच्या संदर्भात शिक्षण आणि प्रशिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
८. मानव संसाधन नियोजनाची गरज स्पष्ट करा. मागणी अंदाज तंत्राचे परीक्षण करा.
९. विविध संघटनाकडून त्यांच्या कर्मचाऱ्यांच्या उत्तम आरोग्यासाठी स्विकारलेल्या उपायांची चर्चा करा.
१०. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-
  - (अ) संघटीत कार्ये
  - (ब) सर्वांगीण गुणवत्ता व्यवस्थापन
  - (क) अनौपचारिक समूह
  - (ड) शिक्षण आणि विकास.

*****

1.4.17

(3 Hours)

[Total Marks : 100

Sociology - P - V - Dynamics of

April 2017

- N. B. : (1) Attempt any five questions.
(2) All questions carry equal marks (20 each).

Rural Society

- With reference to rural society, explain any **two** of the following :-
(a) Rural Family (b) Rural Settlements (c) Caste-Class nexus.
- "Rural Society is being transformed by the processes of social change." Discuss this in the context of any **two** of the following :-
(a) Sanskritization (b) Westernization (c) Modernization.
- What were the main features of independent India's "land reforms" ? Explain.
- "Due to Panchayati Raj village India has Progressed." Critically discuss this statement.
- Write an essay on "Village Co-operatives."
- What is the "Community Development Programme." How successful was it ? Discuss.
- What was the impact of globalization on Indian labour ? Explain.
- For a developing country like India, discuss how the patent laws create problems.
- Examine the contribution of Non-Governmental Organizations (NGOs) to rural development.
- Write short notes on any **two** of the following :-
(a) Land reforms during the British period
(b) Milk Co-operative
(c) Rural Religion
(d) 73rd Amendment.

(मराठी रूपांतर)

(जूना अभ्यासक्रम)

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत (प्रत्येकी २० गुण).

- ग्रामीण समाजाच्या संदर्भात पुढील कोणत्याही दोहोंचे स्पष्टीकरण द्या :-
(अ) ग्रामीण कुटुंब (ब) ग्रामीण वसाहत (क) जात व वर्ग परस्पर संबंध.
- "ग्रामीण समाजात सामाजिक परिवर्तनाच्या प्रक्रियेमुळे बदल घडून येत आहेत." याचे खालीलपैकी कोणत्याही दोन मुद्याच्या संदर्भात स्पष्टीकरण द्या :-
(अ) सांस्कृतिकरण (ब) पाश्चिमात्यिकरण (क) आधुनिकीकरण.
- स्वातंत्र्योत्तर भारतातील "जमीन सुधारणा" कार्यक्रमाची ठळक वैशिष्ट्ये कोणती ते सांगा.
- "पंचायत राज व्यवस्थेद्वारे भारतात ग्रामीण समाजाचा विकास झाला." या विधानाचे स्पष्टीकरण द्या.
- "ग्रामीण सहकारी संस्था" या विषयावर निबंध लिहा.
- 'सामूहिक विकास कार्यक्रम' म्हणजे काय ते सांगून ग्रामीण विकास कार्यक्रम कितपत यशस्वी ठरला याची चर्चा करा.

७. जागतिकीकरणाचा भारतीय शेतमजूरान्वर कशाप्रकारे परिणाम झालेला आहे ते स्पष्ट करा.
८. भारतासारख्या विकसनशील देशाच्या संदर्भात "मालकी हक्काच्या (उत्पादनाच्या)" (Patent) कायद्यामुळे निर्माण होणाऱ्या समस्यांची चर्चा करा.
९. 'बिगर शासकीय संघटनांचे ग्रामीण विकासातील योगदान' या विषयीचे परीक्षण करा.
१०. कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा :-
  - (अ) ब्रिटीशकालीन जमीन सुधारणा कार्यक्रम
  - (ब) दुग्ध सहकारी संस्था
  - (क) ग्रामीण धर्म
  - (ड) ७३ वी घटना दुरुस्ती.

Con. 216 (a)-12.

(REVISED COURSE)

CR-1912

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N. B. :** (1) Attempt any **five** questions.
 (2) All questions carry **equal** marks (20 each).

1. What is Rural Sociology and what are the main elements it deals with ? Discuss
2. What is meant by caste ? What is castes' relationship to the Jajmani System ? In contemporary India, does the caste system still give rise to constant conflicts critically evaluate.
3. What were the main reasons for the implementation of land reforms after Independence ? What was the impact of tenancy reforms after independence ? Should one implement land reforms keeping women's perspectives in the forefront. Explain.
4. Discuss the important elements of the 73rd Amendment. What were its effects on women and the weaker sections of society ?
5. Social protest movements have highlighted the problem of rural credit. How has the government responded to this through its policy interventions ?
6. Do 'Co-operatives' play an important role in village development ? Discuss this in the context of any one of the following (a) Ideal Village or (b) Milk Co-operative.
7. Non-Governmental Organizations (NGOs) help in the implementation of Government Schemes. Discuss this with the help of any one case study.
8. The Patent regime is harmful for rural society. Is this true. Discuss.
9. Why have farmer suicides become an ongoing problem in rural India ? Explain.
10. Write short notes on any **two** of the following :-
  - (a) Dominant Caste
  - (b) Women's Co-operative
  - (c) Any two British Land tenure systems
  - (d) Caste movements and democratization.

(मराठी रूपांतर)
(नवीन अभ्यासक्रम)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत (प्रत्येकी २० गुण).

१. ग्रामीण समाजशास्त्राची व्याख्या सांगा व त्याच्या अभ्यासाचे प्रमुख घटक कोणते आहेत याची चर्चा करा.
२. जात म्हणजे काय ? जातीचा जजमानी पद्धतीशी (बलुतेदारी पद्धतीशी) कोणता संबंध आहे ? समकालीन भारतीय समाजात जाती व्यवस्थेद्वारा अजूनही सातत्याने संघर्ष घडतात का याचे टिकात्मक मूल्यमापन करा.
३. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर जमीन सुधारणेला कोणती प्रमुख कारणे जबाबदार ठरली ते सांगून, भाडेपट्टी सुधारणा कायद्याचे काय परिणाम झाले ते सांगा व जमीन सुधारणा कायद्याची अंमलबजावणी करताना स्त्रियांच्या दृष्टीकोनाला प्राधान्य दिले पाहिजे का ?
४. ७३ व्या घटना दुरुस्ती विधेयकाच्या महत्वाच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा व ७३ व्या घटना दुरुस्ती विधेयकाचा ग्रामीण समाजातील महिला वर्ग आणि कमकुवत घटकांवर कोणता परिणाम झालेला आहे ?
५. ग्रामीण कर्जबाजारीपणाच्या समस्येवर अनेक सामाजिक निषेध चळवळींनी टाकलेल्या प्रकाशझोतांमुळे शासनाने धोरणात्मक हस्तक्षेप करून त्याला दिलेल्या प्रतिसादाची चर्चा करा.
६. 'सहकार' ग्रामीण विकासात अतिशय महत्वाची भूमिका बजावतो असे तुम्हाला वाटते का ? याची खालीलपैकी एकाच्या सहाय्याने चर्चा करा :- (अ) आदर्श खेडे (ब) दुग्ध सहकार.
७. बिगर शासकीय संघटना शासनाचे कार्यक्रम राबविण्यासाठी पुढाकार घेत आहेत याची कोणत्याही एका बिगर शासकीय संघटनेद्वारा सोदाहरण चर्चा करा.
८. मालकी हक्क (उत्पादनाचा) (Patent) हे ग्रामीण समाजाच्या दृष्टीने अपायकारक आहे. हे विधान बरोबर आहे का याची चर्चा करा.
९. ग्रामीण भारतात शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या हा नित्याचा (सततचा) प्रश्न का ठरला आहे, स्पष्ट करा.
१०. कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा :-
(अ) प्रभावी जात
(ब) स्त्रियांच्या सहकारी संस्था
(क) कोणत्याही दोन ब्रिटिश कालीन जमीनधारणा (भू-धारणा) व्यवस्था
(ड) जातीच्या चळवळी व लोकशाहीकरण

Con. 216 (b)-12.

(REVISED COURSE)

CR-1913

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N. B. : (1) Attempt any five questions.
(2) All questions carry equal marks.

1. With reference to sociology of work, explain the following concepts :-
(a) Work Behaviour
(b) Industry.
2. Elaborate on the precondition of industrialization process.

4. Discuss the significance of Human Relations approach to management.
5. What is Informal Sector ? Elaborate on the characteristics and problems of the informal sector.
6. Analyse the problems of rural indebtedness and farmers suicide in the context of Agricultural Labour in India.
7. Define 'Industrial Relations.' Explain its nature, scope and importance.
8. Analyse the characteristics, functions and importance of Human Resource Management.
9. With reference to Globalization examine the role of KPO's and BPO's.
10. Write short notes on any **two** of the following :-
  - (a) Attributes, Behaviour and Skills of an Entrepreneur
  - (b) 'Theory X' and 'Theory Y'
  - (c) Problems and Solutions of Child Labour
  - (d) Exit Policy.

(मराठी रूपांतर)

(नवीन अभ्यासक्रम)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. कामाच्या समाजशास्त्राच्या संदर्भात पुढील संकल्पना स्पष्ट करा :-
(अ) कामाच्या ठिकाणचे वर्तन
(ब) उद्योग.
२. औद्योगिकीकरणाच्या प्रक्रियेच्या पूर्वस्थितीचे व परिणामांचे परीक्षण करा.
३. 'प्रेरणेची' संकल्पना स्पष्ट करून, प्रेरणेसंबंधीच्या पुढील सिध्दांताची स्पष्टीकरण द्या :-
(अ) मॅस्लिओचा गरजापूर्तीचा सिध्दांत
(ब) हर्जबर्गचा द्विघटकीय सिध्दांत.
४. व्यवस्थापना संबंधीच्या मानवी संबंधाबाबतचे महत्त्व विशद करा.
५. अनौपचारिक क्षेत्र म्हणजे काय ते सांगून, अनौपचारिक क्षेत्राची वैशिष्ट्ये व समस्यांचे परीक्षण करा.
६. 'ग्रामीण कर्जबाजारीपणा' व 'शेतकरी आत्महत्या' यांच्या समस्यांचे भारतीय शेतमजूरांच्या संदर्भात परीक्षण करा.
७. 'औद्योगिक संबंधाची, संकल्पना स्पष्ट करून त्याच्या स्वरूप, व्याप्ती व महत्त्वाचे स्पष्टीकरण द्या.
८. मानवी संसाधन व्यवस्थापनाची www.StudentBounty.com करा.
Homework Help & Pastpapers

T.Y.B.A

Sociology-Paper-VI - Women and Society April

PH Exam. March 12 58

Con. 221&(a) to(b) -12.

CR-1923 to 1925

(OLD COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For I.D.O.L. Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

For Regular Students :

- N.B. : (1) Attempt any **four** questions from Question No. 1 to 8.
(2) All questions carry **equal** marks.

For I.D.O.L. Students :

- N.B. : (1) Attempt any **four** questions from Question No. 1 to 8.
(2) Answer **one** more question from Q. No. 9 & 10.
(3) In **all** answer **five** questions.
(4) All questions carry **equal** marks.

1. Define Feminism. Discuss Socialist and Liberal feminism.
2. Discuss the contribution of Pandita Ramabai and Tarabai Shinde on women's issues.
3. Briefly analyze the changing marital rolls and relationship of women in modern family.
4. Critically evaluate the issues of "violence against women" in India.
5. Discuss the positive and negative portrayal of women in media.
6. Elaborate on the changing family laws of Hindu and Muslim communities.
7. Explain the role of women's movement in post-independent India.
8. Write short notes on any **two** of the following :-
(a) Radical Feminism
(b) Maharshi Karve and Feminist Issues
(c) Problems of women Workers in unorganised sector in India.
(d) Reservation debate and women.

For I.D.O.L. Students only :

9. " Girl child socialization is discriminatory" Comment.
10. Give an account of statue of women in the Colonial period.

[TURN OVER

PH Exam, March 12 '59
Con. 221-CR-1923-12.

2

(मराठी रूपांतर)
(जूना अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी) (२३ तास) (एकूण गुण : ८०
दूर व मुक्त अध्यायन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी) (३ तास) (एकूण गुण : १००)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी)

सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) प्रत्येक प्रश्नांना समान गुण आहेत.

दूर व अध्यायन मुक्त संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी :

सूचना : (१) प्र. क्र. १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) प्र. क्र. ९ व १० पैकी कोणतेही एक प्रश्न सोडवा.
(३) एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
(४) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. स्त्रीवादाची व्याख्या देऊन, समाजवादी व उदारमतवादी स्त्रीवादाची चर्चा करा.
२. पंडिता, रमाबाई व ताराबाई शिंदे यांच्या स्त्री प्रश्नांबाबतच्या योगदानाचे विवेचन करा.
३. आधुनिक कुटुंबातील स्त्रियांच्या बदलत्या वैवाहिक भूमिका व संबंधाबाबत थोडक्यात परीक्षण करा.
४. भारतात स्त्रियांवर होणाऱ्या हिंसाचाराबाबत टीकात्मक मूल्यमापन करा.
५. प्रसारमाध्यमांमध्ये स्त्रियांच्या दाखविल्या जाणाऱ्या सकारात्मक व नकारात्मक प्रतिमेबद्दल चर्चा करा.
६. हिंदू व मुस्लिम समाजातील बदलत्या कुटुंब कायद्यांचे परीक्षण करा.
७. स्वातंत्र्योत्तर भारतातील स्त्री चळवळीचे स्पष्टीकरण द्या.
८. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :-
(अ) जहालमतवादी स्त्रीवाद
(ब) महर्षी कर्वे व स्त्रियांचे प्रश्न
(क) भारतातील असंगटीत क्षेत्रातील स्त्री कमगारांच्या समस्या.
(ड) स्त्रिया व राखीव जागा.

(दूर व मुक्त अध्यायन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी)

९. 'बालिकांच्या सामाजिकरण्यात भेदभाव केला जातो' या विद्यानाचे मूल्यमापन करा.
१०. ब्रिटीशकालीन स्त्रियांच्या दर्जाची चर्चा करा.

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For I.D.O.L. Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

For Regular Students :

- N.B. : (1) Attempt any **four** questions from Question No. 1 to 8.
 (2) All questions carry **equal** marks.

For I.D.O.L. Students :

- N.B. : (1) Attempt any **four** questions from Question No. 1 to 8.
 (2) Attempt **one** more question from Q. No. 9 & 10.
 (3) In all answer **five** questions.
 (4) All questions carry **equal** marks.

1. Highlight the feminist debates on the following :-
 (a) Patriarchy
 (b) Sexual division of labour.
2. Discuss in 'brief the liberal and radical feminist perspectives.
3. Explain how women's issues were addressed by the social reformers and the Indian nationalists in the colonial period.
4. Examine public space' as a site of violence against women with special reference to rape eve. teasing and molestation.
5. What is gendered definition of work ? Explain the nature of men's and women's work in formal and informal sector with suitable examples.
6. Discuss the various rights and entitlements of women under Hindu and Muslim personal law with respect to the following :-
 (a) Marriage and Diverce.
 (b) Property rights.
7. What do you understand by substantive equality ? Explain in the context of 'Sameness Vs difference debate.'
8. Write short notes on any **two** of the following :-
 (a) Sex and Gender
 (b) Witch Craft
 (c) Invisibility of Women's Work
 (d) Domestic Violence Act 2005.

For I.D.O.L students of only

9. Explain in brief socialist and post modernist feminist perspectives.
10. Explain the various debates on the issues of Women's Reservation bill in the Lok Sabha.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी) (२ $\frac{1}{2}$ तास) (एकूण गुण : ८०

दुर व मुक्त अध्यायन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी) (३ तास) (एकूण गुण : १००

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी :

- सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

दुर व मुक्त अध्यायन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी :

- सूचना : (१) प्र. क्र. १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) प्र. क्र. ९ व १० पैकी कोणतेही एक प्रश्न सोडवा.
(३) एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
(४) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. पुढील घटकांद्वारा स्त्रीवादी भूमिकेवर प्रकाश टाका :--

- (अ) पुरुषप्रधानता
(ब) लिंगभेदावर आधारित श्रमविभाजन.

२. उदारमतवादी व जहाल मतवादी स्त्रीवादाची थोडक्यात चर्चा करा.

३. “ब्रिटीशकाळात स्त्री प्रश्नांची सामाजिक सुधारणा चळवळीद्वारा व राष्ट्रीय चळवळीद्वारा कशी चर्चा केली गेली” स्पष्ट करा.

४. सार्वजनिक ठिकाणी स्त्रियांवर होणाऱ्या हिंसाचाराची बलात्कार, छेडछाड व विनयभंगाच्या संदर्भात परीक्षण करा.

५. लिंगभावात्मक कामाची संकल्पना म्हणजे काय ते स्पष्ट करून, स्त्री-पुरुष कामाचे औपचारिक व अनौपचारिक क्षेत्रात असणारे स्वरूप सोदाहरण स्पष्ट करा.

६. हिंदू व मुस्लिम वैयक्तिक कायद्याची विविध खालील मुद्द्यांच्या संदर्भात चर्चा करा :--

- (अ) विवाह व घटस्फोट
(ब) मालमत्तेचा अधिकार.

७. आपल्या मते निश्चित समानता म्हणजे काय ते समानता व विभिन्नतेच्या विवादा संदर्भात स्पष्ट करा.

८. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :--

- (अ) लिंग व लिंगभाव
(ब) चेटकीण
(क) स्त्रियांचे अदृश्य काम
(ड) २००५ चा कौटुंबिक हिंसाचार कायदा.

(दुर व मुक्त अध्यायन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी)

९. समाजवादी व आधुनिकोत्तरवादी स्त्रीवादाची थोडक्यात चर्चा करा.

१०. लोकसभेत सुरु असलेल्या महिला आरक्षण विधेयकावरील वाद विवादाचे स्पष्टीकरण द्या.

(OLD COURSE)

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

- N.B. :** (1) Attempt any **four** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks. (20 Marks **each**).

1. Explain the term mass communications and elaborate on it's characteristics and importance for modern society.
2. Describe how semiology can help us in a better understanding of communication.
3. Examine the impact of cinema and television on middle class families and rural society.
4. Write an essay on the relationship between politics, elections and the media.
5. Analyse the effect of satellite and cable television on Indian society.
6. In what way has audio-visual and print media brought about social change in India.
7. Trace the growth of regional television in India.
8. Write short notes on any **two** of the following : –
  - (a) Growth of the Radio in India
  - (b) Propaganda
  - (c) Media and Rumours
  - (d) Regional Language Press.

(मराठी रूपांतर)

(जूना अभ्यासक्रम)

(२ १/२ तास)

(एकूण गुण : ८०)

सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

१. जनसंपर्क माध्यमाची संकल्पना स्पष्टकरून, आधुनिक समाजातील त्याची वैशिष्ट्ये व महत्त्व विशद करा.
२. संपर्कमाध्यम समजून घेण्यासाठी 'चिन्हशास्त्राचा' उपयोग कितपत होतो याची चर्चा करा.
३. 'सिनेमा' व 'दूरदर्शन' चा मध्यमवर्गीय कुटुंब व ग्रामीण समाजावर कितपत परिणाम होतो याचे परीक्षण करा.
४. राजकारण निवडणूका व माध्यमांच्या परस्परसंबंधाबाबत निबंध लिहा.
५. उपग्रह (satellite) व केबल दूरदर्शनचा भारतीय समाजावर होणारा परिणाम विशद करा.
६. दृक्-श्राव्य माध्यमे व लिखित माध्यम यांनी भारतीय समाजात कशाप्रकारे परिवर्तन आणले याची चर्चा करा.
७. भारतातील प्रादेशिक दूरदर्शनच्या विकासाचे मूल्यमापन करा.
८. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :--
  - (अ) भारतातील रेडिओचा विकास
  - (ब) प्रचार
  - (क) माध्यम व अफवा
  - (ड) प्रादेशिक भाषिक छापखाना.

Sociology Paper - V Sociology
(3 Hours) Work completion

[Total Marks : 100]

- N.B. (1) Attempt any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

- Discuss in detail any **two** of the following concepts :—
(a) Profession (b) Work (c) Occupation.
- Review the contributions of Daniel Bell to the understanding of the Post-Industrial Society.
- Narrate the important characteristics of the Indian worker.
- Discuss the nature and problems of the Informal Sector.
- What is Motivation ? Explain the features of Herzberg's Two Factor Theory.
- Discuss the Human Relations Approach to Industrial Management.
- Define "Industrial Relations". Explain its importance in maintaining industrial peace.
- Examine the recent trends and issues in Collective Bargaining.
- Assess the impact of Globalization on Indian Industries and Workers.
- Write short notes on any **two** of the following :—
(a) Scientific Management Approach (c) Formal Organization
(b) Child Labour (d) Exit Policy.

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

[गुण : १००]

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

- खालीलपैकी कोणत्याही दोन संकल्पनांची सविस्तर चर्चा करा :—
(अ) व्यवसाय (ब) काम (क) नोकरी.
- औद्योगिकोत्तर समाजाचे स्वरूप समजावून घेण्यासाठी डेनियल बेल यांच्या योगदानाचे मूल्यमापन करा.
- भारतीय कामगारांच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा.
- अनौपचारिक क्षेत्राचे स्वरूप व समस्यांचे विवेचन करा.
- प्रेरणा म्हणजे काय ते सांगून, हर्जबर्ग यांच्या द्विघटकीय सिद्धांतांचे स्पष्टीकरण द्या.
- औद्योगिक व्यवस्थापनाबाबतचा मानवी संबंधांचा दृष्टिकोन विशद करा.
- औद्योगिक संबंधांची संकल्पना स्पष्ट करून, औद्योगिक शांतता प्रस्थापित करण्यासाठी औद्योगिक संबंधांचे महत्त्व सांगा.
- सामुहिक सौदेबाजीतील सद्यःकालीन प्रवाह व समस्यांचे परीक्षण करा.
- भारतीय उद्योग व कामगारांवर जागतिकीकरणाच्या झालेल्या प्रभावांचे मूल्यमापन करा.

- खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिप
(अ) शास्त्रीय व्यवस्थापनाचा संघटन

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

N.B. (1) Attempt any **five** questions.(2) **All** questions carry **equal** marks (20 Marks each).

1. Elucidate the term mass communication and trace the development of television in India.
2. Present an analysis of Noam Chomsky's views on the role of the media in "manufacturing consent".
3. Examine the contributions of the Frankfurt School to media theory and evaluate the same.
4. Explore the effect of television on children and youth.
5. Describe and assess the portrayal of women in film and television.
6. Define propaganda and describe the various techniques used in the spread of propaganda.
7. Show how television has brought about social change against the background of globalisation.
8. Discuss the transformatory role of the internet.
9. Trace the emergence, evolution and current position of regional language cinema in India.
10. Write short notes on any **two** of the following :—
  - (a) Significance of Mass Communications
  - (b) Denotation, Connotation and Myth
  - (c) Public Opinion
  - (d) Regional language press in India.

(मराठी रूपांतर)

(नवीन अभ्यासक्रम)

(३ तास)

[गुण : १००]

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत (२० गुण प्रत्येकी).

१. जनसंपर्क माध्यमाची संकल्पना स्पष्ट करून, भारतातील दूरदर्शनचा विकास विशद करा.
२. जनसंपर्क ही एक उत्पादनाची सर्वसंमत व्यवस्था आहे. या भूमिकेचे नॉम चोमोस्कीच्या विचारांद्वारा सद्य परिस्थितीचे परीक्षण करा.
३. जनसंपर्क माध्यमांच्या सिद्धांता संदर्भात फ्रँकफर्ट स्कूलचे योगदान स्पष्ट करून, त्याचे मूल्यमापन करा.
४. दूरदर्शनचा लहान मुले व तरुणांवर झालेला प्रभाव विशद करा.
५. सिनेमा व दूरदर्शन याद्वारा स्त्रियांच्या दाखविल्या जाणाऱ्या प्रतिमेचे परीक्षण करा.
६. प्रचार म्हणजे काय ते सांगून, प्रचाराचा प्रसार करण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या विविध तंत्रांची माहिती द्या.
७. जागतिकीकरणाच्या पार्श्वभूमिवर सामाजिक बदल घडवून आणण्यात दूरदर्शन कितपत महत्त्वपूर्ण ठरला, याचे विवेचन करा.
८. इंटरनेटद्वारा अमुलाग्र बदल घडवून आणण्यातील भूमिकेची चर्चा करा.
९. भारतातील प्रादेशिक भाषेतील सिनेमाची गरज, मूल्यमापन व सद्यःस्थितीच्या संदर्भात भाष्य करा.
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :—
  - (अ) जनसंपर्क माध्यमांचे महत्त्व
  - (ब) चिन्हांकीत खूण, रचना व कल्पित कथा (Denotation, Connotation and Myth)
  - (क) सार्वमत
  - (ड) भारतातील प्रादेशिक वर्तमान

T.Y.B.A

(OLD COURSE)

Sociology P- (3 Hours)

[Total Marks : 100]

N.B. : (1) Attempt any five questions. (2) All questions carry equal marks. (20 each)

Environmental and Society

11/21/12

1. Explain the meaning of ecology. Discuss man's relationship with his natural resources.
2. Elaborate the effects of development on the environment with special reference to the views of Giddens and Beck.
3. Highlight the Causes and effects of Global Warming. Analyse the various measures undertaken to curb it.
4. Discuss how depletion of resources like forest, water and soil affect the lives of local communities.
5. Critically assess the impact of Green Revolution on the environment.
6. Analyse the role played by NGO's in arousing environmental consciousness and educating people to conserve natural resources.
7. Describe the role of Women's environmental movements in combating environmental degradation in India.
8. Assess the impact of large infrastructural project on the environment and critically evaluate the extent to which the government has succeeded in rehabilitating displaced persons.
9. Evaluate the impact of environmental degradation on human health.
10. Write short notes on any two :—
  - (a) Solid waste management
  - (b) Mangroves
  - (c) Sustainable development
  - (d) Desertification.

(मराठी रुपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

१. पर्यावरणशास्त्राचा अर्थ स्पष्ट करा आणि मानवाचे त्याच्या नैसर्गिक पर्यावरणाशी असलेल्या संबंधाची चर्चा करा.
२. गिडेन्स (Giddens) आणि बेक (Beck) यांच्या विचारांचा आधार घेत विकासाचा पर्यावरणावर झालेल्या परिणामांचे वर्णन करा.
३. जागतिक तापमान वाढीच्या समस्येचे सविस्तर पृथक्करण--त्याची कारणे, परिणाम आणि विविध प्रयत्न यांच्यावर प्रकाश टाका.
४. जंगल, पाणी आणि यासारख्या संसाधनांच्या न्हासाचा स्थानिक समुदायावर होणारा परिणाम याविषयी चर्चा करा.
५. हरित क्रांतीच्या पर्यावरणावरील प्रभावाचे टिकात्मक परीक्षण करा.
६. पर्यावरणात्मक जागृती आणि लोकांना नैसर्गिक साधनसामुग्रीच्या संरक्षणासाठी जागरूक कसे बनवितात याबाबतीत स्वयंसेवी संघटनांच्या भूमिकेचे मूल्यमापन करा.
७. महिलांच्या पर्यावरण विषयक चळवळी ह्या भारतातील पर्यावरणाचा न्हास थांबविण्यासाठी कशा उपयुक्त ठरल्या आहेत त्याचे वर्णन करा.
८. विस्तृत रचनात्मक प्रकल्पामुळे पर्यावरणावर झालेल्या परिणामांचे पृथक्करण करा आणि विस्थापित लोकांच्या पुनर्वसनासाठी शासनाचे प्रयत्न कितपत सफल झाले आहेत याचे टिकात्मक मूल्यमापन करा.
९. मानवी आरोग्यावर पर्यावरणाच्या न्हासामुळे कोणते परिणाम होतात ? मूल्यमापन करा.
१०. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :--
  - (अ) घन कचऱ्याचे व्यवस्थापन
  - (ब) जलपर्णीका
  - (क) चिरंजीवी विकास
  - (ड) वाळवंटीकरण.

ITURN OVER

Con.80(a)-12.

2

CR-1975

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

N.B. : (1) Attempt any **five** questions.(2) **All** questions carry **equal** marks. **(20 each)**

1. Explain the significance of the study of ecology, environment and social ecology.
2. Discuss the theory of Ecofeminism and critically evaluate the theory.
3. Elaborate on Ulrich Beck's view on development, reflexive modernization and risk society.
4. Bring out the role of environmental Movements in generating better environmental awareness.
5. Discuss the problems of Ozone depletion and its effects on the environment and people.
6. Discuss the causes and implications of loss of biodiversity and explain measures to conserve the same.
7. Explain the issue of Water Scarcity and suggest measures for better Water Management.
8. Elaborate on the impact of infrastructural development on human displacement.
9. Examine, the relevance of 'Stockholm Conference' and 'Earth Summit' for better environmental protection.
10. Write short notes on any **two** of the following :—

(a) Natural Capitalism.	(c) Mangroves.
(b) Deforestation.	(d) Biotechnology.

(मराठी रूपांतर)

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

१. पर्यावरणशास्त्र, पर्यावरण आणि सामाजिक परिस्थितीकीशास्त्राच्या अभ्यासाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
२. स्त्रीत्ववादी पर्यावरणाच्या सिद्धांताबाबत चर्चा करा, आणि या सिद्धांताचे टिकात्मक मूल्यमापन करा.
३. धोकापत्करणाऱ्या/धोकादायक समाज आणि परिवर्तित आधुनिकीकरण यासंबंधी अलरिचबेक (Ulrich Beck's) यांच्या दृष्टीकोनांचा तपशील मांडा.
४. उत्तम प्रकारची पर्यावरणीय जागरूकता (जाणिव) निर्माण करण्यातील पर्यावरणीय चळवळींची भूमिका स्पष्ट करा.
५. ओजोन गळतीची समस्या व तिचा पर्यावरण आणि मानव यांच्यावरील परिणाम, याबाबत चर्चा करा.
६. जैविक विविधतेच्या न्हासाची, कारणांची आणि परिणामांची चर्चा करा. तिचे जतन करण्यासाठी योजन्यात आलेल्या उपायांचे स्पष्टीकरण द्या.
७. आपल्या पाणी पुरवठ्याची समस्या आणि पाणी पुरवठ्याचे सुयोग्य व्यवस्थापन याबाबत सूचविण्यात आलेल्या उपाय योजना याचे स्पष्टीकरण द्या.
८. मानवी विस्थापनावर संरचनात्मक विकासाचा झालेला परिणाम याबाबत तपशीलवार उत्तर लिहा.
९. सुयोग्य प्रकारच्या पर्यावरण संरक्षणासंदर्भातील स्टॉकहॉम परिषद आणि अर्थसमिटीच्या महत्त्वाचे परीक्षण करा.
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा :—

(अ) नैसर्गिक भांडवलवाद	(क) जलपर्णिका
(ब) जंगलतोड	(ड) जैवतंत्रज्ञान.

Con.146&(a)-12.

(OLD COURSE)

CR-1626-1627

(3 Hours)

[Total Marks : 100

24 April 2012

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions, selecting not more than **three** from **one** section.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) **Draw** neat **diagrams** wherever **necessary**.

Section I

1. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Explain Chamberlin's alternative approach. 10
  - (b) What are the important features of Oligopoly ? 10
  - (c) Explain how price and output is determined under 'dominant firm price leadership' model. 10
2. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Explain factor price determination under imperfect competition in product and factor market. 10
  - (b) Discuss the modern theory of rent. 10
  - (c) How wage is determined under Bilateral Monopoly ? 10
3. (a) Discuss general equilibrium in consumption. 10
 (b) Explain Pareto-Optimality and perfect competition. 10
4. Write notes on any **two** of the following :— 20
  - (a) Concepts in game theory.
  - (b) Loanable Funds theory of Interest.
  - (c) Life-cycle hypothesis.
  - (d) Permanent income hypothesis.

Section II

5. (a) Show the derivation of IS curve. 10
 (b) Explain the impact of expansionary fiscal policy in the IS-LM model. 10
6. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Discuss the Ability to pay Principle of taxation. 10
  - (b) Describe tax incidence under different elasticities of supply. 10
  - (c) What are the reasons for increasing public expenditure by modern states? 10
7. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Explain the comparative cost advantage theory of international trade. 10
  - (b) Describe the measures to correct the disequilibrium in the Balance of Payment. 10
  - (c) Explain equilibrium terms of trade with the help of offer curves. 10
8. Write notes on any **two** of the following :— 20
  - (a) Phillips curve
  - (b) Public goods and Merit goods
  - (c) Currency crisis
  - (d) Merits and demerits of flexible exchange rates.

I TURN OVER

(जूना अभ्यासक्रम)

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

[गुण : १००]

- सूचना : (१) एकूण पाच प्रश्न सोडवा, परंतु एका विभागातील जास्तीत जास्त तीन प्रश्न सोडवा.
 (२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (३) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

विभाग १

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.:-
- (अ) चेंबरलीनचा पर्यायी दृष्टीकोन स्पष्ट करा. १०
  - (ब) अल्पाधिकार बाजारपेठेची महत्त्वाची वैशिष्ट्ये कोणती ? १०
  - (क) 'प्रबळ उद्योगसंस्था' किंमत नेतृत्व प्रतिमानामध्ये किंमत आणि उत्पादन निश्चिती कशी होते ते स्पष्ट करा. १०
२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.:-
- (अ) वस्तु बाजार आणि घटक बाजारामध्ये अपूर्ण स्पर्धा अस्तित्वात असताना उत्पादन घटकाच्या किंमत निश्चितीचे स्पष्टीकरण द्या. १०
  - (ब) खंडाच्या आधुनिक सिध्दान्ताची चर्चा करा. १०
  - (क) द्विपक्षीय मक्तेदारी बाजारपेठेमधील वेतन निश्चिती कशी होते ? १०
३. (अ) उपभोगातील सार्वत्रिक समतोलालाची चर्चा करा. १०
- (ब) पूर्ण स्पर्धा आणि पॅरेटो पर्याप्ततेचे स्पष्टीकरण द्या. १०
४. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा.:- २०
- (अ) खेळ सिध्दान्तातील संकल्पना. १०
  - (ब) व्याजाचा कर्जाऊ निधी सिध्दान्त. १०
  - (क) जीवन-क्रम गृहितक. १०
  - (ड) स्थायी-उत्पन्न गृहितक. १०

विभाग २

५. (अ) IS वक्र कसा काढला जातो ते दाखवा. १०
- (ब) IS-LM प्रतिमानातील विस्तारीत राज्यकोषीय धोरणाचा प्रभाव स्पष्ट करा. १०
६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
- (अ) कराच्या करदेय क्षमता तत्त्वाची चर्चा करा. १०
  - (ब) पुरवठ्याच्या विविध लवचिकता अवस्थेतील करभाराचे वर्णन करा. १०
  - (क) आधुनिक शासनातील वाढत्या सार्वजनिक खर्चाची कारणे कोणती ? १०
७. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.:-
- (अ) आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचा तूलनात्मक खर्च लाभ सिध्दान्त स्पष्ट करा. १०
  - (ब) व्यवहार क्षेत्रातील असमतोल दूर करणाऱ्या उपायांचे वर्णन करा. १०
  - (क) प्रस्ताव वक्राच्या सहाय्याने संतुलित व्यापार शर्ती निश्चितीचे वर्णन करा. १०
८. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा.:- २०
- (अ) फिलीप्स वक्र
  - (ब) सार्वजनिक वस्तु आणि गुणवत्ता वस्तु
  - (क) चलन पेचप्रसंग
  - (ड) बदलत्या विनीमय दरांचे फायदे आणि तोटे.

Con.146(a)-12

(REVISED COURSE)

CR-1621

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. (1) Attempt any **five** questions, selecting **not** more than **three** from **one** section.
(2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
(3) **Draw** neat **diagrams** wherever **necessary**.

Section I

1. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Explain price rigidity under Oligopoly with the help of kinked demand curve hypothesis. 10
  - (b) What is price leadership ? Explain the low-cost price-leadership model. 10
  - (c) What is prisoners, dilemma ? How is it used to explain the instability of cartel ? 10
2. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) How are factor prices determined under perfect competition in both factor and product markets. 10
  - (b) Explain Modern theory of Rent. 10
  - (c) "Profit is a reward for bearing uncertainty." Discuss. 10
3. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) What is meant by general equilibrium ? Explain it using Edgeworth -box diagram. 10
  - (b) What is Pareto optimality ? State and explain the condition of Pareto optimality in the context of production. 10
  - (c) 'When perfectly competitive markets are in equilibrium, the conditions of Pareto efficiency are satisfied'. Explain. 10
4. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Adverse selection is the direct result of asymmetric information. Explain, How can the problem of adverse selection be overcome, by market signalling ? 10
  - (b) What is moral-hazard problem ? How is it related to the problem of insurance companies ? 10
  - (c) Explain the efficiency wage theory. What is its significance ? 10

Section II

5. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) What is IS curve ? How is it derived from goods market equilibrium ? 10
  - (b) Explain the relationship between slope of IS curve and effectiveness of monetary policy. 10
  - (c) Explain the determination of equilibrium level of output and price, using the aggregate supply and aggregate demand curves. 10
6. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) What is exchange rate ? How is it determined under free market ? 10
  - (b) Describe Mundell-Flemming Model in an open economy. 10
  - (c) What is meant by disequilibrium in balance of payments ? Explain the effectiveness of devaluation in correcting this disequilibrium. 10
7. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Explain the comparative cost advantage theory of international trade. 10
  - (b) Explain the determination of equilibrium terms of trade with the help of offer curves. 10
  - (c) What is protective trade policy ? Explain the arguments in favour of a protective trade policy. 10
8. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) What are Public goods ? Explain efficiency condition for public good. 10
  - (b) Explain Eric Lindhall's Voluntary Exchange Principle in taxation. 10
  - (c) What is impact, incidence and tax shifting ? Explain the incidence of taxation under different cost conditions. 10

[TURN OVER

Con.146(a)-CR-1627-12.

4

(सुधारीत अभ्यासक्रम)

(मराठी भाषान्तर)

(३ तास)

[गुण : १००]

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा, परंतु एका विभागातील जास्तीत जास्त तीन प्रश्न सोडवा.
 (२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (३) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

विभाग १

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
  - (अ) दंतूर मागणी वक्र गृहितकाच्या सहाय्याने अल्पधिकारातील किंमत ताठरता स्पष्ट करा. १०
  - (ब) किंमत नेतृत्व म्हणजे काय ? अल्पखर्च किंमत नेतृत्व प्रतिमानाचे स्पष्टीकरण द्या. १०
  - (क) “कैद्यांचा पेचप्रसंग” म्हणजे काय ? संगनमताची अस्थिरता स्पष्ट करण्यासाठी त्याचा कसा उपयोग करतात ? १०
२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
  - (अ) वस्तु आणि घटक बाजारातील पूर्ण स्पर्धेमध्ये उत्पादन घटकांची किंमत कशी ठरते ? १०
  - (ब) खंडाचा आधुनिक सिध्दान्त स्पष्ट करा. १०
  - (क) “अनिश्चितता पत्करण्याचा मोबदला म्हणजे नफा”. चर्चा करा. १०
३. खालीलपैकी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा :-
  - (अ) सार्वत्रिक समतोल म्हणजे काय ? एजवर्थच्या आकृतीच्या (Box-diagram) सहाय्याने त्याचे स्पष्टीकरण द्या. १०
  - (ब) पॅरेटो पर्याप्तता म्हणजे काय ? उत्पादनाच्या दृष्टिकोनाच्या संदर्भात पॅरेटो पर्यायाची अट सांगा आणि स्पष्ट करा. १०
  - (क) ‘जेव्हा पूर्ण स्पर्धेतील बाजार संतुलीत असतो तेव्हा पॅरेटोच्या कार्यक्षमतेच्या अटीची पूर्तता होते, स्पष्ट करा. १०
४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
  - (अ) प्रतिकूल निवड हा अप्रमानबद्ध माहितीचा प्रत्यक्ष परिणाम आहे. बाजार संकेतिक इशान्याद्वारे प्रतिकूल निवडीच्या प्रश्नावर कशी मात करता येईल ? १०
  - (ब) नैतिक धोक्याची समस्या म्हणजे काय ? विमा कंपन्यांच्या प्रश्नांशी ती कशी निगडित आहे ? १०
  - (क) कार्यक्षमता वेतन सिध्दांत स्पष्ट करा. त्याचे महत्त्व काय आहे ? १०

विभाग २

५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
  - (अ) IS वक्र म्हणजे काय ? वस्तु बाजार संतुलनातून तो कसा काढला जातो ? १०
  - (ब) IS वक्राचा उतार आणि चलनविषयक धोरणाची परिणामकता यातील संबंध स्पष्ट करा. १०
  - (क) समग्र पुरवठा व समग्र मागणी वक्राच्या सहाय्याने समतोलित उत्पन्न आणि किंमत पातळी निश्चितीचे स्पष्टीकरण द्या. १०
६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:-
  - (अ) विनिमय दर म्हणजे काय ? मुक्त बाजार पेढेमधे तो कसा निश्चित होतो. १०
  - (ब) मुक्त अर्थव्यवस्थेतील मंडेल फ्लेमिंग प्रतिमानाचे वर्णन करा. १०
  - (क) व्यवहार शेषामधील असमतोल म्हणजे काय ? त्यामधील असमतोल दूर करण्यासाठी अवमूल्यनाची परिणामकता स्पष्ट करा. १०
७. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:-
  - (अ) आंतरराष्ट्रीय व्यापाराच्या तूलनात्मक खर्च-लाभ सिध्दान्ताचे स्पष्टीकरण द्या. १०
  - (ब) प्रस्ताव वक्राच्या सहाय्याने समतोलित व्यापार शक्ती निश्चितीचे स्पष्टीकरण द्या. १०
  - (क) संरक्षित व्यापार धोरण म्हणजे काय ? संरक्षित व्यापार धोरणाच्या बाबतीतील सहाय्यक मुद्दे स्पष्ट करा. १०
८. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
  - (अ) सार्वजनिक वस्तु कोणत्या आहेत ? सार्वजनिक वस्तुंच्या कार्यक्षमता अटीचे स्पष्टीकरण करा. १०
  - (ब) एरीक लिंडाल यांच्या ऐच्छिक विनिमय तत्वाचे स्पष्टीकरण द्या. १०
  - (क) करघात, करभार आणि कर हस्तांतरण म्हणजे काय ? भिन्न उत्पादन खर्च परिस्थितीमधील करभाराचे स्पष्टीकरण द्या. १०

T.Y.B.A.
Economics - Paper - V - Growth and Development

April

Con. 279 & (a)-12.

CR-1719

(CR-1719-1720)

(OLD COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- N.B. : (1) Attempt any **five** questions, selecting **not** more than **three** questions from any **one** section.
(2) Answers to the **two** sections should be written in the **same** answer-book.
(3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.

Section I

1. (a) Distinguish between economic growth and economic development. 10
(b) Discuss the various economic and non-economic factors affecting economic growth and development. 10
2. Explain any **two** of the following :— 20
(a) Rostow's stages of economic growth.
(b) Schumpeter's theory of economic development.
(c) Domar's model of economic growth.
3. Explain any **two** of the following :— 20
(a) Importance of the agricultural sector in the process of economic development.
(b) Lewis model of economic growth with unlimited supplies of labour.
(c) Terms of trade between agriculture and industry.
4. Explain any **two** of the following :— 20
(a) Schultz theory of human capital formation.
(b) Human Development Index.
(c) Role of health and nutrition in the process of economic development.

Section II

5. Answer any **two** of the following :— 20
(a) Describe the various objectives of fiscal policy in developing countries.
(b) What are the sources of capital formation ?
(c) What are the advantages of the foreign direct investment to the developing countries ?
6. (a) What are the merits of economic planning ? 10
(b) Examine the problems of public sector in India. 10
7. Explain any **two** of the following :— 20
(a) The environment-economy linkage.
(b) Environment as a necessity and luxury.
(c) Kuznet curve.
8. Explain any **two** of the following :— 20
(a) Causes of environmental pollution.
(b) Environmental Legislation.
(c) Concept of sustainable development.

[TURN OVER]

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(वेळ ३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा. परंतु कोणत्याही एका विभागातील तीनपेक्षा जास्त प्रश्न सोडवू नये
 (२) दोन्ही विभागातील उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
 (३) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

विभाग १

१. (अ) आर्थिक वृद्धी आणि आर्थिक विकासातील फरक लिहा. १०
 (ब) आर्थिक वृद्धी आणि विकासावर परिणाम करणाऱ्या विविध आर्थिक आणि आर्थिकेतर घटकांची चर्चा करा. १०
२. पुढीलपैकी कोणतेही दोन स्पष्ट करा :-- २०
 (अ) रोस्टोच्या विविध विकास अवस्था.
 (ब) शुम्पीटरचा आर्थिक विकास सिद्धान्त.
 (क) डोमरचे आर्थिक वाढीचे प्रतिमान.
३. पुढीलपैकी कोणतेही दोन स्पष्ट करा :-- २०
 (अ) कृषिक्षेत्राचे आर्थिक विकासाच्या प्रक्रियेतील महत्त्व.
 (ब) लेविसचे अमर्याद श्रम पुरवठ्याच्या संदर्भात आर्थिक वाढीचे प्रतिमान.
 (क) कृषि आणि औद्योगिक क्षेत्रातील परस्पर व्यापार शर्ती.
४. पुढीलपैकी कोणतेही दोन स्पष्ट करा :-- २०
 (अ) शुल्टझचा मानवी भांडवल निर्मिती सिद्धांत.
 (ब) मानव विकास निर्देशांक.
 (क) आर्थिक विकास प्रक्रियेत आरोग्य आणि पोषणाची भूमिका.

विभाग २

५. पुढीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-- २०
 (अ) विकसनशील देशातील राजकोषीय धोरणाच्या विविध उद्दिष्टांचे वर्णन करा.
 (ब) भांडवल निर्मितीचे स्रोत कोणते ?
 (क) विकसनशील अर्थव्यवस्थेला परकीय गुंतवणूकीमुळे होणारे फायदे कोणते ?
६. (अ) आर्थिक नियोजनाचे फायदे कोणते ? १०
 (ब) भारतातील सार्वजनिक क्षेत्राच्या समस्यांचे परीक्षण करा. १०
७. पुढीलपैकी कोणतेही दोन स्पष्ट करा :-- २०
 (अ) पर्यावरण-अर्थव्यवस्था साखळी संबंध.
 (ब) पर्यावरण एक गरजेची आणि चैनीची बाब.
 (क) कुझनेट वक्र.
८. पुढीलपैकी कोणतेही दोन स्पष्ट करा :-- २०
 (अ) पर्यावरण प्रदुषणाची कारणे.
 (ब) पर्यावरणासंबंधीचे कायदे.
 (क) सातत्यपूर्ण विकास संकल्पना.

Con. 279(a)-12.

3

CR-1720

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions, selecting **not** more than **three** questions from any **one** section.
 (2) Answers to the **two** sections should be written in the **same** answer-book.
 (3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.

Section I

1. Answer any **two** of the following :— 20
  - (a) Define the term economic development and distinguish between economic growth and economic development.
  - (b) State and critically examine the concept of Human Development Index.
  - (c) Explain the role of market in economic development.
2. Attempt any **two** :— 20
  - (a) Explain Rostow's stages of growth.
  - (b) Explain Harrod's model of economic growth.
  - (c) Critically examine Solow's growth theory.
3. Attempt any **two** of the following :— 20
  - (a) Define the concept of endogenous growth and explain Romer's growth model.
  - (b) State and critically examine the theory of big-push.
  - (c) Discuss the 'Critical Minimum Effort' theory.
4. Attempt any **two** :— 20
  - (a) Describe the concept of 'poverty-gap ratio' and 'head count ratio'.
  - (b) Discuss Lorenze Curve and Gini Coefficient as measures of income inequalities.
  - (c) Explain Kuznet's inverted 'U' hypothesis.

Section II

5. Explain any **two** of the following :— 20
  - (a) The theory of Demographic transition.
  - (b) Consequences of high fertility in developing countries.
  - (c) Contribution of education to economic development.
6. Attempt any **two** of the following :— 20
  - (a) What are the causes and consequences of haphazard urbanisation.
  - (b) Explain Harris-Todaro model of rural urban migration.
  - (c) Write an explanatory note on micro-finance revolution.
7. Explain any **two** of the following :— 20
  - (a) Role of agriculture in economic development.
  - (b) Role of rural credit markets in rural development.
  - (c) Provisions for agriculture under WTO.
8. Answer any **two** of the following :— 20
  - (a) What are the merits and demerits of outward looking trade policy ?
  - (b) What is the importance of FDI in economic development of developing countries ?
Elaborate your answer.
  - (c) Examine the role of IMF in structural adjustment and stabilisation programme.

[TURN OVER

n. 279(a)-CR-1720-12.

4

(मराठी रूपांतर)

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(वेळ ३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा. परंतु कोणत्याही एका विभागातील तीनपेक्षा जास्त प्रश्न सोडवू नये.
 (२) दोन्ही विभागातील उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
 (३) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

विभाग १

१. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-- २०
 (अ) आर्थिक विकासाची संकल्पना स्पष्ट करून, आर्थिक वृद्धी आणि आर्थिक विकास यामधील फरक स्पष्ट करा.
 (ब) मानवी विकास निर्देशांक ही संकल्पना सांगून, तिचे टिकात्मक मूल्यमापन करा.
 (क) आर्थिक विकासामध्ये बाजारपेठेची भूमिका स्पष्ट करा.
२. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-- २०
 (अ) रॉस्टो यांच्या आर्थिक वृद्धीच्या अवस्था स्पष्ट करा.
 (ब) हॅरॉड यांचे आर्थिक वृद्धीचे प्रतिमान स्पष्ट करा.
 (क) सोलो यांच्या आर्थिक वृद्धी सिद्धान्ताचे टिकात्मक मूल्यमापन करा.
३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
 (अ) 'अंतरिक वृद्धी प्रतिमान' ह्या संकल्पनेची व्याख्या करा आणि रोमर यांचे वृद्धी प्रतिमान स्पष्ट करा.
 (ब) 'जोराचा धक्का' हा सिद्धान्त सांगून त्याचे टिकात्मक परीक्षण करा.
 (क) 'किमान आवश्यक प्रयत्न' सिद्धान्ताची चर्चा करा.
४. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
 (अ) 'दारिद्र्य तफावत गुणोत्तर' आणि 'दरडोई गुणोत्तर' ह्या संकल्पनांचे वर्णन करा.
 (ब) उत्पन्न विषमतेच्या मोजमापाच्या लॉरेन्झ वक्र आणि गिनीसहगुणक या पद्धतींची चर्चा करा.
 (क) कुझनेट याचा उलटा यू (U) सिद्धान्त स्पष्ट करा.

विभाग २

५. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-- २०
 (अ) लोकसंख्या संक्रमण सिद्धान्त स्पष्ट करा.
 (ब) विकसनशील देशातील उच्च जननदराचे परिणाम स्पष्ट करा.
 (क) आर्थिक विकासात शिक्षणाचे योगदान स्पष्ट करा.
६. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
 (अ) अनियोजित शहरीकरणाची कारणे व परिणाम कोणते ?
 (ब) ग्रामीण-शहरी स्थलांतराबाबतचे हॅरीस-टोडारो प्रतिमान स्पष्ट करा.
 (क) 'सूक्ष्म वित्त क्रांती' यावर स्पष्टीकरणात्मक टीप लिहा.
७. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-- २०
 (अ) आर्थिक विकासात शेतीची भूमिका विशद करा.
 (ब) ग्रामीण विकासात ग्रामीण पत बाजाराची भूमिका स्पष्ट करा.
 (क) जागतिक व्यापार संघटनेच्या (WTO) शेतीविषयक तरतुदी लिहा.
८. कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :-- २०
 (अ) बहिरंक्षी व्यापार धोरणाचे गुण-दोष कोणते ?
 (ब) विकसनशील देशाच्या आर्थिक विकासातील 'परकीय प्रत्यक्ष गुंतवणुकीचे' महत्त्व कोणते ? ते तुमच्या शब्दात स्पष्ट करा.
 (क) स्थिरीकरण कार्यक्रम आणि संरचनात्मक समायोजनातील आंतरराष्ट्रीय नाणे निधीच्या भूमिकेचे परीक्षण करा.

-----S-----

Q. 279(a)-CR-1720-12.

4

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

(वेळ ३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा. परंतु कोणत्याही एका विभागातील तीनपेक्षा जास्त प्रश्न सोडवू नये.
(२) दोन्ही विभागातील उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
(३) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

विभाग १

१. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-- २०
  - (अ) आर्थिक विकासाची संकल्पना स्पष्ट करून, आर्थिक वृद्धी आणि आर्थिक विकास यामधील फरक स्पष्ट करा.
  - (ब) मानवी विकास निर्देशांक ही संकल्पना सांगून, तिचे टिकात्मक मूल्यमापन करा.
  - (क) आर्थिक विकासामध्ये बाजारपेठेची भूमिका स्पष्ट करा.
२. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-- २०
  - (अ) रॉस्टो यांच्या आर्थिक वृद्धीच्या अवस्था स्पष्ट करा.
  - (ब) हॅरॉड यांचे आर्थिक वृद्धीचे प्रतिमान स्पष्ट करा.
  - (क) सोलो यांच्या आर्थिक वृद्धी सिद्धान्ताचे टिकात्मक मूल्यमापन करा.
३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
  - (अ) 'अंतरिक वृद्धी प्रतिमान' ह्या संकल्पनेची व्याख्या करा आणि रोमर यांचे वृद्धी प्रतिमान स्पष्ट करा.
  - (ब) 'जोराचा धक्का' हा सिद्धान्त सांगून त्याचे टिकात्मक परीक्षण करा.
  - (क) 'किमान आवश्यक प्रयत्न' सिद्धान्ताची चर्चा करा.
४. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
  - (अ) 'दारिद्र्य तफावत गुणोत्तर' आणि 'दरडोई गुणोत्तर' ह्या संकल्पनांचे वर्णन करा.
  - (ब) उत्पन्न विषमतेच्या मोजमापाच्या लॉरेन्झ वक्र आणि गिनीसहगुणक या पद्धतींची चर्चा करा.
  - (क) कुझनेट याचा उलटा यू (U) सिद्धान्त स्पष्ट करा.

विभाग २

५. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-- २०
  - (अ) लोकसंख्या संक्रमण सिद्धान्त स्पष्ट करा.
  - (ब) विकसनशील देशातील उच्च जननदराचे परिणाम स्पष्ट करा.
  - (क) आर्थिक विकासात शिक्षणाचे योगदान स्पष्ट करा.
६. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
  - (अ) अनियोजित शहरीकरणाची कारणे व परिणाम कोणते ?
  - (ब) ग्रामीण-शहरी स्थलांतराबाबतचे हॅरीस-टोडारो प्रतिमान स्पष्ट करा.
  - (क) 'सूक्ष्म वित्त क्रांती' यावर स्पष्टीकरणात्मक टीप लिहा.
७. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-- २०
  - (अ) आर्थिक विकासात शेतीची भूमिका विशद करा.
  - (ब) ग्रामीण विकासात ग्रामीण पत बाजाराची भूमिका स्पष्ट करा.
  - (क) जागतिक व्यापार संघटनेच्या (WTO) शेतीविषयक तरतुदी लिहा.
८. कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :-- २०
  - (अ) बहिर्लक्षी व्यापार धोरणाचे गुण-दोष कोणते ?
  - (ब) विकसनशील देशाच्या आर्थिक विकासातील 'परकीय प्रत्यक्ष गुंतवणुकीचे' महत्त्व कोणते ? ते तुमच्या शब्दात स्पष्ट करा.
  - (क) स्थिरीकरण कार्यक्रम आणि संरचनात्मक समायोजनातील आंतरराष्ट्रीय नाणे निधीच्या भूमिकेचे परीक्षण करा.

-----S-----

T.Y.BA
Economics Paper - II

April 12

PH March Exam (4) 76

Con. 53&(a) to (f) -12.
(CR-1605 to 1611)

CR-1605

(OLD COURSE)

For Regular Students]
For IDOL Students]

(2½ Hours)
(3 Hours)

[Total Marks : 80
[Total Marks : 100

- N.B.** (1) **Regular Students** should attempt any **four** questions.
(2) **IDOL Students** should attempt any **five** questions.
(3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.

1. (a) Describe the structure of Indian Financial System. 10
(b) Discuss the role of financial system in economic development. 10
2. Elaborate the reforms enlisted under Narsimham Committee Reports I and II. 20
3. Attempt any **two** of the following :— 20
  - (a) Functions of Reserve Bank of India
  - (b) Role of Insurance Regulatory and Development Authority of India
  - (c) Types of NBFIs.
4. Explain any **two** of the following :— 20
  - (a) Drawback of Indian Money Market
  - (b) Money Market Instruments in India
  - (c) Reforms in Indian Money Market.
5. (a) Explain the role and functions of a stock exchange. 10
(b) Review the measures introduced by SEBI for investor protection. 10
6. (a) What are derivatives ? Explain their significance. 10
(b) Write a note on the features of 'Futures and Options'. 10
7. Write notes on any **two** of the following :— 20
  - (a) Types and merits of credit rating
  - (b) Mutual Funds in India
  - (c) American Depository Receipts (ADRs) and Global Depository Receipts (GDRs)
  - (d) Asian Development Bank.

[TURN OVER

(जुना अध्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी)

(२ $\frac{1}{2}$ तास)

(एकूण गुण : ८०)

दूरस्थ शिक्षण संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी कोणतेही चार प्रश्न सोडवावेत.

(२) दूरस्थ शिक्षण संस्थेच्या (IDOL) विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवावेत.

(३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

१. (अ) भारतीय वित्तीय व्यवस्थेच्या रचनेचे वर्णन करा. १०
(ब) आर्थिक विकासात वित्तीय व्यवस्थेच्या भूमिकेची चर्चा करा. १०
२. नरसिंहम् समिती अहवाल एक व दोन यांत नमूद केलेल्या सुधारणा विस्तृतपणे स्पष्ट करा. २०
३. पुढीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
(अ) भारतीय रिझर्व्ह बँकेची कार्ये
(ब) भारतीय विमा विनियमन व विकास अधिसत्तेची भूमिका
(क) बँकेतर वित्तीय मध्यस्थ संस्थांचे प्रकार.
४. स्पष्ट करा (कोणतेही दोन) :-- २०
(अ) भारतीय नाणे बाजारातील त्रुटी
(ब) भारतीय नाणे बाजारातील साधने
(क) भारतीय नाणे बाजारातील सुधारणा.
५. (अ) शेअर बाजाराची भूमिका व कार्ये स्पष्ट करा. १०
(ब) गुंतवणूकदारांच्या संरक्षणासाठी सेबीने योजिलेल्या उपायांचा आढावा घ्या. १०
६. (अ) अनुजात पत्र म्हणजे काय ? त्यांचे महत्त्व स्पष्ट करा. १०
(ब) 'फ्युचर्स आणि ऑप्शन्स' यांच्या वैशिष्ट्यांवर टीप लिहा. १०
७. पुढीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-- २०
(अ) पतमापन संस्थांचे प्रकार व फायदे
(ब) भारतातील म्युचुअल फंड
(क) अमेरिकन ठेव पावती (ADRs) आणि जागतिक ठेव पावती (GDRs)
(ड) आशियाई विकास बँक.

(REVISED COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. (1) **Regular Students** should attempt any **four** questions.
 (2) **IDOL Students** should attempt any **five** questions.
 (3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.

1. Discuss any **two** of the following :— 20
  - (a) Meaning and components of a Financial System.
  - (b) Financial System and Economic Development.
  - (c) Narasimham Committee Report, 1998.
2. Explain any **two** of the following :— 20
  - (a) Transmission channels of Monetary Policy
  - (b) Classification of Assets of Commercial Banks.
  - (c) Meaning and Types of NBFCs.
3. Discuss any **two** of the following :— 20
  - (a) Constituents of the Organised Money Market
  - (b) Recent developments in the Primary Capital Market
  - (c) Growth of the Foreign Exchange Market since, 1991.
4. Describe the features of any **two** of the following :— 20
  - (a) Debentures and Bonds
  - (b) New Financial Instruments
  - (c) Equities.
5. Explain any **two** of the following :— 20
  - (a) Meaning and Significance of Derivatives
  - (b) Types of Derivatives
  - (c) Pricing of Options.
6. Discuss any **two** of the following :— 20
  - (a) Mutual Funds
  - (b) Microfinance
  - (c) IRDA.
7. Write short notes on any **two** of the following :— 20
  - (a) Financial Development Indicators
  - (b) Traditional and Promotional Functions of the RBI
  - (c) Overview of the Debt Market in India
  - (d) Credit Rating Agencies.

[TURN OVER

mk.A.1stHif12.8

Con. 53(a)-CR-1606-12.

4

(मराठी रूपांतर)
(सुधारीत अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी)

दूरस्थ शिक्षण संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी)

(२- $\frac{1}{2}$ तास)

(३ तास)

(एकूण २)

(एकूण गुण)

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी कोणतेही चार प्रश्न सोडवावेत.

(२) दूरस्थ शिक्षण संस्थेच्या (IDOL) विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवावेत.

(३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

१. कोणत्याही दोहोंची चर्चा करा :--

(अ) वित्त व्यवस्थेचा अर्थ व घटक

(ब) वित्त व्यवस्था आणि आर्थिक विकास

(क) १९९८ चा नरसिंह समितीचा अहवाल.

२. कोणत्याही दोहोंचे स्पष्टीकरण करा :--

(अ) मौद्रिक धोरणाच्या संक्रमणाचे मार्ग

(ब) व्यापारी बँकांच्या मालमत्तेचे वर्गीकरण

(क) बँकेतर वित्तिय कंपन्याचा अर्थ व प्रकार.

३. कोणत्याही दोहोंची चर्चा करा :--

(अ) संघटीत नाणेबाजाराचे घटक

(ब) प्राथमिक भांडवल बाजारातील अलिकडील घडामोडी

(क) १९९१ पासून परकीय विनिमय बाजारातील वाढ.

४. कोणत्याही दोहोंची वैशिष्ट्ये वर्णन करा :--

(अ) कर्जरोखे आणि रोखे

(ब) नवीन वित्तिय साधने

(क) समभाग.

५. कोणत्याही दोहोंचे स्पष्टीकरण करा :--

(अ) अनुजात पत्रांचा अर्थ व महत्त्व

(ब) अनुजात पत्रांचे प्रकार

(क) पर्यायांचे किंमत निर्धारण.

६. कोणत्याही दोहोंची चर्चा करा :--

(अ) म्युचुअल फंड्स

(ब) सूक्ष्म-वित्त

(क) भारतीय विमा विनियमन व विकास अधिसत्ता.

७. कोणत्याही दोहोंवर संक्षिप्त टिपा लिहा :--

(अ) वित्तिय विकासाचे निर्देशक

(ब) रिझर्व्ह बँकेची परंपरागत आणि प्रवर्तनात्मक कार्ये

(क) भारतीय रोखे बाजाराचा आढावा

(ड) पत मापन संस्था.

Con. 53(b) -12.

5

CR-1607

(OLD COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N.B. :- (1) **Regular students** should attempt any **four** questions.

(2) **IDOL students** should attempt any **five** questions.

(3) **All** questions carry **equal** marks.

1. (a) What is meant by industrialisation ? What are the pre-conditions of industrialisation ? 10
(b) Explain the socio-economic effects of industrialisation in India. 10
2. (a) Bring out the origin and growth of trade union movement in India. 10
(b) Explain the features of trade unions in India. 10
3. (a) Explain the meaning and importance of industrial relations. 10
(b) Explain the Donlop's theory of industrial relations. 10
4. (a) Explain the causes of industrial disputes. 10
(b) Explain the measures taken to settle industrial disputes. 10
5. (a) Explain the concept of collective bargaining and its importance. 10
(b) Discuss the issues under collective bargaining. 10
6. Explain the concept of workers participation in management. What are the forms of workers participation in management ? 20
7. Write short notes on any **two** of the following :- 20
  - (a) Functions of Trade Union
  - (b) Role of Labour Welfare Officer
  - (c) Issues of Bonus and Dearness Allowance
  - (d) Strikes and Lockouts.

[TURN OVER

Con. 53(b)-CR-1607-12.

6

(मराठी रूपांतर)

(जूना अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्याकरीता :

(२½ तास)

(एकूण गुण : ८०

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्याकरीता : (३ तास)

(एकूण गुण : १००

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी कोणतेही चार प्रश्न सोडवावेत.

(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या (I.D.O.L.) विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवावेत.

(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. (अ) औद्योगिकरण म्हणजे काय ? औद्योगिकरणाच्या पूर्व अटी कोणत्या ? १०
- (ब) भारतातील औद्योगिकरणाचे आर्थिक व समाजिक परिणाम कोणते ? १०
२. (अ) भारतीय कामगार संघटनांच्या चळवळीचा उगम आणि वाढ विशद करा. १०
- (ब) भारतीय कामगार संघटनांची विशिष्टते स्पष्ट करा. १०
३. (अ) औद्योगिक संबंधाचा अर्थ आणि महत्त्व स्पष्ट करा. १०
- (ब) औद्योगिक संबंधविषयक इनलॉप यांचा सिद्धांत स्पष्ट करा. १०
४. (अ) औद्योगिक कलहाची कारणे कोणती ? १०
- (ब) औद्योगिक कलह सोडविण्याच्या उपाय योजना स्पष्ट करा. १०
५. (अ) सामुदायिक सौदाशक्ती ही संकल्पना व तिचे महत्त्व स्पष्ट करा. १०
- (ब) सामुदायिक सौदेबाजीमधील बाबींची चर्चा करा. १०
६. कामगारांचा व्यवस्थापनातील सहभाग ही संकल्पना स्पष्ट करा. कामगार व्यवस्थापनातील सहभागाचे प्रकार कोणते ? २०
७. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :- २०
- (अ) कामगार संघटनेची कार्ये
- (ब) श्रम अधिकाऱ्याची (लेबर ऑफिसर) भूमिका
- (क) बोनस व महगाई भत्त्यांची समस्या
- (ड) संप व टाळेबंदी.

(REVISED COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N.B. :- (1) **Regular students** should attempt any **four** questions.(2) **IDOL students** should attempt any **five** questions.(3) **All** questions carry **equal** marks.

1. Answer any **two** of the following :- 20
  - (a) What is industrial economics ? Explain the nature and scope of industrial economics.
  - (b) Explain the features of joint stock company.
  - (c) Explain the merits and demerits of sole proprietorship.
2. Answer any **two** of the following :- 20
  - (a) Explain the factors which affect industrial location.
  - (b) Critically evaluate Weber's Theory of industrial location.
  - (c) Explain the factors which affect the industrial productivity.
3. Answer any **two** of the following :- 20
  - (a) Explain the meaning and causes of industrial sickness.
  - (b) Explain the measurement of industrial productivity.
  - (c) Explain the changing structure and growth of Indian industry since, 1991.
4. Answer any **two** of the following :- 20
  - (a) Explain the nature and characteristics of labour market in India.
  - (b) What is rationalisation ? Explain the impact of rationalisation on employment in the organised industry in private sector.
  - (c) Explain the concept of minimum wage, living wage and fair wage. 20
5. Answer any **two** of the following :- 20
  - (a) Explain the structure and growth pattern of trade unions in India.
  - (b) What are the causes of industrial disputes ?
  - (c) Explain in brief labour legislations in India.
6. Answer any **two** of the following :- 20
  - (a) Explain the social security measures in India.
  - (b) Explain the problems of female labour in India.
  - (c) Explain Exit Policy as a part of labour market reforms.
7. Write short notes on any **two** of the following :-
  - (a) Merits and demerits of MNCs.
  - (b) Dispersion and problem of regional imbalance.
  - (c) National Wage Policy.
  - (d) Problems of child labour.

[TURN OVER

Con. 53(c)-CR-1608-12.

8

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांकरीता : (२१/२ तास) (एकूण गुण : ८०)
दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांकरीता : (३ तास) (एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी कोणतेही चार प्रश्न सोडवावेत.
(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या (I.D.O.L.) विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवावेत.
(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :- २०
  - (अ) औद्योगिक अर्थशास्त्र म्हणजे काय ? त्याचे स्वरूप आणि व्याप्ती स्पष्ट करा.
  - (ब) संयुक्त स्कंध प्रमंडळाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
  - (क) एकल व्यापार पद्धतीचे गुण दोष स्पष्ट करा.
२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :- २०
  - (अ) औद्योगिक स्थानियीकरणावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.
  - (ब) वेबरच्या औद्योगिक स्थानियीकरणाच्या सिद्धांताचे टिकात्मक परीक्षण करा.
  - (क) औद्योगिक उत्पादकतेवर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.
३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :- २०
  - (अ) औद्योगिक आजारपणाचा अर्थ व कारणे स्पष्ट करा.
  - (ब) औद्योगिक उत्पादकतेच्या मोजमापाच्या पद्धती स्पष्ट करा.
  - (क) १९९१ नंतर भारतीय उद्योगाच्या रचनेतील बदल आणि वाढ स्पष्ट करा.
४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :- २०
  - (अ) भारतीय कामगार बाजाराचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
  - (ब) विवेकीकरण म्हणजे काय ? विवेकीकरणाचा खाजगी उद्योगातील संघीय क्षेत्रातील रोजगारावरील परिणाम स्पष्ट करा.
  - (क) किमान वेतन, जीवनमान वेतन आणि योग्य वेतन या संकल्पना स्पष्ट करा.
५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :- २०
  - (अ) भारतातील कामगार संघटनेच्या रचनेचे आणि वाढीचे स्वरूप स्पष्ट करा.
  - (ब) औद्योगिक कलहाची विविध कारणे कोणती ?
  - (क) भारतीय कामगार कायदे थोडक्यात स्पष्ट करा.
६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :- २०
  - (अ) भारतातील सामाजिक सुरक्षिततेच्या योजना स्पष्ट करा.
  - (ब) भारतातील महिला श्रमिकांच्या समस्या स्पष्ट करा.
  - (क) श्रमबाजार पेटेच्या सुधारणांचा एक भाग म्हणून बहिर्गत निर्गमन धोरण स्पष्ट करा.
७. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :- २०
  - (अ) बहुराष्ट्रीय कंपन्यांचे फायदे व तोटे
  - (ब) विघटन आणि प्रादेशिक असमतोलाची समस्या
  - (क) राष्ट्रीय वेतन धोरण
  - (ड) बाल श्रमीकांच्या समस्या.

*****

Con. 53(d) -12.

(OLD COURSE)

CR-1609

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt any **four** questions for **Regular Students**.
 (2) **IDOL Students** should attempt any **five** questions.
 (3) **All** questions carry **equal** marks.

1. (a) What is meant by co-operation ? Explain the features of co-operation. 10
 (b) Explain the Primary Principles of co-operation. 10
2. (a) Explain the out line of development of co-operative movement in India before Independence. 10
 (b) Critically evaluate the co-operative movement in India after Independence. 10
3. (a) Explain the place of co-operative movement in Indian economy. 10
 (b) Explain the effects of Privatization on co-operative movement. 10
4. (a) Explain the problems of Land Development Banks. 10
 (b) Explain the benefits of Service Co-operative Societies. 10
5. Explain :—
 (a) Labour Co-operative Societies. 10
 (b) Processing Co-operative Societies. 10
6. (a) Explain the functions of National Dairy Development Board. 10
 (b) Explain the problems of co-operative sugar factories. 10
7. Write short notes on any **two** of the following :— 20
 (a) Co-operation and Capitalism
 (b) Co-operative Leadership
 (c) State Co-operative Bank
 (d) Housing Co-operative Societies.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

- सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी कोणतेही चार प्रश्न सोडवावेत.
 (२) दुर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवावेत.
 (३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. (अ) सहकार म्हणजे काय ? सहकाराची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. १०
 (ब) सहकाराची प्राथमिक तत्वे स्पष्ट करा. १०
२. (अ) स्वातंत्र्यपूर्व काळातील भारतातील सहकारी चळवळीच्या विकासाची रूपरेषा स्पष्ट करा. १०
 (ब) स्वातंत्र्योत्तर काळातील भारतातील सहकार चळवळीचे मूल्यमापन करा. १०
३. (अ) भारतीय अर्थव्यवस्थेत सहकारी चळवळीचे स्थान स्पष्ट करा. १०
 (ब) खाजगीकरणाचे सहकारी चळवळीवरील परिणाम स्पष्ट करा. १०
४. (अ) भूविकास बँकांच्या समस्या स्पष्ट करा. १०
 (ब) सेवा सहकारी संस्थेचे फायदे स्पष्ट करा. १०
५. स्पष्ट करा :-
 (अ) श्रमिक सहकारी संस्था १०
 (ब) प्रक्रिया सहकारी संस्था. १०
६. (अ) राष्ट्रीय सहकारी दुध विकास मंडळाची कार्ये स्पष्ट करा. १०
 (ब) सहकारी साखर कारखान्यांच्या समस्या स्पष्ट करा. १०
७. टिपा लिहा (कोणत्याही दोहोंवर) :- २०
 (अ) सहकार आणि भांडवलशाही
 (ब) सहकारी नेतृत्व
 (क) राज्य सहकारी बँक
 (ड) गृहनिर्माण सहकारी संस्था.

(REVISED COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For I.D.O.L. Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) **For Regular Students.** Attempt any **four** questions.
 (2) **I.D.O.L. Students** should attempt any **five** questions.
 (3) **All** questions carry **equal** marks.

1. Attempt any **two** of the following :— 20
  - (a) Explain the main features of rural economy.
  - (b) Explain the relationship between Agriculture and non-Agricultural Sector.
  - (c) Comment on fisheries industries in India.
2. Solve any **two** of the following :— 20
  - (a) What a mean by Human Development. Explain the importance of Human Development.
  - (b) Explain the concept of Back wash-spread-up effect.
  - (c) Explain the principle of Balanced growth.
3. Answer the following question (any **two**) :— 20
  - (a) Explain the causes of low Agriculture Productivity in India.
  - (b) Comment on Indian Agricultural price policy.
  - (c) Discuss the new agricultural strategy in India.
4. Attempt any **two** of the following :— 20
  - (a) Explain the role of Dairy industries in rural development.
  - (b) Explain the progress and problems of sugar Industries in India.
  - (c) State and explain the role of District Industries centres in rural economy.
5. Attempt any **two** of the following :— 20
  - (a) Describe sources of transport and communication in rural economy.
  - (b) Comment on rural electrification in India.
  - (c) Comment on educational facilities and its performance in India.
6. Answer any **two** of the following :— 20
  - (a) Describe the role of NCDC's in rural economy.
  - (b) Evaluate the functions non-Government Agencies in India.
  - (c) Explain the various functions of Regional Rural Banks.
7. Write notes on any **two** of the following :— 20
  - (a) Forestry in India.
  - (b) Fei-Rains Model
  - (c) Dry Land Farming
  - (d) Microfinance and Self Help Groups.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी) (२ १/२ तास) (एकूण गुण : ८०
दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी) (३ तास) (एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या (I.D.O.L.) विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. खालीलपैकी कोणते दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
(अ) ग्रामीण अर्थव्यवस्थेची प्रमुख वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
(ब) शेती आणि बिगर शेती क्षेत्र यातील परस्पर संबंध स्पष्ट करा.
(क) भारतातील मत्स्य व्यवसायावर भाष्य करा.
२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
(अ) मानवी विकास म्हणजे काय ? मानवी विकासाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
(ब) विस्तारक व प्रतिसारक परिणाम संकल्पना स्पष्ट करा.
(क) संतुलीत विकास तत्त्व स्पष्ट करा.
३. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन) :- २०
(अ) भारतातील शेतीच्या अल्पउत्पादकतेची कारणे स्पष्ट करा.
(ब) भारतातील शेतीविषयक किंमत धोरणावर भाष्य करा.
(क) भारताच्या नवीन शेतीविषयक व्युत्पन्ननेवर चर्चा करा.
४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
(अ) ग्रामीण विकासातील दुग्ध व्यवसायाचे योगदान स्पष्ट करा.
(ब) भारतातील साखर उद्योगाची प्रगती व समस्या स्पष्ट करा.
(क) ग्रामीण अर्थव्यवस्थेतील जिल्हा उद्योग केंद्राची भूमिका स्पष्ट करा.
५. काणत्याही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
(अ) ग्रामीण अर्थव्यवस्थेतील वाहतूक व दळणवळणांच्या मार्गांचे वर्णन करा.
(ब) ग्रामीण विद्युतीकरणावर भाष्य करा.
(क) भारतातील शैक्षणिक सुविधा व त्यातील प्रगतीवर भाष्य करा.
६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
(अ) ग्रामीण अर्थव्यवस्थेतील राष्ट्रीय सहकारी विकास महामंडळाच्या भूमिकेची चर्चा करा.
(ब) भारतातील अशासकीय/सेवाभावी संस्थांनी केलेल्या कार्याचे मूल्यमापन करा.
(क) प्रादेशीक ग्रामीण बँकेची विविध कार्ये स्पष्ट करा.
७. खालीलपैकी काणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :- २०
(अ) भारतातील जंगल संपत्ती
(ब) फे-रेनिस प्रतिमान
(क) कोरडवाहू शेती
(ड) सुक्ष्म वित्त व स्वसहायता बचत गट.

(REVISED COURSE)**For Regular Students]****(2½ Hours)****[Total Marks : 80****For I.D.O.L. Students]****(3 Hours)****[Total Marks : 100**

- N.B. :** (1) **Regular Students** should attempt any **four** questions.
 (2) **I.D.O.L. Students** should attempt any **five** questions.
 (3) **All** questions carry **equal** marks. **(20 Marks each)**
 (4) Use of simple calculator is **allowed**.

1. Distinguish between any **two** of the following :-
 (a) Private and Social Insurance.
 (b) Life and non Life Insurance.
 (c) Risk Pooling and Risk Transfer.
2. Answer any **two** of the following :-
 (a) What is risk identification ? How are risks identified.
 (b) What are the factors affecting risk ?
 (c) Explain the expected utility and demand for insurance.
3. Answer any **two** of the following :-
 (a) How does Insurance promote savings and investment in an economy ?
 (b) Write a note on insurance as a financial institution.
 (c) How economic development is promoted through insurance ?
4. Answer any **two** of the following :-
 (a) What are the features of life insurance contract ?
 (b) What are the advantages and functions of life insurance
 (c) Calculate Net Single Premium for 5 year term policy.

Year Insurance	Age	Number of Living	Number of Deaths	Present Value of Re. at 3%
1	25	89,860	650	0.971
2	26	89,210	1150	0.943
3	27	88,060	1028	0.915
4	28	86,932	596	0.886
5	29	86,336	480	0.763

[TURN OVER

5. Answer any **two** of the following :-

- Explain the concept and role of reinsurance.
- Explain the growth of Insurance business
- Briefly explain fire insurance.

6. Answer any **two** of the following :-

- Explain the factors that led to regulation of insurance business
- Explain the role of IRDA in insurance business
- Bring out the contribution of both public and private sector institutions in insurance business.

7. Write short notes on any **two** of the following :-

- Types of reinsurance
- Marine insurance
- Role of technology in Insurance.
- Marketing of general insurance.

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी)

(२½ तास)

(एकूण गुण : ८०)

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या (I.D.O.L.) विद्यार्थ्यांनी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

(४) साधे गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.

१. खालीलैकी कोणतेही दोन भेद स्पष्ट करा :--

- खाजगी आणि सामाजिक विमा
- अयुर्विमा आणि बिगर-आयुर्विमा.
- जोखीम ओढ आणि जोखीम हस्तांतरण.

२. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे द्या :--

- जोखीमेची ओळख म्हणजे काय ? जोखीमांची ओळख कशी केली जाते ?
- जोखीमेवर परिणाम करणारे घटक कोणते ?
- विम्याची मागणी आणि अपेक्षित उपयोगिता स्पष्ट करा.

३. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे द्या :--

- अर्थव्यवस्थेतील बचत आणि गुंतवणुकीच्या वाढीसाठी विमा कसा उपयुक्त ठरतो ?
- विमा एक वित्तीय संस्था आहे. यावर टिप लिहा :-
- विम्याद्वारे आर्थिक विकास कसा वृद्धीगत होतो ?

PH Exam, March 12 78

Con. 53(f)-CR-1611-12.

15

४. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे द्या :--

- (अ) आयुर्विमा कराराची वैशिष्ट्ये कोणती ?
 (ब) आयुर्विमाची कार्ये आणि लाभ कोणते ?
 (क) पुढील कोष्टकाच्या आधारे, ५ वर्षे विमा मुदत असताना निव्वळ हप्ता मोजा :-

विमा वर्ष	वय	जगणाऱ्यांची संख्या	मृत्यू संख्या	५% दराने वर्तमान मूल्य
१	२५	८९,८६०	६५०	०.९७१
२	२६	८९,२१०	११५०	०.९४३
३	२७	८८,०६०	१०२८	०.९१५
४	२८	८६,९३२	५९६	०.८८६
५	२९	८६,३३६	४८०	०.७६३

५. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे द्या :--

- (अ) पुनर्विम्याची संकल्पना आणि भूमिका स्पष्ट करा.
 (ब) विमा व्यवसायाची वृद्धी विशद करा.
 (क) अग्नी विमा संक्षेपात विशद करा.

६. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे द्या :--

- (अ) विमा व्यवसाय नियमानाची दृष्टीने कारणीभूत घटकांचे परीक्षण करा.
 (ब) विमा व्यवसायातील 'विमा नियमन आणि विकास संख्येची' भूमिका स्पष्ट करा.
 (क) विमा व्यवसायातील खाजगी आणि सार्वजनिक क्षेत्रातील संख्यांचे योगदान.

६. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :--

- (अ) पुनर्विम्याचे प्रकार
 (ब) सागरी विमा
 (क) विमा व्यवसाय तंत्रज्ञानाचे योगदान
 (ड) सामान्य विम्याचे विपणन.

T.Y.B.A: Economics - Paper - III.

Con. 202 & (a) to (e)-12.
(CR-1686 to 1691)

(OLD COURSE)

CR-1686

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions, with a minimum of **two** questions from **each** section.
(2) Figures to the **right** indicate **full** marks.
(3) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer book.
(4) The use of **simple** calculators is **allowed**.
(5) Graph papers will be supplied on **request**.

Section I

1. (a) If $f(x) = \begin{cases} x^3 - x + 2 & -2 \leq x < 3 \\ x + 5 & 3 \leq x \leq 5 \end{cases}$ 4

Find $f(-1)$, $f(0)$, $f(3)$, $f(5)$

- (b) Draw the graph of the function— 3

$$y = 1 + 3x$$

- (c) Evaluate : 5

(i) $\lim_{x \rightarrow 0} \left(\frac{x^2 - x + 5}{x^2 + 1} \right)$ (ii) $\lim_{x \rightarrow 2} \left(\frac{x^2 - 4}{x - 2} \right)$

- (d) Differentiate with respect to x . 8

(i) $y = (3x^4 - 2x^2 + 1)^7$

(ii) $y = \frac{\log 7x + 4}{2x - 3}$

(iii) $y = e^{5x} + 5^x$

2. (a) Given the average cost function as $AC = \frac{20}{x} + 4$ and average revenue function 6
as $AR = 30 - x$ where x is output, determine the output at which profit is maximum. Also calculate maximum profit.

- (b) If elasticity of demand is 3 and $MR = 60$, find AR . 2

- (c) Find all second order partial derivatives of $Z = x^2 - xy + y^2$. 6

- (d) Using the Lagrange Multiplier, 6

Maximise $Z = x^2 - 4xy - y^2$
subject to the constraint
 $x + y = 100$

3. (a) Integrate the following with respect to x 6

(i) $y = \frac{6x^2 - 2}{2x^3 - 2x + 1}$ (ii) $y = 5x^4 + 3e^x - \frac{5}{x^2}$

[TURN OVER

Con. 202-CR-1686-12.

2

- (b) Find the area bounded by the curve $y = 3x^2 - 1$ and the x-axis between $x = 2$ and $x = 4$.
- (c) Find the producer's surplus at equilibrium point given the supply function as $P_s = x + 2$ and demand function as $P_d = 4 - x^2$.
- (d) If MR function is $MR = 10 - x^2$ and $f(0) = 0$ find total revenue function and demand function.
4. (a) Define and illustrate—
 (i) A Null Matrix (ii) A Scalar Matrix
- (b) Solve using Cramer's rule—
 $5x - 2y = 17$
 $3x + y = 19$
- (c) Solve graphically
 $Z = 3x_1 + 2x_2$
 subject to $2x_1 + x_2 \leq 4$
 $x_1 + x_2 \leq 3$
 $x_1 \geq 0, x_2 \geq 0$
- (d) Given the technology matrix $A = \begin{bmatrix} .3 & .2 \\ .6 & .6 \end{bmatrix}$ find gross output quantities if the final demands are 100 and 200 respectively.

Section II

5. (a) State the merits and demerits of arithmetic mean.
- (b) Calculate Mode for the following data—

Weight (kg)	5-10	10-15	15-20	20-25	25-30
No. of items	12	18	25	15	14

- (c) Determine combined standard deviation.

	Factory X	Factory Y
Number	100	200
Mean Salary	4500	6700
Variance	121	144

- (d) Explain the concept of Skewness.
6. (a) Calculate Karl Pearson's correlation coefficient and interpret it.

x :	10	7	6	8	9	11	5
y :	14	8	6	9	11	12	3

- (b) Obtain the regression equation of y on x and estimate y when $x = 25$.

x :	3	5	2	8	1	2	2	4
y :	5	8	3	11	2	2	4	5

45-p3-d-upq-FH KL12

Con. 202-CR-1686-12.

3

7. (a) Explain in brief important uses of index numbers. 4
(b) Calculate Fisher's price index number. 6

Commodity	p_0	q_0	p_1	q_1
A	5	10	4	12
B	8	6	7	7
C	6	3	5	4

- (c) Fit a straight line trend to the following data and estimate sales for 2012. 10

Year :	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Sales :	15	17	20	25	31	34	30

8. (a) Define and illustrate (i) An event (ii) An independent event (iii) A certain event. 6
(b) A card is drawn from a regular pack. Find the probability that it is (i) A king card (ii) A red card or a picture card (iii) Not a picture card. 6
(c) Sizes of an item are normally distributed with mean 18.5 cm and standard deviation 2.5 cm. How many items in a total of 2000 will have sizes (1) between 18 cm and 20 cm (2) More than 20 cm ? [Area between $z = 0$ and $z = 0.6$ is 0.2257 and between $z = 0$ and $z = 0.2$ is 0.0793 z is standard normal variate.] 8

Con. 202 (a)-12.

(REVISED COURSE)

CR-1687

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt any **five** questions, with a minimum of **two** questions from **each** section.
(2) Figures to the **right** indicate **full** marks.
(3) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer book.
(4) The use of **simple** calculators is **allowed**.
(5) Graph papers will be supplied on **request**.

Section I

1. Answer any **two** subquestions from a, b, c.

- (a) (i) Discuss the continuity of the following function at $x = 5$ if 5

$$f(x) = \frac{x^2 - 25}{x - 5} \quad x \neq 5$$

$$= 7 \quad x = 5$$

- (ii) Find $\frac{dy}{dx}$ for the following functions : 5

(1) $y = [3x^4 - 2x^2 + 2]^{1/2}$

(2) $y = e^x + \log x^2 + 3^x$

- (b) Given the Total Revenue function as $TR = 33Q - 4Q^2$ and total cost function as $TC = Q^3 - 9Q^2 + 36Q + 6$; determine maximum profit. Also calculate the average cost and price at maximum profit. 10

[TURN OVER

46-p3-4-imp-FH KL12

Con. 202(a)-CR-1687-12.

4

(c) (i) Find the maximum value and minimum value of the function $y = 2x^3 - 3x^2 + 5$ if they exist.

(ii) If the average cost function is given as $AC = x + 5 + \frac{36}{x}$ where x is output, determine the quantities of output for which AC is decreasing and increasing.

2. Answer any **two** subquestions from a, b, c.

(a) (i) Find second order partial derivatives of $Z = \frac{x}{y} + \frac{y}{x}$

(ii) If $Q = 4\sqrt{KL}$ where Q = output, K = capital and L = labour, find marginal product of capital and labour at $K = 25$ and $L = 100$.

(b) Using the method of Lagrange multiplier determine the maximum value of Z where $Z = x^2 + 3xy - 6y$; subject to $x + y = 50$

(c) (i) Determine the degree of homogeneity of $Z = \frac{x+y}{x-1}$

(ii) The demand function for commodity x is given as $x_1 = 100 P_1^{-1} P_2^{\frac{1}{2}}$ where x_1 is the demand for x , p_1 is the price of x and P_2 is the price of another commodity Y . Calculate cross partial elasticity of demand and state whether the commodities are substitutes or complementary commodities, at $P_1 = 5$ and $P_2 = 100$.

3. Answer any **two** subquestions from a, b, c.

(a) (i) Evaluate

$$(1) \int \left(\frac{3x^2 - 2}{x^3 - 2x + 1} \right) dx \quad (2) \int_0^2 (x^5 + 1)(x^2 - 1) dx$$

(ii) If Marginal revenue is 15 determine total revenue when output is 1000 units.

(b) The demand and supply functions are given by $P_d = 1600 - x^2$ and $P_s = 2x^2 + 400$ respectively. Calculate consumer's surplus and producer's surplus at equilibrium.

(c) (i) Find the present value of Rs. 1,00,000 to be paid each year for 5 years when interest rate is 10% compounded continuously ($e^{-0.5} = 0.6065$, $e^{-0.05} = 0.9512$)

(ii) After manufacturing 400 units the production manager finds that the production process follows the learning curve as $f(x) = 200 x^{-0.5}$ where $f(x)$ is the labour hours required to produce one unit. Calculate, how many labour hours are required to produce 900 units.

47-p3-d-qpq-FH KL12

Con. 202(a)–CR-1687-12.

5

4. Answer any **two** subquestions from a, b, c.

(a) (i) Find x, y, z if $\begin{bmatrix} x+y & y-z \\ z-2x & y-x \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 3 & -1 \\ 1 & 1 \end{bmatrix}$

5

(ii) Determine the rank of following matrix.

5

$$\begin{bmatrix} 3 & 1 & 15 \\ 5 & 9 & 25 \\ 2 & 4 & 10 \end{bmatrix}$$

(b) (i) Find AB — $A = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 1 & 3 & 3 \end{bmatrix}$ $B = \begin{bmatrix} 6 \\ -1 \\ -1 \end{bmatrix}$

5

(ii) Solve using Cramer's rule

5

$$5x + 3y = 22 \quad ; \quad 3x + 2y = 13$$

(c) Solve graphically

10

Minimise $Z = 6x_1 + x_2$
 Subject to $10x_1 + 4x_2 \geq 20$
 $5x_1 + 5x_2 \geq 20$
 $2x_1 + 6x_2 \geq 12$
 $x_1, x_2 \geq 0$

(Please attach the graph paper inside the answerbook.)

Section II

5. Answer any **two** subquestions from a, b, c.

(a) (i) Explain merits and demerits of Median.

5

(ii) A salesman gets a salary of Rs. 6000 per month and 3% commission on sales over Rs. 1,00,000. In a certain month he received total remuneration of Rs. 9000. Calculate his sales for that month.

5

(b) Calculate arithmetic mean and coefficient of Quartile deviation.

10

Weight (kg) :	21-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55
No. of persons :	5	15	28	42	15	12	3

(c) Determine which company is more stable with reference to share price, using coefficient of variation.

10

Share price of Company A :	25	50	45	30	70	42	36	48	34	60
Share Price of Company B :	10	70	50	20	95	55	42	60	48	80

[TURN OVER

6. Answer any **two** subquestions from a, b, c.

(a) Calculate Pearson's product moment correlation coefficient.

X :	18	16	15	19	20	14	11	17	18	12
Y :	71	60	63	73	70	65	66	64	69	59

(b) Given the regression lines as $2y - x - 50 = 0$ and $3y - 2x - 10 = 0$. Obtain mean values of x and y, coefficient of correlation and estimate y when $x = 100$. Also determine standard deviation of y if variance of x is 9.

(c) Obtain the regression equation of Q_x on Price.

Q_x :	25	28	35	32	31	36	29	38	34	32
Price :	43	46	49	41	36	32	31	30	33	39

7. Answer any **two** subquestions from a, b, c.

(a) (i) Explain in brief the components of time series.

(ii) Determine cost of living index number.

Commodity Group :	A	B	C	D	E
Index Number :	550	215	220	150	275
Weight :	46	10	7	12	25

(b) (i) Calculate Fisher's index number using following values :—

$$\sum p_0 q_0 = 426 \quad \sum p_1 q_1 = 558$$

$$\sum p_1 q_0 = 528 \quad \sum p_0 q_1 = 450$$

(ii) Calculate Real income and comment.

Money income :	3600	4600	4800	5200	5700	6000	6500
Price index no. :	100	110	120	150	220	260	300

(c) Fit a straight line trend and estimate Production for year 2012.

Year :	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Production (tons) :	80	90	92	83	94	99	92

8. Answer any **two** of the following from a, b, c.

(a) (i) Define and illustrate :

(1) Sample Space (2) Mutually exclusive events

(ii) A card is drawn from a regular pack. Calculate the probability that it is a diamond card or a king card.

(b) (i) Determine the probability of obtaining a prime number in a single toss of a die.

(ii) The mean of a binomial distribution is 40 and standard deviation is 6. Calculate n, p and q.

(c) Find the mean and standard deviation of a normal distribution of marks where 10% of students got less than 30 marks and 97% of them got less than 62 marks. [Given $P(0 < z < 1.3) = 0.4$; $P(1.3 < z < 1.9) = 0.07$ z is standard normal variate]

Con. 202 (b)-12.

(OLD COURSE)

CR-1688

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions, Minimum **two** questions must be from **each** section.
 (2) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer book.
 (3) Figures to the **right** indicate **full** marks.
 (4) Use of **simple** calculator is allowed.
 (5) Graph papers will be supplied on **request**.
 (6) Attach **graph** paper inside the answer book.

Section I

1. Attempt any **two** of the following :—
 (a) What is research ? State the significance of economic research. 10
 (b) Elaborate the steps in the process of research work. 10
 (c) Explain the types of research. 10
2. (a) Define research problem. How it is selected ? 10
 (b) Explain the types of research design. 10
3. Attempt any **two** of the following :—
 (a) Write a note on 'Interview Method'. 10
 (b) Explain Probability Sampling Method. 10
 (c) Write a note on sampling and non-sampling errors. 10
4. (a) Write a note on tabulation. 4
 (b) Calculate arithmetic. mean and mode for the following data. 6

C.I.	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
F	8	15	23	30	10	4

- (c) Calculate the coefficient of variation for the following data. 10

C.I.	100-120	120-140	140-160	160-180	180-200	200-220	220-240	240-260	260-280	280-300
F	4	10	16	29	52	50	32	23	17	7

Section II

5. (a) Calculate Spearman's rank correlation coefficient for the following data. 6

Marks in Economics	56	37	65	60	54	51	40	70
Marks in English	50	42	55	48	51	53	38	47

- (b) Fit a straight line trend for the following data and estimate the trend value for the year 2011. 8

Year	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Income ('000 ₹)	32	38	43	45	56	60	65	72	75

[TURN OVER

50-p3-4-epq-FH KL12

Con. 202(b)-CR-1688-12.

8

- (c) Fit a trend using four yearly moving average method.

Year	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Exports (Units)	242	250	253	249	254	256	250	257	262	268	260

6. (a) Explain the uses of index number.
 (b) Calculate Laspeyre's index number and Paasche's index number.

Commodity	Base Year		Current Year	
	Price	Quantity	Price	Quantity
A	10	49	12	50
B	12	25	15	20
C	18	10	20	12
D	20	5	40	2

- (c) Calculate cost of living index for the following data.

Group	Weight	Price (Rs.)	
		Base Year	Current year
Food	60	120	160
Clothing	30	40	60
Fuel and lighting	30	80	110
House rent	40	30	45
Miscellaneous	25	50	70

7. (a) Discuss various types of research reports.
 (b) Elaborate on the structure of a research report.
8. Write notes on any **two** of the following :—
 (a) Regression analysis
 (b) Criteria of a good hypothesis
 (c) Types of hypothesis
 (d) Role of a hypothesis.

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) एकूण पाच प्रश्न सोडवा. प्रत्येक विभागातील किमान दोन प्रश्न सोडवा.
 (२) दोन्ही विभागातील उत्तरे एकाच उत्तर पत्रिकेत लिहावीत.
 (३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (४) साधा कॅलक्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.
 (५) विनंतीवरून आलेखपत्र देण्यात येतील.
 (६) आलेखपत्र उत्तरपत्रिकेत बांधावे.

विभाग १

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
 (अ) संशोधन म्हणजे काय ? आर्थिक संशोधनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
 (ब) संशोधन कार्याच्या प्रक्रियेतील टप्पे स्पष्ट करा.
 (क) संशोधनाचे प्रकार स्पष्ट करा.

१०

१०

१०

२. (अ) संशोधन समस्येची व्याख्या द्या. ती कशी निवडली जाते ?

१०

(ब) संशोधन आराखड्याचे प्रकार स्पष्ट करा.

१०

३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

१०

(अ) 'मुलाखत पद्धत' यावर टीप लिहा

१०

(ब) संभाव्यता नमूना निवडीच्या पद्धती स्पष्ट करा.

१०

(क) नमूना निवडीमुळे आणि अन्य कारणांमुळे होणाऱ्या चुका यावर टीप लिहा.

४

४. (अ) सारणीकरण यावर टीप लिहा.

६

(ब) खालील माहितीवरून गणित मध्य आणि बहुलक काढा.

वर्ग	०-१०	१०-२०	२०-३०	३०-४०	४०-५०	५०-६०
वारंवारिता	८	१५	२३	३०	१०	४

१०

(क) खालील माहितीवरून विचरणाचा सहगुणक (CV) काढा.

वर्ग	१००-१२०	१२०-१४०	१४०-१६०	१६०-१८०	१८०-२००	२००-२२०	२२०-२४०	२४०-२६०	२६०-२८०	२८०-३००
वारंवारिता	४	१०	१६	२९	५२	५०	३२	२३	१७	७

विभाग २

५. (अ) खालील माहितीवरून स्पिरामनचा श्रेणी सहसंबंध सहगुणक काढा.

६

अर्थशास्त्रातील गुण	५६	३७	६५	६०	५४	५१	४०	७०
इंग्रजीतील गुण	५०	४२	५५	४८	५१	५३	३८	४७

(ब) खालील माहितीवरून रेषीय कल शोधा आणि २०११ या वर्षाचे संभाव्य मूल्य काढा.

८

वर्ष	२००१	२००२	२००३	२००४	२००५	२००६	२००७	२००८	२००९
उत्पन्न (रु.०००)	३२	३८	४३	४५	५६	६०	६५	७२	७५

६

(क) चार वर्षीय सरकती सरासरी पद्धत वापरून कल शोधा.

वर्ष	२००१	२००२	२००३	२००४	२००५	२००६	२००७	२००८	२००९	२०१०	२०११
निर्यात (नग)	२४२	२५०	२५३	२४९	२५४	२५६	२५०	२५७	२६२	२६८	२६०

६

६. (अ) निर्देशांकाचे उपयोग स्पष्ट करा.

८

(ब) लास्पेअरचा आणि पाश्चेचा निर्देशांक काढा.

वस्तू	पायाभूत वर्ष		चालू वर्ष	
	किंमत	परिमाण	किंमत	परिमाण
अ	१०	४९	१२	५०
ब	१२	२५	१५	२०
क	१८	१०	२०	१२
ड	२०	५	४०	२

[TURN OVER

52-p3-d-upq-FH XL12

Con. 202(b)-CR-1688-12.

10

(क) खालील माहितीवरून राहणीमानाचा निर्देशांक काढा.

गट	भार	किंमत (रु.)	
		पायाभूत वर्ष	चालू वर्ष
अन्न	६०	१२०	१६०
वस्त्र	३०	४०	६०
इंधन व वीज	३०	८०	११०
घरभाडे	४०	३०	४५
इतर	२५	५०	७०

७. (अ) संशोधन अहवालाच्या विविध प्रकारांची चर्चा करा.

(ब) अहवाल लेखनाचा आराखडा सविस्तर स्पष्ट करा.

८. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

(अ) समाश्रयण विश्लेषण

(ब) चांगल्या गृहीतकृत्याचे निकष

(क) गृहीतकृत्याचे प्रकार

(ड) गृहीतकृत्याची भूमिका.

Con. 202 (c)-12.

(REVISED COURSE)

CR-1689

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions, selecting not more than **three** questions from **each** section.
- (2) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer book.
- (3) Figures to the **right** indicate **full** marks.
- (4) Use of **simple** calculator is **allowed**.
- (5) Graph papers will be supplied on **request**.
- (6) **Attach** the graph paper **inside** the answer book.

Section I

1. Attempt any **two** of the following :—

- (a) What is research ? State the characteristics of Scientific research. 10
- (b) Elaborate the process of research work. 10
- (c) State the limitations of research in Social Sciences. 10

2. Attempt any **two** of the following :—

- (a) Explain various scales of measurement. 10
- (b) Explain various sampling methods. 10
- (c) Explain the criteria of a good sample. 10

3. Attempt any **two** of the following :—

- (a) Write a note on 'Observation Method'. 10
- (b) Briefly overview the contents of RBI Bulletin as a source of secondary data. 10
- (c) Write a report on a case study that you have undertaken. 10

53-p3-d-upq-FH KL12

Con. 202(c)-CR-1689-12.

11

4. Attempt any **two** of the following :—

(a) (i) Write a note on classification.

4

(ii) Graphically locate the median for the following data.

6

C.I.	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
F	3	9	15	30	18	5

(b) Calculate arithmetic mean and mode for the following data.

10

C.I.	20-40	40-60	60-80	80-100	100-120	120-140	140-160	160-180	180-200
F	6	9	11	14	20	15	10	8	7

(c) Calculate Karl Pearson's coefficient of skewness for the following data.

10

C.I.	400-500	500-600	600-700	700-800	800-900
F	8	16	20	17	3

Section II

5. Attempt any **two** of the following :—

(a) Calculate Karl Pearson's coefficient of correlation for the following data.

10

X	39	65	62	90	82	75	25	98	36	78
Y	47	53	58	86	62	68	60	91	51	84

(b) (i) Find a regression equation of Y on X for the following data and also find correlation coefficient (r).

4

$$n = 5 \quad \Sigma x = 30 \quad \Sigma y = 40 \quad b_{yx} = 0.65 \quad b_{xy} = 1.3$$

(ii) Fit a trend using three yearly moving average method.

6

Year	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Production (in tons)	10,600	13,400	13,800	14,500	11,600	14,300	13,600	15,400

(c) Fit a straight line trend for the following data and estimate the trend value for the year 2011.

10

Year	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Production (in tons)	80	90	92	83	94	99	92	104

6. Attempt any **two** of the following :—

(a) (i) Explain the uses of index number.

4

(ii) The following are the index numbers of prices (2004=100).

6

Year	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Index Nos.	100	120	190	200	206	230	300

Shift the base from 2004 to 2007 for the index numbers. Given above.

[TURN OVER

- (b) Calculate Fisher's index number for the following data.

10

Commodity	Base Year		Current Year	
	Price	Quantity	Price	Quantity
A	10	100	12	144
B	12	144	14	196
C	14	196	16	256
D	16	256	18	324
E	18	324	20	400

- (c) Calculate the cost of living index number for the following data.

10

Commodity	Price in 2003 (Rs.)	Price in 2010 (Rs.)	Weight
A	200	280	30
B	100	200	20
C	150	120	20
D	50	100	10
E	100	200	20

7. Attempt any **two** of the following :—

- (a) Define hypothesis, Describe various types of hypothesis. 10
 (b) Explain the criteria of a good hypothesis. 10
 (c) Explain (i) Null and alternative hypothesis (ii) Type I and Type II errors 10

8. Attempt any **two** of the following :—

- (a) Explain the meaning and significance of a research report. 10
 (b) Elaborate on the structure of a research report. 10
 (c) Discuss various types of research reports. 10

(मराठी रूपांतर)

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा; परंतु एका विभागातील जास्तीत जास्त तीनच प्रश्न सोडवा.
 (२) दोन्ही विभागातील उत्तरे एकाच उत्तर पत्रिकेत लिहावीत.
 (३) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (४) साधा कॅलक्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.
 (५) विनंतीवरून आलेखपत्र देण्यात येतील.
 (६) आलेखपत्र उत्तरपत्रिकेत बांधावे.

विभाग १

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- (अ) संशोधन म्हणजे काय ? शास्त्रीय संशोधनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. १०
 (ब) संशोधन कार्याची प्रक्रिया सविस्तर स्पष्ट करा. १०
 (क) सामाजिक शास्त्रातील संशोधनाच्या मर्यादा स्पष्ट करा. १०

२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(अ) विविध मापनदंड (Scales of measurement) स्पष्ट करा. १०

(ब) नमूना निवडीच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा. १०

(क) चांगल्या नमुन्याच्या कसोट्या (निकष) स्पष्ट करा. १०

३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(अ) टीप लिहा - निरीक्षण पद्धत. १०

(ब) तथ्यांचा दुय्यम स्रोत म्हणून भारतीय रिझर्व्ह बँक बुलेटिनमधील समाविष्ट बाबींचा थोडक्यात आढावा घ्या १०

(क) तुम्ही केलेल्या एखाद्या विशिष्ट अभ्यासाचा थोडक्यात अहवाल द्या. १०

४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(अ)(१) 'वर्गीकरण' यावर टीप लिहा. ४

(२) खालील माहितीवरून आलेखाच्या सहाय्याने मध्यमा निश्चित करा. ६

वर्ग	०-१०	१०-२०	२०-३०	३०-४०	४०-५०	५०-६०
वारंवारिता	३	९	१५	३०	१८	५

(ब) खालील माहितीवरून गणित मध्य आणि बहुलक काढा. १०

वर्ग	२०-४०	४०-६०	६०-८०	८०-१००	१००-१२०	१२०-१४०	१४०-१६०	१६०-१८०	१८०-२००
वारंवारिता	६	९	११	१४	२०	१५	१०	८	७

(क) खालील माहितीवरून कार्ल पिअरसनचा विरूपणाचा सहगुणक (coefficient of skewness) काढा. १०

वर्ग	४००-५००	५००-६००	६००-७००	७००-८००	८००-९००
वारंवारिता	८	१६	२०	१७	३

विभाग २

५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(अ) खालील माहितीवरून कार्ल पिअरसनचा सहसंबंध गुणक काढा. १०

क्ष	३९	६५	६२	९०	८२	७५	२५	९८	३६	७८
य	४७	५३	५८	८६	६२	६८	६०	९९	५९	८४

(ब)(१) खालील माहितीवरून 'य' चे 'क्ष' वरील समाश्रयण समीकरण काढा व सहसंबंध सहगुणक (४) काढा. ४

$$n = ५ \quad \Sigma \text{क्ष} = ३० \quad \Sigma \text{य} = ४० \quad \text{बयक्ष} = ०.६५ \quad \text{बक्षय} = १.३$$

(२) तीन वर्षीय सरकती सरासरी पद्धत वापरून कल काढा. ६

वर्ष	२००३	२००४	२००५	२००६	२००७	२००८	२००९	२०१०
उत्पादन (टन)	१०,६००	१३,४००	१३,८००	१४,५००	११,६००	१४,३००	१३,६००	१५,४००

[TURN OVER

(क) खालील माहितीवरून रेषीय कल शोधा व २०११ या वर्षाचे संभाव्य मूल्य काढा.

वर्ष	२००२	२००३	२००४	२००५	२००६	२००७	२००८	२००९
उत्पादन (टन)	८०	९०	९२	८३	९४	९९	९२	१०१

६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(अ)(१) निर्देशकांचे उपयोग स्पष्ट करा.

(२) खाली किंमत निर्देशांक दिलेले आहेत. (२००४=१००).

वर्ष	२००४	२००५	२००६	२००७	२००८	२००९	२०१०
निर्देशांक	१००	१२०	११०	२००	२०६	२३०	३००

२००४ वरून २००७ कडे आधार वर्ष परिवर्तन करा आणि नव्याने निर्देशांक काढा.

(ब) खालील माहितीवरून फिशरचा निर्देशांक काढा.

वस्तू	पायाभूत वर्ष		चालू वर्ष	
	किंमत	परिमाण	किंमत	परिमाण
अ	१०	१००	१२	१४४
ब	१२	१४४	१४	१९६
क	१४	१९६	१६	२५६
ड	१६	२५६	१८	३२४
इ	१८	३२४	२०	४००

(क) खालील माहितीवरून राहणीमानाचा निर्देशांक काढा.

वस्तू	किंमत (₹)	किंमत (₹)	भार
	२००३	२०१०	
अ	२००	२८०	३०
ब	१००	२००	२०
क	१५०	१२०	२०
ड	५०	१००	१०
इ	१००	२००	२०

७. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(अ) गृहीतकृत्याची व्याख्या द्या. गृहीतकृत्याच्या विविध प्रकारांचे वर्णन करा.

(ब) चांगल्या गृहीतकृत्याच्या कसोट्या स्पष्ट करा.

(क) स्पष्ट करा- (१) शून्य गृहीतकृत्य व पर्यायी गृहीतकृत्य

(२) Type I व Type II चुका.

८. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(अ) संशोधन अहवालाचा अर्थ व महत्त्व स्पष्ट करा.

(ब) अहवाल लेखनाचा आराखडा सविस्तर स्पष्ट करा.

(क) संशोधन अहवालाच्या विविध प्रकारांची चर्चा करा.

57-p3-4-epq-FH KL12

15

Con. 202 (d)-12.

(OLD COURSE)

CR-1690

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions, by choosing atleast **two** questions from **each** section.
(2) Figures to the **right** indicate **full** marks.

Section I

1. Attempt any **two** of the following :— 20
  - (a) Define the term Rural Development. Explain the class and caste structure of rural areas.
  - (b) What are the main problems of rural women ?
  - (c) Explain the impact of Globalisation on rural employment.
2. (a) What is state level Planning ? How is it useful for rural development ? 10
(b) Explain the sectoral approach to rural development. 10
3. (a) Explain the meaning of H.R.D. Describe the factors related to H.R.D. 10
(b) Explain the importance of sanitation and health in rural development. 10
4. (a) Explain the role of infrastructure in rural development. 10
(b) Explain the weaknessess of the agricultural marketing system in India. Discuss measures for its improvement. 10

Section II

5. (a) Explain the need for and importance of rural industrialisation in rural development. 10
(b) Explain the significance of fishery and dairy as allied activities in rural development. 10
6. (a) What is rural indebtedness ? Discuss the causes for and remedies to reduce rural indebtedness. 10
(b) Explain the role of institutional financial sources in rural development. 10
7. (a) Examine the working of 'Panchayat Raj Institutions' in India. 10
(b) Explain the role of N.G.O.'s. in rural development. 10
8. Write notes on any **two** of the following :— 20
  - (a) Impact of Globalisation on Indian agriculture
  - (b) IRDP in India
  - (c) E.G.S. in Maharashtra
  - (d) Rural-Urban imbalance.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

एकूण गुण : १००

सूचना : (१) एकूण पाच प्रश्न सोडवा; परंतु कोणत्याही एका विभागातून किमान दोन प्रश्न सोडवा.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

विभाग १

१. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. २०
  - (अ) ग्रामीण विकासाची व्याख्या द्या. ग्रामीण भागातील वर्ग व जातीय रचना स्पष्ट करा.
  - (ब) ग्रामीण स्त्रियांच्या मुख्य समस्या कोणत्या ?
  - (क) जागतिकीकरणाचे ग्रामीण रोजगारावरील परिणाम सांगा.
२. (अ) राज्यस्तरीय नियोजन म्हणजे काय ? ग्रामीण विकासासाठी ते कसे उपयुक्त आहे ते सांगा. १०
(ब) ग्रामीण विकासाचा विभागीय दृष्टीकोण स्पष्ट करा. १०
३. (अ) मानव संसाधन विकासाचा अर्थ स्पष्ट करा. मानव संसाधन विकासाशी संबंधित घटकांचे वर्णन करा. १०
(ब) ग्रामीण विकासातील स्वच्छता व आरोग्याचे महत्त्व स्पष्ट करा. १०
४. (अ) मूलभूत सोईसुविधांची ग्रामीण विकासातील भूमिका स्पष्ट करा. १०
(ब) भारतातील शेतमाल विपणन व्यवस्थेचे दोष सांगा, व त्यावर उपाय सूचवा. १०

विभाग २

५. (अ) ग्रामीण विकासातील औद्योगिकीकरणाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. १०
(ब) ग्रामीण विकासातील मत्स्यसंवर्धन व दुग्धोत्पादन यांचे जोड व्यवसाय म्हणून महत्त्व स्पष्ट करा. १०
६. (अ) ग्रामीण कर्जबाजारीपणा म्हणजे काय ? ग्रामीण कर्जबाजारीपणाची कारणे सांगून त्यावरील उपायांची चर्चा करा. १०
(ब) ग्रामीण विकासात संस्थात्मक वित्तिय स्रोतांची भूमिका स्पष्ट करा. १०
७. (अ) भारतातील पंचायतराज पद्धतीमधील संस्थांच्या कार्याचे परीक्षण करा. १०
(ब) ग्रामीण विकासातील स्वयंसेवी संस्थांची भूमिका स्पष्ट करा. १०
८. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा. २०
  - (अ) जागतिकीकरणाचे भारतीय शेतीवरील परिणाम
  - (ब) भारतातील एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम
  - (क) महाराष्ट्रातील रोजगारहमी योजना
  - (ड) ग्रामीण व शहरी भेद.

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions, selecting **not more** than **three** from any Section.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) Answers to **both** the Sections should be written in the **same** answer-book.

Section I

1. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Examine the causes of environmental degradation in Maharashtra. 10
  - (b) Which factors are responsible for regional disparities in Maharashtra ? 10
  - (c) Describe the trends in the sectoral distribution of state domestic product of Maharashtra. 10
2. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) What is meant by Migration ? Explain the causes of Migration. 10
  - (b) Discuss the problems of urbanisation with special reference to Mumbai. 10
  - (c) Explain the concept of unemployment and give information on various measures taken by the Maharashtra State Government for eradication of unemployment problems. 10
3. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Enumerate the problems of Agricultural Marketing in Maharashtra. 10
  - (b) State the various sources of rural credit in Maharashtra. 10
  - (c) Bring out the importance of co-operative institutions in Maharashtra. 10
4. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Examine the impact of Private Sector in the development of Maharashtra. 10
  - (b) What is meant by Small Scale Industries ? Explain the problems of Small Scale Industries in Maharashtra. 10
  - (c) Review the role of MIDC in the industrial development of Maharashtra. 10

[TURN OVER

Section II

5. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Describe the features of the agricultural and tertiary labour market in Maharashtra. 10
  - (b) Which factors were responsible for the textile mill workers strike in Mumbai ? 10
  - (c) What are the provisions for promoting labour welfare in Maharashtra ? 10
6. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Discuss the different sources of energy in Maharashtra. 10
  - (b) Give information on water and irrigation projects in Maharashtra. 10
  - (c) Explain the importance of infrastructure in the economic development of Maharashtra. 10
7. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Bring out the role of tourism industry in the economy of Maharashtra. 10
  - (b) What is the importance of Bio-Technology in the economy of Maharashtra ? 10
  - (c) Comment on the construction industry in Maharashtra. 10
8. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Explain the types of expenditures of the State Government. 10
  - (b) State the trends in the revenues of the Maharashtra State Government. 10
  - (c) Discuss the effects of liberalisation. 10

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

- सूचना : (१) एकूण पाच प्रश्न सोडवा. प्रत्येक विभागातील तीनपेक्षा जास्त प्रश्न सोडवू नयेत.
(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) दोन्ही विभागातील उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

विभाग १

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-

- (अ) महाराष्ट्रातील पर्यावरणाच्या न्हासाच्या कारणांचे परीक्षण करा. १०
(ब) महाराष्ट्रातील विभागीय असमतोलास कोणते घटक जबाबदार आहेत ? १०
(क) महाराष्ट्राच्या राज्यांतर्गत उत्पन्नाचे क्षेत्रीय वाटप स्पष्ट करा. १०

२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-

- (अ) स्थलांतर म्हणजे काय ? स्थलांतराची कारणे स्पष्ट करा. १०
(ब) मुंबईच्या संदर्भात नागरीकरणाची समस्या स्पष्ट करा. १०
(क) बेकारीची संकल्पना स्पष्ट करून, बेकारी दूर करण्यासाठी राज्य सरकारने कोणत्या उपाययोजना राबविल्या आहेत ते सांगा. १०

३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-

- (अ) महाराष्ट्रातील कृषी विपणनाच्या समस्या सांगा. १०
(ब) महाराष्ट्रातील ग्रामीण वित्तपुरवठ्याचे विविध स्रोत सांगा. १०
(क) महाराष्ट्रातील सहकारी संस्थांचे महत्त्व स्पष्ट करा. १०

४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-

- (अ) महाराष्ट्राच्या विकासामध्ये खाजगी क्षेत्राचा प्रभाव स्पष्ट करा. १०
(ब) लघुउद्योग म्हणजे काय ते सांगून, महाराष्ट्रातील लघुउद्योगांना भेडसावणाऱ्या समस्या सांगा. १०
(क) MIDC ची महाराष्ट्राच्या औद्योगिक विकासातील भूमिका स्पष्ट करा. १०

[TURN OVER]

विभाग २

५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
- (अ) महाराष्ट्रातील कृषी व तृतीय श्रमबाजाराची वैशिष्ट्ये विशद करा. १०
  - (ब) मुंबईतील गिरणीकामगारांच्या संपास कोणते घटक जबाबदार आहेत ते सांगा. १०
  - (क) महाराष्ट्रातील कामगार कल्याणासाठी कोणत्या तरतुदी आहेत ? १०
६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
- (अ) महाराष्ट्रातील उर्जेचे विविध स्रोत यावर चर्चा करा. १०
  - (ब) महाराष्ट्रातील जलसिंचन प्रकल्पांची माहिती द्या. १०
  - (क) महाराष्ट्राच्या आर्थिक विकासामध्ये पायाभूत सुविधांचे महत्त्व स्पष्ट करा. १०
७. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
- (अ) महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवस्थेमधील पर्यटन क्षेत्राची भूमिका स्पष्ट करा. १०
  - (ब) जैवतंत्रज्ञानाचे महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवस्थेमध्ये काय महत्त्व आहे ते सांगा. १०
  - (क) महाराष्ट्रातील बांधकाम उद्योगावर भाष्य करा. १०
८. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
- (अ) राज्य सरकारच्या खर्चाचे मार्ग सांगा. १०
  - (ब) महाराष्ट्र सरकारच्या उत्पन्नाच्या प्रवृत्ती सांगा. १०
  - (क) उदारीकरणाच्या परिणामांवर चर्चा करा. १०

T.Y.B.A. Economics - P - IX -

Con. 2971&(a) to (h)-12.
[CR-1734 to 1742]

(OLD COURSE)

April 12

CR-1734

For Regular Students)

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N. B. :**
- (1) Attempt any **four** questions.
  - (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
  - (3) Use of **simple** calculator is **allowed**.
  - (4) The students of **IDOL** should attempt any **five** questions for **100** marks in **3** hours.

1. (a) Discuss the meaning and significance of Financial Economics. 10
(b) Examine the important sources of financial information. 10
2. (a) What are the objectives of a firm ? 10
(b) Highlight the merits and demerits of MNCs. 10
3. (a) Discuss Equity as a source of long term finance. 10
(b) Explain the different types of Dividend Policy. 10
4. (a) Discuss the structure of capital market in India. 10
(b) Analyse the role and performance of S.E.B.I. 10
5. (a) Define capital budgeting and explain its significance. 10
(b) A company is considering investment in two alternative projects. The details of the projects are given below. Initial outlay is ₹. 2,00,000 for each project. Cost of capital is 10%. 10

Year	Project S (₹)	Project Y (₹)	PV factor at 10%
1	35,000	1,18,000	0.91
2	80,000	60,000	0.83
3	90,000	40,000	0.75
4	75,000	14,000	0.68
5	20,000	13,000	0.62

Calculate : (i) Pay back period (ii) Net present value.

6. (a) Discuss the components of a balance sheet. 10
(b) Discuss the significance of ratio analysis. 10

OR

[TURN OVER .

Con. 2971-CR-1734-12.

2

(b) Following is the Balance Sheet of ABC Ltd. as on 31-12-2010.

10

Con. 297

₹	
Current Assets :	
Cash	2,400
Debtors	30,000
Stock	30,000
Prepaid Expenses	2,400
	64,800
Fixed Assets :	
Equipment	20,000
Building	30,000
Land	10,000
	60,000
Current Liability :	
Bills Payable	15,000
Creditors	12,600
Bank Overdraft	2,400
	30,000
Owner's Equity :	
Equity Capital	60,000
Resources and Surplus	34,800
	94,800

Additional information :

Total Sales is ₹ 2,00,000.

Profit Before Tax is ₹ 16,000

Provision for Tax is ₹ 6,000

Calculate :

(i) Current ratio	(ii) Liquid ratio
(iii) Proprietary ratio	(iv) Net profit ratio.

7. Write notes on any **two** of the following :-

20

- Relationship of Finance with Economics and Accounting.
- Debentures
- Functions of a stock exchange
- Risk and uncertainty.

Con. 2971-CR-1734-12.

3

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी

(२ १/२ तास)

(एकूण गुण : ८०)

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(३) साध्या गणकयंत्राचा वापर करता येईल.

(४) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न १०० गुणांसाठी तीन तासात सोडवावेत.

१. (अ) वित्तीय अर्थशास्त्राचा अर्थ व महत्त्व यावर चर्चा करा. १०
(ब) वित्तीय माहितीच्या स्रोतांचे परीक्षण करा. १०
२. (अ) संयुक्त पेढीची महत्त्वाची उद्दिष्ट्ये कोणती ? १०
(ब) बहुराष्ट्रीय कंपन्यांचे फायदे व तोटे स्पष्ट करा. १०
३. (अ) समभाग हा दीर्घकालीन वित्ताचा स्रोत आहे - चर्चा करा. १०
(ब) लाभांश धोरणाच्या विविध प्रकारांचे स्पष्टीकरण करा. १०
४. (अ) भारतीय भांडवल बाजाराची संरचनेची चर्चा करा. १०
(ब) सेबीची भूमिका व कामगिरीचे विश्लेषण करा. १०
५. (अ) भांडवल अंदाजपत्रकाची व्याख्या करा. त्याचे महत्त्व स्पष्ट करा. १०
(ब) एका कंपनीच्या दोन पर्यायी प्रकल्प विचाराधीन आहेत. प्रकल्पांची सविस्तर माहिती खाली दिली आहे. १०
सुरुवातीची गुंतवणूक प्रत्येकी ₹ २ लाख आहे. भांडवलाची किंमत १०% आहे.

सोडवा :-

(१) परतफेडीचा काळ

(२) निव्वळ वर्तमान मूल्य.

वर्ष	प्रकल्प 'ख' (₹)	प्रकल्प 'य' (₹)	सवलत दर १०%
१	३५,०००	१,१८,०००	०.९१
२	८०,०००	६०,०००	०.८३
३	९०,०००	४०,०००	०.७५
४	७५,०००	१४,०००	०.६८
५	२०,०००	१३,०००	०.६२

६. (अ) तालेबंद पत्रकाचे घटकांची चर्चा करा. १०
(ब) गुणोत्तर विश्लेषणाचे महत्त्व स्पष्ट करा. १०

किंवा

[TURN OVER]

Con. 2971-CR-1734-12.

4

(ब) अबक लि. चे ताळेबंद पत्रक ३१-१२-२०१० पर्यंत खालीलप्रमाणे आहे.

चालू ऐवज :	
रोख	२,४००
ऋणको	३०,०००
साठा	३०,०००
वापरापूर्वी केलेले खर्च	२,४००
	६४,८००
स्थिर ऐवज :	
साधन सामुग्री	२०,०००
इमारत	३०,०००
जमीन	१०,०००
	६०,०००
चालू ऐवज :	
विल्स देय	१५,०००
धनको	१२,६००
बँक अधिकर्ष (Bank Overdraft)	२,४००
	३०,०००
मालकाचे समभाग :	
समभाग भांडवल	६०,०००
राखीव व शिल्लक	३४,८००
	९४,८००

अधिक माहिती :

एकूण विक्री - ₹ २,००,०००

करापूर्वीचा नफा- ₹ १६,०००

कराची तरतूद - ₹ ६,०००

सोडवा :

(१) चालू गुणोत्तर

(२) रोखता गुणोत्तर

(३) मालकीचे गुणोत्तर

(४) निव्वळ नफा गुणोत्तर.

७. खालीलपैकी दोहोंवर टीपा लिहा :-

(अ) वित्ताचा अर्थशास्त्र व अंकेक्षण (Accounting) शी असलेला संबंध

(ब) कर्जरोखे

(क) रोखे विनिमय बाजाराची कार्ये

(ड) जोखीम आणि अनिश्चितता.

CR-1734

Con. 2971(a)-12.

5

CR-1735

(REVISED COURSE)

For Regular Students] (2½ Hours) [Total Marks : 80
For IDOL Students] (3 Hours) [Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt any **four** questions.
(2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks for the question.
(3) Use of **simple** calculator is **permitted**.
(4) The students of **IDOL** should attempt any **five** questions for **100** marks in **3** hours.

1. Answer any **two** of the following :- 20
  - (a) Explain the meaning scope and principles of Corporate Finance.
  - (b) Examine the functions of a Financial Manager.
  - (c) Explain the significance of Corporate Governance.
2. Answer any **two** of the following :- 20
  - (a) Outline the sources of short term finance available to a company.
  - (b) Examine the merits and demerits of equity as a source of finance.
  - (c) Explain 'Retained Earnings' and the factors affecting it.
3. Explain any **two** of the following :- 20
  - (a) Types of Dividends and Dividend Process.
  - (b) Relevance and irrelevance of Dividends.
  - (c) Stock splits.
4. Discuss any **two** of the following :- 20
  - (a) Role of capital market in economic development.
  - (b) Structure of capital market in India.
  - (c) Role of S.E.B.I.
5. Attempt any **two** of the following :- 20
  - (a) Discuss the meaning, process and limitations of capital budgeting.
  - (b) Calculate the pay back period and Average Rate of Return from the following information :

Year	1	2	3	4	5
Cash inflow (₹)	4,00,000	5,00,000	3,00,000	2,00,000	2,00,000

Initial investment = ₹ 10,00,000.

- (c) Company X is considering an investment of ₹ 20,000 in a project. The following information is given :

Year	1	2	3	4	5
Cash inflow (₹)	6,000	5,600	5,780	5,524	7,500
Discount Factor	15%	0.870	0.756	0.658	0.572
	16%	0.862	0.743	0.641	0.552
				0.552	0.476

Calculate the Internal Rate of Return (IRR).

[TURN OVER

Con. 2971(a)-CR-1735-12.

6

Con. 29

6. Attempt any two of the following :-

- (a) Discuss the content and components of Income Statement.
 (b) Highlight the different Liquidity and Profitability ratios.
 (c) Following is the Balance Sheet of M/s. Parth Ltd. as on 31-3-2011.

Balance Sheet of M/s. Parth Ltd. as on 31-3-2011

I Source of Funds :		
(a) Owner's Fund :		
Equity Share Capital	2,00,000	
Preference Share Capital	60,000	
(b) Reserves and Surplus :		
Profit and Loss A/c	76,000	
		3,36,000
(c) Long Term Debt		1,60,000
Total Fund		4,96,000
II Application of Funds :		
(a) Fixed Assets :		
Building	2,00,000	
Machinery	1,64,000	
		3,64,000
(b) Current Assets :		
Debtors	1,60,000	
Cash	44,000	
Stock	1,24,000	
		3,28,000
(c) Current Liabilities :		
Creditors	84,000	
Bills Payable	1,00,000	
Bank Overdraft	12,000	
		1,96,000
Working Capital (CA-CL)		1,32,000
Total Fund		4,96,000

Additional information :

Net Sales = ₹ 6,84,000

Gross Profit = ₹ 1,96,000

Calculate : (i) Current ratio   (ii) Liquid ratio   (iii) Proprietary Ratio
 (iv) Debt Equity ratio   (v) Gross Profit ratio.

7. Write short notes on any two of the following :-

- (a) Objectives of Corporate Finance
 (b) Debentures
 (c) Time Value of Money
 (d) Ratio Analysis.

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी

(२ १/२ तास)

(एकूण गुण : ८०)

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(३) साध्या गणकयंत्राचा वापर करता येईल.

(४) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न १०० गुणांसाठी तीन तासात सोडवावेत.

१. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :-

२०

(अ) महामंडळीय वित्ताचा अर्थ, व्याप्ती व तत्त्वे स्पष्ट करा.

(ब) वित्तीय व्यवस्थापकाची कार्ये विशद करा.

(क) महामंडळाच्या नियमनाचे (Corporate Governance) चे महत्त्व विशद करा.

२. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :-

२०

(अ) महामंडळाचे (Company) चे अल्पकालीन वित्ताचे स्रोत सविस्तरपणे मांडा.

(ब) वित्ताचा स्रोत म्हणून समभागाचे फायदे व तोटे स्पष्ट करा.

(क) धारणा मिळकतीचा अर्थ व त्यावर परिणाम करणारे घटक विशद करा.

३. खालीलपैकी कोणतेही दोघांचे स्पष्टीकरण द्या :-

२०

(अ) लाभांशाचे व लाभांश धोरणांचे प्रकार.

(ब) लाभांशाची संयुक्तिकता व असंयुक्तिकता.

(क) साठा दुभंग.

४. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर चर्चा करा :-

२०

(अ) भांडवली बाजाराची आर्थिक विकासातील भूमिका.

(ब) भारतीय भांडवली बाजाराची संरचना.

(क) सेबीची भूमिका.

५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-

२०

(अ) भांडवल अंदाजपत्रकाचे महत्त्व, प्रक्रिया व मर्यादांची चर्चा करा.

(ब) खालील माहितीवरून परतफेडीचा काळ व सरासरी प्राप्ती दराचे मापन करा.

सुरवातीची गुंतवणूक = रु. १० लाख.

वर्ष	१	२	३	४	५
रोख प्रवाह (₹)	४,००,०००	५,००,०००	३,००,०००	२,००,०००	२,००,०००

(क) क्ष कंपनी एका प्रकल्पास रु. २ लाख गुंतवण्याचा विचाराधीन आहे. खालील माहितीवरून आंतरीय प्राप्तीदर (IRR) काढा.

वर्ष		१	२	३	४	५
रोख प्रवाह ₹		६,०००	५,६००	५,७८०	५,५२४	७,५००
सवलत	१५%	०.८७०	०.७५६	०.६५८	०.५७२	०.४९७
दर	१६%	०.८६२	०.७४३	०.६४१	०.५५२	०.४७६

[TURN OVER

६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-

- (अ) उत्पन्न पत्रकाचे घटक व त्यातील विवरणे स्पष्ट करा.
 (ब) रोखता व नफा गुणोत्तरांचे विविध प्रकारांची माहिती लिहा.
 (क) मे. पार्थ लि. चे ३१-०३-२०११ पर्यंतचे ताळेबंदपत्रक खालीलप्रमाणे आहे.
 मे. पार्थ लि. चे ३१-०३-२०११ पर्यंतचे ताळेबंद पत्रक

१. निधीचे स्रोत :		
(अ) भागधारकाचा निधी :		
समभाग भांडवल	२,००,०००	
प्राधान्यभाग भांडवल	६०,०००	
(ब) राखीव व शिल्लक :		
नफा व तोटा	७६,०००	
(क) दीर्घकालीन कर्ज		
एकूण निधी		३,३६,०००
२. निधीचा उपयोग :		
(अ) स्थिर ऐवज :		
इमारत	२,००,०००	
यंत्र	१,६४,०००	
(ब) चालू ऐवज :		
ऋणको	१,६०,०००	
रोख	४४,०००	
साठा	१,२४,०००	
(क) चालू देयता :		
धनको	८४,०००	
बिल्स देय	१,००,०००	
बँक ओव्हर ड्राफ्ट	१२,०००	
कार्यरत भांडवल (चालू ऐवज-चालू देयता)		
एकूण निधी		१,९६,०००
		१,३२,०००
		४,९६,०००

अधिक माहिती :

निव्वळ विक्री :- ₹ ६,८४,०००

स्थूल नफा :- ₹ १,९६,०००

मापन करा : (१) चालू गुणोत्तर, (२) रोखता गुणोत्तर (३) भागधारकाचे गुणोत्तर
 (४) कर्ज-समभाग गुणोत्तर (५) स्थूल नफा गुणोत्तर.

७. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :-

- (अ) महामंडळ वित्ताची उद्दिष्टे (ब) कर्जरोखे
 (क) पैशाचे कालमूल्य (ड) गुणोत्तर विश्लेषण.

२०

Con. 2971(b)-12.

9

CR-1736

(OLD COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) Attempt any **four** questions.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) The students of **IDOL** should attempt any **five** questions for **100** marks in **3** hours.

1. Answer any **two** of the following :-
  - (a) Explain the role of entrepreneurs in the economic development. 10
  - (b) Distinguishing traits of an entrepreneur. 10
  - (c) Importance of decision making skill for entrepreneurs. 10
2. (a) Explain the features, advantages and disadvantages of sole proprietorship as a form of business organization. 10
 (b) Discuss in details the problems of the small scale industry. 10
3. Explain any **two** of the following :-
  - (a) SWOT analysis 10
  - (b) Registration of the SSI 10
  - (c) Tax policy for the small scale industries. 10
4. Give details of any **two** of the following :-
  - (a) Working Capital Management. 10
  - (b) Need and Sources of Fixed Capital. 10
  - (c) Trial Balance and Final Accounts. 10
5. (a) Explain the concept of production planning. 10
 (b) Discuss on "Survey is an important method of estimating consumer demand." 10
6. (a) What are the steps involved in setting up a business unit ? 10
 (b) "Training is an important and essential for the growth of an enterprise"—Explain. 10
7. Write explanatory notes on any **two** of the following :- 20
  - (a) SIDBI
  - (b) Location of an enterprise
  - (c) KVIC
  - (d) Product evaluation.

[TURN OVER

Con. 2971(b)-CR-1736-12.

10

(मराठी रूपांतर)
(जुना अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी]

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी]

(२ १/२ तास)
(३ तास)(एकूण गुण : ८०
(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न १०० गुणांसाठी ती तासात सोडवावेत.

१. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे द्या :-

(अ) आर्थिक विकासातील उद्योजकांची भूमिका स्पष्ट करा.

(ब) उद्योजकाची खास गुण वैशिष्ट्ये

(क) उद्योजकासाठी निर्णय कौशल्याचे महत्त्व.

२. (अ) व्यापारी संघटनेच्या प्रकारातील एकल व्यापारी पध्दतीचे गुण-वैशिष्ट्ये, लाभ व हानि स्पष्ट करा.

(ब) लघुउद्योगांच्या समस्यावर सविस्तर चर्चा करा.

३. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर स्पष्टीकरण द्या :-

(अ) स्वोट (SWOT) विश्लेषण

(ब) लघुउद्योगांची नोंदणी

(क) लघुउद्योगांसाठीचे कर विषयक धोरण.

४. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर तपशीलवार माहिती लिहा :-

(अ) खेळत्या भांडवलाचे व्यवस्थापन

(ब) स्थिर भांडवलाची गरज व ते मिळविण्याचे मार्ग

(क) तेरीज पत्रक आणि अंतिम लेखापत्रक.

५. (अ) उत्पादन नियोजनाची संकल्पना स्पष्ट करा.

(ब) "उपभोक्त्याच्या मागणीचा अंदाज घेण्यासाठी बाजार-पाहणी ही महत्त्वाची पध्दत आहे." चर्चा करा.

६. (अ) उद्योग स्थापनेतील टप्पे कोणते ?

(ब) "उद्योगसंस्थेच्या विकासासाठी प्रशिक्षण महत्त्वाचे व गरजेचे आहे." स्पष्ट करा.

७. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर माहितीपूर्ण टीपा द्या :-

(अ) सिडबी (SIDBI)

(ब) उद्योगसंस्थेची स्थान निश्चिती

(क) खादी आणि ग्राम उद्योग महामंडळ

(ड) उत्पादन मूल्यमापन.

Con. 2971(c)-12.

11

CR-1737

(REVISED COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt any **four** questions.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks for the question.
 (3) The students of **IDOL** should attempt any **five** questions for **100** marks in **3** hours.

1. Answer any **two** of the following :-
  - (a) Explain the concept and types of entrepreneurship.. 10
  - (b) What are the problems of rural entrepreneurship ? 10
  - (c) Discuss the qualities of the successful entrepreneur. 10
2. Give details of any **two** of the following :-
  - (a) SWOT analysis 10
  - (b) Project report 10
  - (c) Product identification. 10
3. Examine any **two** of the following :-
  - (a) Maternity Benefits Act 10
  - (b) Intellectual Property Rights 10
  - (c) Trade Union's Act. 10
4. Analyse any **two** of the following :-
  - (a) Explain the classification and importance of small scale industries. 10
  - (b) What are the basic problems faced by the small scale industries ? 10
  - (c) Discuss about the incentives available to small scale industries. 10
5. Explain any **two** of the following :-
  - (a) Working Capital Management 10
  - (b) Inventory Management 10
  - (c) Total Quality Management. 10
6. Attempt any **two** of the following :-
  - (a) Export documents and procedures. 10
  - (b) Export performance and trends of small enterprise. 10
  - (c) Potential of small scale industries in export business. 10
7. Write explanatory note on any **two** of the following :- 20
  - (a) Time management skill of an entrepreneur.
  - (b) Motivation and Entrepreneurship.
  - (c) DIC.
  - (d) Market Survey.

[TURN OVER

Con. 2971(c)-CR-1737-12.

12

Con. 29

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
नियमित विद्यार्थ्यांसाठी (२ १/२ तास)
दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी (३ तास)

(एकूण गुण : ८०
(एकूण गुण : १००

N.B.:

सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न १०० गुणांसाठी तीन तासात सोडवावेत.

1. A

१. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे द्या :
  - (अ) उद्योजकतेची संकल्पना व प्रकार स्पष्ट करा. १०
  - (ब) ग्रामीण उद्योजकतेच्या समस्या कोणत्या ? १०
  - (क) यशस्वी उद्योजकाच्या गुणधर्मांची चर्चा करा. १०
२. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची माहिती द्या :-
  - (अ) स्वोट (SWOT) विश्लेषण १०
  - (ब) प्रकल्प अहवाल १०
  - (क) उत्पादन अभिज्ञान. १०
३. खालीलपैकी दोहोंचे परीक्षण करा :-
  - (अ) मातृत्व लाभ कायदा १०
  - (ब) बौद्धिक संपदा अधिकार १०
  - (क) कामगार संघटना कायदा. १०
४. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंचे विश्लेषण करा :-
  - (अ) लघुउद्योगांचे वर्गीकरण आणि महत्त्व स्पष्ट करा. १०
  - (ब) लघुउद्योगांना भेडसावणाऱ्या मूळ समस्या कोणत्या ? १०
  - (क) लघुउद्योगांना मिळणाऱ्या उपलब्ध प्रोत्साहना विषयी चर्चा करा. १०
५. खालीलपैकी दोहोंचे स्पष्टीकरण द्या :-
  - (अ) खेळत्या भांडवलाचे व्यवस्थापन १०
  - (ब) सामुग्री सविस्तर यादीचे व्यवस्थापन १०
  - (क) संपूर्ण गुणवत्ता व्यवस्थापन. १०
६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
  - (अ) निर्यात दस्तऐवज आणि कार्यप्रणाली १०
  - (ब) निर्यात कृती व लघुउद्योगसंस्थेचा कल १०
  - (क) लघुउद्योगांची निर्यात उद्योग क्षमता. १०
७. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर माहितीपूर्ण टिपा द्या :-
  - (अ) उद्योजकाचे वेळ व्यवस्थापन कौशल्य २०
  - (ब) उद्योजकता आणि प्रोत्साहने
  - (क) जिल्हा उद्योग केंद्र
  - (ड) बाजार सर्वेक्षण.

2.

Con. 2971(d)-12.

13

CR-1738

(OLD COURSE)

(2½ Hours)

[Total Marks : 80]

N.B.: (1) Attempt **all** the questions.(2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.1. Answer any **two** from "a" to "d" :—(a) State whether **True** or **False** :—

10

- (i) Dot matrix printer is a non-impact printer.
- (ii) Storage capacity of floppy disk is more than the CD ROM.
- (iii) Shell is a part of UNIX operating system.
- (iv) Large scale ICs were used in fourth generation computers.
- (v) Operating system is hardware of a computer.
- (vi) Older generation computers used to generate less heat.
- (vii) Windows is a multi-user operating system.
- (viii) A gigabyte equals to 1024 bytes.
- (ix) Printer is a necessary device of the computer.
- (x) CD stands for computer disk.

(b) Distinguish between :—

10

- (i) Computer and calculator.
- (ii) Impact and non-impact printer.
- (iii) RAM and ROM.
- (iv) Second generation and third generation computers.
- (v) Arithmetic Logical Unit and Memory Unit.

(c) Answer in brief :—

10

- (i) Name two types of printer and their special features.
- (ii) What does the control unit does for the computer system ?
- (iii) Distinguish between LAN and WAN.
- (iv) What is e-mail ?
- (v) What is modem ?
- (vi) Give names of any two search engines.
- (vii) Distinguish between high level and low level languages.
- (viii) Give any two uses of internet
- (ix) What is a search engine ?
- (x) What is AOL ?

(d) Write short notes on (any **Two**) :—

10

- (i) Types of Printer.
- (ii) Uses of Internet.
- (iii) Operating Systems.
- (iv) Computer Memory.

2. Answer any two from "a" to "d" :—

(a) Answer in brief :

10

- (i) What is recycle bin ?
- (ii) What is hardware of computer ?
- (iii) Explain the term WWW.
- (iv) What is a function of Arithmetic Logic Unit ?
- (v) What are the output devices ?

[TURN OVER]

- (b) Write steps to do the following : 10.
- (i) To copy a file from pen drive to your PC.
  - (ii) To create a folder named "Economics" in the "C" drive.
  - (iii) To change the desktop background.
  - (iv) To search a file named "My biodata".
  - (v) To delete a file permanently.
- (c) State whether **true** or **false** : 10
- (i) Screen savers should not be used.
  - (ii) MS WORD can not edit only a part of the text.
  - (iii) MS WORD does not allow copying the matter from EXCEL.
  - (iv) Tables can be prepared in WORD.
  - (v) To delete a character to the left of a cursor, delete key is used.
  - (vi) Justifying the text means to make both the sides of the text straight.
  - (vii) Zoom option is used to change the font size.
  - (viii) In WORD, two files can not be opened at a time.
  - (ix) To change the name of the existing file one has to use the "Rename" command.
  - (x) By default, the document is saved on the desktop.
- (d) Write short notes on any **two** of the following : 10
- (i) Formatting a text in WORD
  - (ii) Find and Replace option in WORD.
  - (iii) Windows Explorer
  - (iv) Control Panel.
3. Answer any **two** from "a" to "d" :—
- (a) Write steps to do the following in MS WORD : 10
- (i) To add symbol β in your text
  - (ii) To make letters in your text bold and red in colour
  - (iii) To add a table
  - (iv) To underline the sentence "I am writing a paper" and change its font
  - (v) To save a file.
- (b) Answer in brief in MS Access : 10
- (i) How to navigate Access ?
  - (ii) How to create a table automatically ?
  - (iii) What is view menu ?
  - (iv) What are the different types of report ?
  - (v) What is a primary key ?
- (c) Write steps to do the following in MS Access : 10
- (i) Create cross tab query.
  - (ii) Add new fields.
  - (iii) To insert a row.
  - (iv) To set a primary key.
  - (v) To edit records in a table.
- (d) Write short notes on any **two** : 10
- (i) Numbering and bullets
  - (ii) Page layouts
  - (iii) Data base
  - (iv) Copying and moving a text.

April 12

p3-upq-Con/scan-93

Con. 2971(d)–CR–1738-12.

15

10 4. Answer any **two** from “a” to “d” :—

(a) State whether **true** or **false** :

10

- (i) File closes once it is saved.
- (ii) Excel is hardware.
- (iii) Range is a collection of any cells in a workbook.
- (iv) Filtering arranges the data in alphabetical order.
- (v) Autofill command is used to automatically fill the cells with 1,2,3,...
- (vi) Fill handle is used to copy the cells.
- (vii) Excel functions can be used to do calculations.
- (viii) Excel allows formatting the text.
- (ix) Two or more workbooks can not be opened at a time.
- (x) We cannot draw the diagrams in Excel.

(b) Write steps to do the following in Excel :

10

- (i) Name a worksheet as “Imports” instead of Worksheet 1.
- (ii) Insert a column and a row.
- (iii) Copy a formula from cell A1 to cell B4.
- (iv) Delete a row
- (v) Change the width of a column.

(c) Answer any **two** of the following :

10

- (i) Give steps to create custom list with the names of five fruits.
- (ii) Name and describe any five functions in Excel.
- (iii) Write steps to alphabetically arrange the names of the students with their marks.
- (iv) Calculate total and average marks for 10 students.

(d) Write short notes on any **two** :

10

- (i) Different types of charts in excel.
- (ii) Entering data in excel.
- (iii) Pivot tables
- (iv) Features of electronic worksheet.

CR–1739

Con. 2971(e)–12.

(REVISED COURSE)

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

N.B. : (1) Attempt any **four** questions.

(2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.

1. (a) Write notes on any **two** of the following :—

10

- (i) First and third generation computers.
- (ii) Types of computer.
- (iii) Computer Memory
- (iv) Usefulness of Computer.

(b) Answer any **two** questions :—

10

- (i) Discuss important features of Windows operating system.
- (ii) Distinguish between LAN and WAN.
- (iii) Discuss how internet functions.

[TURN OVER

Con. 2971(e)-CR-1739-12.

16

2. (a) (i) Refer to the data given below :—

	A	B
1	Age of Husband	Age of Wife
2	35	32
3	45	40
4	57	54
5	28	26
6	30	27

Write steps to find :

- (1) Correlation between the age of husband and the age of wife.
- (2) Average age of husbands.
- (3) Highest age of wives.

- (ii) Explain the following functions by giving examples :—

- (1) PROPER
- (2) COUNT
- (3) MID.

- (b) What is the output of the following functions :—

	A	B
1	= Function	Output
2	= SQRT (81)	
3	= ROUND (16.738, 2)	
4	= MOD (12, 5)	
5	= NOW ( )	
6	= POWER (5, 2)	
7	= FACT (3)	
8	= TODAY ( )	

3. Attempt any **two** of the following :—

- (a) Write steps to draw bar graph with the help of following data :

	A	B	C
1	Country	Growth rate of Exports	Growth rate of Imports (%)
2	Japan	13	14
3	India	16	18
4	China	20	16
5	UK	7	08
6	Germany	10	09

- (b) From the following data, write steps to answer questions given below :

	A	B	C
1	Student	Weight (kg)	Height (cm)
2	Sheetal	35	150
3	Tanvi	39	162
4	Reema	42	157
5	Aradhana	30	153
6	Meghana	25	160
7	Seema	32	154
8	Radha	37	151

- (1) Arrange the data in alphabetical order of the students.
- (2) List the students with weights below 32 kg.
- (3) List the students with height between 155 and 160 cm.

April 12

Con. 2971(e)–CR–1739-12.

17

- (c) Given the following data, write steps to calculate Total revenue, total cost and profit.

	A	B	C	D	E	F
1	Output	Price	Average Cst	TR	TC	Profit
2	10	10	8			
3	20	9	7			
4	30	8	6			
5	40	7	5			
6	50	6	6			
7	60	5	7			

4. Write short notes on (Any two) :— 20

- (a) Characteristics of a worksheet.
- (b) Mixed and Absolute References.
- (c) Types of data in Excel.
- (d) Pivot Table.

5. (a) Write procedures for creating tables for sorting personal data on any two of the following in MS-Access. 10

- (i) Books
- (ii) Guests
- (iii) Recipes.

- (b) Write procedure for creating tables for storing business-related data on any two of the following in MS-Access. 10

- (i) Customers
- (ii) Service Record
- (iii) Students and Classes.

6. Answer any two of the following :— 20

- (a) What are different types of report created in MS-Access ?
- (b) Write a note on different types of form.
- (c) How to create queries in Access ?

7. Write notes on any two :— 20

- (a) Usefulness of MS-Access.
- (b) Components of table.
- (c) Field properties.

Con. 2971(f)–12.

(OLD COURSE)

CR–1740

Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N.B. : (1) Attempt any four questions.

(2) Figures to the right indicate full marks.

(3) The students of IDOL should attempt any five questions for 100 marks in 3 hours.

1. (a) What is export management ? Explain briefly various functions of export management. 10

- (b) What are the different types of non-tariff barriers used to regulate foreign trade ? 10

[TURN OVER

Con. 2971(f)-CR-1740-12.

18

2. (a) What are trade blocs ? Explain briefly any four trade blocs prevailing in modern world. 10
 (b) Explain the impact of WTO for Indian economy. 10
3. (a) Discuss various ways and means of tapping foreign market. 10
 (b) Explain the objectives and functions of Trade Fair Authority of India. 10
4. (a) Explain the various items of costs included in export pricing. 10
 (b) What are the various types of price quotations ? 10

OR

- (b) Calculate the minimum FOB price from the following details :— 10
Total number of units	: 1000 Units
Ex-factory cost	: Rs.180/- per unit
Packing cost	: Rs. 5/- per unit
Loading charges	: Rs. 5/- per unit
Transport	: Rs.10/- per unit
Profit Margin	: 10% of FOB cost
DBK	: 10% of FOB Price
5. (a) Discuss the importance and sources of pre-shipment finance. 10
 (b) Explain the role of ECGC in export development of India. 10
6. (a) What is a Letter of Credit ? What are its types ? 10
 (b) Explain in brief five main shipping documents required by an exporter. 10
7. Write notes on any **two** of the following :— 20
- (a) Brand piracy. 10
 (b) ASEAN. 10
 (c) Spot and forward exchange transactions. 10
 (d) Export Processing Zones. 10

(मराठी रूपांतर)

(चुना अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी)

(२- $\frac{1}{2}$ तास)

(एकूण गुण : ८०)

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवावेत.

१. (अ) निर्यात व्यवस्थापन म्हणजे काय ? निर्यात व्यवस्थापनाची विविध कार्ये संक्षेपात विशद करा. १०
 (ब) विदेश व्यापार नियमनासाठी वापरलेले विविध प्रशुल्केतर अडथळे कोणते ? १०
२. (अ) व्यापार गट म्हणजे काय ? आधुनिक जगातील प्रचलित कोणतेही चार व्यापार गट संक्षेपात स्पष्ट करा. १०
 (ब) भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील जागतिक व्यापार संघटनेचे परिणाम विशद करा. १०

April 12

Con. 2971(f)-CR-1740-12.

19

world. 10

10

३. (अ) विदेशी बाजारपेठा काबीज अर्थ आणि मार्ग यावर चर्चा करा. १०
(ब) 'ट्रेड फेअर अँथॉरिटी ऑफ इंडिया'ची उद्दिष्टे आणि कार्ये स्पष्ट करा. १०

10

10

४. (अ) निर्यात किमतीअंतर्गत समाविष्ट असणाऱ्या खर्चाच्या विविध बाबी स्पष्ट करा. १०
(ब) किंमत निविदांचे विविध प्रकार कोणते ? १०

10

10

किंवा

- १० (ब) पुढील माहितीच्या आधारे निर्यातदाराने आकारण्याची किमान एफ.ओ.बी. किंमत मोजा :-- १०

एकूण नगसंख्या	= १००० नगसंख्या
कारखाना खर्च	= रु. १८० प्रती नग
बांधणी खर्च	= रु. ५ प्रती नग
माल भरणे खर्च	= रु. ५ प्रती नग
वाहतूक खर्च	= रु. १० प्रती नग
अपेक्षित नफा	= एफ.ओ.बी. किमतीच्या १०%
कर परतावा	= एफ.ओ.बी. किमतीच्या १०%

10

10

५. (अ) निर्यातपूर्व वित्तपुरवठ्याचे महत्त्व आणि स्रोतांची चर्चा करा. १०
(ब) भारताच्या निर्यात विकासात "निर्यात पत आणि हमी महामंडळाची" भूमिका स्पष्ट करा. १०

10

10

६. (अ) पतपत्र म्हणजे काय ? पतपत्राचे प्रकार कोणते ? १०
(ब) निर्यातदाराला आवश्यक असणाऱ्या प्रमुख पाच कागदपत्रांचे संक्षिप्त विवेचन करा. १०

20

७. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-- १०

- (अ) छाप (ब्रांड) किंवा नकल.
(ब) दक्षिण पूर्व आशियाई राष्ट्रांची संघटना (एशियन).
(क) हजर आणि वायदा विनिमय व्यवहार.
(ड) निर्यात प्रक्रिया क्षेत्र.

Con. 2971(g)-12.

(REVISED COURSE)

CR-1741

पू : ८०

पू : १००

Regular Students] (2½ Hours) [Total Marks : 80

IDOL Students] (3 Hours) [Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt any four questions.
(2) Figures to the right indicate full marks.
(3) The students of IDOL should attempt any five questions for 100 marks in 3 hours.

1. Attempt any two of the following :—

- (a) Explain the functions of Export Management. 10
(b) Explain the qualities required to be successful Export Manager. 10
(c) Explain the product designing strategies. 10

१०

१०

[TURN OVER

Con. 2971(g)–CR–1741-12.

20

2. Attempt any **two** of the following :—

- (a) Examine the role of GATT in promoting international trade.
- (b) Examine the significance of SAARC in promoting foreign trade.
- (c) What are the functions and achievements of UNCTAD ?

3. Attempt any **two** of the following :—

- (a) Explain how trade fairs and exhibitions contribute to the growth of export.
- (b) Examine the role of festivals and foreign office in promoting export.
- (c) What are the functions and objectives of Trade-Fair Authority of India ?

4. Attempt any **two** of the following :—

- (a) What are the objectives of export pricing ?
- (b) What are the factors on which export price determined ?
- (c) Calculate the FOB price from the following details.
  - The Units of good 'X' produced and exported — 20,000 units
  - Ex-factory cost — Rs. 25 per unit
  - Packing cost — Rs. 5 per unit
  - Transport cost — Rs. 2 per unit
  - Other Charges — Rs. 2 per unit
  - Profit Margin — 10% of FOB cost
  - Duty drawback — 10% FOB price

5. Attempt any **two** of the following :—

- (a) Explain the objectives of exchange control.
- (b) Explain the role of ECGC.
- (c) Explain the EXIM policy 2002-07.

6. Attempt any **two** of the following :—

- (a) Explain the various types of letter of credit.
- (b) What are the different types of shipping document required by an exporter ?
- (c) What are the incentives available to an Indian exporter ?

7. Write notes on any **two** of the following :—

- (a) Tariff and Non-Tariff Barriers.
- (b) E.U.
- (c) S.T.C.
- (d) Certificate of Origin.

April 12

Con. 2971(g)-CR-1741-12.

21

(मराठी रूपांतर)

(सुधारित अभ्यासक्रम)

10

10

10

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी)

(२- $\frac{1}{2}$ तास)

(एकूण गुण : ८०)

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

export.

10

सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

a ?

10

(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

10

(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न १०० गुणांसाठी तीन तासात सोडवावेत.

१. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

10

(अ) निर्यात व्यवस्थापनाची कार्ये स्पष्ट करा.

१०

10

(ब) यशस्वी निर्यात व्यवस्थापक होण्यासाठी आवश्यक असलेले गुण स्पष्ट करा.

१०

10

(क) उत्पादन आराखडा व्यूहरचना स्पष्ट करा.

१०

ts

२. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

unit

10

(अ) आंतरराष्ट्रीय व्यापार वृद्धीबाबत 'गॅट'ची भूमिकेचे परीक्षण करा.

१०

unit

10

(ब) विदेशी व्यापार प्रोत्साहनाबाबत 'सार्क'च्या महत्वाचे परीक्षण करा.

१०

unit

10

(क) अंकटाडची (UNCTAD) कार्ये व यशस्विता कोणती ?

१०

B cost

३. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

price

10

(अ) निर्यात वृद्धीबाबत व्यापारी जत्रा व प्रदर्शनाचे योगदान कसे आहे ते स्पष्ट करा.

१०

(ब) निर्यात वृद्धीबाबत उत्सव व विदेशी कार्यालयाच्या भूमिकेचे परीक्षण करा.

१०

(क) 'ट्रेड फेअर अँथारिटी ऑफ इंडिया'ची कार्ये व उद्दिष्टे कोणती ?

१०

10

४. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

10

(अ) निर्यात किंमतीची उद्दिष्टे कोणती ?

१०

10

(ब) निर्यात किंमत कोणत्या घटकांवरून निश्चित ठरते ?

१०

10

(क) खाली दिलेल्या माहितीच्या आधारे एफ.ओ.बी. किंमत काढा :--

१०

• 'X' या वस्तूचे एकूण उत्पादन व निर्यात -- २०,००० नगसंख्या

• कारखाना खर्च -- २५ रु. प्रति नग

• बांधणी खर्च -- ५ रु. प्रति नग

• वाहतूक खर्च -- २ रु. प्रति नग

• इतर खर्च -- २ रु. प्रति नग

• नफ्याचे प्रमाण -- १०% एफओबी खर्चाच्या

• कर परतावा -- १०% एफओबी किंमतीच्या

orter ?

10

10

10

20

५. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

(अ) विनिमय नियंत्रणाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

१०

(ब) इ.सी.जी.सी.ची भूमिका स्पष्ट करा.

१०

(क) आयात-निर्यात धोरण २००२-०७ स्पष्ट करा.

१०

[TURN OVER

Con. 2971(g)–CR–1741-12.

22

६. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

- (अ) पतपत्राचे विविध प्रकार स्पष्ट करा. १०
 (ब) निर्यातदाराला आवश्यक असलेली जहाजविषयक कागदपत्रे कोणती ? १०
 (क) भारतीय निर्यातदारांसाठी उपलब्ध प्रोत्साहने (सवलती) कोणती ? १०

७. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :--

- (अ) जकाती व जकाती व्यतिरिक्त अडथळे. २०
 (ब) युरोपियन युनियन (E.U.).
 (क) राज्य व्यापार महामंडळ (S.T.C.)
 (ड) उत्पादन उगम प्रमाणपत्र.

Con. 2971(h)–12.

(REVISED COURSE)

CR–1742

Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N.B. : (1) Attempt any four questions.

(2) Figures to the right indicate full marks.

(3) The students of IDOL should attempt any five questions for 100 marks in 3 hours.

1. Attempt any two of the following :—

20

(a) Explain the following :

(i) Ecological Footprint.

(ii) Climate Change.

(b) Explain the following :

(i) Clean Development Mechanism

(ii) Eco label.

(c) Explain the concept of sustainable development.

2. Attempt any two of the following :—

20

(a) What do you mean by market failures and externalities ?

(b) Critically examine Coase's Theorem.

(c) Write short notes on :

(i) Contingent Valuation Method

(ii) Hedonic Pricing.

3. Attempt any two of the following :—

20

(a) What are Causes of Environmental Degradation ?

(b) What is the need for Environmental Protection ?

(c) What is meant by Environmental Accounting ? Distinguish between Pollution Expenditure accounting and Physical Accounting.

4. Attempt any two of the following :—

20

(a) Outline the instruments for pollution abatement.

(b) What are the important features of India's Environment Policy ?

(c) Describe the contents of Environment Status Reports by local Governments.

Con. 2971(h)-CR-1742-12.

23

5. Attempt any **two** of the following :— 20
- Explain the relationship between poverty and environment.
  - Examine the link between environment and health.
  - What are the Millennium Development Goals ? Are these goals attainable ?
6. Attempt any **two** of the following :— 20
- Discuss any two important International Environment Agreements.
  - What is note carbon trading ?
  - Evaluate the nexus between Trade and Environment.
7. Write short notes on any **two** of the following :— 20
- Industry Report on Sustainability.
  - Green Indicators.
  - Energy Security.

(मराठी रूपांतर)

(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी)

(२- $\frac{1}{2}$ तास)

(एकूण गुण : ८०)

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न १०० गुणांसाठी तीन तासात सोडवावेत.

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :— २०

(अ) स्पष्ट करा :

(१) Ecological Footprints (इकोलॉजिक फूटप्रिंट्स).

(२) हवामानातील बदल.

(ब) स्पष्ट करा :

(१) स्वच्छ विकास यंत्रणा (क्लिन डेव्हलपमेंट मेकॅनिझम).

(२) इको लेबल.

(क) शास्वत विकासाची संकल्पना स्पष्ट करा.

२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :— २०

(अ) बाजारपेठेचे अपयश आणि बाह्य सामाजिक खर्च म्हणजे काय ?

(ब) कोसच्या सिद्धांताचे टिकात्सक परीक्षण करा.

(क) टिपा लिहा :

(१) तात्पुरती मुल्यांकन पद्धती.

(२) हेडॉनिक किंमत.

[TURN OVER]

Con. 2971(h)-CR-1742-12.

24

३. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
- (अ) पर्यावरणाच्या न्हासाची कारणे कोणती ?
- (ब) पर्यावरण संरक्षणाची आवश्यकता काय ?
- (क) पर्यावरणाचे मोजमाप म्हणजे काय ? प्रदूषण खर्च मोजमाप आणि भौतिक मोजमाप यातील फरक स्पष्ट करा.
४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
- (अ) प्रदूषण नियंत्रणाच्या विविध साधनांची माहिती द्या.
- (ब) भारताच्या पर्यावरणविषयक धोरणाची महत्त्वाची वैशिष्ट्ये कोणती ?
- (क) स्थानिक सरकारच्या पर्यावरण स्थितीच्या अहवालाचा आशय स्पष्ट करा.
५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
- (अ) दारिद्र्य आणि पर्यावरण यामधील संबंध स्पष्ट करा.
- (ब) पर्यावरण आणि आरोग्य यामधील दव्याचे परीक्षण स्पष्ट करा.
- (क) सहस्त्रकाळातील विकासाची उद्दिष्ट्ये कोणती ? ही उद्दिष्ट्ये साध्य होऊ शकतात का ?
६. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
- (अ) कोणत्याही दोन महत्त्वाच्या आंतरराष्ट्रीय पर्यावरणविषयक कराराची चर्चा करा.
- (ब) कार्बन ट्रेडिंग म्हणजे काय ?
- (क) व्यापार आणि पर्यावरण यातील संबंधाचे मूल्यमापन करा.
७. खालीलपैकी कोणत्याही दोन्हीवर टिपा लिहा :-- २०
- (अ) शाश्वत औद्योगिक अहवाल.
- (ब) हरीत निर्देशके.
- (क) ऊर्जा सुरक्षितता.

-----S-----

T-7.B.A. Economics - Paper-VIII - Development Issue of Maharashtra Economy April

AGJ 1st half (g) 47
Con. 2987-12.

(REVISED COURSE)

CR-2738

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt **five** questions, selecting **not more** than **three** from any section
(2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
(3) Answer to **both** the sections should be written in the **same** answer-book.

Section I

1. (a) Bring out the features of population in Maharashtra. 10
(b) Comment on sectoral distribution of SDP of Maharashtra. 10
2. (a) Describe the sources of agricultural finance for Maharashtra. 10
(b) Bring out the causes and effects of green revolution in Maharashtra. 10
3. (a) Discuss the role of agro industries in Maharashtra. 10
(b) Evaluate the development of IT services in Maharashtra. 10
4. (a) Comment on the pattern of development of industries in Maharashtra. 10
(b) Enumerate the causes for inter regional disparities in the state of Maharashtra. 10

Section II

5. (a) Describe the features of industrial labour and review the measures for promoting labour welfare in Maharashtra. 10
(b) Give an account of the machinery for settlement of industrial disputes. 10
6. (a) Discuss the causes and effects of power crisis in Maharashtra. 10
(b) Discuss various patterns for funding the development of infrastructure in Maharashtra. 10
7. (a) Discuss the meaning and effects of urbanisation. 10
(b) Describe the problems of urbanisation. 10
8. (a) What is the role of tertiary sector in development of Maharashtra ? 10
(b) Evaluate the role of Government of Maharashtra in development of tertiary sector. 10

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) एकूण पाच प्रश्न सोडवा. प्रत्येक विभागातून तीनपेक्षा जास्त प्रश्न सोडवू नका.
(२) उजवीकडील अंक गुणदर्शवितात.
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तर-पत्रिकेत लिहा.

विभाग १

१. (अ) महाराष्ट्राच्या लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये लिहा. १०
(ब) महाराष्ट्राच्या राज्यांतर्गत उत्पादनाच्या क्षेत्रीय वाटपावर भाष्य करा. १०
२. (अ) महाराष्ट्रातील कृषि वित्ताचे स्रोत कोणते ? १०
(ब) हरित क्रांतीची कारणे व परिणाम विशद करा. १०
३. (अ) महाराष्ट्रातील कृषी उत्पादनावर आधारीत उद्योगांचे महत्त्व वर्णन करा. १०
(ब) महाराष्ट्रातील माहिती तंत्रज्ञान सेवेच्या विकासाचे मूल्यमापन करा. १०
४. (अ) महाराष्ट्रातील औद्योगिक प्रगतीच्या स्वरूपावर भाष्य करा. १०
(ब) महाराष्ट्राच्या विकासातील विभागीय असमतोलाच्या कारणांचे विवेचन करा. १०

विभाग २

५. (अ) औद्योगिक कामगारांच्या वैशिष्ट्यांचे वर्णन करून, महाराष्ट्रातील कामगार कल्याण योजनांचा आढावा घ्या. १०
(ब) औद्योगिक कलह दूर करण्यासाठी उपलब्ध असलेल्या यंत्रणेची माहिती लिहा. १०
६. (अ) उर्जा आपत्तीची कारणे व परिणाम कोणते ? १०
(ब) पायाभूत सुविधांना निधी पुरविण्याच्या विविध मार्गांचे विवेचन करा. १०
७. (अ) नागरीकरणाचा अर्थ व परिणाम यांची चर्चा करा. १०
(ब) नागरीकरणाच्या समस्यांचे वर्णन करा. १०
८. (अ) महाराष्ट्राच्या प्रगतीतील तृतीयक क्षेत्राचे कार्य कोणते ? १०
(ब) तृतीयक क्षेत्राच्या विकासातील महाराष्ट्र सरकारच्या भूमिकेचे मूल्यमापन करा. १०

Economics- Paper-VIII- Economics History of India

AGJ 1st half (e)-Con-Cod 74

Con. 170& (a) to (i)-12.

(OLD COURSE)

CR-1770

(CR-1770-1779)

T.Y.B.A. Economics - P-VIII - Economics History of India (3 Hours) [Total Marks : 100]
 April 12

- N. B. : (1) Attempt any **five** questions, with minimum **two** questions from **each** section.
 (2) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer-book.
 (3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.

Section I

1. Attempt any **two** :— 20
  - (a) Explain the Banking and Currency system in India prior to the British rule.
  - (b) Discuss the nature of village-communities in India prior to the British rule.
  - (c) Explain structure of socio-economic classes prior to the British rule.
2. Attempt any **two** :— 20
  - (a) What were the effects of opening of Suez Canal on Indian economy ?
  - (b) Examine the Famine Policy of Government of India during British period.
  - (c) Comment on the land-tenure system in India during British period.
3. Discuss any **two** :— 20
  - (a) Effects of World Wide depression.
  - (b) Development of Commerical Banking in India during British period.
  - (c) Economic effects of the partition of India.
4. Write notes on any **two** :— 20
  - (a) Nature of Indian economy prior to the British rule.
  - (b) Impact of developement of railways on Indian economy.
  - (c) Impact of commercialisation of agriculture in India.
  - (d) Changes in the composition of India's Foreign trade during the British period.

Section II

5. Examine any **two** :— 20
  - (a) Gokhale's observation about expenditure policy of British Government of India.
  - (b) R. C. Dutt's views on Imperialism.
  - (c) Dadabhai Naoroji's views on 'Economic Drain' of India.
6. Critically examine any **two** :— 20
  - (a) Economic philosophy behind Indian economic planning.
  - (b) Bombay plan and Peoples plan.
  - (c) History of economic planning in India.
7. Comment on any **two** :— 20
  - (a) Liberalisation and Indian agriculture.
  - (b) Twenty Point Economic Programme.
  - (c) Progress of co-operative movement in post-independence period.
8. Write notes on any **two** :— 20
  - (a) Visweswarayya and industrialization of Indian economy.
  - (b) Economic causes of Swadeshi movement.
  - (c) Importance of Co-operative movement in India.
  - (d) Dr. Ambedkar and State-socialism.

(मराठी रूपांतर)

- सूचना : (१) प्रत्येक विभागातून कमीत कमी दोन प्रश्न निवडून, एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
 (२) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
 (३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

विभाग १

१. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :- २०
  - (अ) ब्रिटीशपूर्व कालखंडातील भारतातील बँकिंग आणि चलनपद्धती स्पष्ट करा.
  - (ब) ब्रिटीशपूर्व कालखंडातील भारतातील ग्रामीण-समाजसंस्थेच्या स्वरूपाची चर्चा करा.
  - (क) ब्रिटीशपूर्व कालखंडातील सामाजिक-आर्थिक वर्गांची रचना स्पष्ट करा.
२. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :- २०
  - (अ) सुवेझ कालवा सुरू झाल्याने भारतीय अर्थव्यवस्थेवर कोणते परिणाम झाले.
  - (ब) ब्रिटीश कालखंडातील भारत सरकारच्या दुष्काळविषयक धोरणाचे परीक्षण करा.
  - (क) ब्रिटीश कालखंडातील जमीन-धारणा पद्धतीवर भाष्य करा.
३. कोणत्याही दोनवर चर्चा करा :- २०
  - (अ) जागतिक महामंदीचे परिणाम.
  - (ब) ब्रिटीश कालखंडात भारतात झालेला व्यापारी बँकांचा विकास.
  - (क) भारताच्या फाळणीचे आर्थिक परिणाम.
४. कोणत्याही दोनवर टिपा लिहा :- २०
  - (अ) ब्रिटीशपूर्व कालखंडातील भारतीय अर्थव्यवस्थेचे स्वरूप.
  - (ब) रेल्वे विकासामुळे भारतीय अर्थव्यवस्थेवर झालेले परिणाम.
  - (क) भारतीय शेतीच्या व्यापारीकरणाचे परिणाम.
  - (ड) ब्रिटीश राजवटीतील भारताच्या आंतरराष्ट्रीय व्यापाराच्या रचनेतील बदल.

विभाग २

५. कोणत्याही दोहोंचे मूल्यमापन करा :- २०
  - (अ) गोखले यांची ब्रिटीश सरकारच्या खर्च धोरणावरील निरीक्षणे.
  - (ब) आर्. सी. दत्त यांचा साम्राज्यवादाबाबत दृष्टीकोन.
  - (क) दादभाई नौरोजींचा भारताच्या आर्थिक निःसारणाविषयीचा दृष्टीकोन.
६. कोणत्याही दोहोंचे टिकात्मक परीक्षण करा:- २०
  - (अ) भारताच्या आर्थिक नियोजनामागील आर्थिक तत्त्वज्ञान.
  - (ब) मुंबई योजना आणि लोकांची योजना.
  - (क) भारताच्या आर्थिक नियोजनाचा इतिहास.
७. कोणत्याही दोनवर भाष्य करा :- २०
  - (अ) उदारीकरण आणि भारतीय शेती.
  - (ब) वीस कलमी आर्थिक कार्यक्रम.
  - (क) स्वातंत्र्योत्तर काळातील सहकारी चळवळीचा विकास.
८. कोणत्याही दोनवर टिपा लिहा :- २०
  - (अ) विश्वेश्वरय्या आणि भारताचे औद्योगिकरण.
  - (ब) स्वदेशी चळवळीची आर्थिक कारणे.
  - (क) भारतातील सहकारी चळवळीचे ---

(OLD COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions with not more than **three** from **each** section.
 (2) The **two** sections should be answered in the **same** answer-book.
 (3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (4) Use of **simple calculator** is **allowed**.
 (5) **Graph papers** will be **supplied** on **request**.

Section I

1. (a) Explain the law of large numbers. 4
- (b) For a continuous random variable X, its probability density function is given by — 6

$$f(x) = K(2 - x) \quad 0 < x < 2$$

$$= Kx(x - 2) \quad 2 \leq x \leq 3$$

$$= 0 \quad \text{elsewhere}$$
 Find : (i) K, (ii) Mean.
- (c) Briefly explain the properties of the Normal distribution. 6
- (d) On an average, two accidents take place everyday in the busy streets of a city. Find the probability of (i) No accident (ii) At least one accident taking place on a certain day. [$e^{-2} = .1353$] 4
2. (a) Explain any **two** of the following :— 6
  - (i) Sufficient estimator (ii) Type II error (iii) Alternative Hypothesis.
- (b) A random sample of 100 workers in a factory showed an average monthly salary of Rs. 1570/- with a standard deviation of Rs. 120. Establish 95% and 99% confidence intervals for the mean salary of all the workers. 4

$$t(0.05) = 1.96$$

$$t(0.01) = 2.58$$
- (c) The average yield of wheat on 40 plots of land was 6 kilograms with a standard deviation of 2 Kilos. The average yield on another 54 plots of land treated with fertiliser were 5.4 Kilograms with a standard deviation of 1.8 Kilos. Can we conclude that there is no improvement in wheat production because of the fertiliser ? 5

$$t(0.05) = 1.96$$
- (d) A survey among children was conducted to study their state of happiness in their family life. The observations were as follows :— 5

Family Life

	Happy	Not Happy
Educated	70	30
Not Educated	60	40

Test whether there is any association between family life and education, $\chi^2_{(0.05)} = 3.84$ for 1 d.f.

[TURN OVER]

Con. 170(a)-CR-1771-12.

4

3. (a) Briefly describe the different types of Economic models. 10
 (b) Given $d = a + bp$ and $s = \alpha - \beta p + cr$, obtain the reduced form [Given d, s, p are endogeneous's variables and r is an enogeneous variable] 10

4. (a) Briefly state the stochastic assumptions of OLS. 5
 (b) Given below is the data regarding price x and quantity demanded (y) of a commodity. 15

Y	12	7	8	11	12	4
X	6	8	7	5	7	9

- (i) Obtain the regression line for demand for the commodity.
 (ii) What is the elasticity of demand at average price ?
 (iii) Find the elasticity of demand at price equal to 6.
 (iv) Forecast demand at price equal to 5.

Section II

5. Write notes on any **two** of the following :—
 (a) The problem of Autocorrelation. 10
 (b) Multicollinerity. 10
 (c) Statistical estimation of production function. 10

6. (a) Explain the following in the context of the Input-Output Analysis. 10
 (i) Validity of Input-Output assumptions.
 (ii) Hawkins-Simon condition.
 (b) Given the following Technology Matrix and Final Demand, Calculate the Gross Outputs. 10

$$A = \begin{bmatrix} .2 & 0 & .5 \\ .6 & .1 & 0 \\ 0 & .9 & .2 \end{bmatrix} \quad FD = \begin{bmatrix} 100 \\ 140 \\ 120 \end{bmatrix}$$

7. (a) Explain (i) Artificial Variable, (ii) Infeasible solution. 8
 (b) Solve using the Simplex Method. 12
 $\text{Max } \pi = 3y_1 + 4y_2$
 Subject to $2.5y_1 + y_2 \leq 20$
 $3y_1 + 3y_2 \leq 30$
 $y_1 + 2y_2 \leq 16$
 $y_1, y_2 \geq 0.$

OR

- (b) Obtain the initial allocation using :— 12
 (i) North-West Corner Rule.
 (ii) Vogel's Approximation Method.

	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	Supply
F ₁	120	230	430	30	7
F ₂	630	230	330	530	9
F ₃	330	10	630	130	18
Demand	5	8	7	14	

Con. 170(a)-CR-1771-12.

5

8. (a) Explain the following with the help of examples :— 10
 (i) Nash equilibrium (ii) Maximin Rule (iii) Saddle Point.
 (b) Solve graphically and obtain the value of the game for both the players. 10

	y_1	y_2	y_3	y_4
x_1	-4	2	-3	2
x_2	1	-3	3	6

Con. 170(b)-12.

(REVISED COURSE)

CR-1772

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- N.B. : (1) Attempt any **five** questions with not more than **three** from **each** section.
 (2) The **two** sections should be answered in the **same** answerbook.
 (3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (4) Use of **simple calculator** is **allowed**.

Section I

1. Answer any **two** of the following from a, b, c :—
- (a) (i) A continuous random variable x has following p.d.f. 5
 Determine K and mean of variable x .
 $f(x) = k(2 - x) \quad 0 \leq x < 2$
 $= kx(x - 2) \quad 2 \leq x \leq 3$
 $= 0 \quad \text{otherwise}$
- (ii) Explain the properties of Binomial distribution. 5
- (b) (i) A biased coin for which head is twice as likely as tail is tossed five times. 5
 Find the probability of getting (1) No head and (2) At least one head.
- (ii) The probability that a Poisson variate X takes a positive value is $(1 - e^{-1.5})$. 5
 Find the variance and the probability that X lies between -1.5 and 1.5 .
- (c) (i) State the important properties of Normal distribution. 5
- (ii) Length of certain item follows Normal distribution with mean 18.5 cm 5
 and standard deviation 2.5 cm. How many items in total of 2000 will have length—
 (i) between 18 cm and 20 cm ?
 (ii) more than 20 cm ?
 $P(0 < z < 0.6) = 0.2257$
 $P(0 < z < 0.2) = 0.0793$
2. Answer any **two** of the following from a, b, c :—
- (a) (i) Explain the Central limit theorem and joint distribution function. 5
- (ii) Given the following observed values of discrete random variables X and Y , write joint and marginal probability mass functions. 5
 Also obtain $E(X)$, $E(Y)$, $E(X, Y)$.
 $(3, 7), (2, 4), (2, 6), (3, 5), (4, 7)$
 $(2, 4), (3, 5), (4, 7), (3, 4), (3, 6)$

[TURN OVER]

Con. 170(b)-CR-1772-12.

6

- (b) Using following joint distribution, calculate correlation-coefficient and comment. 10

$\begin{matrix} y \\ x \end{matrix}$	1	2	3
10	0.1	0.2	0.3
20	0.2	0.1	0.1

- (c) Find : (i) $E[Y | X \leq 2]$ $Var [Y | X \leq 2]$ 5
(ii) $E[X | Y \geq 2]$ $Var [X | Y \geq 2]$ 5

given $P(x, y) = \frac{x+y}{36}$ as the joint probability distribution function.

3. Answer any two from a, b, c :—

- (a) Explain the following concepts. 5
(i) Efficient and Sufficient estimators. 5
(ii) Type I and Type II errors. 5
(b) (i) A random sample of 200 tins of oil had the average weight of 4.95 kgs with a standard deviation of 0.21kg. Can the hypothesis that the net weight of all tins is 5 kg be accepted at 1% level ? [$Z_{0.01} = 2.58$] 5
(ii) Compare the variability of the products of two companies using the information given below at 5% level. 5
Compare A : Sample size = 22 sample standard deviation = 2.9
Compare B : sample size = 16 sample standard deviation = 3.8.
[$F_{0.05}(15, 21) = 2.2$ $F_{0.05}(21, 15) = 2.33$]

- (c) Ten students are selected at random from a college. Their heights were found as follows :— 10
Heights (cm) : 100, 104, 108, 110, 118, 120, 122, 124, 126, 128
Can the mean height of all students in the college be taken as 110 cm. at 5% level.
[The table value of 't' at 5% level for 8 d.f. is 2.306 for 9 d.f. is 2.262 and for 10 d.f. is 2.228]

4. Answer any two of the following from a, b, c :—

- (a) Explain clearly the Assumptions of OLS. 10
(b) Derive the OLS estimators in the context of a linear regression equation 10

$$Y = \hat{\alpha} + \hat{\beta}x_i + e_i$$

(c) Given the data on price (X) and supply (Y) :— 10
(i) Estimate the regression equation of supply on price and estimate supply when price is 10 units and
(ii) Construct 95% confidence intervals for parameters obtain R^2 and interpret it.

$$\sum X_i = 108 \quad \sum Y_i = 756 \quad \sum [(X_i - \bar{X})(Y_i - \bar{Y})] = 756$$

$$\sum (X_i - \bar{X})^2 = 48 \quad \sum (Y_i - \bar{Y})^2 = 6300 \quad \sum e_i^2 = 384$$

$$n = 12 \quad t_{0.05} = 2.228$$

$$\text{Standard error of } \hat{\beta}_0 = 8.3$$

$$\text{Standard error of } \hat{\beta}_1 = 0.9$$

Con. 170(b)-CR-1772-12.

7

Section II

5. Answer any **two** of the following sub-questions from a, b, c :—

(a) Distinguish between :—

(i) Structural equations and identities.

(ii) Endogenous variables and Exogenous variables.

(b) Obtain the Reduced form of the following Macro-economic model.

$$C_t = \alpha + \beta Y_t$$

$$Y_t = C_t + I_t + G_t$$

Where C_t = consumption expenditure

Y_t = National income

G_t = Government expenditure

I_t = Investment expenditure

If $\alpha = 20$, $\beta = 0.75$, $I = 20$. Calculate the government expenditure to achieve the National income of 250 units.

(c) Discuss :—

(i) The problem of Identification.

(ii) The Rank and Order conditions with reference to identification.

6. Answer any **two** of the following from a, b, c :—

(a) What do you understand by the problem of Multicollinearity ? What are its consequences ?

(b) Explain clearly the concept of Heteroscedasticity. Outline the Goldfeld-Quant test in the context of heteroscedasticity.

(c) Examine the problem of Autocorrelation and Durbin-Watson test to detect autocorrelation.

7. Answer any **two** of the following from a, b, c. :—

(a) Explain : (i) Limitations of economic forecasts.

(ii) Method of Moving Averages.

(b) Determine seasonal indices using the method of Ratio to Trend.

Quarter Year	Supply				Trend value			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
2000	20	15	13	16	12.8	14.17	15.53	16.90
2001	24	19	13	24	18.26	19.63	20.99	22.36
2002	32	23	17	28	23.72	25.09	26.45	27.82
2003	40	20	21	36	29.12	30.55	31.91	33.23
2004	52	31	25	40	34.64	36.01	37.37	38.74
2005	64	35	25	48	40.10	41.47	42.83	44.20

(c) Fit a straight line trend to the following data. Obtain Mean square error and Root Mean Square error.

Year	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Sales	60	72	75	65	80	85	95

[TURN OVER

Con. 170(b)-CR-1772-12.

8

8. Answer any **two** of the following from a, b, c :—

(a) Describe completely a Transportation problem. 10

(b) Solve the following linear programming problem using Simplex method. 10

$$\text{Maximise } Z = 40x_1 + 30x_2$$

$$\text{Subject to } 2x_1 + x_2 \leq 1000$$

$$x_1 + x_2 \leq 800$$

$$x_1 \leq 400$$

$$x_2 \leq 700, x_1 \geq 0, x_2 \geq 0$$

(c) Obtain the initial solution for the following problem using (1) North-West corner method and (2) Vogel's Approximation method. 10

Destinations Sources	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	Supply
O ₁	55	30	40	50	40	8
O ₂	35	30	100	45	60	4
O ₃	40	60	95	35	30	8
Demand	5	2	4	6	3	

—v—

10
10

(3 Hours)

[Total Marks :

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions, with minimum **two** questions from **each** section.
(2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
(3) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer-book.

Section I

10

1. Attempt any **two** of the following :— 20
  - (a) Smith's views on Division of Labour
  - (b) Ricardian Theory of Rent
  - (c) Ricardian Theory of Value.
2. Comment on any **two** of the following :— 20
  - (a) Malthusian Theory of population growth and Gluts
  - (b) Karl Marx's dynamics of social change
  - (c) Economics of J. B. Say.
3. Evaluate the contribution of any **two** of the following economists to the development of economic ideas. 20
  - (a) Walras—General Equilibrium Analysis
  - (b) Jevons—Marginal Revolution
  - (c) Irving Fisher—Time Preference Theory of Interest and Quantity Theory of Money.
4. Discuss any **two** :— 20
  - (a) Features of Mercantalism
  - (b) Smith's theory of economic development
  - (c) Marx on surplus value
  - (d) Böhm Bawerk's Capital Theory.

Section II

5. Examine any **two** of the following Marshallian concepts :— 20
  - (a) Quasi Rent
  - (b) External Economies
  - (c) Time Element in Value.
6. Discuss the Keynesian concepts mentioned below (any **two**) :— 20
  - (a) Effective Demand
  - (b) Liquidity Preference Theory of Interest
  - (c) Role of Fiscal Policy.
7. Highlight the contribution of the following thinkers (any **two**) :— 20
  - (a) Dadabhai Nowroji
  - (b) Ranade
  - (c) M. K. Gandhi.
8. Write notes on any **two** :— 20
  - (a) Pigou's Welfare Economics
  - (b) Schumpeter's theory of economic development
  - (c) Heavy Industry model
  - (d) Investment Multiplier.

[TURN OVER

(जुना अभ्यासक्रम)

(मराठी रूपांतर)

सूचना : (१) प्रत्येक विभागातून किमान दोन प्रश्न निवडून एकूण पाच प्रश्न सोडवा.

(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

विभाग १

१. पुढीलपैकी दोन सोडवा :--

- (अ) श्रमविभागणीसंबंधी स्मिथचा दृष्टीकोन
- (ब) रिकार्डोचा खंड सिद्धांत
- (क) रिकार्डोचा मूल्य सिद्धांत.

२. कोणत्याही दोहोंवर भाष्य करा :--

- (अ) मालूथसचा लोकसंख्याविषयक व अतिरिक्त उत्पादनाविषयी सिद्धांत
- (ब) कार्ल मार्क्सचे सामाजिक परिवर्तन प्रक्रियेसंबंधी विचार (Social change)
- (क) जे.बी.से. चे अर्थशास्त्र.

३. आर्थिक विचारांच्या विकासात खालीलपैकी दोघांचे योगदान सांगा :--

- (अ) वॉलराचे सर्वसामान्य समतोल विश्लेषण
- (ब) जेव्हॉन्सचे सीमांत क्रांतीला योगदान
- (क) अर्विंग फिशरचा काल प्राधान्य सिद्धांत व चलन संख्यामान सिद्धांत (Quantity Theory of Money).

४. खालीलपैकी दोहोंचे परीक्षण करा :--

- (अ) व्यापारवादाची वैशिष्ट्ये
- (ब) स्मिथचा आर्थिक विकास सिद्धांत
- (क) मार्क्सचा अतिरिक्त मूल्य सिद्धांत
- (ड) ब्योहम बॉव्हेर्कचा भांडवल सिद्धांत.

विभाग २

५. मार्शलच्या पुढीलपैकी कोणत्याही दोन संकल्पनांचे परीक्षण करा :--

- (अ) आभास खंड
- (ब) बाह्य बचती
- (क) मूल्य निर्धारणात काल घटकाचे महत्त्व.

६. केन्सच्या खालीलपैकी कोणत्याही दोन संकल्पनांची चर्चा करा :--

- (अ) प्रभावी मागणी
- (ब) व्याजाचा रोखता अभिलाषा सिद्धांत
- (क) राजकोषीय धोरणाचे महत्त्व.

७. खालील विचारवंतांच्या योगदानाचे वर्णन करा (कोणत्याही दोन) :--

- (अ) दादाभाई नौरोजी
- (ब) रानडे
- (क) एम्. के. गांधी.

८. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :--

- (अ) पीगूचे कल्याणकारी अर्थशास्त्र
- (ब) शूम्पीटरचा आर्थिक विकास सिद्धांत
- (क) जड उद्योग प्रतिमान

Con. 170(d)-12.

11

CR-1774

(OLD COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions, selecting **not** more than **three** from any **section**.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer-book.

Section I

- 20 1. Answer any **two** of the following :— 20
 (a) Explain with suitable examples the theory of comparative cost
 (b) Critically examine the general theory of international trade
 (c) Discuss the Rybczynski theorem.
- 20 2. Discuss any **two** :— 20
 (a) Doctrine of Reciprocal Demand
 (b) Review of Exim-policies since 1991
 (c) Institutional framework for export promotion.
- 20 3. (a) Examine the Marshall-Lerner conditions for the success of devaluation. 10
 (b) Bring out the trends in the balance of payments in India since 1990s. 10
- 20 4. (a) Explain the concept of managed exchange rate. 10
 (b) "The rupee is fully convertible under the current and capital account in India." 10
 Examine the validity of this statement.

Section II

- 20 5. Answer any **two** :— 20
 (a) Define the concept of regional economic co-operation. What are the types of regional economic integration ?
 (b) Write a note on NAFTA.
 (c) Discuss the working of the European Union.
- 20 6. Explain the following :— 20
 (a) WTO agreements
 (b) Favourable impact of WTO agreements on the Indian Economy.
- 20 7. (a) Examine the extent to which IMF facilitates the problem of international liquidity. 10
 (b) Examine the factors leading to a global economic crisis. 10
- 20 8. (a) Discuss the forms of foreign investment. 10
 (b) Give an account of the role of MNCs in India's Economic Development. 10

Con. 170(d)-CR-1774-12.

12

(जुना अभ्यासक्रम)

(मराठी रूपांतर)

- सूचना : (१) प्रत्येक विभागातून किमान तीन पेक्षा अधिक प्रश्न न निवडता, एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
 (२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

विभाग १

१. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :--

२०

- (अ) तुलनात्मक खर्च सिद्धांत सुयोग्य उदाहरणासहित स्पष्ट करा.
 (ब) आंतरराष्ट्रीय व्यापाराच्या सामान्य सिद्धांताचे टिकात्मक परीक्षण करा.
 (क) रिबेन्सस्की प्रमेयाविषयी चर्चा करा.

२. दोहोंवर चर्चा करा :--

२०

- (अ) अन्योन्य मागणीचे तत्त्व
 (ब) १९९१ पासूनच्या आयात-निर्यात विषयक धोरणांचा आढावा
 (क) निर्यात वाढीसाठीची संस्थात्मक चौकट.

३. (अ) अवमूल्यनाच्या यशस्वीतेच्या मार्शल-लर्नर अटी अभ्यासा.

१०

(ब) १९९० पासूनची भारतातल्या व्यवहारतोलाची परिस्थिती दाखवा.

१०

४. (अ) व्यवस्थापित विनिमय दराची संकल्पना स्पष्ट करा.

१०

(ब) “भारतीय रुपया हा चालू खात्यावर तसेच भांडवली खात्यावर देखील पूर्णपणे परिवर्तनीय झालेला आहे.” या विधानाची ग्राह्यता तपासा.

१०

विभाग २

५. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

२०

- (अ) प्रादेशिक आर्थिक सहकार्याची संकल्पनेच्या व्याख्या सांगा. प्रादेशिक आर्थिक एकात्मतेचे प्रकार कोणते ?
 (ब) ‘नाफ्ता’ वर टीप लिहा.
 (क) युरोपियन युनियनच्या कामाविषयी चर्चा करा.

६. चर्चा करा :--

२०

- (अ) जागतिक व्यापार संघटनेचे करार
 (ब) जागतिक व्यापार संघटनेचे भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील अनुकूल परिणाम.

७. (अ) आंतरराष्ट्रीय रोखतेची समस्या ही आंतरराष्ट्रीय नाणे निधीकडून कशा रीतीने हाताळली जाते याचे परीक्षण करा.
 (ब) वैश्विक आर्थिक अरिष्ट निर्माण होण्यास जबाबदार ठरलेले घटक अभ्यासा.

१०

८. (अ) परदेशी गुंतवणूकीच्या विविध मार्गांविषयी चर्चा करा.

१०

(ब) भारताच्या आर्थिक विकास

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions, selecting **not** more than **three** from any section.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer-book.

Section I

20	1. (a) Account for rapid population growth in the state.	10
	(b) Describe the sectoral distribution of SDP in Maharashtra.	10
	2. (a) Bring out the causes and effects of green revolution in Maharashtra.	10
20	(b) Analyse the problems of Agricultural Marketing in Maharashtra.	10
	3. (a) Explain the importance of Agro-industries in Maharashtra.	10
	(b) Describe the new thrust area in services sector of the state.	10
30	4. (a) Bring out the role of SICOM and MSFC in industrial development of Maharashtra.	10
30	(b) Which factors are responsible for regional disparities in Maharashtra ?	10

Section II

	5. (a) Discuss the problems of trade union in Maharashtra.	10
	(b) What are the provisions for promoting Labour Welfare in Maharashtra ?	10
20	6. (a) Enumerate the problems of power sector of Maharashtra.	10
	(b) Discuss various patterns for funding the development of infrastructure in Maharashtra.	10
20	7. (a) Discuss the problems of urbanisation with special reference to Mumbai.	10
	(b) Bring out the relation between Urbanisation and Economic Development.	10
30	8. (a) Explain the importance of tertiary sector in development of Maharashtra.	10
30	(b) Comment on the role of Maharashtra Government in development of primary sector.	10

Con. 170(e)-CR-1775-12.

14

(जुना अध्यासक्रम)

(मराठी रूपांतर)

सूचना : (१) प्रत्येक विभागातून किमान तीनपेक्षा अधिक प्रश्न न निवडता, एकूण पाच प्रश्न सोडवा.

(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

विभाग १

१. (अ) महाराष्ट्रात वेगाने होणाऱ्या लोकसंख्यावाढीची कारणमीमांसा करा. १०
- (ब) महाराष्ट्राच्या राज्यांतर्गत उत्पन्नाच्या क्षेत्रीय वाटपाच्या रचनात्मक बदलांचे वर्णन करा. १०
२. (अ) महाराष्ट्रातील हरित क्रांतीची कारणे व परिणाम विशद करा. १०
- (ब) महाराष्ट्रातील शेतमाल विपणनाच्या समस्यांचे विश्लेषण करा. १०
३. (अ) महाराष्ट्रातील कृषी उत्पादनावर आधारित उद्योगांचे महत्त्व स्पष्ट करा. १०
- (ब) महाराष्ट्रातील पायाभूत सुविधा विकासासाठी सेवा क्षेत्रातील कोणत्या नवीन क्षेत्रांवर भर दिला आहे ? १०
४. (अ) महाराष्ट्राच्या औद्योगिक विकासात SICOM व MSFC यांचे योगदान कोणते ? १०
- (ब) महाराष्ट्रात विभागीय असमतोलास कोणते घटक जबाबदार आहेत ? १०

विभाग २

५. (अ) महाराष्ट्रातील कामगार संघटनांच्या समस्यांचे विवेचन करा. १०
- (ब) महाराष्ट्रात कामगार कल्याणासाठी कोणत्या तरतुदी केल्या आहेत ? १०
६. (अ) महाराष्ट्रातील ऊर्जा क्षेत्राच्या समस्यांचे विवेचन करा. १०
- (ब) महाराष्ट्रातील पायाभूत सुविधांना निधी पुरविणाऱ्या विविध मार्गांवर चर्चा करा. १०
७. (अ) मुंबईच्या संदर्भात नागरीकरणाची समस्या स्पष्ट करा. १०
- (ब) नागरीकरण व आर्थिक विकास यातील परस्पर संबंधांचे वर्णन करा. १०
८. (अ) महाराष्ट्राच्या विकासात तृतीय क्षेत्राचे महत्त्व स्पष्ट करा. १०
- (ब) प्राथमिक क्षेत्राच्या विकासातील राज्य सरकारची भूमिका विशद करा. १०

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions, selecting **not** more than **three** from any section.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer-book.

Section I

1. Answer any **two** of the following :—
  - (a) Explain the importance of women studies in India. 10
  - (b) Discuss the Patriarchy in developed and less developed countries. 10
  - (c) Elaborate the gender bias in the theories of value and population. 10
2. Answer any **two** of the following :—
  - (a) Define fertility rate. Explain the causes of falling fertility rates in India. 10
  - (b) Discuss the various methods of measurement of fertility. 10
  - (c) Discuss the impact of access to education and health on economic status and fertility of women. 10
3. Attempt any **two** questions :—
  - (a) Discuss the concept of women's work. Explain the productive and unproductive work. 10
  - (b) Explain paid and unpaid work. 10
  - (c) Discuss the valuation of economically productive and socially productive work. 10
4. Attempt any **two** questions :—
  - (a) Describe the factors affecting decision making by women. 10
  - (b) Explain the power of decision making at class and household. 10
  - (c) Discuss the impact of economic status of women on income level and work-participation. 10

Section II

5. Answer any **two** of the following :—
  - (a) Explain the factor affecting the demand for and supply of female in developing countries. 10
  - (b) Explain the impact of gender, education and skill on wage differentials. 10
  - (c) Write on structure of wages across regions. 10
6. Attempt any **two** questions :—
  - (a) Analysis the impact of technology and modernization on women's works. 10
  - (b) Discuss the participation of women in non-agricultural activities. 10
  - (c) The role of new technology for helping women. Discuss. 10
7. Answer any **two** of the following :—
  - (a) Explain the role of voluntary organisation for providing social security for women. 10
  - (b) Explain about the access to credit and insurance market. 10
  - (c) Describe the role of Female Trade Unions in India. 10
8. Write a note on any **two** :—
  - (a) Gender Planning Techniques 10
  - (b) Gender and Development Indices 10
  - (c) Panchayat Raj and Women's Empowerment. 10

[TURN OVER]

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(मराठी रूपांतर)

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा. प्रत्येक विभागातील तीनपेक्षा जास्त प्रश्न सोडवू नयेत.
 (३) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (२) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

विभाग १

१. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

- (अ) भारतात स्त्री अभ्यासाचे महत्त्व स्पष्ट करा. १०
 (ब) विकसित व विकसनशील देशातील पितृसत्ताक पद्धतीची चर्चा करा. १०
 (क) लोकसंख्या व मूल्य सिद्धांत यातील लैंगिक एकांगीपणा स्पष्ट करा. १०

२. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

- (अ) जननदराची व्याख्या द्या. भारतातील जननदर कमी होण्याची कारणे स्पष्ट करा. १०
 (ब) जनन क्षमतेच्या विविध मापन पद्धतीविषयी लिहा. १०
 (क) शिक्षण, आरोग्य यांच्या नजीकतेचा स्त्रीचा दर्जा व जनन क्षमतेवर कोणता परिणाम होतो ते स्पष्ट करा. १०

३. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

- (अ) स्त्री कामाची संकल्पना स्पष्ट करा. कार्यक्षम व अकार्यक्षम काम स्पष्ट करा. १०
 (ब) पगारी व बिनपगारी काम स्पष्ट करा. १०
 (क) आर्थिक व सामाजिक दृष्टीने उत्पादक काम स्पष्ट करा. १०

४. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

- (अ) स्त्रीयांच्या निर्णय क्षमतेवर परिणाम करणाऱ्या घटकांचे वर्णन करा. १०
 (ब) कौटुंबिक आणि वर्ग पातळीवरील निर्णय क्षमता स्पष्ट करा. १०
 (क) स्त्रीयांच्या कामातील सहभाग व उत्पन्न यावर स्त्रीयांच्या आर्थिक स्थानाचा प्रभाव स्पष्ट करा. १०

विभाग २

५. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

- (अ) विकसनशील अर्थव्यवस्थेत स्त्री कामगारांचा मागणी व पुरवठ्यावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा. १०
 (ब) वेतन भिन्नतेवरील लिंग, शिक्षण व कौशल्य यांचा प्रभाव स्पष्ट करा. १०
 (क) विभागांतर्गत वेतनाची रचना-टीप लिहा. १०

६. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

- (अ) स्त्रीयांच्या कामातील सहभागावर आधुनिकीकरणाचा होणारा प्रभाव स्पष्ट करा. १०
 (ब) स्त्रीयांचा बिगर शेतीतील सहभाग यावर चर्चा करा. १०
 (क) स्त्रीयांना सहाय्य करणाऱ्या नवीन तंत्रज्ञानाची भूमिका--चर्चा करा १०

७. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

- (अ) स्त्रीयांना सामाजिक सुरक्षा पुरवण्यात बिगर शासकीय संघटनांची भूमिका स्पष्ट करा. १०
 (ब) पत बाजार आणि विमा बाजार नजीकता याविषयी चर्चा करा. १०
 (क) भारतातील महिला कामगार संघटनांचे महत्त्व विशद करा. १०

८. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :--

(अ) लिंगभाव विषयक नियम

www.StudentBounty.com
Homework Help & Pastpapers

१०

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions, with minimum **two** questions from **each** section.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer-book.

Section I

1. Attempt any **two** of the following :— 20
  - (a) Quesnay's Tableau Economique.
  - (b) Critically examine Marx Labour theory of value.
  - (c) Discuss Economic Ideas of F.List.
2. Comment on (any **two**) :— 20
  - (a) Smith's views on division of labour.
  - (b) Ricardo's views on International Trade.
  - (c) Malthus' theory of population.
3. Examine the contributions of the following economists (any **two**) to the development of economic thought :— 20
  - (a) Böhm Bawerk's theories of capital and interest.
  - (b) Irving Fisher's theory of the rate of interest and quantity theory of money.
  - (c) Walrasian General equilibrium theory.
4. Discuss any **two** :— 20
  - (a) Marshall's views on consumer's surplus
  - (b) Quasi Rent
  - (c) Pigou's contribution to Welfare Economics.

Section II

5. Attempt any **two** of the following :— 20
  - (a) What are the main features of Institutionalism ? Discuss Veblen's theory of the Leisure class.
  - (b) Examine Frank Knight's Theory of Profit.
  - (c) Explain Schumpeter's vision of development.
6. Discuss the following Keynesian concepts (any **two**) :— 20
  - (a) Role of Fiscal Policy
  - (b) Consumption Function
  - (c) Liquidity Preference Theory of Interest.
7. Answer any **two** of the following :— 20
  - (a) Robert Lucas and Rational Expectations
  - (b) Important contributions made by Hayek to economic theory.
  - (c) Milton Friedman and Monetarism.
8. Assess the contribution of **two** of the following, Nobel Prize Winners in Economics :— 20
  - (a) Paul Krugman and his contribution in the realm of international economics.
  - (b) The Economics of Gunnar Myrdal.
  - (c) Joseph Stiglitz and the Economics of information.

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(मराठी रूपांतर)

- सूचना : (१) प्रत्येक विभागातून कमीत-कमी दोन प्रश्न निवडून, एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
 (२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

विभाग १

१. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

- (अ) क्वेस्नेची आर्थिक सारणी (Tableau Economique)
 (ब) मार्क्सच्या श्रममूल्य सिद्धांताचे टिकात्मक परीक्षण करा.
 (क) एफ. लिस्टच्या आर्थिक विचारांची चर्चा करा.

२. पुढीलपैकी दोहोंचे परीक्षण करा :--

- (अ) श्रम विभागणी संबंधी स्मिथचा दृष्टिकोन
 (ब) आंतरराष्ट्रीय व्यापारसंबंधीचा रिकार्डोचा दृष्टिकोन
 (क) मॉलथसचा लोकसंख्या सिद्धांत.

३. खालीलपैकी दोहोंचे आर्थिक विचारांच्या विकासातील योगदानाचे परीक्षण करा :--

- (अ) बोहम बावर्कचा भांडवल व व्याज सिद्धांत
 (ब) आयव्हींग फिशरचा व्याज दर व चलन संख्यामान सिद्धांत
 (क) वॉलराचा सार्वत्रिक समतोल सिद्धांत.

४. कोणत्याही दोनवर चर्चा करा :--

- (अ) उपभोक्त्याच्या संतोषाधिक्यासंबंधी मार्शलचा दृष्टिकोन
 (ब) आभास खंड
 (क) कल्याणकारी अर्थशास्त्रास पिगूचे योगदान.

विभाग २

५. पुढीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--

- (अ) संस्थावादाची प्रमुख वैशिष्ट्ये कोणती ? व्हेब्लेनच्या आरामशीर वर्गासंबंधीच्या सिद्धांतांची चर्चा करा.
 (ब) फ्रँक नाईटच्या नफ्याच्या सिद्धांताचे मूल्यमापन करा.
 (क) शूंपिटरचा विकासाविषयीचा दृष्टिकोन स्पष्ट करा.

६. केन्सच्या खालील संकल्पनांची चर्चा करा (कोणत्याही दोन) :--

- (अ) राजकोषीय धोरणाची भूमिका
 (ब) उपभोग फलन
 (क) व्याजाचा रोखता अभिलाषा सिद्धांत.

७. पुढीलपैकी दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :--

- (अ) रॉबर्ट लोकस आणि विवेकी अपेक्षा
 (ब) आर्थिक सिद्धांतास हायेकचे महत्त्वपूर्ण योगदान
 (क) मिल्टन फ्रीडमन आणि मौद्रिकवाद.

८. खालीलपैकी कोणत्याही दोन नोबेल पारितोषिक विजेत्यांच्या योगदानाचे परीक्षण करा :--

- (अ) पॉल क्रूगमनचे आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र क्षेत्रातील योगदान
 (ब) गुन्नार मिर्डालचे अर्थशास्त्र
 (क) जोसेफ स्टिग्लिझचे माहितीचे अर्थशास्त्र.

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions, selecting **not** more than **three** from any **one** section.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer-book.

Section I

- 20 1. Discuss any **two** :—
 (a) Types of Regions 10
 (b) Difference between a region and a nation 10
 (c) Indicators of Regional Development. 10
- 20 2. Examine any **two** :—
 (a) Cumulative Causation Model 10
 (b) Multi-sector Model and Regional Development Planning 10
 (c) Export Based Model. 10
- 20 3. Explain any **two** :—
 (a) Cities and regional development 10
 (b) Regional growth theories 10
 (c) Income Potential and Gravity Model. 10
- 20 4. Answer any **two** :—
 (a) Write a note on regional migration and capital mobility. 10
 (b) Relationship between Spatial diffusion of innovation and technical progress. 10
 (c) Discuss mobility of Managerial Talent. 10

Section II

- 20 5. Discuss any **two** of the following :—
 (a) Factor proportions as basis of regional trade 10
 (b) Regional Trade and Factor Migration 10
 (c) Role of Factor Price Equalisation in Regional Trade. 10
- 20 6. Answer any **two** :—
 (a) Examine inter-regional concentration. 10
 (b) What is the rationale of urban decentralization ? 10
 (c) Explain integration of regional economics with urban economics. 10
- 20 7. (a) Explain factors affecting regional investment. 10
 (b) Discuss Markov Chain Model of inter-regional savings and capital growth. 10
- 20 8. Discuss any **two** :—
 (a) Location Constants 10
 (b) Social and Political factors in regional growth 10
 (c) Elements in spatial growth theory. 10

[TURN OVER]

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(मराठी रूपांतर)

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा, कोणत्याही एका विभागातील तीनपेक्षा अधिक प्रश्न सोडवू नयेत.
 (२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

विभाग १

१. चर्चा करा (कोणत्याही दोन) :--
  - (अ) प्रदेशाचे प्रकार १०
  - (ब) प्रदेश आणि देश यातील फरक १०
  - (क) प्रादेशिक विकासाचे निदर्शक. १०
२. परीक्षण करा (कोणतेही दोन) :--
  - (अ) संचित कारणमीमांसा प्रतिमान १०
  - (ब) बहुक्षेत्रीय प्रतिमान व प्रादेशिक वाढ नियोजन १०
  - (क) निर्यात - पाया प्रतिमान. १०
३. चर्चा करा (कोणत्याही दोन) :--
  - (अ) प्रादेशिक विकास आणि शहरांची भूमिका १०
  - (ब) प्रादेशिक विकासाचे सिद्धांत १०
  - (क) उत्पन्न शक्यता व तीव्रता प्रतिमान. १०
४. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :--
  - (अ) प्रादेशिक स्थलांतरण आणि भांडवलाची गति क्षमता यावर टीप लिहा. १०
  - (ब) तांत्रिक प्रगती आणि नवप्रवर्तनाचा स्थलीय प्रसार यामधील संबंधावर चर्चा करा. १०
  - (क) 'व्यवस्थापकीय क्षमतेची गतिशीलता' यावर टीप लिहा. १०

विभाग २

५. चर्चा करा (कोणत्याही दोन) :--
  - (अ) घटक-प्रमाण हा व्यापाराचा पाया. १०
  - (ब) प्रादेशिक-व्यापार आणि घटक स्थलांतरण १०
  - (क) प्रादेशिक व्यापारात प्रादेशिक घटक-किंमत समानीकरणाचे महत्त्व. १०
६. कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :--
  - (अ) आंतर-प्रादेशिक केंद्रीकरण याचे परीक्षण करा. १०
  - (ब) नागरी विकेंद्रीकरणाचे महत्त्व काय ? १०
  - (क) प्रादेशिक अर्थशास्त्र हे नागरी अर्थशास्त्राशी जोडले गेले आहे यावर चर्चा करा. १०
७. (अ) प्रादेशिक गुंतवणुकीवर प्रभाव टाकणाऱ्या घटकांची चर्चा करा. १०
- (ब) आंतर-प्रादेशिक बचती आणि भांडवल वाढीचे मार्कोव्ह साखळी प्रतिमान स्पष्ट करा. १०
८. चर्चा करा (कोणत्याही दोन) :--
  - (अ) स्थान निश्चितीमधील स्थिर घटक १०
  - (ब) प्रादेशिक वाढीमधले सामाजिक आणि राजीय घटक १०
  - (क) स्थलीय वाढीच्या सिद्धांतामधील विविध मूलतत्त्वे. १०

(3 Hours)

[Total Marks :

- N.B.** (1) Answer any **five** questions, selecting **not** more than **three** from any section.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer-book.

Section I

1. Explain any **two** :— 20
  - (a) Taussig's restatement on the comparative cost advantage.
  - (b) Factor endowment theory of international trade
  - (c) Leontief paradox.
2. Answer any **two** :— 20
  - (a) Examine the factors affecting international labour mobility.
  - (b) Discuss the concept of wage-convergence.
  - (c) Discuss the role of MNC's in economic development.
3. Discuss any **two** :— 20
  - (a) Free trade Vs. Protection
  - (b) Export oriented trade strategy
  - (c) TRIPS, GATS and developing countries.
4. Attempt any **two** :— 20
  - (a) Examine the determination of optimum tariff.
  - (b) Discuss the effects of custom union.
  - (c) Write a note on Non-tariff barriers.

Section II

5. Attempt any **two** :— 20
  - (a) Discuss the structure and components of balance of payments.
  - (b) Examine the causes of disequilibrium in the balance of payments.
  - (c) Explain monetary methods to reduce deficit in the balance of payments.
6. Explain any **two** :— 20
  - (a) Functions of Foreign Exchange Market.
  - (b) Purchasing Power Parity Theory of Exchange Rate
  - (c) Spot and Forward exchange rates.
7. Attempt any **two** :— 20
  - (a) Discuss the merits and demerits of flexible exchange rate.
  - (b) What are the objectives of IMF ? How far has the IMF been successful in achieving its objectives ?
  - (c) Examine in brief the causes of Southeast Asia currency crisis.
8. Attempt any **two** :— 20
  - (a) Define the concept of regional economic integration and examine their types.
  - (b) Examine the working of the European Union.
  - (c) Write a note on SAARC.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(मराठी रूपांतर)

- सूचना : (१) प्रत्येक विभागातून तीनपेक्षा अधिक प्रश्न न निवडता, एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
 (२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

विभाग १

१. कोणत्याही दोहोंवर चर्चा करा :-- २०
 (अ) तौलनिक खर्च लाभाविषयीचे टॉसिंगचे विचार.
 (ब) आंतरराष्ट्रीय व्यापार विषयक घटक विपुलतेचा सिद्धांत.
 (क) लिऑन्टीफ् विरोधाभास.
२. कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-- २०
 (अ) आंतरराष्ट्रीय श्रम गतीक्षमतेच्या हालचालींवर परिणाम करणाऱ्या घटकांचे परीक्षण करा.
 (ब) 'वेतन अभिसरण' या संकल्पनेविषयी चर्चा करा.
 (क) 'अल्पविकसित देशांच्या आर्थिक विकासात बहुउद्देशीय कंपन्यांचे महत्त्व' यावर चर्चा करा.
३. कोणत्याही दोहोंवर चर्चा करा :-- २०
 (अ) खुला व्यापार विरुद्ध संरक्षित व्यापार
 (ब) निर्यातभिमुख व्यापार व्यूहरचना
 (क) व्यापार आणि सेवासंबंधीचा सामान्य करार, ट्रेड रिलेटेड इंटेलेक्च्युअल प्रॉपर्टी राइटस् आणि विकसनशील देश.
४. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
 (अ) पर्याप्त जकात निश्चितीच्या प्रक्रियेचे परीक्षण करा.
 (ब) जकात संघाच्या परिणामाची चर्चा करा.
 (क) जकातेतर अडथळ्यांवर टीप लिहा.

विभाग २

५. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
 (अ) व्यवहार तोलाची रचना आणि घटक स्पष्ट करा.
 (ब) प्रतिकूल व्यवहार तोलाची कारणे तपासा.
 (क) व्यवहार तोलामधील असमतोल दूर करणाऱ्या चलनविषयक पद्धतीवर चर्चा करा.
६. कोणत्याही दोहोंवर स्पष्टीकरण लिहा :-- २०
 (अ) परकीय चलन बाजाराची कार्ये
 (ब) विनिमय दरविषयक खरेदी शक्ती समता सिद्धांत
 (क) हजर आणि वायदा विनिमय दर.
७. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
 (अ) बदलत्या विनिमय दराच्या गुण-दोषांची चर्चा करा.
 (ब) आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधीची उद्दिष्टे कोणती ? ती कितपत साध्य झाली आहेत ?
 (क) दक्षिण-पूर्व आशियाई देशांतील चलन अरीष्टाला कारणीभूत ठरलेल्या घटकांचे थोडक्यात परीक्षण करा.
८. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- २०
 (अ) प्रादेशिक आर्थिक एकात्मता या संकल्पनेची व्याख्या लिहून, त्याचे प्रकार कोणते ते स्पष्ट करा.
 (ब) युरोपियन युनियनच्या कामाचे परीक्षण करा.
 (क) 'सार्क' वर टीप लिहा.

T.Y.B.A.

Marathi : paper-IV

April 12

42-1st Half-12-mina

Con. 233-12.

CR-2340

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- सूचना :** (१) प्रश्न क्रमांक १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
 (२) प्रश्न क्रमांक ९ आवश्यक आहे.
 (३) एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
 (४) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. महानुभावीय गद्यग्रंथांचा परिचय द्या व त्यांची वाङ्मयीन वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
२. वारकरी संतांचे सामाजिक कार्य सांगा व त्यांच्या वाङ्मयात त्याचे प्रतिबिंब कसे उमटले आहे ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
३. पंडिती साहित्याचे वेगळेपण त्यांच्या रचनावैशिष्ट्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.
४. मराठी माणसांच्या वृत्ती-प्रवृत्ती शाहिरी साहित्यातून कशा दिसून येतात ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
५. “‘भक्ती’ हेच समान सूत्र असले तरी नाथ, दत्त, समर्थ व लिंगायत पंथांच्या वाङ्मयात वेगवेगळेपणा दिसतो” या विधानाची सोदाहरण चर्चा करा.
६. मध्ययुगीन मराठीत निर्माण झालेल्या विविध साहित्यप्रकारांचा आढावा घ्या.
७. अन्य धर्मियांनी लिहिलेल्या वाङ्मयामध्ये धर्मप्रसार ही प्रमुख प्रेरणा आहे, असे म्हणता येईल का ? चर्चा करा.
८. बखरींच्या प्रकारांची माहिती द्या व बखरगद्याचे वाङ्मयीन विशेष स्पष्ट करा.

९. प्रत्येक गटातील दोन टिपा लिहा (एकूण चार) :-

‘अ’ गट	‘ब’ गट
(१) मुकुंदराज	(१) नरेंद्राचे रूक्मिणीस्वयंवर
(२) चोखामेळा	(२) दासबोध
(३) दासोपंत	(३) ख्रिस्तपुराण
(४) परशराम	(४) यथार्थदिपिका.

T.P.B.A.

Marathi (3 Hours)

[Total Marks : 100]

Apr 11/2

सूचना : (१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

(३) शैक्षणिक वर्ष २००७ व त्यापूर्वी प्रवेश घेतलेल्या दूर व मुक्त अध्ययन (IDOL) विद्यार्थ्यांनीच सदर प्रश्नपत्रिका सोडवायची आहे.

१. टिपा लिहा (फक्त चार) :-

(अ) अभिधेचे प्रकार

किंवा

कुंतकाचा वक्रोक्ती विचार

(ब) जीवनभाष्य : काव्यप्रयोजन विचार

किंवा

प्रथम श्रेणीची कल्पनाशक्ती

(क) अप्रधानता : एक रसविघ्न

किंवा

कॅथार्सिसचा सिध्दांत

(ड) साहित्यसमीक्षेचे घटक

किंवा

समीक्षेची कार्ये.

२. अँरिस्टॉटलच्या अनुकृती सिध्दांताचे स्वरूप सविस्तर स्पष्ट करा.

किंवा

वामनाचा रितीविचार सविस्तर स्पष्ट करा.

३. प्रतिभाशक्तीचे स्वरूप स्पष्ट करून तिचे कार्ये सांगा.

किंवा

भारतीय काव्यप्रयोजन विचाराचा आढावा घ्या.

४. आय.ए. रिचर्ड्सचा प्रेरणासंतुलनाचा सिध्दांत सोदाहरण सांगा.

किंवा

अभिनवगुप्ताची रसप्रक्रियेसंबंधीची मीमांसा सोदाहरण विशद करा.

५. समीक्षा म्हणजे काय ते सांगून समीक्षेची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

किंवा

आस्वाद आणि समीक्षेचा परस्पर संबंध स्पष्ट करा.

Con. 239(a)-12.

(REVISED COURSE)

CR- 2359

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(२) उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.

१. भरतमुनींच्या रससिध्दांताचे साहित्यातील महत्त्व स्पष्ट करा.

१२

किंवा

टिपा लिहा :-

(अ) वक्रोक्तीचे प्रकार

(ब) अलौकिक ध्वनी.

२. अँरिस्टॉटलच्या अनुकृती सिध्दांताचे वेगळेपण सविस्तर लिहा.

१२

किंवा

टिपा लिहा :-

(अ) रीतीचे महत्त्व

(ब) रसविघ्ने.

३. साहित्याची भाषा म्हणून 'लक्षणा' या शब्दशक्तीचे स्वरूप आणि प्रकार याविषयी लिहा.

१६

किंवा

टिपा लिहा :-

४. प्राचीन भारतीय साहित्य शास्त्रज्ञांनी प्रतिभा व्यापारासंबंधी केलेल्या व्याख्यांचा परामर्श घ्या.

किंवा

टिपा लिहा :-

(अ) कोलरिजप्रणित कल्पनाशक्ती

(ब) व्युत्पत्ति : एक काव्यकारण.

५. मम्मटाला अभिप्रेत असलेल्या साहित्य प्रयोजनाविषयी सविस्तर लिहा.

किंवा

टिपा लिहा :-

(अ) आत्माविष्कार : एक काव्यप्रयोजन

(ब) भामहाने दिलेली काव्यप्रयोजने.

६. अभिनवगुप्ताची रसनिष्पत्तिविषयक उपपत्ति स्पष्ट करा.

किंवा

टिपा लिहा :-

(अ) कॅथार्सिस

(ब) आय.ए.रिचर्ड्सने दिलेला प्रेरणासंतुलनाचा सिध्दांत.

७. साहित्य समीक्षेच्या प्रमुख अंगांचा परामर्श घ्या.

किंवा

टिपा लिहा :-

(अ) कलाकृतीचे अर्थनिर्णयन

(ब) साहित्यकृतीचे मूल्यमापन.

८. पुढील प्रश्नांची उत्तरे पूर्ण वाक्यात लिहा. (कोणतीही १६)

- (१) दंडीच्या ग्रंथाचे नाव काय ?
- (२) रीतीची मांडणी कोणी केली ?
- (३) वक्रोक्तीचे कोणतेही दोन प्रकार लिहा.
- (४) रसाची कसोटी कोणती ?
- (५) 'काव्यमीमांसा' या ग्रंथाचा कर्ता कोण ?
- (६) 'काव्यस्य आत्मा ध्वनिः' असे कोणी म्हटले आहे ?
- (७) लक्षणेचे प्रमुख दोन प्रकार कोणते ?
- (८) 'सद्यःपरनिवृत्तये' या काव्यप्रयोजनाचा अर्थ काय ?
- (९) चिदरुपाची संकल्पना कोणी मांडली ?
- (१०) 'साहित्यदर्पण' या ग्रंथाचा कर्ता कोण ?
- (११) शब्दशक्ती कोणत्या आहेत ?
- (१२) प्रतिमेचे कोणतेही दोन प्रकार लिहा.
- (१३) प्रतिमेचे प्रकार कोणते ?
- (१४) 'कॅथार्सिस' चा सिध्दांत कोणी मांडला ?
- (१५) व्यंजनाशक्तीचे दोन प्रकार कोणते ?
- (१६) 'अपूर्ववस्तुनिर्माणक्षमप्रज्ञा प्रतिभा' ही व्याख्या कोणाची ?
- (१७) लॉब्रोसोने प्रतिभेला काय म्हटले आहे ?
- (१८) समीक्षा व्यापारातील पहिली पायरी कोणती ?
- (१९) विभावाचे प्रकार कोणते ?
- (२०) स्थायीभाव म्हणजे काय ?

T.Y.B.A

April 12

Marathi paper-VI

50-1st Half-12-mina
Con. 224-12.

(REVISED COURSE)

CR-2332

(2½ Hours)

[Total Marks : 80]

१२

सूचना : (१) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २०)

(२) दूर व मक्त अध्ययन संस्थेच्या (IDOL) विद्यार्थ्यांसाठी वेळ ३ तास व एकूण गुण १००
(प्रत्येक प्रश्नास २५ गुण) आहेत.

१२

१. (अ) 'साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया सामाजिक आणि सांस्कृतिक घटकांनी प्रभावित होत असते.' या विधानाची यथार्थता स्पष्ट करा.

किंवा

(ब) 'विविध साहित्यप्रवाहांचे आणि सामाजिक स्थितिगतीचे संबंध एकात्म असतात.' प्रस्तुत विधान संदर्भासह स्पष्ट करा.

१२

२. (अ) 'एसईझेड' ही कादंबरी ग्रामीण वास्तवाचे बदलते संदर्भ कसे व्यक्त करते ? साधार लिहा.

किंवा

(ब) मुक्त आर्थिक धोरणामुळे शेतकऱ्यांच्या वाट्याला आलेली सर्वस्तरीय पडझड 'एसईझेड' मधून कशी चित्रित झाली आहे ?

३. (अ) 'तिची कथा' मधून व्यक्त झालेल्या स्त्रीकेंद्री जाणिवांचा साधार परामर्श घ्या.

किंवा

(ब) पितृसत्ताक व्यवस्थेशी संघर्ष करणाऱ्या 'स्व-शोधा'ची विविध रूपे 'तिची कथा' मधून कशी साकारली आहेत ? सविस्तर स्पष्ट करा.

४. (अ) मानवी अस्तित्वाला ग्रासून टाकणारी परात्मतेची भावना 'निष्पर्ण वृक्षावर भर दुपारी' या कादंबरीतून कशी प्रकट झाली आहे, ते सोदाहरण लिहा.

किंवा

(ब) 'निष्पर्ण वृक्षावर भर दुपारी' या कादंबरीतून चित्रित झालेल्या महानगरीय वास्तवाचा चिकित्सक आढावा घ्या.

T.Y.B.A.
44-1st Half-12-mina
Con. 226-12.

Marathi - paper - VII

April 1988

CR-2364

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

(सूचना : सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण))

१. (अ) भाषा म्हणजे काय ते सांगून मानवी भाषेची विविध कार्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

किंवा

(ब) भाषाभ्यासाच्या विविध पद्धती स्पष्ट करून 'वर्णनात्मक' भाषाभ्यास पद्धतीचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.

२. (अ) भाषिक परिवर्तन म्हणजे काय ते सांगून स्वनपरिवर्तनाच्या विविध प्रकारांची सविस्तर माहिती द्या.

किंवा

(ब) अर्थपरिवर्तनाचे स्वरूप स्पष्ट करून अर्थपरिवर्तनाच्या प्रकारांची चर्चा करा.

३. (अ) पारंपरिक मराठी व्याकरणातील 'विकारी' शब्दजातीची सविस्तर माहिती लिहा.

किंवा

(ब) मराठी व्याकरणातील मो. के. दामलेकृत प्रयोग व्यवस्थेचा सविस्तर परिचय करून द्या.

४. (अ) पारंपरिक विभक्तीव्यवस्था स्पष्ट करून द्वितीया व चतुर्थी विभक्तीविषयक वादांचा परामर्श द्या.

किंवा

(ब) मराठी व्याकरणातील शब्दसिद्धीचे स्वरूप स्पष्ट करून अभ्यस्त शब्दांची चिकित्सा करा.

५. (अ) टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-

(१) भाषेची निर्मितीशीलता

(२) सीमासंधी

(३) रुपिमांचे प्रकार

(४) सांस्कृतिक आदान.

(ब) टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-

(१) केवलप्रयोगी अव्यय

(२) कृदन्ते व तद्धिते

(३) कारकार्थ आणि उपपदार्थ

(४) मराठीची लिंगव्यवस्था.

ws Feb-2012-51

Con. 242 & (a)-12.

Marsuthi - paper - VIII
(OLD COURSE)

(3 Hours)

CR-2349-2350

[Total Marks : 100

सूचना : (१) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

(२) विवक्षित पुस्तकांच्या संदर्भातील प्रश्नांची उत्तरे लिहिताना लेखकाच्या इतर पुस्तकांची योग्य ती उदाहरणे देणे आवश्यक आहे.

१. (अ) विशिष्ट लेखकाचा अभ्यास करताना अभ्यासकाला कोणकोणत्या गोष्टींचे भान ठेवावे लागते, ते तपशीलांसह स्पष्ट करा.

किंवा

१. (ब) तुम्ही अभ्यासलेल्या साहित्यकृतीमधून चिं. त्र्यं. खानोलकर यांची लेखक म्हणून असणारी विविध वैशिष्ट्ये उदाहरणासह विशद करा.

२. (अ) 'अवध्य' हे वयात आलेले पहिले मराठी नाटक आहे, सांगोपांग चर्चा करा.

किंवा

२. (ब) मानवी व्यक्तिमत्त्वातील वासना आणि विकृती यांना नाट्यरूप देण्याचा प्रयत्न म्हणून 'अवध्य' या नाटकाचे विश्लेषण करा.

३. (अ) 'खानोलकरांच्या कादंबऱ्यांत नियती आणि आत्मस्वातंत्र्य यांच्यातील संघर्ष मांडलेला दिसतो.' 'कोंडुरा'च्या आधारे स्पष्ट करा.

किंवा

३. (ब) मानवी जीवनातील विकृतीचे दर्शन खानोलकर श्रद्धा, परंपरा, समाज, यांच्या संदर्भात कसे घडवतात, 'कोंडुरा' या कादंबरीच्या अनुषंगाने चर्चा करा.

४. (अ) आरती प्रभूंनी मराठी कवितेला अभिजात साधेपणा प्राप्त करून दिला, 'नक्षत्रांचे देणे' या संग्रहाआधारे स्पष्ट करा.

किंवा

४. (ब) कोकणचा रम्य निसर्ग आपल्या सर्व रंगगंधासह, विभ्रमांसह आणि लालित्यासह आरती प्रभूंच्या कवितेत कसा अवतीर्ण झाला आहे ? आरती प्रभूंच्या तुम्ही अभ्यासलेल्या कवितांआधारे चर्चा करा.

५. (अ) 'वारा वाजे रुणझुणा' या ललितलेखसंग्रहाआधारे खानोलकरांची लेखन वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

किंवा

५. (ब) प्रासंगिक असूनही खानोलकरांच्या सदरलेखनात प्रतिभेची चमक दिसून येते, 'वारा वाजे रुणझुणा' या लेखसंग्रहाआधारे चर्चा करा.

[TURN OVER

सूचना : (१) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

(२) विवक्षित पुस्तकांच्या संदर्भातील प्रश्नांची उत्तरे लिहिताना लेखकाच्या इतर पुस्तकांची योग्य ती उदाहरणे देणे आवश्यक आहे.

१. (अ) विशिष्ट लेखकाभ्यासाच्या विविध पद्धतींचा सोदाहरण परिचय करून द्या.

किंवा

(ब) जयवंत दळवी यांच्या साहित्याच्या अभ्यासातून त्यांच्या जीवन-दृष्टीचा परिचय कसा होतो ते साधार स्पष्ट करा.

२. (अ) “अंधाराच्या पारंब्या” या कादंबरीमधून मानवी नातेसंबंधाची विविध रूपे पाहायला मिळतात” या विधानाची सविस्तर चिकित्सा करा.

किंवा

(ब) “मानवी मन आणि मानवी वेड या गोष्टींचे कुतुहल जयवंत दळवी यांना खुणावत असते” या विधानाचा ‘अंधाराच्या पारंब्या’ या कादंबरीच्या संदर्भात परामर्श द्या.

३. (अ) “जयवंत दळवी यांच्या कथांमध्ये विषयांची विविधता आढळते” वरील विधानाचे ‘वेचक जयवंत दळवी’ या कथासंग्रहाच्या आधारे स्पष्टीकरण करा.

किंवा

(ब) ‘मनोव्यापार’ आणि ‘मनोविकार’ याचे प्रतिबिंब जयवंत दळवी यांच्या कथालेखनात कसे पडते याची चिकित्सा ‘वेचक जयवंत दळवी’ या कथासंग्रहाच्या आधारे करा.

४. (अ) “म्हातारपणातील एकाकीपणाचे संघर्षनाट्य ‘संध्याछाया’ या नाटकातून जयवंत दळवी यांनी चितारले आहे” साधार चर्चा करा.

किंवा

(ब) ‘संध्याछाया’ या नाटकाच्या आधारे जयवंत दळवी यांच्या नाट्यलेखनाचे गुणविशेष सोदाहरण स्पष्ट करा.

५. (अ) हसवता-हसवता अंतर्मुख करायला लावणारे लेखन म्हणून ‘सारे प्रवासी घडीचे’ या जयवंत दळवी यांच्या साहित्यकृतीचा साधार परामर्श द्या.

किंवा

(ब) “जयवंत दळवी यांच्या विनोदी लेखनात मानवी वृत्तीप्रवृत्ती केंद्रस्थानी असतात” या विधानाचा ‘सारे प्रवासी घडीचे’ या कलाकृतीच्या संदर्भात सविस्तर आढावा द्या.

93 : 1st half-12-JP

T.Y.B.A.
Marathi Paper - 17

Con. 231-12.

CR-2379

(२ १/३ तास)

[एकूण गुण : ८०]

सूचना : दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या (IDOL) विद्यार्थ्यांसाठी वेळ तीन तास व एकूण गुण १०० आहेत.

१. (अ) भाषांतरकाराच्या क्षमता सविस्तर सांगा.

१५

किंवा

(ब) भाषांतर-अनुवाद-रूपांतर व अर्वाचिनीकरण या संकल्पनांचा परिचय तुमच्या शब्दात करून द्या.

२. (अ) 'ललित साहित्यकृतीच्या भाषांतरामध्ये सांस्कृतिक संदर्भांचे भान ठेवणे महत्वाचे असते.' या विधानाचा परामर्श द्या. १५

किंवा

(ब) शैली म्हणजे काय ते सांगून भाषांतरातील शैलीचे महत्त्व विशद करा.

३. पुढीलपैकी इंग्रजीतील एक, हिंदीतील एक आणि मध्ययुगीन मराठी गद्यापैकी एक अशा एकूण तीन उताऱ्यांचे मराठीत भाषांतर करा. ३०

(अ) Rabindranath Tagore started writing poetry at the early age of 15. Very soon his poetry brought him name and fame. It reflected his thoughts and feelings. His early poems were given the title of "Morning Songs".

Simultaneously with poetry, Tagore was writing dramas and prose. Though his earlier plays are more like literary exercises, and reveal him more as a painter than a dramatist, yet "The Post Office" written in later years was given a great reception. He wrote a number of stories and novels. The short story 'Kabuliwallah' is one of his best productions.

(ब) Newspapers are the mirrors of daily life. All that happens in the daily life is mirrored in the newspapers. Those who read the newspapers every day are ahead with the latest facts. All important local, national and foreign news are given in the newspapers. Therefore, the habit of reading newspapers is very important. Its value in the modern life is tremendous. One who does not read newspapers everyday is ignorant about what is happening around him.

(क) सरदार बल्लभभाई पटेल सच्चे अर्थी में कठोर व्यक्ति थे। जनता उन्हें "भारत का लौह पुरुष" कहकर पुकारती थी। वे एक कुशल प्रशासक तथा सफल संगठनकर्ता थे। अपने घरेलू और मित्रता के सम्बन्धों में वे दयालु एवं मधुर थे। जब उनके मित्र और अनुयायी सम्पर्क में होते, तब वे प्रायः भावुक बन जाते थे। जो भी हो, संगठन के कार्य करने में वे बहुत योग्य थे। उचित कार्य के लिए उचित व्यक्ति के चयन की कला में वे पूर्णतया पारंगत थे। उन्होंने देश के सभी राज्यों को मिलाकर एक कर दिया। यदि वे जीवित होते तो कश्मीर समस्या का पहले ही अन्त हो जाता।

(ड) नोबल पुरस्कार एक अंतर्राष्ट्रीय पुरस्कार है, जो किसी भी देश के किसी भी व्यक्ति को शांति, साहित्य, भौतिक शास्त्र, रसायन शास्त्र, चिकित्सा शास्त्र एवं अर्थ शास्त्र में से किसी एक क्षेत्र में विशिष्ट योगदान के लिए दिया जाता है। नोबल पुरस्कार दुनिया का सर्वोच्च प्रतिष्ठा पुरस्कार है। यह पुरस्कार सन १९०१ से आज तक अनवरत उपरोक्त विषयों में उल्लेखनीय कार्यों के लिए देश, धर्म, जाति एवं लिंग के भेदभाव से ऊपर उठकर दिया जा रहा है। वर्तमान समय में पुरस्कार की राशि ८ लाख २५ हजार डॉलर है। इस के अलावा विजेताओं को स्वर्ण पदक और प्रमाण पत्र भी दिया जाता है। अब तक सैकड़ों प्रतिभावान व्यक्तियों को यह पुरस्कार प्राप्त हो चुका है।

[TURN OVER]

T.Y.B.A.

Commerce - P. IV (3 Hours)

[Total Marks : 100]

Personnel Management

- N.B.:** (1) Answer any **three** questions from **each** section.
 (2) **All** questions carry **equal** marks.
 (3) Answers to **both** the sections to be written in the **same** answer-book.

Section I

1. (a) Define Personnel Management. Describe its functions.
 (b) Discuss the challenges faced by present day personnel managers.
2. (a) What are the objectives of manpower planning ? Explain its need.
 (b) Define recruitment. Describe the various external sources of recruitment.
3. (a) Discuss the benefits of training to the organisation and the employees.
 (b) What is Transfer ? Explain the need for transfer of employees.
4. (a) What is meant by Morale ? What are the factors that affect employee morale ?
 (b) Define Labour Turnover. What are the causes of labour turnover ?
5. (a) What do you mean by Management Development ? Discuss its need and importance.
 (b) Discuss the bases of wage payment bringing out their advantages and limitations.
6. Write short notes (any **three**) :—

(a) Principles of personnel policies	(d) Bases of promotion
(b) Steps in selection process	(e) Effects of Labour Absenteeism
(c) On-the-job Training Methods	(f) Features of ideal incentive plan.

Section II

7. (a) Define Industrial Accidents. Suggest remedial measures to prevent the occurrence of industrial accidents.
 (b) Discuss the effects of accidents on workers and the organisation.
8. (a) Define Industrial Disputes. What are the causes of industrial disputes ?
 (b) What is Grievance ? Describe the legal procedure for grievance redressal.
9. (a) What is a Trade Union ? Discuss its relevance in today's globalised environment.
 (b) Define Collective Bargaining. Discuss its importance.
10. (a) Describe the different methods of Labour Participation in Management.
 (b) Discuss the functions of Trade Unions.
11. (a) What is Human Resource Development ? Describe its scope.
 (b) What is Professional Management ? Describe its features.
12. Write short notes (any **three**) :—

(a) Causes of Industrial Accidents	(d) Personnel Audit
(b) Fringe Benefits	(e) Industrial Relations
(c) Personnel Records	(f) Challenges before Personnel Managers.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) प्रत्येक विभागातून कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा.
 (२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
 (३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा. (आवश्यकतेनुसार पुरवणीचा वापर करा.)
 (४) मूळ इंग्रजी प्रश्न प्रमाण मानावेत.

विभाग १

१. (अ) कर्मचारी व्यवस्थापन या संज्ञेची व्याख्या लिहा. त्याची कार्ये स्पष्ट करा.
 (ब) आजच्या काळातील कर्मचारी व्यवस्थापनासमोरील आव्हानांची चर्चा करा.
२. (अ) मनुष्यबळ नियोजनाचे उद्दिष्ट काय ? त्याची गरज स्पष्ट करा.
 (ब) कर्मचारी भरतीचे स्रोत याची व्याख्या लिहा. कामगार भरतीचे बहिर्गत स्रोत विषद करा.
३. (अ) कर्मचाऱ्यांच्या प्रशिक्षणाचे फायदे विषद करा.
 (ब) कर्मचारी बदली म्हणजे काय ? कर्मचारी बदलीची गरज स्पष्ट करा.
४. (अ) कर्मचाऱ्यांचे मनोधैर्य म्हणजे काय ? कर्मचाऱ्यांच्या मनोधैर्यावर परिणाम करणारे घटक कोणते ?
 (ब) कामगार अदलाबदलीची व्याख्या लिहा. त्याची कारणे कोणती ?
५. (अ) व्यवस्थापन विकास म्हणजे काय ? त्याची गरज आणि महत्त्व विषद करा.
 (ब) वेतनाच्या विविध पद्धती सांगा. त्याचे फायदे-तोटे विषद करा.
६. संक्षिप्त टिपा लिहा (कोणत्याही तीन) :-
 (अ) कर्मचारी व्यवस्थापनाची तत्त्वे. (ड) कर्मचारी बदलीच्या पद्धती
 (ब) निवड प्रक्रियेचे टप्पे (इ) श्रमिक गैरहजेरीचे परिणाम
 (क) कामावरील प्रशिक्षण पद्धती (फ) आदर्श वेतन उद्युक्तता योजनेची वैशिष्ट्ये.

विभाग २

७. (अ) औद्योगिक अपघात म्हणजे काय ? औद्योगिक अपघात कमी करण्यासाठी उपाय सूचवा.
 (ब) औद्योगिक अपघाताचे कामगार व संघटनेवर होणारे परिणाम सांगा.
८. (अ) औद्योगिक विवाद म्हणजे काय ? औद्योगिक विवादाची कारणे कोणती ?
 (ब) तक्रार म्हणजे काय ? तक्रार मिटविण्याच्या कायदेशीर पद्धती विषद करा.
९. (अ) कामगार संघटन म्हणजे काय ? जागतिकीकरण संदर्भात त्याची भूमिका स्पष्ट करा.
 (ब) सामूहिक सौदेबाजीची व्याख्या लिहा. त्याच्या महत्त्वाची चर्चा करा.
१०. (अ) कामगारांच्या व्यवस्थापनातील सहभागाच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा.
 (ब) कामगार संघटनांची कार्ये विषद करा.
११. (अ) मानव संसाधन विकासाची व्याख्या लिहा. त्याची व्याप्ती स्पष्ट करा.
 (ब) व्यावसायिक व्यवस्थापन म्हणजे काय ? त्याची वैशिष्ट्ये विषद करा.
१२. टीपा लिहा (कोणत्याही तीन) :-
 (अ) औद्योगिक अपघाताचे परिणाम. (ड) कर्मचारी तपासणी.
 (ब) अनुषंगिक लाभ. (इ) औद्योगिक संबंध.
 (क) कर्मचाऱ्यांच्या दफ्तरी नोंदी. (फ) मानवी संसाधन व्यवस्थापकाची आव्हाने.

पू : १००

- N.B. :** (1) All questions are **compulsory**.
 (2) Figures to the **right** indicate **full** marks.
 (3) Answers to **both** the sections to be written in the **same** answer-book.

Section I

1. Explain the following terms in brief (any **four**) :— 8
  - (a) Planning
  - (b) Discipline
  - (c) Time Study
  - (d) Decision-making
  - (e) Social Objectives
  - (f) Internal Environment
  - (g) Forecasting
  - (h) Policy.
2. Answer the following (any **two**) :— 16
  - (a) Explain Management as a Profession.
  - (b) Discuss the contribution of Henry Fayol to Management.
  - (c) Discuss the relevance of Gandhian Principle of Trusteeship in today's business environment.
3. Answer the following (any **two**) :— 16
  - (a) Describe the external environmental factors that influence business.
  - (b) Describe the steps involved in decision-making process.
  - (c) Explain the process of MBO.
4. Short notes (any **two**) :— 10
  - (a) Scientific Management
  - (b) Problems in Planning
  - (c) Levels of Management
  - (d) Role of Manager.

छचे.

Section II

5. Explain the following terms in brief (any **four**) :— 8
  - (a) Formal Organisation
  - (b) Line Organisation
  - (c) Decentralisation
  - (d) Co-ordination
  - (e) Functional Departmentation
  - (f) Span of Control
  - (g) Break-even Analysis
  - (h) Quality Control.
6. Answer the following (any **two**) :— 16
  - (a) Enumerate the steps involved in the process of organising.
  - (b) Define line and staff organisation. What are the reasons of conflict between line and staff ?
  - (c) Explain the concept of delegation of authority. What are the barriers to effective delegation ?
7. Answer the following (any **two**) :— 16
  - (a) Define departmentation. Discuss the need and importance of departmentation.
  - (b) Discuss the importance of co-ordination in management.
  - (c) Define TQM. What are its features ?
8. Short notes (any **two**) :— 10
  - (a) Factors of Decentralisation
  - (b) Graicuna's Theory
  - (c) Principles of Co-ordination
  - (d) Matrix Organisation.

ग्राहने.

(मराठी रूपांतर)

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
 (२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा. (आवश्यकतेनुसार पुरवणीचा वापर करा)
 (४) मूळ इंग्रजी प्रश्न प्रमाण मानावेत.

विभाग १

१. खालील संज्ञाचे चार ते पाच वाक्यात स्पष्टीकरण लिहा (कोणत्याही चार) :-- ८
(अ) नियोजन	(इ) सामाजिक उद्दिष्टे
(ब) शिस्त	(फ) अंतर्गत पर्यावरण
(क) काळ अभ्यास	(ग) पूर्व अंदाज
(ड) निर्णय प्रक्रिया	(ह) धोरण.
२. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतीही दोन) :-- १६
- (अ) 'व्यवस्थापन हे एक व्यवसाय आहे'--स्पष्ट करा.
 (ब) व्यवस्थापनातील फेयॉलचा वाटा विषद करा.
 (क) वर्तमान उद्योगधंद्याकरिता गांधीजींचा विश्वस्ताच्या संकल्पनेचा वापर विषद करा.
३. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतीही दोन) :-- १६
- (अ) उद्योगधंद्यावर परिणाम करणाऱ्या बहिर्गत पर्यावरणाच्या परिस्थितीचे वर्णन करा.
 (ब) निर्णय प्रक्रियेतील टप्प्यांची चर्चा करा.
 (क) ध्येयनिष्ठ व्यवस्थापनातील टप्पे स्पष्ट करा.
४. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-- १०
(अ) शास्त्रीय व्यवस्थापन	(क) व्यवस्थापनाच्या पातळ्या
(ब) नियोजन प्रक्रियेतील अडचणी	(ड) व्यवस्थापकाची भूमिका.

विभाग २

५. खालील संज्ञाचे चार ते पाच वाक्यात स्पष्टीकरण लिहा (कोणत्याही चार) :-- ८
(अ) औपचारिक संघटन	(इ) कार्यानुसार विभागीकरण
(ब) रेखा संघटन	(फ) नियंत्रणाचे क्षेत्र
(क) विकेंद्रीकरण	(ग) ना-फायदे ना-तोटे विश्लेषण
(ड) समन्वय	(ह) गुणवत्ता नियंत्रण.
६. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतीही दोन) :-- १६
- (अ) संघटन प्रक्रियेतील टप्पे स्पष्ट करा.
 (ब) साखळी व सल्लागार संगटनाची व्याख्या लिहा. साखळी व सल्लागार यांच्यातील संघर्षाची कारणे स्पष्ट करा.
 (क) अधिकारप्रदान म्हणजे काय ? त्यातील अडथळे स्पष्ट करा.
७. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतीही दोन) :-- १६
- (अ) विभागीकरणाची व्याख्या लिहा. त्याची गरज आणि महत्त्व विषद करा.
 (ब) व्यवस्थापनातील समन्वयाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
 (क) समग्र गुणवत्ताची व्याख्या लिहा. त्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

(OLD COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- N.B. : (1) Attempt any **three** questions from **each** section.
 (2) **All** questions carry **equal** marks.
 (3) Answers to **both** the sections should be written in the **same** answer books.

Section I

1. (a) Explain the importance of finance in modern business world.
 (b) Explain the functions of finance manager.
2. (a) Define the term 'Capitalisation'. Explain the theories of capitalisation.
 (b) Discuss the causes and effects of 'Undercapitalisation'.
3. (a) What is 'Working capital' ? Explain the importance of 'Working capital'.
 (b) Distinguish between 'Fixed capital' and 'Working capital'.
4. (a) Discuss various methods of marketing securities.
 (b) What do you mean by 'Equity shares'. Discuss its merits and demerits.
5. (a) What is 'Stock Exchange' ? Explain its important functions.
 (b) Discuss the role of SEBI.
6. Write short notes on any **three** of the following :-
 (a) Self Financing. (d) ICICI
 (b) Preference Shares (e) New Issue Market
 (c) Underwriting of Shares (f) Overcapitalisation.

Section II

7. (a) What is Production Planning and Control ? Distinguish between 'Production Planning' and 'Production Control'.
 (b) Explain the steps involved in 'Production planning and control'.
8. (a) What do you mean by Industrial sickness ? Explain the causes and effects of Industrial Sickness.
 (b) Discuss the measures to prevent 'Industrial sickness'.
9. (a) What is 'Quality circle' ? Explain its features and merits.
 (b) Define 'TQM'. Explain the importance of TQM.
10. (a) What is 'Store keeping' ? Explain the function of a storekeeper.
 (b) Explain the concept of 'Inventory control'. Discuss the usefulness of ABC analysis in 'Inventory control'.
11. (a) What do you mean by 'Industrial productivity' ? Discuss the factors affecting 'Industrial Productivity'.
 (b) Write a note on 'Productivity Movement in India'.
12. Write short notes on any **three** of the following :-
 (a) ISO 9000
 (b) Inspection
 (c) Scientific Purchasing
 (d) Industrial Efficiency
 (e) Quality Control Procedure
 (f) Perpetual Inventory System.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

जुना अभ्यासक्रम

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) प्रत्येक विभागातील कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा.
 (२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
 (३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

विभाग १

१. (अ) वित्ताचे आधुनिक व्यवसायजगातील महत्त्व विशद करा.
 (ब) वित्त व्यवस्थापकाची कार्ये विशद करा.
२. (अ) 'भांडवलीकरण' या संज्ञेची व्याख्या लिहा भांडवलीकरणाचे सिद्धांत विशद करा.
 (ब) 'अल्पभांडवलीकरणाची कारणे व परिणाम विशद करा.
३. (अ) 'खेळते भांडवल' म्हणजे काय ? खेळत्या भांडवलाचे महत्त्व विशद करा.
 (ब) 'स्थिर भांडवल' व 'खेळते भांडवल' यातील फरक स्पष्ट करा.
४. (अ) समभागाच्या विक्रीच्या विविध पद्धतींची चर्चा करा.
 (ब) 'सामान्य भाग' म्हणजे काय ? सामान्य भागाचे फायदे व तोटे विशद करा.
५. (अ) 'शेअर बाजार' म्हणजे काय ? शेअर बाजाराची महत्त्वाची कार्ये विशद करा.
 (ब) सेबीच्या भूमिकेची चर्चा करा.
६. पुढीलपैकी कोणत्याही तीनवर संक्षिप्त टिपा लिहा :--
 (अ) स्वाधिन वित्त (ड) आय.सी. आय. सी. आय.
 (ब) अग्रहक भाग (इ) प्राथमिक भाग विक्री बाजार
 (क) भागविक्री हमी (फ) अधि-भांडवलीकरण.

विभाग २

७. (अ) 'उत्पादन नियोजन व नियंत्रण' म्हणजे काय ? 'उत्पादन नियोजन' व 'उत्पादन नियंत्रण' यातील फरक स्पष्ट करा.
 (ब) उत्पादन नियोजन व नियंत्रणातील महत्त्वाचे टप्पे विशद करा.
८. (अ) 'औद्योगिक आजारपण' म्हणजे काय ? औद्योगिक आजारपणाची कारणे व परिणाम विशद करा.
 (ब) औद्योगिक आजारपण टाळण्याच्या उपायांची चर्चा करा.
९. (अ) 'गुणवत्ता दर्जा वर्तुळ' म्हणजे काय ? गुणवत्ता दर्जा वर्तुळाची वैशिष्ट्ये व फायदे विशद करा.
 (ब) 'संपूर्ण गुणवत्ता व्यवस्थापनाची व्याख्या लिहा. संपूर्ण गुणवत्ता व्यवस्थापनाचे महत्त्व विशद करा.
१०. (अ) 'भांडार व्यवस्था' म्हणजे काय ? भांडार व्यवस्थापकाची कार्ये विशद करा.
 (ब) 'सामग्रीतालिका नियंत्रण म्हणजे काय ? त्यासाठी 'अबक' विश्लेषणाची उपयुक्तता स्पष्ट करा.
११. (अ) 'औद्योगिक उत्पादकता' म्हणजे काय ? औद्योगिक उत्पादकतेवर परिणाम करणाऱ्या घटकांची चर्चा करा.
 (ब) 'औद्योगिक उत्पादकतेची भारतातील चळवळ' यावर टीप लिहा.

१२. पुढीलपैकी कोणत्याही तीनवर संक्षिप्त टिपा लिहा :--

(अ) आय. एस. ओ ९०

(ब) तपासणी

www.StudentBounty.com

Homework Help & Pastpapers

नियंत्रण प्रक्रिया

नियंत्रण प्रक्रिया

(मराठी रूपांतर)
सुधारित अभ्यासक्रम
(वेळ ३ तास)

(एकूण गुण १००)

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
(४) मूळ इंग्रजी प्रश्न प्रमाण मानावेत.

विभाग १

१. खालील संज्ञांचे चार ते पाच वाक्यात स्पष्टीकरण लिहा (कोणत्याही चार):-- ८

(अ) कार्य निकष	(इ) व्यवस्थापन विकास
(ब) परिचयात्मक प्रशिक्षण	(फ) आघात मुलाखत
(क) भरती	(ग) अभियोग्यता चाचणी
(ड) मानव संसाधन नियोजन	(ह) ३६०° मुल्यमापन पद्धती
२. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन):-- १६

(अ) मानवी संसाधन व्यवसायापनाची कार्ये स्पष्ट करा.
(ब) मानवी संसाधन नियोजनावर परिणाम करणारे घटक कोणते ?
(क) कर्मचारी निवड प्रक्रियेतील टप्प्यांचे वर्णन करा.
३. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन):-- १६

(अ) मुलाखतीच्या फायद्यांची चर्चा करा.
(ब) कामावरील प्रशिक्षण पद्धती कोणत्या ?
(क) कार्यसिध्दी मुल्यमापनाच्या आधुनिक पद्धतीचे वर्णन करा.
४. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन):-- १०

(अ) मानसशास्त्रीय चाचण्या
(ब) मानवी संसाधन व्यवस्थापकाच्या समोरील आव्हाने
(क) प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे मुल्यांकन
(ड) कार्यसिध्दी मुल्यमापनाच्या पारंपरिक पद्धती.

विभाग २

५. खालील संज्ञांचे चार ते पाच वाक्यात स्पष्टीकरण लिहा (कोणत्याही चार):-- ८

(अ) द्राक्षवेल संप्रेषण	(इ) गट प्रभाव
(ब) सहभागीतत्वाचा नेता	(फ) आरोग्यशास्त्र विषयक घटक
(क) कर्मचाऱ्यांचे मनोधैर्य	(ग) मौखिक संदेशवहन
(ड) मानवी गरजा	(ह) मानवी संबंध.
६. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन):-- १६

(अ) वाद म्हणजे काय वादाविवाद व्यवस्थापनातील तंत्रांची चर्चा करा.
(ब) कामगारांच्या गरजांचे समाधान करण्याबाबत व्यवस्थापकाची भूमिका स्पष्ट करा.
(क) कामगारांना अभिप्रेरित करणारे घटक कोणते ?
७. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन):-- १६

(अ) कामगारांच्या मनोधैर्यावर परिणाम करणारे घटक कोणते ?
(ब) अनौपचारिक संदेशवहनातील व्यवस्थापनातील महत्त्व स्पष्ट करा.
(क) परिस्थितीनुरूप नेतृत्वशैली स्पष्ट करा.
८. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन):-- १०

(अ) उत्तम नेत्याचे गुण
(ब) मानवी संबंध सुध
(क) संदेशवहनातील अ-

T.Y.B.A. Commerce - Paper - III - Management of Small Scale Industries April 12

PH Exam. March 12 197

Con. 506&(a)-12.

(OLD COURSE)

CR-3357

CR-3357-3358

Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

I.D.O.L. Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) **Regular students** attempt any **five** questions from Q. Nos. 1 to 8.
 (2) **I.D.O.L. students** attempt any **five** questions from Q. Nos. 1 to 8.
 (3) Question No. 9 is **compulsory** for IDOL students only.
 (4) **Figures** to the right indicate **full** marks.

1. Discuss the role of Small-scale Industries in the context of globalisation. 16
2. (a) Discuss the problems faced by Small-scale industries. 8
 (b) How would you classify Small-scale industries ? 8
3. (a) Describe the sources of finance available to Small-scale industries. 8
 (b) What are the major tax benefits available to Small-scale industries ? 8
4. (a) Explain the factors determining working capital requirements. 8
 (b) Write a note on export potential of Small-scale industries. 8
5. (a) What is meant by Product Mix ? What are the factors influencing changes in product Mix ? 8
 (b) Explain the concept of Optimum size of Plant and discuss the factors determining optimum size. 8
6. (a) Discuss the stages involved in Production Planning and Control. 8
 (b) Explain the factors influencing pricing decisions of small entrepreneurs. 8
7. (a) Discuss the objectives and methods of training the employees. 8
 (b) What are the problems of Women entrepreneurs in India ? 8
8. Write notes on any **two** of the following :- 16
 (a) Objectives of advertising
 (b) Elements of cost
 (c) Advantages of Small-scale industries.

(For IDOL students only)

9. Discuss the following (any **two**) :- 20
 (a) Methods of marketing of Small-scale industries products.
 (b) Evolution of Small-scale industries.
 (c) Concessions and reliefs to Small-scale industries.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(जुना अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी)

(२ $\frac{1}{2}$ तास)

(एकूण गुण : ८०)

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी) (३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी प्रश्न क्र. १ ते ८ मधील कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी प्रश्न क्र. १ ते ८ मधील कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांकरीता प्रश्न क्र. ९ सोडविणे आवश्यक आहे.

(४) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.

१. जागतिकीकरणाच्या अनुषंगाने लघुउद्योगाची भूमिका स्पष्ट करा. १६

२. (अ) लघु उद्योगाला भेडसावणाऱ्या समस्यांचा आढावा घ्या. ८

(ब) लघु उद्योगांचे वर्गीकरण तुम्ही कसे कराल ? ८

३. (अ) लघुउद्योगांना प्राप्त असलेले विविध अर्थसहाय्य कोणते ? ८

(ब) लघुउद्योग क्षेत्राला उपलब्ध असलेल्या करविषयक फायद्यांची माहिती सांगा. ८

४. (अ) खेळत्या भांडवलाची आवश्यकता ठरविणारे घटक स्पष्ट करा. ८

(ब) लघुउद्योगाची निर्यात क्षमता यावर टिप लिहा. ८

५. (अ) वस्तुमिश्रण या संज्ञेपासून काय अर्थबोध होतो ? वस्तुमिश्रण बदलामध्ये कोणत्या घटकांचा परिणाम होतो ? ८

(ब) 'उद्योगसंस्थेचा पर्याप्त आकार' - ही संकल्पना स्पष्ट करा आणि उद्योगसंस्थांच्या पर्याप्त आकार ठरविणाऱ्या घटकांची चर्चा करा. ८

६. (अ) उत्पादन नियोजन व नियंत्रण प्रक्रियेतील टप्प्यांची चर्चा करा. ८

(ब) लघुउद्योजकांच्या किमतीविषयक निणर्यावर परिणाम करणाऱ्या घटकांचे वर्णन करा. ८

७. (अ) कर्मचारी प्रशिक्षणाची उद्दिष्टे व पद्धती यांची चर्चा करा. ८

(ब) भारतातील महिला उद्योजकांना पुढील समस्या कोणत्या ? ८

८. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :- १६

(अ) जाहीरातीची उद्दिष्टे

(ब) खर्चातील मूलतत्त्वे

(क) लघुउद्योगाचे फायदे.

(फक्त दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांकरीता)

९. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :- २०

(अ) लघु उद्योगक्षेत्रातील उत्पादीत वस्तूंच्या विपणनाच्या पद्धती.

(ब) लघुउद्योगांची बदलत गेलेली संकल्पना.

(क) लघुउद्योगांना मिळणारी उत्तेजन आणि सलवती.

151-p3-d-qp-FH KL12

Con. 506(a)-12.

3

CR-3358

(REVISED COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) **Regular** students attempt any **five** questions from Q. Nos. 1 to 8.
 (2) **I.D.O.L.** students attempt any **five** questions from Q. Nos. 1 to 8.
 (3) Question No. 9 is **compulsory** for **I.D.O.L** students only.
 (4) Figures to the **right** indicate **full** marks.

1. (a) Define 'Export Management'. Explain the need for Export Management to country and a firm. 8
 (b) Explain various organisation structures suitable for an export firm. 8
2. (a) Explain the trends in composition and direction of India's export trade. 8
 (b) Discuss the reasons for India's poor share in the world trade. 8
3. (a) What do you mean by 'Trade Barriers' ? Distinguish between Tariff and Non-tariff Barriers. 8
 (b) Explain the role of WTO in International Trade. 8
4. (a) Discuss salient features of India's Foreign Trade Policy, 2009-2014. 8
 (b) Discuss the role of IIFT and FIEO in export promotion. 8
5. (a) Explain briefly various modes of entry in foreign market. 8
 (b) Describe the steps in developing export marketing plan. 8
6. (a) What do you mean by 'Export Pricing' ? Explain various types of export pricing strategies. 8
 (b) Distinguish between Pre-shipment and Post-shipment Finance. 8
7. (a) Describe Pre-shipment procedure in Exports. 8
 (b) What do you mean by Export Incentives ? Explain any five incentives available to Indian Exporter. 8
8. Write short notes on any **four** of the following :— 16
 (a) Registration formalities in export trade (d) Exim Bank
 (b) Functions of Export Manager (e) Letter of Credit
 (c) Trade blocs (f) Product Life Cycle.

(For IDOL students only)

9. Write short notes on any **two** of the following :— 20
 (a) Problems in International Trade
 (b) ECGC
 (c) Export Price Quotation.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी :

(२½ तास)

एकूण गुण : ८०

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी :

(३ तास)

एकूण गुण : १००

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी प्रश्न क्र. १ ते ८ मधील कोणतेही पाच प्रश्न सोडवावेत.

(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी प्रश्न क्र. १ ते ८ मधील कोणतेही पाच प्रश्न सोडवावेत.

(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी प्रश्न क्र. ९ सोडविणे आवश्यक आहे.

(४) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नाचे गुण दर्शवितात.

१. (अ) 'निर्यात व्यवस्थापनाची' व्याख्या लिहा. राष्ट्र व उद्योगधंद्यासाठी निर्यात व्यवस्थापनाची गरज विशद करा. ८
- (ब) निर्यात व्यापार संस्थेसाठी अनुकूल असणाऱ्या विविध संघटना बांधणी विशद करा. ८
२. (अ) भारताच्या निर्यात व्यापाराची रचना व दिशा यामधील कलांची (trends) चर्चा करा. ८
- (ब) भारताचा जागतिक व्यापारातील वाटा कमी असण्याची कारणे विशद करा. ८
३. (अ) 'व्यापार अडथळे' म्हणजे काय ? जकाती अडथळे व बिगर जकाती अडथळे यातील फरक स्पष्ट करा. ८
- (ब) आंतरराष्ट्रीय व्यापारातील जागतिक व्यापार संघटनेच्या (WTO) भूमिकेची चर्चा करा. ८
४. (अ) भारताच्या २००९-२०१४ च्या विदेशी व्यापार धोरणाची प्रमुख वैशिष्ट्ये विशद करा. ८
- (ब) फि.ओ. (FIEO) व आय.टी.पी.ओ. (ITPO) यांची निर्यातवृद्धीतील भूमिका स्पष्ट करा. ८
५. (अ) जागतिक बाजारपेठेत शिरकाव करण्यासाठी असलेल्या पद्धती थोडक्यात विशद करा. ८
- (ब) निर्यात विपणन योजनेतील टप्प्यांचे वर्णन करा. ८
६. (अ) 'निर्यात किंमत' म्हणजे काय ? निर्यात किंमत धोरणाच्या विविध पद्धती विशद करा. ८
- (ब) जहाजपूर्व कर्जपुरवठा व जहाजात माल भरण्यानंतरचा कर्जपुरवठा यातील फरक स्पष्ट करा. ८
७. (अ) जहाजपूर्व निर्यात प्रक्रियेचे वर्णन करा. ८
- (ब) 'निर्यात सवलती म्हणजे काय' ? भारतीय निर्यातदारांना उपलब्ध असणाऱ्या कोणत्याही पाच सवलती विशद करा. ८
८. पुढीलपैकी कोणत्याही चारांवर टिपा लिहा :- १६
- (अ) निर्यात व्यापारासाठी नोंदणी (Registration) पद्धत (ड) आयात निर्यात बँक
- (ब) निर्यात व्यवस्थापकाची कार्ये (इ) पतपत्र
- (क) व्यापार गट (फ) वस्तू जीवनचक्र.

(फक्त दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांकरिता)

९. पुढीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :- २०

- (अ) जागतिक व्यापारातील अडथळे
- (ब) इ.सी.जी.सी. (E.C.G.C.)
- (क) निर्यात किंमत दरपत्रक (Quotation).

T.Y.B.A.

Hindi - paper - IV - History of Hindi literature

(3 Hours)

[Total Marks : 100

सूचना : (१) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(२) उत्तर पुस्तिका पर प्रश्न क्रमांक/उप-प्रश्न क्रमांक अवश्य लिखिए।

(३) आई.डी.ओ.एल. (पत्राचार) के विद्यार्थी उत्तर पुस्तिका के मुख्यपृष्ठ पर आई.डी.ओ.एल. (पत्राचार) अवश्य लिखें।

१. हिंदी साहित्य के कालविभाजन एवं नामकरण के संदर्भ में विभिन्न विद्वानों के मतमतांतर पर प्रकाश डालिए। २०

अथवा

सिद्ध और नाथ साहित्य का सामान्य परिचय दीजिए।

२. संतकाव्य की सामान्य प्रवृत्तियों को स्पष्ट कीजिए। २०

अथवा

रामभक्ति काव्य की प्रमुख विशेषताओं का विवेचन कीजिए।

३. रीतिमुक्त काव्य की विशेषताओंको सविस्तार स्पष्ट कीजिए। २०

अथवा

रीतिबद्ध काव्य की प्रवृत्तियाँ लिखिए।

४. नई कविता की प्रमुख प्रवृत्तियाँ लिखिए। २०

अथवा

हिंदी निबंध विधा की विकास परम्परा पर प्रकाश डालिए।

५. (क) किसी एक विषयपर टिप्पणी लिखिए :- १०

(१) लौकिक साहित्य।

(२) छायावादी कविता।

(ख) निम्नलिखित सभी प्रश्नों के उत्तर लिखिए :- १०

(१) 'पउम चरित' किसकी रचना है ?

(२) आचार्य रामचंद्र शुक्ल ने उत्तर मध्यकाल को कौन-सा नाम दिया है ?

(३) 'साकेत' के रचनाकार का नाम लिखिए।

(४) 'चिन्तामणि' किसके निबंधों का संकलन है ?

(५) मानसरोवर किसकी कहानियों का संग्रह है ?

(६) हिंदी साहित्य का दूसरा इतिहास किसने लिखा है ?

(अ) मिश्रबंधु।

(ब) राजकुमार शर्मा।

(क) गणपतीचंद्र गुप्त।

(ड) बच्चन सिंह।

(७) नानक किस काव्यधारा के कवि हैं ?

(अ) सूफ़ी काव्य।

(ब) रामकाव्य।

(क) संतकाव्य।

(ड) कृष्ण काव्य।

(८) विश्वनाथ प्रसाद मिश्र ने रीतिकाल को क्या नाम दिया है ?

(अ) रीतिकाल।

(ब) शृंगारकाल।

(क) अलंकृतकाल।

(ड) उत्तर मध्यकाल।

(९) भारत में प्रगतीशील लेखक संघ की स्थापना कब हुई थी ?

(अ) १९३६

(ब) १९३५

(क) १९३८

(ड) १९५०।

(१०) मुक्तिबोध के काव्यसंग्रह का नाम क्या ?

(अ) बाघ।

(ब) संसद से सड़क तक।

(क) चाँद का मुँह टेढ़ा है।

(ड) कुआनो नदी।

*****

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

सूचना : (१) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं ।

(२) उत्तर पुस्तिका पर प्रश्न क्रमांक/उप-प्रश्न क्रमांक अवश्य लिखिए ।

(३) आई.डी.ओ.एल. (पत्राचार) के विद्यार्थी उत्तर पुस्तिका के मुख्यपृष्ठ पर आई.डी.ओ.एल. (पत्राचार) अवश्य लिखें ।

१. वीरगाथा काव्य का सामान्य परिचय प्रस्तुत कीजिए ।

२०

अथवा

आदिकालीन जैन साहित्य और लौकिक साहित्य की विशेषताओं पर प्रकाश डालिए ।

२. संत भक्तिकाव्य की प्रवृत्तियों का विवेचन कीजिए ।

२०

अथवा

राम भक्ति काव्य की विशेषताओं को सविस्तार स्पष्ट कीजिए ।

३. रीतिमुक्त काव्य का सामान्य परिचय लिखिए ।

२०

अथवा

रीतिबद्ध काव्य धारा की प्रवृत्तियों का वर्णन कीजिए ।

४. भारतेन्दु युगीन कविता की प्रमुख विशेषताओं पर प्रकाश डालिए ।

२०

अथवा

हिंदी कहानी विधा की विकास यात्रा को स्पष्ट कीजिए ।

५. (क) किसी एक विषय पर टिप्पणी लिखिए :-

१०

(१) नाथ साहित्य ।

(२) प्रगतिवादी काव्य ।

(ख) निम्नलिखित सभी प्रश्नों के उत्तर लिखिए :-

१०

(१) हिंदी साहित्य के आरंभिक युग को 'आदिकाल' के नाम से किसने अभिहित किया है ?

(२) 'मधुमालती' के रचनाकार कौन हैं ?

(३) बिहारी किस काव्य धारा के कवि हैं ?

(४) 'सरोज स्मृति' नामक रचना किस कवि की हैं ?

(५) 'मानसरोवर' किसकी कहानियों का संग्रह हैं ?

(६) 'चंदायन' के कृतिकार का नाम लिखिए -

(अ) कुतुबन ।

(ब) मुल्ला दाऊद ।

(क) मंझन ।

(ड) जायसी ।

(७) 'झाँसी की रानी' शीर्षक कविता के रचयिता का नाम लिखिए -

(अ) जयशंकर प्रसाद ।

(ब) दिनकर ।

(क) सुभद्राकुमारी चौहान ।

(ड) माखनलाल चतुर्वेदी ।

(८) 'हिंदी प्रदीप' के संपादक इनमें से कौन थे ?

(अ) भारतेन्दु ।

(ब) प्रतापनारायण मिश्र ।

(क) बालकृष्ण भट्ट ।

(ड) महावीरप्रसाद द्विवेदी ।

(९) 'समांतर कहानी' के प्रवर्तक कौन हैं ?

(अ) राजेंद्र यादव ।

(ब) प्रेमचंद ।

(क) कमलेश्वर ।

(ड) मोहन राकेश ।

(१०) 'घुमक्कड़ शास्त्र' के लेखक कौन हैं ?

(अ) अज्ञेय ।

(ब) राहुल सांकृत्यायन ।

(क) रांगेय राघव ।

T.Y.B.A. Hindi-Paper V - Post Independent Hindi Literature

121-p3-d-upq-FH KL12

Con. 392&(a)-12.

(OLD COURSE)

CR- 2883-2884

(3 Hours)

[Total Marks : 100

15/5/12

सूचना : (१) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(२) उत्तर पुस्तिका पर प्रश्न क्रमांक/उप-प्रश्न क्रमांक अवश्य लिखें।

(३) आई.डी.ओ.एल. (पत्राचार) के विद्यार्थी उत्तर पुस्तिका के मुखपृष्ठ पर आई.डी.ओ.एल. (पत्राचार) अवश्य लिखें।

१. निम्नलिखित अवतरणों की संदर्भ सहित व्याख्या कीजिए :-

२७

(क) बस इतना ही सच है

बाकी सब ध्वनि है

अलंकार है

रस-भेद है

मैं इससे अधिक उसके बारे में

कुछ नहीं जानता

मुझे खेद है।

अथवा

चाक को नहीं

अपने घड़े को देखो

मैंने कुम्हार से कहा

और मैंने कहा—

देखो देखो वह किस तरह

तुम्हारे हाथ की लकीरों में

ढलता जा रहा है।

(ख) प्यारी, भंग। तेरी कृपा से कभी-कभी कुछ काल के लिए चिन्ता दूर हो जाती है। इसी से तेरा सहयोग अच्छा समझा है, नहीं तो यह अधबूढ़ा भंगड़ा क्या सुख का भूखा है।

अथवा

भाई-बहन के सम्बन्धों की दिव्यता की ओर संकेत करनेवाला यह नया रत्न था, इसी कारण ऋषियों ने इसे ऋग्वेद की मन्त्र-मंजूषा में प्रतिष्ठित कर दिया।

(ग) इन डॉक्टरों का भत्ता बढ़ा दो, पाँच सौ की जगह सात सौ रोजाना कर दो तब इन्हें सवारी मिल जायेगी। घरवाले भी जाने देंगे।.....

अथवा

अधिकारी चोर हैं या भले लोग हैं, हमें इससे कोई मतलब नहीं है। उन पर दबाव डालना हमारा फर्ज है, ताकि दंगे-फसाद को रोका जा सके।

२. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लिखिए :-

३६

(च) 'बारिश' कविता में व्यक्त कवि के विचारों को अपने शब्दों में व्यक्त कीजिए।

अथवा

'शीतलहरी में एक बूढ़े आदमी की प्रार्थना' कविता का केन्द्रिय भाव स्पष्ट कीजिए।

[TURN OVER

- (छ) गड़रिये के जीवन की सादगी में सरदार पूर्णसिंह जी को किस ऊँचे फलसफे के दर्शन होते हैं ? स्पष्ट कीजिए।

अथवा

“एक ओर सोने का संसार है, दूसरी ओर दानवी चक्र में पिसी गरीब प्रजा के आँसुओं का समुद्र है।” इस कथन से लेखक का क्या तात्पर्य है ?

- (ज) ‘मुआवजे’ का मुख्य प्रतिपाद्य तथ्य स्पष्ट कीजिए।

अथवा

‘सुथरा’ की चारित्रिक विशेषताओं पर प्रकाश डालिए।

३. निम्नलिखित प्रश्नों में से किसी एक का उत्तर दीजिए:-

१२

‘विपत्ति पड़ने पर मानवीय संवेदनाएँ और आस्था ही डगमगा जाती हैं।’ पानी में घिरे हुए लोग कविता के आधार पर स्पष्ट कीजिए।

अथवा

लेखक को ऐसा क्यों लगता है कि बीमा करने से मर जाना अच्छा है ?

अथवा

दंगे हो जाने पर सरकार की ओर से किए गए प्रबंध का विवरण दीजिए।

४. निम्नलिखित विषयों पर टिप्पणियाँ लिखें :-

१५

- (ट) ‘शब्द’ कविता का भाव

अथवा

‘दाने’ कविता का दर्द।

- (ठ) ‘मुल्क में अखबारों की’ आवश्यकता।

अथवा

‘अशोक के फूल’ भारत की प्राचीन संस्कृति।

- (ड) ‘मुआवजे’ का गुमाश्ता ।

अथवा

मुआवजे की पात्र योजना।

५. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लिखिए :-

१०

- (अ) कौन से शब्द भरोसे के काबिल होते हैं ?
 (ब) कवि केदारनाथ सिंह पेशे से क्या हैं ?
 (क) हर जिज्ञासा किससे शांत हो जाती है ?
 (प) ‘अशोक के फूल’ के लेखक कौन हैं ?
 (फ) सच्चा आनन्द कैसे प्राप्त होता है ?
 (भ) अखबार के फूलने की विशेष ऋतु क्या है ?
 (म) सिध्दान्तवादी आदमी क्या होता है ?
 (य) जग्गा चुनाव कहाँ से लड़ने वाला था ?
 (र) किसके घर पर नागरिकों की मीटिंग बुलाई गई है ?
 (ल) दीनू का क्या व्यवसाय था ?

Con. 392(a)-12.

(REVISED COURSE)

CR-2884

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

सूचना : (१) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(२) उत्तर पुस्तिका में प्रश्न क्रमांक उप-प्रश्न क्रमांक अवश्य लिखिये।

(३) आई.डी.ओ.एल. (पत्राचार) के विद्यार्थी उत्तर पुस्तिका के मुखपृष्ठ पर आई.डी.ओ.एल. (पत्राचार) अवश्य लिखे।

१. निम्नलिखित अवतरणों की संदर्भ सहित व्याख्या कीजिए।

२७

(क) मेरे गीत रहे जीवन भर चाहे कारावास भोगते,
लेकिन मैं गुमराह स्वर्ण को अपनी कलम नहीं बेचूंगा !

अथवा

सिपाही के लिए कपड़े, जवानों के लिए रोटी
सभाएं बुन नहीं सकती उगा सकते नहीं नारे,
पड़ा है देश पर संकट लगी है जान की बाजी,
यही तो वक्त है कुछ काम कर, कुछ काम कर प्यारे,

(ख) अब भी सभ्यता मुख्यतः दूसरों के बीच रहने की विद्या या कौशल या हुनर या कला है। अब दूसरों से,
या समाज से या सभ्यता से आपका आशय क्या है, इस पर निर्भर करेगा कि सभ्यता की आपकी परिभाषा
कितनी संकुचित या कितनी विस्तृत हो जाती हैं।

अथवा

इसी चेतना से अनुप्राणित हमारे काव्य सत् से चित् और चित् से आनन्द तक पहुँचते तथा सुन्दर से शिव
और शिव से सत्य को प्राप्त करते रहे हैं।

(ग) “आज मैं वह कथा सुना देना चाहता हूँ जो मैंने प्रतिष्ठा के भय से कवि माधव तक को नहीं बताई थी।”
वह कथा ही इस मंदिर के निर्माण की मुख्य प्रेरणा है।

अथवा

“सभी मूर्तियाँ अपनी उपस्थिति के कारण अमर होगी।..... पर ..... तुम केवल अपनी अनुपस्थिति
के कारण।”

२. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दीजिए :-

३६

(च) ‘गीत जगभर के दुखों की आत्मा है’ में कवि ने त्याग और समर्पण का समर्थन किस प्रकार किया है ?

अथवा

‘भयभीत उसी लोचन के जल से हूँ’ कविता में कवि किन लोगों से भयभीत है ? स्पष्ट कीजिए।

(छ) ‘श्रद्धा-भक्ति’ निबंध के आधार पर प्रेम और श्रद्धा के अन्तर को स्पष्ट कीजिए।

अथवा

“संवाद आत्मा की जरूरत है। मैं उसे एक तरह की भूख मानता हूँ।” इस कथन को संकलित निबंध
के आधार पर स्पष्ट कीजिए।

(ज) खजुराहो का शिल्पी में नारी जीवन के संदर्भ में किस सामाजिक बुराई का वर्णन है।

अथवा

अलका के संदर्भ में यशोवर्मन और पुष्पा की चिंता पर प्रकाश डालिए।

[TURN OVER

३. निम्नलिखित प्रश्नों में से किसी एक का उत्तर लिखिए :-

१२

‘मेरी थकन उतर जाती है।’ कविता के द्वारा कवि के मानव प्रेम पर प्रकाश डालिए।

अथवा

‘मेरे राम का मुकुट भीग रहा है’ निबंध की सारगर्भित समीक्षा प्रस्तुत कीजिए।

अथवा

‘संसार में रहकर ही सांसारिक आकर्षणों को पराजित किया जा सकता है।’ इस कथन के द्वारा शिल्पी के विचारों पर प्रकाश डालिए।

४. निम्नलिखित विषयों पर टिप्पणियाँ लिखें :-

१५

(ट) ‘जब मिलेगी रोशनी मुझसे मिलेगी’ में चित्रित मानवीय आस्था।

अथवा

‘एक भी आँसू न कर बेकार’ में जीवन संघर्ष।

(ठ) ‘कुटज’ का महत्व।

अथवा

वर्षा-वर्णनों में राम की मनोदशा।

(ड) ‘खजुराहों का शिल्पी’ की दासी अनुराधा।

अथवा

शिल्पी के प्रति चंडवर्मा की ईर्ष्या।

५. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लिखिए :-

१०

(प) कवि के अनुसार किनका वंश बढ़ रहा है ?

(फ) कवि ने किसके आदेशों पर बजने से इन्कार कर दिया ?

(ब) अब तक सभ्यता किसके संकेतों पर नाची ?

(भ) काव्य, साहित्य और अन्य कलाएँ क्या है ?

(म) किसके उत्कर्ष की कल्पना न भीगे ?

(य) पश्चिम को क्यों सभ्य माना जाता है ?

(र) मोह का क्षण जीतने पर आत्मा किस अवस्था में चली जाती है ?

(ल) आचार्य की स्त्री का क्या नाम था ?

(व) दर्शन का जन्म किससे होता है ?

(श) किसी की कलाकृति को कौन अमर बनाती है ?

Hindi - paper - III - Social perspective of modern Hindi literature.

46 : 1st half, 12-AM(d)

Con. 396 & (a)-12.

(OLD COURSE)

CR-2931-2932

Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- सूचना : (१) नियमित विद्यार्थी पहले चार प्रश्नों के उत्तर लिखें।
 (२) आई. डी. ओ. एल. (पत्राचार) के विद्यार्थी पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखें।
 (३) पाँचवा प्रश्न केवल आई. डी. ओ. एल. (पत्राचार) के विद्यार्थियों के लिए है।
 (४) आई. डी. ओ. एल. (पत्राचार) के विद्यार्थी उत्तर पुस्तिका के मुख्य पृष्ठ पर आई. डी. ओ. एल. (पत्राचार) अवश्य लिखें।

१. ग्रामीण समाज की विशेषताओं को प्रस्तुत करते हुए हिन्दी उपन्यासों में निरूपित ग्राम जीवन की चर्चा कीजिए। 20
 अथवा
 नगरीय समाज में परिवर्तन के विभिन्न आधारों को प्रस्तुत कीजिए।
२. टमका-कोइली में आये सामाजिक, राजनीतिक, आर्थिक, सांस्कृतिक परिवर्तनों की चर्चा कीजिए। 20
 अथवा
 'दुखमोचन' में चित्रित प्रगतिशील और प्रतिक्रियावादी शक्तियों के संघर्ष पर प्रकाश डालिए।
३. 'लेकिन दरवाजा' में चित्रित महानगरीय जीवन के विभिन्न पहलुओं पर प्रकाश डालिए। 20
 अथवा
 "लेकिन दरवाजा' समकालीन साहित्यिक और सांस्कृतिक जगत् के अवमूल्यन का एक हद तक दस्तावेज है," स्पष्ट कीजिए।
४. निम्नलिखित विषयों पर टिप्पणियाँ लिखिए :- 20
 (क) नगरीय समाज की विशेषताएँ।
 अथवा
 ग्रामीण समाज में नारी जीवन का बदलता स्वरूप।
 (ख) दुखमोचन : एक आदर्श नेतृत्व।
 अथवा
 महानगरीय चतुराई से दूर इजा और कला।
५. "दुखमोचन' मोहभंग पूर्व की स्वप्नशील आदर्शवादी मनःस्थितियों के चित्रण का उपन्यास है," स्पष्ट कीजिए। 20
 अथवा
 'लेकिन दरवाजा' की मुख्य समस्या को उद्घाटित कीजिए।

[TURN OVER

47 : 1st half.12-AM(d)

Con. 396(a)-12.

2

CR-2932

Regular Students]

(REVISED COURSE)
(2½ Hours)

[Total Marks : 80

IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थी पहले चार प्रश्नों के उत्तर लिखें।

(२) आई. डी. ओ. एल. (पत्राचार) के विद्यार्थी पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखें।

(३) पाँचवा प्रश्न केवल आई. डी. ओ. एल. (पत्राचार) के विद्यार्थियों के लिए है।

(४) आई. डी. ओ. एल. (पत्राचार) के विद्यार्थी उत्तर पुस्तिका के मुख्य पृष्ठ पर आई. डी. ओ. एल. (पत्राचार) अवश्य लिखें।

(५) आवश्यक स्थानों पर काल्पनिक नाम और पते का प्रयोग करें।

१. हिन्दी के विविध रूपों का परिचय दीजिए। 20

अथवा

पत्रकारिता की विशेषताओं को रेखांकित करते हुए खोजी तथा खेल पत्रकारिता की चर्चा कीजिए।

२. समाचार पत्र तथा इंटरनेट में हिन्दी के स्वरूप पर प्रकाश डालिए। 20

अथवा

विज्ञापन का अर्थ स्पष्ट करते हुए उसके स्वरूप को उद्घाटित कीजिए।

३. अनुवाद के महत्व को रेखांकित करते हुए अच्छे अनुवादक के गुणों की चर्चा कीजिए। 20

अथवा

कम्प्यूटर का सामान्य परिचय देते हुए उसकी उपयोगिता बतलाइये।

४. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लिखिए :-

(क) आप 'बैंक ऑफ महाराष्ट्र' के प्रबंधक हैं, 'कार्यालय के समय में परिवर्तन' की सूचना देते हुए कर्मचारियों के नाम परिपत्र जारी कीजिए। 10

अथवा

मुंबई नगर-विकास में लिपिक के कुछ पद रिक्त हैं, अपने आप को उम्मीदवार मानते हुए आवेदन पत्र का प्रारूप तैयार कीजिए।

(ख) आपके महाविद्यालय में सम्पन्न हुए 'हिन्दी साहित्य मण्डल' के उद्घाटन समारोह से सम्बन्धित समाचार लिखिए। 10

अथवा

निम्नलिखित परिच्छेद का हिन्दी में अनुवाद कीजिए :-

जो ज्ञान देतो तो गुरु, म्हणून आई हा आपला पहिला गुरु. तिनेच या जगात आणून आपल्याला त्याची पहिली ओळख करून दिली. आपल्याला बोलायला शिकविले. वडिलांनी व्यवहारज्ञान आणि नीतिशिक्षण दिले. पण यानंतर ज्ञानाची वेगवेगळी क्षेत्रे आपल्याला दाखवितात, ते आपले लौकिक गुरु. शिक्षक आपल्याला शिकवितात म्हणजे ज्ञानाची माहिती करून देतात. ज्ञानाचा अनुभव जे आणून देतात ते खरे गुरु. या दृष्टीने ग्रंथ हेच आपले खरे गुरु होत. जे कार्य पूर्वी ऋषीमुनी करत असत, ते ज्ञानानुभव देण्याचे कार्य ग्रंथ करतात. साऱ्या जगातले नानाविध क्षेत्रातले ज्ञान, संशोधन, विचार आणि अनुभव ग्रंथात ग्रथित केलेला असतो. महाकाव्ये, ज्ञानविज्ञानाचे ग्रंथ या सर्वांमधून वेगवेगळ्या प्रकारचे ज्ञान साठविलेले असते. फार काय, कथा-कादंबऱ्यांमधूनही मानवी जीवनाचा अनुभवच प्रकट केलेला असतो. तेही एक प्रकारचे ज्ञानच असते. अनेक क्षेत्रांतील अनेक प्रकारच्या, अनेक प्रकृतीच्या, अनेक पद्धतींनी जीवनाचा शोध घेणाऱ्या माणसांनी हे ग्रंथ लिहिलेले असतात. त्यांच्या ज्ञानाची विविध रूपे या ग्रंथात उतरलेली असतात.

५. सूचना अधिकार का परिचय देते हुए उसकी उपयोगिता रेखांकित कीजिए। 20

अथवा

पत्रकारिता की परिभाषा देते हुए, बाल तथा महिला पत्रकारिता का सामान्य परिचय दीजिए।

T. Y. B. A. Hindi Paper VII - Literary Criticism

22 : 1st half, 12-AM(g)

Con. 740 & (a)-12.

Prosody & Rhetorics
(OLD COURSE)

CR-2892

(CR-2892-2893)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

21/4/12

सूचना : (१) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(२) उत्तर पुस्तिका पर प्रश्न क्रमांक / उप प्रश्न क्रमांक अवश्य लिखें।

(३) आयडॉल के विद्यार्थी उत्तर पुस्तिका पर I. D. O. L. अवश्य लिखें।

१. साहित्य की परिभाषा देते हुए उसके प्रयोजन के संबंध में विचार कीजिए। २०

अथवा

कला की परिभाषा देते हुए काव्य कला का अन्य कलाओं से संबंध स्पष्ट कीजिए।

२. रस के स्वरूप को स्पष्ट करते हुए रसांगों का विवेचन कीजिए। २०

अथवा

शब्द-शक्ति का अभिप्राय समझाते हुए उसके प्रमुख भेदों का सोदाहरण परिचय दीजिए।

३. महाकाव्य संबंधी भारतीय एवं पाश्चात्य मान्यताओं पर प्रकाश डालिए। २०

अथवा

गीतिकाव्य के स्वरूप और विशेषताओं पर प्रकाश डालिए।

४. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणी लिखिए :- २०

(क) काव्य के हेतु

(ख) मुक्तक काव्य

(ग) नाटक के तत्व

(घ) उपन्यास के प्रमुख तत्व।

५. (अ) निम्नलिखित छंदों में से किन्हीं दो छंदों के लक्षण उदाहरणसहित स्पष्ट कीजिए :- १०

(१) चौपाई

(२) रोला

(३) मालिनी

(४) भुजंगप्रयात।

(ब) निम्नलिखित अलंकारों में से किन्हीं दो अलंकारों के लक्षण उदाहरणसहित स्पष्ट कीजिए :- १०

(१) यमक

(२) वीप्सा

(३) उत्प्रेक्षा

(४) विभावना।

[TURN OVER

23 : 1st half, 12-AM(g)

Con. 740(a)-12.

2

CR-2893

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

सूचना : (१) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(२) उत्तर पुस्तिका पर प्रश्न क्रमांक / उप प्रश्न क्रमांक अवश्य लिखें।

(३) उत्तर पुस्तिका के मुख पृष्ठ पर आयडॉल के विद्यार्थी (I. D. O. L.) अवश्य लिखें।

१. साहित्य की भारतीय परिभाषा देते हुये उसके प्रमुख तत्वों पर प्रकाश डालिए। २०
अथवा
'रस' का अर्थ एवं स्वरूप समझाइये।
२. कलाओं का वर्गीकरण कीजिए। २०
अथवा
शब्द शक्ति का अर्थ और परिभाषा स्पष्ट करते हुए 'अभिधा' और 'व्यंजना' का सामान्य परिचय दीजिए।
३. गीतिकाव्य के स्वरूप को समझाते हुए उसकी विशेषताएँ लिखिए। २०
अथवा
संस्मरण और रेखाचित्र का तात्त्विक विवेचन कीजिए।
४. निम्नलिखित विषयों में से किन्हीं चार पर टिप्पणी लिखिए :- २०
(क) साहित्य के भारतीय प्रयोजन
(ख) वात्सल्य रस
(ग) प्रतीक
(घ) खंडकाव्य
(च) नाटक के तत्व
(छ) आत्मकथा।
५. (क) निम्नलिखित छंदों में से किन्हीं दो छंदों के लक्षण उदाहरणसहित स्पष्ट कीजिए :- १०
(१) उल्लाला
(२) दोहा
(३) द्रुतविलंबित
(४) इद्रवज्जा।
- (ख) निम्नलिखित अलंकारों में से किन्हीं दो अलंकारों के लक्षण उदाहरणसहित स्पष्ट कीजिए :- १०
(१) अनुप्रास
(२) यमक
(३) अतिशयोक्ति
(४) विरोधाभास।

V-A4-Ex-I-12-C-59

T.Y.B.A. Hindi - Paper - II

Con. 746 & (a), (b)-12.
(CR-2913 to 2915)

CR-2913

(OLD COURSE)

Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थी पहले चार प्रश्नों के उत्तर लिखें ।

(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्था के विद्यार्थी सभी प्रश्नों के उत्तर लिखें ।

(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्था के विद्यार्थी उत्तर पुस्तिका के मुखपृष्ठ पर I.D.O.L. अवश्य लिखें ।

१. भारतीय नवजागरण आंदोलन की चर्चा करते हुए, ब्रह्मसमाज की मान्यताओं पर प्रकाश डालिए।

२०

अथवा

आर्य समाज के सामाजिक सिद्धांतों को समझाते हुए, हिंदी साहित्य पर उसके प्रभाव का विवेचन कीजिए ।

२. हिंदी कविता पर गांधीवादी चिंतन के प्रभाव की समीक्षा कीजिए ।

२०

अथवा

दलित चेतना का हिंदी कथा साहित्य पर प्रभाव रेखांकित कीजिए ।

३. मार्क्सवाद की मान्यताओं पर प्रकाश डालते हुए, हिंदी कविता पर उसके प्रभाव की चर्चा कीजिए ।

२०

अथवा

समकालीन कथा साहित्य में स्त्री विमर्श की चर्चा कीजिए ।

४. निम्नलिखित विषयों में से किन्हीं दो पर टिप्पणी लिखिए :--

२०

(अ) मनोविश्लेषणवाद ।

(क) सरस्वती ।

(ब) थियोसॉफिकल सोसायटी ।

(ड) साप्ताहिक हिंदुस्तान ।

५. राष्ट्रीय चेतना के विकास में हिंदी पत्र-पत्रिकाओं के योगदान पर प्रकाश डालिए ।

२०

अथवा

स्वातंत्र्योत्तर जनचेतना के विकास में धर्मयुग एवं आलोचना के योगदान का मूल्यांकन कीजिए ।

Con. 746(a)-12.

CR-2914

(REVISED COURSE)

Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थी पहले चार प्रश्नों के उत्तर लिखें ।

(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्था के विद्यार्थी सभी प्रश्नों के उत्तर लिखें ।

(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्था के विद्यार्थी उत्तर पुस्तिका के मुखपृष्ठ पर I.D.O.L. अवश्य लिखें ।

१. भारतीय नवजागरण आंदोलन के संदर्भ में ब्रह्मसमाज की मान्यताओं पर प्रकाश डालिए।

२०

अथवा

आर्य समाज की मान्यताओं का परिचय देते हुए, हिंदी कविता पर उसके प्रभाव को स्पष्ट कीजिए ।

[TURN OVER

Con. 746(a)–CR-2914-12.

2

२. मार्क्सवाद का परिचय देते हुए, हिंदी कविता पर उसका प्रभाव रेखांकित कीजिए । २०
अथवा
हिंदी कविता पर दलित चेतना के प्रभाव की समीक्षा कीजिए ।
३. गांधीवादी चिंतन की रूपरेखा स्पष्ट करते हुए, हिंदी कविता पर उसके प्रभाव का विवेचन कीजिए । २०
अथवा
राष्ट्रीय चेतना के विकास में “प्रताप” तथा “हिंदी प्रदीप” पत्रिकाओं के योगदान पर प्रकाश डालिए ।
४. निम्नलिखित विषयों में से किन्हीं चार पर टिप्पणी लिखिए :-- २०
(अ) थियोसॉफिकल सोसायटी (ब) सरस्वती (क) प्रभा
(ड) धर्मयुग (इ) सारिका (ड) हंस ।
५. मनोविश्लेषणवाद की चर्चा करते हुए, हिंदी उपन्यास पर पड़े उसके प्रभाव को स्पष्ट कीजिए । २०
अथवा
समकालीन कथा साहित्य में व्यक्त स्त्री विमर्श पर प्रकाश डालिए ।

Con. 746(b)-12.

(REVISED COURSE)

CR-2915

Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- सूचना : (१) नियमित विद्यार्थी पहले चार प्रश्नों के उत्तर लिखें ।
(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्था के विद्यार्थी सभी प्रश्नों के उत्तर लिखें ।
(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्था के विद्यार्थी उत्तर पुस्तिका के मुखपृष्ठ पर I.D.O.L. अवश्य लिखें ।

१. जनसंचार की अवधारणा स्पष्ट करते हुए, जनसंचार की प्रक्रिया पर प्रकाश डालिए । २०
अथवा
श्रव्य माध्यम के रूप में रेडियो एवं एफ.एम. रेडियो का सामान्य परिचय दीजिए ।
२. सिनेमा की विकास यात्रा को रेखांकित कीजिए । २०
अथवा
साक्षात्कार एवं फ़ीचर लेखन का सोदाहरण परिचय दीजिए ।
३. विज्ञापन का स्वरूप स्पष्ट करते हुए, मुद्रित विज्ञापनों पर प्रकाश डालिए । २०
अथवा
लघु फिल्मों का स्वरूप समझाते हुए, लघु फिल्मों की उपयोगिता पर चर्चा कीजिए ।
४. निम्नलिखित में से किन्हीं चार पर टिप्पणी लिखिए :-- २०
(अ) जनसंचार माध्यम के तत्त्व (ब) नौटंकी (क) मोबाइल फोन
(ड) दूरदर्शन की भाषा (इ) विज्ञापन और नैतिकता (फ) भारतीय बालचित्र समिति ।
५. पारंपरिक जनसंचार माध्यम के रूप में कठपुतली और रासलीला का सामान्य परिचय दीजिए । २०
अथवा
समाचार पत्र और रेडियो की भाषा पर प्रकाश डालिए ।

T.Y.B.A. English - Paper - IV - English Literature

April

AGJ 1st half (b) 40

Con. 1111 & (a)-12.

(OLD COURSE)

CR-5502

CR-5502-5503

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) Attempt all **five** questions.
(2) All questions carry **equal** marks.

Prescribe Texts :

- (1) Shakespeare : *Macbeth*
- (2) Shakespeare : *As You Like It*
- (3) Marlowe : *Dr. Faustus*
- (4) Selected Verse from the Elizabethan, Jacobean and Caroline Periods.
- (5) Background of English Literature (1579-1660).

1. (a) Examine the impact of Renaissance on Elizabethan literature.
OR
(b) Evaluate the contribution of the Jacobean dramatists to the literature of the period.
OR
(c) Write short notes on any **two** of the following :-
  - (i) The University Wits
  - (ii) Pastoral conventions in Elizabethan Verse
  - (iii) Authorised version of the Bible
  - (iv) Elizabethan prose.
2. (a) Discuss *Macbeth* as a Shakespearean tragedy.
OR
(b) Would you consider Macbeth a hero or a villain ? Substantiate your answer with relevant arguments.
OR
(c) Write short notes on any **two** of the following :-
  - (i) Lady Macbeth and her insanity
  - (ii) Theme of loyalty to the king and country
  - (iii) The Three Witches
  - (iv) Banquo's ghost scene.
3. (a) Critically examine *As You Like It* as a pastoral comedy.
OR
(b) Discuss Rosalind as a vibrant comic character in *As You like It*.
OR
(c) Write short notes on any **two** of the following :-
  - (i) Touchstone
  - (ii) Senior Duke
  - (iii) Forest of Arden
  - (iv) Love theme in *As You Like It*.
4. (a) Critically explore the spirit of Renaissance as evolved in the play *Doctor Faustus*.
OR
(b) Analyse *Doctor Faustus* as a study of the psychological conflict between good and evil.

OR

[TURN OVER

AGJ 1st half (b) 41

Con. 1111-CR-5502-12.

2

- (c) Write short notes on any **two** of the following :-
- Seven Deadly Sins
  - Elements of morality plays in *Doctor Faustus*
  - Role of Wagner
  - Doctor Faustus's desire to learn black magic.

5. (a) Explore the themes in Shakespearean sonnets.

OR

- (b) Examine the chief characteristics of metaphysical poetry with reference to the poems of Donne and Herbert.

OR

- (c) Write short notes on any **two** of the following :-
- "The Definition of Love"
  - Spenser as a sonneteer
  - Spiritual theme in Donne's Holy Sonnets
  - Metaphysical conceits in "Easter Wings".

Con. 1111(a)-12.

(REVISED COURSE)

CR-5503

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt all **five** questions.
(2) All questions carry **equal** marks.

Prescribed Texts :

- Shakespeare : *A Midsummer Night's Dream*
- Shakespeare : *Romeo and Juliet*
- Wycherley : *The Country Wife*
- Selected Verse from Elizabethan, Jacobean and Restoration Periods
- The Background of English Literature (1550-1750)

1. (a) To what extent did the Humanist wave affect English Literature of the 16th century ?

OR

- (b) Analyse the Jacobean Age as an age of crisis with reference to the prose writers of the period.

OR

- (c) Evaluate the major features of the Restoration period. How were they reflected in the drama of the time ?

2. (a) Explain the subtle interplay of chance and choice, fate and character in *Romeo and Juliet*.

OR

- (b) Romeo's love matures from shallow desire to a profound and intense passion in the course of the play. Discuss.

OR

(c) Write short notes on any **two** of the following :-

- (i) The significance of dreams in the play
- (ii) The importance of the Prologue
- (iii) Parental authority in the play
- (iv) The role of the Nurse.

3. (a) Consider *A Midsummer Night's Dream* as a romantic comedy.

OR

(b) The King and Queen of the fairy world are powerful dramatic characters with human passions, who largely influence the action in the play. Substantiate your answer with illustrations from the text.

OR

(c) Write short notes on any **two** of the following :-

- (i) The role of Oberon and Titania
- (ii) The significance of the moon
- (iii) The "play within the play"
- (iv) Imagery used in the play.

4. (a) Critically analyse the view that the main force of Wycherley's satire *The Country Wife* is directed against female hypocrisy.

OR

(b) The characters are general rather than individual, though broadly divided into wits, pseudo-wits, the polite and the pretentious. Discuss with reference to *The Country Wife*.

OR

(c) Write short notes on any **two** of the following :-

- (i) Horner as an instrument of satire
- (ii) The would-be wits in the play
- (iii) The Pinchwife – Margery plot
- (iv) Alithea.

5. (a) Examine the significance of the thematic concerns of Milton's "Lycidas" and "On His Blindness."

OR

(b) Comment on the distinctive features of the love poetry of Donne and Herbert.

OR

(c) Write short notes on any **two** of the following :-

- (i) "The Rape of the Lock" as a mock epic poem
- (ii) John Donne as a religious poet
- (iii) Dryden's portrayal of Achitophel
- (iv) "The Shepherd's Calendar" as a pastoral poem.

(3) **Figures to the right indicate full marks.**

- (c) Examine the nature and extent of the criticism in understanding literature.

- N.B.** (1) Attempt all **five** questions.
 (2) Answers should be **relevant** to the questions set.
 (3) **Figures** to the **right** indicate **full marks**.

1. Write a critical appreciation of the following poem :—

20

City Life

When I am in a great city, I know that I despair
 I know there is no hope for us, death waits, it is useless to care
 For oh the poor people, that are flesh of my flesh,
 I, that am flesh of their flesh,
 When I see the iron hooked into their faces
 their poor, their fearful faces
 I scream in my soul, for I know I cannot
 take the iron hooks out of their faces, that
 make them so drawn,
 nor cut the invisible wires of steel that pull them
 back and forth, to work, back and forth to work,
 like fearful and corpse-like fishes hooked and being played
 by some malignant fisherman on an unseen shore
 where he does not choose to land them yet,
 hooked fishes of the factory world.

2. (a) What is literature ? Elaborate on its various functions. 20
OR
 (b) What were Plato's arguments against poetry ? How did Aristotle counter these arguments ?
OR
 (c) Discuss how emotion enhances the creative process of literature.
3. (a) Explain with examples how a critic helps the reader to understand and appreciate a literary work. 20
OR
 (b) Discuss the qualifications of an ideal critic.
OR
 (c) What are the chief functions of literary criticism ? Is theorising essential to literary criticism ?
4. (a) Write a detailed note on the Psychological approach to literary criticism. 20
OR
 (b) To what extent is Feminist criticism applicable to all literature ? Discuss.
OR
 (c) Discuss the important features of the Marxist approach to literary criticism.
5. (a) Write a short note on any **one** :— 10
 (i) Metaphor (ii) Symbol (iii) Irony.
 (b) Scan any **one** passage. Mention the base metre, rhyme scheme, verse form and metrical peculiarities, if any, in the passage :— 10
 (i) One more unfortunate
 Weary of breath,
 Rashly importunate,
 Gone to her death !
 Take her up tenderly,
 Lift her with care
 Fashion'd so slenderly
 Young, and so fair !
 (ii) She was a phantom of delight
 When first she gleamed upon my sight;
 A lovely apparition
 To be a moment

T.Y.B.A. English - Paper-VI - Modern English Structure and the Arts writing April 12

50-p3-d-upq-FH KL March 12

Con. 1138 & (a) to (e)-12.

(OLD COURSE)

CR-5460

(CR-5460 to 5465)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N. B. : (1) Attempt all four questions.
 (2) Figures to the **right** indicate **maximum** marks.
 (3) Mark **all labels in Ink** for questions **1(b)** and **2(c)**.
 (4) Use either **bracketing or tree diagrams** for the **Grammar** questions.
 (5) Stick to the word limit strictly while answering Question No. 4.

1. (a) Write short notes on any **two** :— 10
  - (i) Closed word classes
  - (ii) Change in language according to use
  - (iii) Adjective Phrase
  - (iv) Dummy Operator 'do'
  - (v) Noun Phrases.
- (b) Identify the phrases and give form and function labels to all the elements in the phrases : 10
  - (i) a few brown salt biscuits
  - (ii) the man who advocates the use of oil
  - (iii) at the corner of Hutatma Chowk
  - (iv) more systematic than I ever perceived
  - (v) very slowly indeed
  - (vi) Virat Kohli, the new star of Indian cricket.
- (c) Identify the various aspects (Modality, Perfective, Progressive and Passive) and forms of VPs in the following sentences : 4
  - (i) Dogs might have been barking at night.
  - (ii) Could the children be completing their homework ?
2. (a) Analyse the following sentences fully by giving form and function labels for all the elements : 8
  - (i) The evenings have turned very cold just recently.
  - (ii) They elected him the President of the society.
- (b) Analyse the following sentences specifying S, P, O, C, A structure of the main clauses and the type and function of the subordinate clauses : 12
  - (i) They shut the window so that the neighbours should not hear the noise.
  - (ii) My assumption is that the things will improve.
  - (iii) Jumping quickly into the box, the cat caught the rat.
  - (iv) I don't know what to do.
- (c) Identify and analyse the basic structures and the derived structures arrived at by applying the indicated rules : 6
  - (i) The boy attends the college every day. (Cleft sentence)
  - (ii) That our country needs good leaders is a fact. (Extraposition)
  - (iii) I should never have done this. (Tag Question)

[TURN OVER

3. Identify the register of the passage. Which are the distinctive linguistic features that 10/15 characterise its style ?

A Public Courier Service ? And Efficient ? Well, that's what I thought when I heard about Speed Post. But when I decided to try it, I was really surprised !

Their pick-up scheme suited me ideally. The man on the job was courteous and I hear they even have a set of incentives worked into their system to ensure promptness and efficiency. Their service is readily available for any corner of the country so convenient for my individual needs. And it costs so much less. Try Speed Post. Get convinced like me.

4. Formulate one thesis statement based on any one of the following topics. Develop 20/35 this statement into an analytical and argumentative text of about 150 words. Identify the rhetorical devices you have used. Also identify the purpose of writing and the readership you aim at.

- (i) Social Networking sites
- (ii) English as a language of business
- (iii) Role of media in society.

Con. 1138(a)-12.

(OLD COURSE)

CR-5461

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N. B. : (1) Attempt all **four** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. (a) "Translation is an important aid to the study of literature because it compels us to focus on the text." Comment.

OR

- (b) Explain the principles that govern Equivalence theory in translation.

2. (a) Examine the problems faced by translators at the linguistic level in the process of translation.

OR

- (b) Evaluate the sociological and cultural difficulties that arise in the process of translating a literary text.

3. (a) Explain "degrees of translatability" with reference to linguistic and cultural aspects.

OR

- (b) Write an essay on "degrees of translatability" exploring the various difficulties that arise in the process of translation.

4. (a) Assess the "degrees of faithfulness" while translating prose, poetry and drama.

OR

- (b) How will you apply the concept of "degrees of faithfulness" while translating a technical and a journalistic text ?

Con. 1138(b)-12.

(REVISED COURSE)

CR-5462

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N. B. : (1) Attempt all **four** questions.
 (2) **All** questions carry **equal** marks.
 (3) Question No. 4(a) and 4(b) are **compulsory**.

1. (a) "Translation implies similarity, not identity : it is a version not a copy." Discuss the nature of translation in the light of this remark.

OR

- (b) Explain the features of Formal Equivalence Translation and Dynamic Equivalence Translation.

2. (a) Critically examine the application of the theory of equivalence in the process of translating a literary text at the linguistic level.

OR

- (b) Explain the significance of equivalence at sociological and cultural level.

3. (a) Discuss with examples linguistic problems of translation.

OR

- (b) What are the various difficulties faced by translators while translating SL text to TL text at the cultural level ?

4. Translate the following passages into Hindi/Marathi.

- (a) My dying mother is now in her mid-fifties. She always was a small woman; now there is even less of her, as if her disease has been steadily gnawing away at her body. Since the metastasis, there seems to be almost nothing of her old self left. The shadows that began under her eyes have captured the whole of her face, the lower portion has caved in, her eyes have sunk into two deep, dark wells. Only her forehead is still clear and unmarked. The last thing I do now is to apply the red 'sticker bind' in the centre of it. She smiles at this, she always does, as if this pleases her. It is not, I somehow guess, a conventional clinging to her sign of wifehood, for it was she who asked us to put away all her jewellery, even her *mangalsutra*. 'It's too heavy,' she had said. I suppose wearing the bindi gives her a link with her old self; it is somehow reassuring.

'There!' I say. 'You're all ready now'.

Suddenly I remember that this is what Shilpa says to her daughter. 'There!' she says to Tiny after her bath, 'you're all ready now.' And like Tiny after her bath, my mother sleeps. Baba comes into her room as I am going out. He makes a reassuring gesture, as if to tell me, 'I'm here. You can go.' But I'm scarcely in the kitchen when he enters to ask, 'Shall we have our lunch while she's sleeping ?'

[TURN OVER

- (b) The greatest enemy of mankind, as people have discovered is not science, but war. Science merely reflects the social forces by which it is surrounded. It is found that when there is peace, science is constructive, when there is war, science is perverted to destructive ends. The weapons which science gives us do not necessarily create war, these make war, increasingly more terrible. Until now, it has brought us to the doorstep of doom. Our main problem, therefore, is not to curb science, but to stop war to substitute law for force, and international government for anarchy in the relations of one nation with another. That is a job in which everybody must participate, including the scientists. But the bomb of Hiroshima suddenly woke us up to the fact that we have very little time. The hour is late and our work has scarcely begun. Now we are face to face with this urgent question : "Can education and tolerance, understanding and creative intelligence run fast enough to keep us abreast with our own mounting capacity to destroy ?" That is the question which we shall have to answer one way or the other in this generation. Science must help us in the answer, but the main decision lies within ourselves.

Con. 1138(c)-12.

(OLD COURSE)

CR-5463

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N. B. : (1) Attempt all **four** questions.(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. (a) Elaborate on the different ways of describing popular culture with appropriate examples.
OR
(b) Examine how an understanding of the Culture vs Civilization tradition is essential for any approach to popular culture.
OR
(c) Explore the reasons for the shift from literary to cultural studies.
2. (a) Show how Feminist theory enlightens our understanding of popular culture.
OR
(b) Would you agree that a Marxist approach alters our understanding of popular culture ? Elaborate
OR
(c) How has a semiotic approach changed our understanding of popular culture ?
3. (a) Outline the recurring patterns in the narrative structure of detective fiction.
OR
(b) In what way does Hindi cinema reiterate the role of women in Indian society ?
OR
(c) Give reasons for the continuing popularity of the comic strip.

54-p3-d-upq-FH KL March12

Con. 1138(c)–CR-5463-12.

5

4. (a) Would you agree that news coverage in both Western and Indian media is biased ? Discuss with relevant examples.

OR

- (b) Do you think advertising not only informs but also brainwashes the consumer ? Explain.

OR

- (c) How do recurring narrative patterns ensure the popularity and success of T.V. serials ?

Con. 1138(d)-12.

(REVISED COURSE)

CR-5464

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N. B. : (1) Attempt all **four** questions.

(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. (a) Popular Culture is an empty conceptional category that can be filled in a variety of conflicting ways. Discuss with relevant examples.

OR

- (b) Examine the reasons that have prompted the shift from literary to cultural studies.

OR

- (c) Show how the context of the debate between high culture and low culture affects our understanding of Popular Culture.

2. (a) Would you agree that it is the new working class which has prompted a fresh perspective on Popular Culture ? Discuss with reference to Marxist theory.

OR

- (b) Deliberate on how a postmodernist approach attempts to dismantle old paradigms and fixes new meanings of popular culture.

OR

- (c) Show how a semiotic approach especially the work of Roland Barthes has helped us question the 'falsely obvious'.

3. (a) The news media not only provide information but also seek to alter our opinions. Debate.

OR

- (b) Do you think that advertising plays an important role in shaping the youth ? Discuss with relevant examples.

OR

- (c) Examine the view that Romance fiction is nothing more than mass produced fantasies for women.

4. (a) Elaborate on the view that our conceptions of reality are shaped by the conventions of television serials.

OR

- (b) Examine how the status of the hero in films has changed in recent years.

OR

- (c) Discuss the argument that cartoon violence alters children's perception of reality.

[TURN OVER

Con. 1138(e)-12.

(REVISED COURSE)

CR-5465

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N. B. : (1) Attempt all **four** questions.(2) **Figures** to the **right** indicate **maximum** marks.(3) Mark **all labels** in **INK** for **Q. 1(a)** to **Q. 2(c)**.(4) Use either **bracketing** or **tree diagrams** for the **grammar** questions.(5) Stick strictly to the word limit while answering **Q. 3**.1. (a) Identify the phrases and give form and function labels to all the elements in the 18
phrases :

(i) English usage

(ii) the courses taught by eminent persons

(iii) Salman Rushdie, the famous novelist

(iv) too conventional for modern society

(v) as childish as he could possibly be

(vi) the most widely read account of history

(vii) children's choice of playmates

(viii) some important prefixes and suffixes in English.

(b) Identify the various aspects (Modality, Perfective, Progressive and Passive) and 6
forms of the VPs in the following sentences :

(i) She had been writing an article for the magazine

(ii) He was offered a great job.

(iii) Are you behaving responsibly this time ?

(iv) He must have been sleeping during the lecture.

2. (a) Analyse the following sentences fully by giving form and function labels for all 8
the elements :

(i) At the initial stage, the strategy must be outlined very carefully.

(ii) The organisers gave her a golden trophy.

(b) Analyse the following sentences specifying the S,P,O,C,A structure of the main 8
clauses and the type and function of the subordinate clauses :—

(i) He worked hard so that he could be successful.

(ii) Obtaining information is very easy these days.

(iii) The interview that was published has been read by all.

(iv) My experience was much better than what I had imagined.

(c) Identify and analyse the basic structures and the derived structures arrived at 10
by applying the indicated rules :

(i) You can skip your breakfast. (Rule of Tag question)

(ii) The father dropped the child to school. (Rule of Cleft sentence)

(iii) The boss promoted the most deserving employee. (Rule of Passive construction)

(iv) That you lie so often is quite dangerous. (Rule of Extraposition).

3. Formulate one thesis statement based on any one of the given topics. Develop this^{20/35} statement into an analytical or argumentative text of about 150 words. Identify the rhetorical devices you have used. Also identify the purpose of writing and the readership aimed at. Give a diagrammatic plan of your text.
- (i) Life is beautiful
  - (ii) Ideals before the youth today
  - (iii) Old habits die hard.

4. Identify the register of the passage. Which are the distinctive linguistic features that^{10/15} characterise its style ?

I remember Bhupen Hazarika as an affable man who lived and breathed through his music and poetry. Bhupenda, as I fondly called him, was a man with no pretensions as he was a true artist. He worked only for the music and for the love of art. Money was not important for him; it was the least of his concerns. What mattered to him was making good music and tunes which turned out to be soothing melodies. His perpetual smiling face was enlightening to look at and would give us inspiration to stay positive while working with him. Bhupenda's precision at work was inspiring; he would always read the script, understand the film, the situation in which the song was being set and then go on to make the right tune. He was one of those people who can be easily called a perfectionist in the true sense. None of the music directors I have worked with to date have shown interest in the whole script and instead just made tunes for the lyrics. I loved his soothing folk and tribal melodies which were considered his trademark. Though he had been ailing for a very long time and wasn't working, it is sad that he is not among us anymore. The Indian music scene has lost its precious gem.

(CR-5415-5416)

(OLD COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

24th April, 201

StudentBounty.com

English - P - VII
Prescribed Texts :—

- (1) John Milton : *Paradise Lost*, Book I
- (2) Richard Sheridan : *The School for Scandal*
- (3) Daniel Defoe : *Robinson Crusoe*
- (4) Alexander Pope : *The Rape of the Lock*
- (5) Background of English Literature (1660-1798)

- N. B. : (1) Attempt all five questions.
(2) All questions carry equal marks.

1. (a) Write an essay on the development of the English novel as a literary genre in the eighteenth century.
OR
(b) Assess the growth of the periodical essay as a form in the eighteenth century.
OR
(c) Write short notes on any **two** of the following :—
  - (i) Heroic Tragedy
  - (ii) Precursors of Romantic Poetry
  - (iii) The satirical spirit in Neo-classical poetry.
2. (a) Would you agree with the view that Satan is the true hero of *Paradise Lost*? Substantiate your answer with reference to *Book I*.
OR
(b) Write an essay on Milton's use of classical epic features in order to produce a Christian epic in *Book I* of *Paradise Lost*.
OR
(c) Write short notes on any **two** of the following :—
  - (i) Milton's depiction of Hell
  - (ii) The creation of Pandemonium
  - (iii) The invocation to the Muse.
3. (a) Critically evaluate Sheridan's *School for Scandal* as a play that relies heavily on the allegorical names of its characters for its comic effect.
OR
(b) Would you agree with the view that Sheridan's *The School for Scandal* contains elements of sentimentalism and anti-sentimentalism? Substantiate your answer with examples from the text.
OR
(c) Write short notes on any **two** of the following :—
  - (i) The Auction Scene
  - (ii) Lady Teazle
  - (iii) The Screen Scene.
4. (a) Write an essay on how Defoe combines history with fact in his spiritual allegory *Robinson Crusoe*.
OR
(b) Do you agree with the view that Crusoe represents the quintessential British colonist? Substantiate your answer with appropriate examples from the text.
OR
(c) Write short notes on any **two** of the following :—
  - (i) Man Friday
  - (ii) Crusoe's journal
  - (iii) The idea of Crusoe as the 'economic man'.
5. (a) Critically evaluate Pope's *Rape of the Lock* as a mock - epic.
OR
(b) Write an essay on Pope's *Rape of the Lock* as a satirical attack on the artificiality of the eighteenth century aristocratic English society.
OR
(c) Write short notes on any **two** of the following :—
  - (i) Belinda's dressing table
  - (ii) The Battle of the Sexes.

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

Prescribed Texts :—

- (1) **Selected Poems of the Romantic Age**
- (2) **Selected Poems of the Victorian Age**
- (3) **Thomas Hardy : *The Return of the Native***
- (4) **Selected non-fictional Prose of the 19th Century**
- (5) **Background of English Literature 1750-1900.**

- N. B. :** (1) Attempt **all five questions**.
 (2) **All questions carry equal marks.**

1. (a) Romanticism was a powerful reaction against Neo-classicism, in the liberation of the imagination and rediscovery of Nature. Discuss with reference to the main features of Romantic poetry.

OR

- (b) Write a detailed note on the defining characteristics of the Victorian Age.

OR

- (c) Write short notes on any **two** of the following :—

- (i) Utilitarianism
- (ii) Impact of the American Revolution
- (iii) Oxford Movement.

2. (a) "Wordsworth in his poem "Ode : Intimations of Immortality" treats the problem of time, memory, insight and consolation". – Discuss.

OR

- (b) "Keats' sensuousness sets him apart from the other Romantic poets." – Justify the truth of the statement.

OR

- (c) Write short notes on any **two** of the following :—

- (i) Shelley's "Ozymandias" as a poem that mocks man's self-absorption
- (ii) Burns as a pre-Romantic poet
- (iii) "All for Love".

3. (a) "Tennyson's poetry best represents the scepticism of the Victorian Age". Illustrate with suitable examples.

OR

- (b) Browning is a poet of uncommon optimism. Do you agree ? Substantiate your answer using the poems prescribed for study.

OR

- (c) Write short notes on any **two** of the following :—

- (i) "The Blessed Damozel"
- (ii) "How do I Love Thee ?"
- (iii) "The Patriot".

4. (a) "Fate is the major driving force in Hardy's *The Return of the Native* and the characters in the novel largely lack free will". Comment.

OR

- (b) Would you agree with the view that Egdon Heath is more than just a setting in Hardy's novel ? Critically comment.

OR

- (c) Write short notes on any **two** of the following :—

- (i) Significance of the title
- (ii) Imagery in the novel
- (iii) Thomasin.

5. (a) "The ease with which Lamb blends fact with fiction is unique." Analyse the statement with reference to your reading of his essay "Dream Children – A Reverie".

OR

- (b) "Ruskin in his essay 'The Queen of the Air' presents a picture of ideal facts and harsh realities of the economic revolution."

AGJ 1st half (b) 43

Con. 1113 & (a)-12.

(OLD COURSE)

CR-5436

(CR-5436-5437)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt all five questions.
(2) All questions carry equal marks.

Prescribed Texts :

- (1) D. H. Lawrence : *Sons and Lovers*
- (2) William Golding : *Lord of the Flies*
- (3) John Osborne : *Look Back in Anger*
- (4) Poetry : T. S. Eliot, W. B. Yeats, W. H. Auden, Ted Hughes and Philip Larkin
- (5) Background to 20th Century British Literature

1. (a) Assess the conditions that led to the growth of the modern novel. 20
OR
(b) Trace the development of 20th century poetic drama.
OR
(c) Write short notes on (any two) :-
(i) Symbolist movement
(ii) Absurd theatre
(iii) War poetry.
2. (a) (i) Critically examine Lawrence's treatment of female characters in his novel *Sons and Lovers*. 20
OR
(ii) Examine the significance of the shifting narrative perspective of *Sons and Lovers*.
OR
(b) Write short notes on (any two) :-
(i) Mrs. Morel's influence on her sons
(ii) Miriam and Clara
(iii) Function of language in the novel.
3. (a) Trace the events that take place on the island in *Lord of the Flies* and bring out their allegorical signification. 20
OR
(b) Evaluate *Lord of the Flies* as a novel that explores power as it operates in society.
OR
(c) Write short notes on (any two) :-
(i) Jack's use of the beast to control other boys
(ii) Ralph and Simon
(iii) Role of the 'Littluns' in the novel.
4. (a) Critically examine Jimmy's attitude towards women in *Look Back in Anger*. 20
OR
(b) Comment upon the notion of "angry young man gone mad" as depicted in *Look Back in Anger*.

OR

[TURN OVER

- (c) Write short notes on (any two) :-
 (i) Jimmy's conflict with Alison
 (ii) Notion of pain in the play
 (iii) Helena's role.

5. (a) Discuss Eliot's "Waste Land" as a reflection on modern civilization.

20

OR

- (b) How does the poem "September 1, 1939" explore the historical and psychological process that led to the War ?

OR

- (c) Write short notes on (any two) :-
 (i) Tramp in November
 (ii) Prufrock's dilemma
 (iii) "Next, please".

Con. 1113(a)-12.

(REVISED COURSE)
 (3 Hours)

CR-5437

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt all five questions.
 (2) All questions carry equal marks.

Prescribe Texts :

- (1) Background to Twentieth Century Literature in English.
 (2) **Poetry** : T. S. Eliot, W. B. Yeats, Dylan Thomas, Wilfred Owen, N. Ezekiel.
 (3) **Novel** : J. D. Salinger : *The Catcher in the Rye*
 OR
 Amitav Ghosh : *The Shadow Lines*
 (4) **Drama** : G. B. Shaw : *The Apple Cart*
 OR
 Bertolt Brecht : *Mother Courage and Her Children*
 OR
 Ratan Thiyam : *Chakravyuha*
 (5) **Non fictional prose** : Kapil Kapoor, Amartya Sen, K. B. Powar.

1. (a) Comment on the impact of World War I on the themes and techniques of English poetry. 20
 OR
 (b) Attempt a critical survey of the contribution of women novelists to the development of the twentieth century English novel.
 OR
 (c) Describe the characteristic features of the Theatre of the Absurd, tracing European philosophical influences that inspired this type of drama.
2. (a) T. S. Eliot's poetry essentially deals with themes of "human failure and of the perennial quest for salvation." Discuss the poems prescribed in the light of this statement. 20

OR

- (b) The element of devotion and celebration of life lie at the heart of Dylan Thomas's poems. Discuss.

OR

- (c) Write short notes on any **two** of the following :-

- (i) "Arms and the Boy"
- (ii) The theme of "Sailing to Byzantium"
- (iii) The 'point of view' in "The Night of the Scorpion."

3. (a) (i) Discuss *The Shadow Lines* as an interrogation into the concepts of nationalism and political freedom in the global context. 20

OR

- (ii) Critically examine Ghosh's use of narrative strategies in *The Shadow Lines*.

OR

- (iii) Write short notes on any **two** of the following -

- (1) The portrayal of Th'mma
- (2) The ending of the novel
- (3) Nick Price.

OR

- (b) (i) "For many readers Holden Caulfield is a symbol of pure, unfettered individuality in the face of cultural oppression." Discuss.

OR

- (ii) Examine the portrayal of women characters in *The Catcher in the Rye*.

OR

- (iii) Write short notes on any **two** of the following :-

- (1) Pencey Prep School
- (2) New York in the novel
- (3) The quest motif in the novel.

4. (a) (i) Analyse Shaw's play, *The Apple Cart* as an attempt to deromanticize politics and various forms of government. 20

OR

- (ii) Highlight the thematic significance of the Orinthia - Magnus conflict in the play *The Apple Cart*

OR

- (iii) Write short notes on any **two** of the following -

- (1) Queen Jemima
- (2) Proteus
- (3) The Interlude.

OR

- (b) (i) Evaluate *Mother Courage and Her Children* as a play dealing with the themes of war and survival in the context of war.

OR

- (ii) Analyse *Mother Courage* as an example of Brecht's epic theatre, which is intellectual, ideological and unconventional.

OR

[TURN OVER

(iii) Write short notes on (any **two**) –

- (1) The use of songs in the play
- (2) Kattrin as a Saviour
- (3) The Chaplain.

OR

(c) (i) Discuss the thematic significance of the title *Chakravyuha*.

OR

(ii) Comment on the use of classical and folk elements in the technique Thiyam uses for the play *Chakravyuha*.

OR

(iii) Write short notes on (any **two**) :-

- (1) The Womb Scene
- (2) The role of Arjuna
- (3) The epilogue.

5. (a) What aspects of quality as a concept does K. B. Powar emphasize in his essay ? 20
How does he relate it to the context of higher education in India ?

OR

(b) Explain Amartya Sen's stand on Reason in relation to the choice of Identity.

OR

(c) Write short notes on (any **two**) : –

- (i) The major vidyas and kalas in Indian Knowledge Systems
- (ii) The Seven Text Maintenance mechanisms
- (iii) Quality in relation to autonomy and accountability.

T.Y.B.A. English - Paper IX - Drama and Theatre

ws March-2012 67

Con. 1143 & (a) to (g)-12.
(CR-5487-5494)

(OLD COURSE)

CR-5487

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) All questions are **compulsory**.
(2) All questions carry **equal** marks.

- Prescribed Texts :** (1) *Frogs* : Aristophanes
(2) *Shakuntala* : Kalidasa
(3) *The White Devil* : John Webster
(4) *Misanthrope* : Moliere
(5) *The Glass Menagerie* : Tennessee Williams
(6) *A Man For All Seasons* : R. Bolt.

1. (a) Illustrate the salient features of Roman drama with reference to the major playwrights.

OR

- (b) Write an essay on the dynamics of Rasa-Bhava theory as illustrated in the works of the major Sanskrit playwrights.

OR

- (c) Bring out the importance of Problem Plays as a vehicle of social reformation with reference to any two playwrights.

2. (a) Discuss Aristophanes' *Frogs* as a typical Roman Comedy.

OR

- (b) Critically evaluate the plot of Kalidasa's *Shakuntala*.

3. (a) Bring out the theme of revenge in John Webster's *The White Devil*.

OR

- (b) Consider *Misanthrope* by Moliere as a portrayal of contemporary society.

4. (a) Consider *The Glass Menagerie* by Tennessee Williams as an Expressionistic play.

OR

- (b) Consider the conflict between sense of duty and individuality as the major theme of *A Man For All Seasons*.

(OLD COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N.B. : (1) Attempt all **four** questions.(2) All questions carry **equal** marks.

Prescribed Texts : (1) Theory

(2) *Women Writing in India, Vol. I*(3) *Women of Brewster Place* – Gloria Naylor(4) *Jane Eyre* – Charlotte Brontë

(5) Prescribed Poems of Emily Dickinson and Adrienne Rich.

1. (a) How does patriarchy manipulate agencies of class, race, religion and political systems to subjugate women ?

OR

- (b) Critically discuss the contribution of liberal feminism towards feminist thought.

OR

- (c) How does feminist criticism enable a re-reading and revision of literary canons ?

2. (a) With reference to any two stories from *Women Writing in India*, show how women successfully confront challenges and pressures of family, caste and gender.

OR

- (b) How did Bhakti and Buddhist poetry serve as an outlet for the woman poet to freely express emotions denied by rules of social decorum to women ?

3. (a) How does Naylor highlight the suffering faced by women due to issues related to violence, racism and sexism in the novel *Women of Brewster Place* ?

OR

- (b) Show how isolation and rejection by society help to bond the women and draw them closer in the novel *Women of Brewster Place*.

4. (a) Jane's journey in the novel *Jane Eyre* is also a quest for identity. Discuss.

OR

- (b) How does the encounter with Bertha Mason bring about a change in Jane's behaviour and view ?

OR

- (c) Attempt a feminist reading of the poems of Emily Dickinson or Adrienne Rich.

For Regular Students]
For IDOL Students]

(2½ Hours)
(3 Hours)

[Total Marks :
[Total Marks : 100

N.B. : (1) All questions are compulsory.
(2) All questions carry equal marks.

Prescribed Texts : **Module 1: African Literature**

- (a) *No Longer at Ease* : Chinua Achebe
- (b) Selections from *The Essential Gesture* :
Nadine Gordimer

Module 2 : Canadian and Australian Literature

- (a) Selections from Canadian Poetry
- (b) Selections from Australian Short Stories

Module 3 : South Asian Literature

- (a) *Running in the Family* : Michael Ondaatje
- (b) *Larins Sahib* : Gurcharan Das.

1. (a) How does Said question the underlying assumptions that form the foundation of Orientalist thinking ?
OR
(b) The colonized have appropriated English language and education to resist the hegemony of the West. Discuss.
OR
(c) Illustrate with examples how literary representations by diasporic writers reflect immigrant suffering of the post-colonial world.
2. (a) Obi Okonkwo is pre-eminently a man of words and books, a product of 'mission-house upbringing and European education'. Comment.
OR
(b) Examine the theme of cultural dislocation in *No Longer At Ease*.
OR
(c) Discuss the impact of Nadine Gordimer's essay "Censored, Banned, Gagged" in the politics of the post-colonial world.
OR
(d) Analyse and critique Gordimer's *The Essential Gesture* in the post-colonial context.
3. (a) How do Canadian poems in your selection expound the theme of nation building ?
OR
(b) Canadian poems often chronicle the issues in the life of indigenous people. Justify using examples in your selection.
OR
(c) How do Australian short stories challenge the notion of a singular cultural identity ?
OR
(d) How are silence and solitude reflected in the Australian short stories prescribed for you ?
4. (a) Examine how the text in *Running in the Family* moves beyond a memoir or an autobiography to present the story of a community.
OR
(b) *Running in the Family* is preoccupied with memory and construction of identity. Elucidate.
OR
(c) What are the major techniques used by Gurcharan Das to create an authentic colonial setting in *Larins Sahib* ?
OR
(d) Discuss *Larins Sahib* as a representative post-colonial text.

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N.B. : (1) Attempt all **four** questions.(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. (a) Can film be considered art despite being a technological product ?

OR

- (b) Discuss how film helps to mediate representations of time and space.

OR

- (c) Explore attempts made by early films to negotiate ideas of reality and illusion.

2. Attempt the following short notes with the help of suitable examples :

- (a) Cinematography OR Editing

And

- (b) German Expressionism OR French New Wave Cinema.

3. Attempt any **one** of the following questions with reference to at least two film adaptations of Shakespearean plays :-

- (a) Does adaptation of Shakespeare's plays across cultures effectively capture the essence of his work ?

OR

- (b) Debate whether modern adaptations deprive the audience of appreciating Shakespeare's poetic genius and offer weak plots and less complex characters.

4. Attempt any **one** of the following questions with reference to at least two film adaptations of the novels prescribed :-

- (a) Discuss how film replicates in moving images the novel's artistic vision.

OR

- (b) "A successful adaptation of a work of literature is in its commitment to a complete fidelity to the text." Debate.

(REVISED COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt all four questions.
 (2) All questions carry equal marks.

Prescribed Texts : (1) Theory

(2) *The Bluest Eye* – Toni Morrison(3) *Kamala* - Vijay Tendulkar(4) *Wüthering Heights* – Emily Brontë

(5) Selected poems by Sylvia Plath and Emily Dickinson.

1. (a) Analyse dimensions of gender oppressions with relevant illustrations.
 OR
 (b) Examine the contribution of Liberal Feminists towards feminist criticism.
 OR
 (c) Discuss the nature and principles of gynocriticism.
2. (a) "*The Bluest Eye* is an emblem of depiction of white standards of beauty and problems of identity." Elaborate.
 OR
 (b) "Pecola's marginalization was a collective failure of the community." Justify.
3. (a) "Tendulkar's *Kamala* is an exploration of slavery, subordination and marginalization of women in Indian society". Substantiate.
 OR
 (b) Discuss the character of Kamala as a tragic protagonist.
4. (a) Explain the character portrayal of Cathy as a heroine sacrificing her life, as a woman.
 OR
 (b) Examine the distinctive narrative techniques employed in *Wüthering Heights* by Emily Bronte.
 OR
 (c) How does Plath's "Daddy" and "Lady Lazarus" effectively present the patriarchal experience of women in society ?
 OR
 (d) Emily Dickinson's poems have themes and techniques which depict a female reality that is both personal and collective. Discuss.

(REVISED COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) All questions are **compulsory**.
(2) All questions carry **equal** marks.

Prescribed Texts : (1) Joseph Heller : **Catch 22**

OR

Amiri Baraka : **Home on the Range**

(2) Selected American Verse

(3) Selected American Short Stories.

1. (a) Attempt a detailed account on the development of the American short story in 20th century America.

OR

- (b) American drama came to maturity during the period between the World Wars. Substantiate the statement giving suitable examples.

OR

- (c) Write short notes on any **two** of the following :-

- (i) Jewish Writings
- (ii) Harlem Renaissance
- (iii) Symbolism.

2. (a) Amy Tan's "Two Kinds" is a short story which depicts the relationship between an immigrant mother and an American daughter and their inability to understand each other. Discuss.

OR

- (b) Anti-Semitism, assimilation and personal identity are the thematic concerns in the short stories of Malamud. Examine the statement in the light of your reading of his stories.

OR

- (c) Write short notes on any **two** of the following :-

- (i) The short stories of Willa Cather
- (ii) John Updike's "Killing"
- (iii) Dorothy Parker's "Big Blonde".

3. (a) Carl Sandburg's socialism encompassed both the welfare of society as a whole and the value of individual life. Examine the truth of the statement in the light of your reading of his poems.

OR

- (b) "The sense of locality, which permeates the work of Carlos Williams, gives clarity to his poems." Analyse the statement with reference to his poems.

OR

- (c) Write short notes on any **two** of the following :-

- (i) The poems of Robert Lowell
- (ii) Joy Harjo's "Flood"
- (iii) Wallace Stevens' "Not ideas about the thing, but the thing itself."

4. (a) Baraka's *Home on the Range* shows the dramatist as a popular figure who has significantly affected the course of African-American literary culture. Justify the statement with reference to the play.

OR

- (b) Comment on *Home on the Range* as a protest play with concerns of the Black sensibilities.

4. (a) How is Heller's *Catch-22* an attack on certain American institutions and lifestyles ? Explain .

OR

- (b) Heller's *Catch-22* is a satirical antiwar novel featuring black humour, an unusual narrative structure and surrealism. Discuss.

OR

- (c) Write short notes on any **two** of the following :-
 (i) The not-so-heroic protagonist in *Catch-22*
 (ii) Symbols and motifs in *Catch-22*
 (iii) Aptness of the title.

Con. 1143 (f)-12.

(OLD COURSE)

CR-5493

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) Attempt **all four** questions.
 (2) **All** questions carry **equal** marks.

Prescribed Texts : (1) Wole Soyinka : *A Dance in the Forests*
 OR

- Ngugi Wa Thiongo : *A Grain of Wheat*
 (2) Conrad Joseph : *Heart of Darkness*
 (3) Amitav Ghosh : *The Shadow Lines*

OR

The Glass Palace.

1. (a) "Edward Said's *Orientalism* is a seminal part of post-colonial discourses." Discuss.
 OR
 (b) "Post-colonial studies need to be set free from the colonial entrapment." Comment on this statement.
 OR
 (c) Examine the feeling of alienation experienced by the diasporic writers with reference to any three major writers.
2. (a) "*A Dance in the Forests* deals with the relationship between tradition and history." Elaborate.
 OR
 (b) How does Soyinka make use of the Yoruba traditions in his play to bring out the intertwining of arts and politics ?
 OR
 (c) Evaluate the manner in which *A Grain of Wheat* uses the settings of villages, detention and concentration camps. How do these settings affect the characters ?
 OR
 (d) Examine the ways in which each chapter in *A Grain of Wheat* contributes to the development of the themes.

... of racism depicted in *Heart of*

4. (a) "*The Shadow Lines* is more about the merging of East-West borders than about clear-cut boundaries." Elucidate.

OR

- (b) Examine the attitude of the narrator of *The Shadow Lines* towards the cultural conflicts between the East and West.

OR

- (c) Trace the story of Rajkumar and his relationship with Dolly as a marker of colonial and post-colonial histories.

OR

- (d) "*The Glass Palace* brings out the picture of a life lived in the gaps between desires and fulfilment." Discuss.

Con. 1143 (g)-12.

(OLD COURSE)

CR-5494

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N.B. : (1) Attempt **all four** questions.(2) **All** questions carry **equal** marks.

Prescribed Texts : (1) *The Wings of the Dove* : Henry James /Iain Softley
 (2) *The Great Gatsby* : F. Scott Fitzgerald/John Clayton
 (3) *Rebecca* : Daphne du Maurier/Alfred Hitchcock
 (4) Theory

1. (a) To what extent is reel time different from real time ?

OR

- (b) Examine the different types of adaptations with relevant examples.

2. (a) Would you agree that the film adaptation of Henry James's *The Wings of the Dove* does justice to the novel ? Elaborate.

OR

- (b) Analyze the depiction of character in the film adaptation of *The Wings of the Dove*.

3. (a) Do you think John Clayton's film adaptation effectively captures Gatsby's 'romantic readiness'. Discuss.

OR

- (b) How does the film version remain an oversimplification of Fitzgerald's novel *The Great Gatsby*.

4. (a) Elaborate on Hitchcock's use of the gothic in the film *Rebecca*.

OR

- (b) Is Hitchcock's adaptation of *Rebecca* successful only because he takes liberties with the text ? Elaborate.

T.Y.B.A. Politics Paper - IX - Right of cit

Apr 7/12

Con. 164 & (a) to (c)-12.
(CR-1851 to 1854)

(OLD COURSE)

CR-1851

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B.:** (1) Attempt any **four** questions, selecting **two** questions from **each** section.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

Section I

- Trace the evolution of human rights from American Bill of Rights to Universal Declaration of Human Rights.
- Elaborate on highlights in the development of Social and Economic rights in India.
- Critically evaluate the Public Interest Litigation.
- Write notes on any **two** of the following :—
  - Judgement in the Keshavananda Bharati v/s State of Kerla (1973) case
  - Free Legal Aid
  - Struggle for Political Rights in India
  - Right to Work.

Section II

- What are the rights of a child ?
  - Describe how the rights of child are violated in India ?
- What are the problems faced by unorganised workers ?
- Examine the rights of Dalits in India.
- Write notes on any **two** of the following :—
  - Domestic Violence Act - 2005
  - Rights of Tribals
  - Bonded Labour
  - Right to Development.

[TURN OVER

Con. 164-CR-1851-12.

2

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांकरिता]

(२ तास ३० मिनिटे)

[एकूण गुण : ८०

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांकरिता] (३ तास)

[एकूण गुण : १००

सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा, प्रत्येक विभागातून किमान दोन प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

विभाग १

१. अमेरिकन हक्कांचे विधेयक ते मानवी हक्कांची सनद यामधील हक्कांच्या उत्क्रांतीची चर्चा करा.
२. भारतातील सामाजिक व आर्थिक हक्कांच्या विकासातील महत्त्वपूर्ण टप्पे स्पष्ट करा.
३. जनहितार्थ याचिकांचे टिकात्मक परीक्षण करा.
४. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-
  - (अ) केशवानंद भारती वि. केरळ राज्य (१९७३) खटल्याचे निकालपत्र
  - (ब) मोफत वैधानिक सहाय्य
  - (क) भारतातील राजकीय हक्कांसाठी संघर्ष
  - (ड) रोजगाराचा हक्क.

विभाग २

५. (अ) बालकांचे हक्क कोणते ?
(ब) भारतामध्ये बालकांच्या हक्कांचे उल्लंघन कशा प्रकारे होते ?
६. असंघटीत कामगारांच्या समस्या कोणत्या आहेत ?
७. भारतातील दलितानांच्या हक्कांचे परीक्षण करा.
८. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-
  - (अ) कौटुंबिक हिंसाचार कायदा, २००५
  - (ब) आदिवासींचे हक्क
  - (क) वेठबिगारी
  - (ड) विकासाचा हक्क.

Con. 164 (a)–12.

3

CR–1852

(REVISED COURSE)

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

- N.B. :** (1) Attempt any **four** questions, **two** from **each** section.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

Section I

1. Examine the impact of privatisation on Public Health in India.
2. Examine the challenges for India's agriculture in the context of globalisation and forces of privatisation.
3. Examine the nature of Government policy in managing forests as a common property resource.
4. Write short notes on any **two** :—
  - (a) Challenges before Education in the Era of Globalisation
  - (b) Condition of labour in India in the Context of Globalised Economy
  - (c) Border Issues with Pakistan
  - (d) SAARC.

Section II

5. Describe the constitutional and legal provisions protecting the Rights of women. Comment on the various contexts in which women's Rights are violated.
6. How are Dalit's Rights Violated in India ? What measures is the government taking to protect them ?
7. Examine how development has affected people with special reference to displaced people in the context of Narmada dam.
8. Write short notes on any **two** :—
  - (a) Kashmiri Pandits and their Rehabilitation
  - (b) Child Rights
  - (c) Role of Human Rights Commissions
  - (d) Role of Judiciary in Protecting Human Rights.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(२ तास ३० मिनिटे)

[एकूण गुण : ८०]

- सूचना :** (१) प्रत्येक विभागातून किमान दोन प्रश्न निवडून एकूण चार प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

विभाग १

१. भारतातील सार्वजनिक आरोग्य व्यवस्थेवरील खासगीकरणाच्या परिणामांचे परीक्षण करा.
२. खासगीकरण आणि जागतिकीकरणाचे परिणामी भारतीय कृषी क्षेत्रापुढील आव्हानांचे परीक्षण करा.
३. एक सामायिक संसाधन स्रोत म्हणून वन व्यवस्थापनामधील शासकीय धोरणाच्या स्वरूपाचे परीक्षण करा.
४. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-
 (अ) जागतिकीकरणाच्या युगामध्ये शिक्षणापुढील आव्हाने
 (ब) जागतिकीकृत अर्थव्यवस्थेमध्ये भारतीय कामगार क्षेत्राची स्थिती
 (क) पाकिस्तान बरोबर सीमा विवाद
 (ड) सार्क.

विभाग २

५. महिलांच्या हक्कांचे रक्षणासाठी असलेल्या घटनात्मक आणि कायदेविषयक तरतुदींचे वर्णन करा. महिलांच्या हक्कांचे उल्लंघन कोणत्या प्रकारे होते याबाबत चर्चा करा.
६. भारतामध्ये दलितांच्या हक्कांचे उल्लंघन कशा प्रकारे घडते ? त्यांच्या हक्कांचे रक्षणासाठी शासन कोणत्या उपाययोजना करते ?
७. नर्मदा धरणामुळे विस्थापित जनतेच्या विशेष संदर्भामध्ये विकासांमुळे जनतेवर होणाऱ्या परिणामांचे परीक्षण करा.
८. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-
 (अ) कश्मिरी पंडित आणि त्यांचे पुनर्वसन
 (ब) बालकांचे हक्क
 (क) मानवी हक्क आयोगांची भूमिका
 (ड) मानवी हक्कांच्या रक्षणामध्ये न्यायसंस्थेची भूमिका.

Con. 164 (b)–12.

5

CR–1853

(REVISED COURSE)

(2½ Hours)

[Total Marks : 80]

- N. B. :** (1) Question 1 is **compulsory**.
 (2) Attempt any **one** question from Q. No. 2 to Q. No. 4.
 (3) Attempt any **two** questions from **Section II**.
 (4) **All** questions carry **equal** marks.

Section I

1. Discuss the history of Indian Cinema. 20
- OR**
1. "Films are valuable means of understanding the issues and concepts in Politics." – Comment. 20
2. Analyse the impact of Partition on women as depicted in the films you have studied. 20
3. (a) What are the causes of Communalism ? 10
 (b) "Communalism can be fought by ordinary people." – Comment with reference to particular scenes from the films that you have viewed. 10
4. (a) What are the causes of War ? 10
 (b) Discuss the idea of futility of war with reference to the films that you have seen. 10

Section II

5. Women's issues have not been effectively brought out by the Indian films. – Evaluate. 20
6. Examine the problems of dalit's as depicted in the documentaries or the feature films that you have studied. 20
7. Explain the significance of Right to Information as shown in the documentaries that you have studied. 20
8. Elucidate the role of the Civil Society in establishing peace and harmony between India and Pakistan as projected in the documentaries or feature films that you have seen. 20

[TURN OVER]

Con. 164(b)-CR-1853-12.

6

(मराठी रूपांतर)

(नवीन अभ्यासक्रम)

- सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ अनिवार्य आहे.
 (२) प्रश्न क्र. २ ते प्रश्न क्र. ४ मधून कोणताही एक प्रश्न सोडवा.
 (३) विभाग २ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
 (४) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

विभाग १

१. भारतीय चित्रपटांच्या इतिहासाची चर्चा करा. २०
 किंवा
१. “राजकारणातील संकल्पना व समस्या समजून घेण्याचे चित्रपट हे बहुमोल साधन आहे.” भाष्य करा. २०
२. तुम्ही अभ्यासलेल्या चित्रपटातील फाळणीच्या स्त्रियांवरील परिणामांचे विश्लेषण करा. २०
३. (अ) जमातवादाची कारणे कोणती ? १०
 (ब) “सामान्य माणसे जमातवादाचा सामना करू शकतात.” तुम्ही पाहिलेल्या चित्रपटातील दृश्यांद्वारे भाष्य करा. १०
४. (अ) युद्धाची कारणे कोणती ? १०
 (ब) युद्धाच्या फोलपणाची तुम्ही पाहिलेल्या चित्रपटांच्या आधारे चर्चा करा. १०

विभाग २

५. “भारतीय चित्रपटात स्त्रियांचे प्रश्न प्रभावीपणे मांडले गेले नाहीत.” मूल्यमापन करा. २०
६. तुम्ही पाहिलेल्या माहितीपटातून किंवा चित्रपटातून दाखवलेल्या दलितांच्या समस्यांचे परीक्षण करा. २०
७. तुम्ही अभ्यासलेल्या, माहितीपटाद्वारे दाखवलेल्या माहितीच्या अधिकाराचे महत्त्व स्पष्ट करा. २०
८. तुम्ही बघितलेल्या माहितीपट/चित्रपटाच्या आधारे, भारत व पाकिस्तान ह्यांच्यात शांती व सलोखा राखण्यात नागरी समाजाची भूमिका कोणती हे स्पष्ट करा. २०

(REVISED COURSE)**For Regular Students****(2½ Hours)****[Total Marks : 80**

- N.B.** (1) Answer any **four** questions, choosing **two** from **each** section.
(2) **All** questions carry **equal** marks (**20** marks **each**).
(3) Use only **one** main answer book for **both** the sections and use **supplements** if **required**.

Section I

1. Discuss the main features of the electoral process in India.
2. Discuss the ideology and election manifesto of Indian National Congress.
3. State Bhartiya Janta Party and Shiv Sena Alliance as a significant factor in the politics of Maharashtra.

OR

3. Assess the role of Republican Party of India or Bahujan Samaj Party in Politics of Maharashtra.
4. Write short notes (any **two**) :—
  - (a) Panchayat Elections.
  - (b) Functions of Election Commission.
  - (c) Campaign Strategy of Nationalist Congress Party.
  - (d) Maharashtra Navnirman Sena.

Section II

5. Comment on the role of newspapers and other print media in the context of elections.

OR

5. Assess the impact of Radio and Television in the context of elections.
6. Discuss 'Election Surveys' and their significance in the electoral process.
7. Is women's participation a popular feature in electoral process of Maharashtra ?
Discuss its effects.
8. Write short notes (any **two**) :—
  - (a) Social Networks.
  - (b) Exit Polls.
  - (c) Mass Media and Elections.
  - (d) Paid News.

[TURN OVER

List the elements in any **two** of the following :—

- (i) $B \cup C$
- (ii) $C \cap D$
- (iii) $(A \cup C) \cap B$
- (iv) $(B \cup D) \sim A$.

(c) Test the validity of the following arguments by the method of Venn diagrams 12
(any **three**) :—

- (i) Every animal jumps. No bird jumps. So, no animal is a bird.
- (ii) No students are jealous. All jealous beings are stupid. So, no students are stupid.
- (iii) A few rich men are kind and a few rich men are stingy. So, some stingy beings are kind.
- (iv) Some cows are not herbivorous and some herbivorous beings are not dancers. So, some cows are not dancers.
- (v) No businessmen cheat. No educationists cheat. So, no businessmen are educationists.

UNIT III

5. (a) Give the truth conditions for conjunction and disjunction along with truth tables. 6

(b) Symbolise and test the validity of the following arguments by shorter truth table method (any **two**) :— 8

- (i) If students do not study then, either they will pass or they will fail. Students do not study. Therefore students do not pass. (S, P, F)
- (ii) Every guide is intelligent and smart. Raj is not smart. Therefore Raj is not an intelligent guide. (I, S)
- (iii) If rivers flow and mountains stand tall then birds fly in the sky. Birds do not fly in the sky. Therefore, either rivers do not flow or mountains do not stand tall. (R, M, B)

(c) Use shorter truth table method to determine whether the following are tautologies or not (any **two**) :— 6

- (i) $(\sim p \cdot \sim q) \supset [(\sim q \vee \sim r) \cdot (\sim p \supset \sim r)]$
- (ii) $[(\sim p \vee \sim r) \supset \sim q] \vee [(\sim p \cdot \sim r)]$
- (iii) $[(\sim p \cdot \sim r) \vee \sim q] \supset [(p \supset q)]$

6. (a) Write notes on any **two** of the following :— 6

- (i) Symmetrical, asymmetrical and non-symmetrical relations.
- (ii) Propositional function.
- (iii) Bound and free variables.

(b) Translate any **four** of the following into logical notations with the help of propositional functions and quantifiers :— 8

- (i) No boys are handsome.
- (ii) Every driver is honest.
- (iii) A few lemons are sour.
- (iv) God exists.
- (v) Everything changes.
- (vi) America is beautiful.

(c) Test the validity of any **three** of the relational arguments :— 6

- (i) Anita hates Gauri. So, Gauri hates Anita.
- (ii) Raj is taller than Hari and Hari is taller than Sam. Therefore Raj is taller than Sam.
- (iii) Priti weds Ravi. So, Ravi weds Priti.

mk.E.1stHlf12.29

Con. 2729(a)-CR-4573-12.

9

- (iv) Anju loves Divya as much as she loves herself. Therefore Anju loves herself.
- (v) Rani's house is to the north of Raju's house and Raju's house is to the north of Ram's house. Therefore, Rani's house is to the north of Ram's house.

UNIT IV

7. (a) Give the justification for **each** step in the following formal proofs :—

6

(i) (1) $(S \supset T) \supset R$	(ii) (1) $(P \cdot Q) \supset S$
(2) $\sim R$	(2) $\sim S \vee T$
(3) $T \quad \therefore \sim S$	(3) $\sim T \quad \therefore P \supset \sim Q$
(4) $S \supset (T \supset R)$	(4) $S \supset T$
(5) $T \cdot \sim R$	(5) $(P \cdot Q) \supset T$
(6) $\sim \sim T \cdot \sim R$	(6) $\sim (P \cdot Q)$
(7) $\sim (\sim T \vee R)$	(7) $\sim P \vee \sim Q$
(8) $\sim (T \supset R)$	(8) $P \supset \sim Q$
(9) $\sim S$	

(b) Construct formal proof for any **two** of the following :—

8

- (i) (1) $R \supset G$
- (2) $(G \supset H) \cdot \sim H$
- (3) $\sim (\sim R \cdot S) \quad \therefore \sim S$
- (ii) (1) $W \supset Q$
- (2) $(\sim W \vee R) \supset S$
- (3) $\sim Q \quad \therefore \sim W \cdot S$
- (iii) (1) $\sim F \supset (\sim P \vee \sim Q)$
- (2) $B \supset P$
- (3) $A \supset Q$
- (4) $\sim F \quad \therefore B \supset \sim Q$

(c) Construct either conditional or indirect proof for any **two** of the following :—

6

- (i) (1) $(R \vee S) \supset (T \cdot Q)$
- (2) $Q \supset \sim P$
- (3) $P \quad \therefore \sim R$
- (ii) (1) $(M \vee Q) \supset \sim N$
- (2) $O \supset N$
- (3) $M \quad \therefore O \supset \sim S$
- (iii) (1) $P \vee (Q \cdot R)$
- (2) $P \supset R \quad \therefore \sim Q \supset R$

8. Find out the fallacies, if any and give reasons for the same (any **five**) :—

20

- (i) Everybody in this city loves to dance. Hence, it is obvious that the city loves to dance.
- (ii) Should the child be slapped with the right hance or the left hand ?
- (iii) Beware of what you say or else you may be thrown out.
- (iv) William's argument cannot be accepted because he is known to be a liar.
- (v) Navratna oil must be really good because Amitabh Bachchan says so.
- (vi) Japanese are known to be hardworking people. So, every Japanese is hardworking.
- (vii) You cannot prove the non-existence of the soul, hence my belief in the existence of the soul stands proved.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

- सूचना : (१) प्रत्येक विभागातून एक व एकूण पाच प्रश्नांची उत्तरे सोडवा.
 (२) उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.
 (३) आवश्यकता वाटल्यास, मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

विभाग १

१. (अ) तर्कशास्त्राची व्याख्या सांगून त्याचे स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा. १०
 (ब) 'A', 'E', 'I', 'O' विधानातील पदवितरितता स्पष्ट करा. १०
२. (अ) उत्कर्षणाचा एक प्रकार म्हणून परिवर्तनाचे स्वरूप स्पष्ट करा. ५
 (ब) खालील विधानांची सत्यता मूल्ये स्वीकारून त्या आधारे निष्पन्न होणारी विधान प्रतियोगाची अनुमाने द्या ६
 (कोणतेही दोन) :--
 (१) कुणीही सिंह क्रूर नसतो. (असत्य)
 (२) सर्व फुले सुंदर असतात. (सत्य)
 (३) काही स्त्रिया बडबड्या असतात. (असत्य)
 (४) पिकासो चित्रकार आहे. (सत्य)
- (क) उत्कर्षणाच्या आधारे खालील कोणत्याही तीन युक्तीवादांची वैधता तपासा :-- ९
 (१) काही कलाकार संगीतकार नसतात म्हणून काही संगीतकार कलाकार नसतात.
 (२) प्रत्येक विद्यार्थी चाणाक्ष असतो म्हणून काही विद्यार्थी न-चाणाक्ष असतात.
 (३) काही माकडे नर्तक असतात म्हणून काही न-नर्तक माकडे असतात.
 (४) काही राजकारणी खोटे बोलतात म्हणून काही खोटे बोलणारे न-राजकारणी नसतात.
 (५) एकही नदी गोंगाट करणारी नसते म्हणून सर्व न-गोंगाट करणाऱ्या गोष्टी न-नदी असतात.

विभाग २

३. (अ) आकृती - II चे नियम सांगून ते सिद्ध करा. ८
 (ब) संविधानाच्या नियमांच्या आधारे खालीलपैकी कोणत्याही तीन युक्तीवादांची वैधता तपासा :-- १२
 (१) सर्व नोकर अशिक्षित असतात आणि काही अशिक्षित राजकारणी नसतात म्हणून काही राजकारणी नोकर नसतात.
 (२) काही स्त्रिया ठग असतात आणि काही वैमानिक ठग असतात म्हणून कुणीही स्त्री वैमानिक नसते.
 (३) काही धावपटू शिस्तप्रिय नसतात आणि काही शिस्तप्रिय माणसे चांगले खेळाडू असतात. म्हणून काही धावपटू चांगले खेळाडू नसतात.
 (४) काही मुले आनंदी असतात आणि काही शिक्षक आनंदी असतात. म्हणून काही मुले शिक्षक असतात.
 (५) एक आधार विधान 'O' विधान असल्यास, त्या संविधानाची आकृती आणि मूड निश्चित करा.

४. (अ) खालीलपैकी कोणत्याही एकावर टीप लिहा :-- १

(१) संच (२) उपसंच (३) संचयोग.

- (ब) खालील उदाहरणे संच पद्धतीच्या सहाय्याने सोडवा (कोणतेही दोन) :-- १

$$\text{जर } A = \{ 1, 5, 6, 8, 9 \} \quad C = \{ 8, 9, 11 \}$$

$$B = \{ 4, 5, 6 \} \quad D = \{ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 \}$$

April 12

Formal Logic

mk.E.1stHlf12.31

Con. 2729(a)-CR-4573-12.

11

तर खालील संचातील सदस्य निश्चित करा :--

- (i) $B \cup C$
- (ii) $C \cap D$
- (iii) $(A \cup C) \cap B$
- (iv) $(B \cup D) \sim A$.

(क) व्हेन आकृतीच्या साहाय्याने खालील युक्तीवादांची वैधता तपासा (कोणतेही तीन) :--

- (१) प्रत्येक प्राणी उडी मारतो, कुणीही पक्षी उडी मारीत नाही म्हणून कुणीही प्राणी पक्षी नसतो.
- (२) एकही विद्यार्थी मत्सरी नसतो आणि सर्व मत्सरी लोक मूर्ख असतात म्हणून एकही विद्यार्थी मूर्ख नसतो.
- (३) बरेचसे श्रीमंत लोक दयाळू असतात आणि थोडे श्रीमंत लोक कंजुष असतात. म्हणून काही कंजुष लोक दयाळू असतात.
- (४) काही गाई गवत खाणाऱ्या नसतात आणि काही गवत खाणारे नर्तक नसतात म्हणून काही गाई नर्तक नसतात.
- (५) कुणीही उद्योजक ठग नसतो. कुणीही शिक्षणतज्ञ ठग नसतो म्हणून कुणीही उद्योजक शिक्षणतज्ञ नसतो.

१२

विभाग ३

५. (अ) संधी आणि विकल्प विधानाच्या सत्यता अटी त्यांच्या सत्यता कोष्टकासह सांगा.

(ब) खालील युक्तीवादांचे चिन्हांकन करून त्यांची वैधता लघु सत्यता कोष्टक पद्धतीने तपासा (कोणतेही दोन) :--

- (१) विद्यार्थ्यांनी अभ्यास केला नाही तर एकतर ते उत्तीर्ण होतील किंवा अनुत्तीर्ण. विद्यार्थी अभ्यास करीत नाहीत. म्हणून ते अनुत्तीर्ण होणार नाहीत. (S, P, F)
- (२) प्रत्येक मार्गदर्शक हा बुद्धिमान आणि चाणाक्ष असतो. राज चाणाक्ष नाही. म्हणून राज बुद्धिमान मार्गदर्शक नाही. (I, S)
- (३) जर नद्या वहात असतील आणि पर्वत उंच स्थिर असतील तर पक्षी आकाशात उडतील. म्हणून एकतर नद्या वहात नाहीत किंवा पर्वत उंच स्थिर नाहीत. (R, M, B)

(क) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रकथनबंध सर्वतः सत्य आहेत की नाहीत ते लघुसत्यता कोष्टक पद्धतीने निश्चित करा :--

- (i) $(\sim p \sim q) \supset [(\sim q \vee \sim r) \cdot (\sim p \supset \sim r)]$
- (ii) $[(\sim p \vee \sim r) \supset \sim q] \vee [(\sim p \sim r)]$
- (iii) $[(\sim p \sim r) \vee \sim q] \supset [(p \supset q)]$

६. (अ) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीप लिहा :--

- (१) समसंबंध, असमसंबंध आणि न-समसंबंध
- (२) विधानीय फलन
- (३) बद्ध आणि मुक्त चरे.

(ब) विधानिय फलने आणि संख्यापके यांचा वापर करून खालील विधानांचे चिन्हांकन करा (कोणतेही चार) :--

- (१) एकही मुल देखणे नाही.
- (२) प्रत्येक वाहक प्रामाणिक असतो.
- (३) बरेचसे लिंब आंबट असतात.
- (४) ईश्वर अस्तित्वात आहे.
- (५) प्रत्येक गोष्ट बदलते.
- (६) अमेरिका सुंदर आहे.

(क) खालीलपैकी कोणत्याही तीन संबंधी युक्तीवादांची वैधता तपासा :--

- (१) अमिता गौरीचा द्वेष करते म्हणून गौरी अमिताचा द्वेष करते.
- (२) राज हरीपेक्षा उंच आहे आणि हरी सॅमपेक्षा उंच आहे म्हणून राज सॅमपेक्षा उंच आहे.

[TURN OVER

- (३) प्रीति रवीशी विवाह करते म्हणून रवी प्रीतिशी विवाह करतो.
 (४) अंजु दिव्यावर तितकेच प्रेम करते जितके ती स्वतःवर प्रेम करते म्हणून अंजु स्वतःवर प्रेम करते.
 (५) राणीचे घर राजूच्या घराच्या उत्तरेला आहे आणि राजूचे घर रामच्या घराच्या उत्तरेला आहे. म्हणून राणीचे घर रामच्या घराच्या उत्तरेला आहे.

विभाग ४

७. (अ) खालील आकारिक सिद्धतेच्या प्रत्येक पायरीचे समर्थन द्या :--

६

(i) (1) $(S \cdot T) \supset R$	(ii) (1) $(P \cdot Q) \supset S$
(2) $\sim R$	(2) $\sim S \vee T$
(3) $T \quad \therefore \sim S$	(3) $\sim T \quad \therefore P \supset \sim Q$
(4) $S \supset (T \supset R)$	(4) $S \supset T$
(5) $T \cdot \sim R$	(5) $(P \cdot Q) \supset T$
(6) $\sim \sim T \cdot \sim R$	(6) $\sim (P \cdot Q)$
(7) $\sim (\sim T \vee R)$	(7) $\sim P \vee \sim Q$
(8) $\sim (T \supset R)$	(8) $P \supset \sim Q$
(9) $\sim S$	

(ब) खालीलपैकी कोणत्याही दोन युक्तिवादांची आकारिक सिद्धता द्या :--

८

(i) (1) $R \supset G$
(2) $(G \supset H) \cdot \sim H$
(3) $\sim (\sim R \cdot S) \quad \therefore \sim S$
(ii) (1) $W \supset Q$
(2) $(\sim W \vee R) \supset S$
(3) $\sim Q \quad \therefore \sim W \cdot S$
(iii) (1) $\sim F \supset (\sim P \vee \sim Q)$
(2) $B \supset P$
(3) $A \supset Q$
(4) $\sim F \quad \therefore B \supset \sim Q$

(क) खालीलपैकी कोणत्याही दोन युक्तिवादांची सोपाधिक किंवा अप्रत्यक्ष सिद्धता द्या :--

६

(i) (1) $(R \vee S) \supset (T \cdot Q)$
(2) $Q \supset \sim P$
(3) $P \quad \therefore \sim R$
(ii) (1) $(M \vee Q) \supset \sim N$
(2) $O \supset N$
(3) $M \quad \therefore O \supset \sim S$
(iii) (1) $P \vee (Q \cdot R)$
(2) $P \supset R \quad \therefore \sim Q \supset R$

८. खालील युक्तिवादात तर्कदोष असल्यास, तो ओळखा आणि त्याची कारणे द्या (कोणतेही पाच) :--

२०

- (१) या शहरातील प्रत्येक व्यक्तीला नृत्य करायला आवडते म्हणून या शहराला नृत्य करायला आवडते.
 (२) लहान मुलाला उजव्या हाताने मारावे कि डाव्या हाताने ?
 (३) सावधान ! तुम्ही हे काय बोलता आहात ? तुम्हाला बाहेर फेकून देऊ.
 (४) विल्यमचा युक्तिवाद स्वीकारता येणार नाही कारण तो खोटारडा म्हणून ज्ञात आहे.
 (५) नवरत्न तेल नक्कीच चांगले असणार कारण अमिताभ बच्चन तसे म्हणतो.
 (६) जपानी माणसे कष्टाळू म्हणून ज्ञात आहेत म्हणून प्रत्येक जपानी माणूस कष्टाळू असणार.
 (७) तुम्ही आत्म्याचे नासित्व सिद्ध करू शकत नाही म्हणून आत्म्याच्या अस्तित्वाचा माझा दावा सिद्ध होतो.

T.Y.B.A

Philosophy - Paper-VII/VIII

Social Political
Philosophy

April

83-p3-d-upq-FH KL April 12

Con. 2727&(a) to (e)-12.

(OLD COURSE)

CR-4623

(CR-4623 to 4628)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N. B. : (1) Answer any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. Bring out the nature and scope of Social Philosophy and explain its relation to Social Sciences.
2. What is the nature of family ? Explain the factors responsible for disintegration of family.
3. (a) Is marriage a sacrament ?
(b) Explain the causes of Divorce.
4. Explain the importance of value based education. Point out the short-comings of the present education system.
5. Critically examine the role of Religion in man's individual and social life.
6. Explain aims and objectives of work and state the importance of leisure.
7. What is a Welfare State ? Explain the role of a welfare state on the background of privatisation and liberalisation.
8. Examine the concept of justice and distinguish between Distributive and Corrective justice.
9. Discuss the merits and demerits of democracy.
10. What is Social change ? Examine the relation between change and progress.

OR

Write notes on any **two** of the following :—

(a) Single parent family	(d) Socialism
(b) Manogamous marriage	(e) Sarvodaya.
(c) Liberty	

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. सामाजिक तत्त्वज्ञानाचे स्वरूप व व्याप्ति विशद करा आणि सामाजिक शास्त्रांशी असलेला त्याचा संबंध स्पष्ट करा.
२. कुटुंबसंस्थेचे स्वरूप सांगून कुटुंबाच्या विभाजनास जबाबदार असलेले घटक स्पष्ट करा.
३. (अ) विवाह एक संस्कार आहे का ?
(ब) घटस्फोटाची कारणे स्पष्ट करा.
४. मूल्याधिष्ठित शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा आणि वर्तमान शिक्षण प्रणालीतील दोष दर्शवा.

[TURN OVER

84-p3-d-upq-FH KL April 12

Con. 2727-CR-4623-12.

५. माणसाच्या व्यक्तिगत व सामाजिक जीवनातील धर्माच्या भूमिकेचे परीक्षण करा.
६. कामाची ध्येये व हेतू स्पष्ट करा आणि फुरसतीचे महत्त्व सांगा.
७. कल्याणकारी राज्य म्हणजे काय ? खाजगीकरण आणि उदारीकरणाच्या पार्श्वभूमीवर कल्याणकारी राज्याची भूमिका स्पष्ट करा.
८. न्यायाच्या संकल्पनेचे परीक्षण करा आणि वितरणात्मक न्याय व सुधारणात्मक न्याय यातील फरक स्पष्ट करा.
९. लोकशाहीचे फायदे व तोटे यांची चर्चा करा.
१०. सामाजिक परिवर्तन म्हणजे काय ? सामाजिक परिवर्तन आणि सामाजिक प्रगती यांतील संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

१०. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-

(अ) एक पालक कुटुंब	(ड) समाजवाद
(ब) एक विवाह	(इ) सर्वोदय.
(क) स्वातंत्र्य	

Con. 2727(a)-12.

(REVISED COURSE)

CR-4624

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N. B. :** (1) Attempt any **five** questions, choosing at least **one** from **each** unit.
 (2) **All** questions carry **equal** marks.

Unit I

1. Explain the historical and philosophical significance of Dhammapada in Buddhist tradition.

OR

1. Describe the structure of Dhammapada with the help of Attakatha.
2. Explain how Buddha explains the concept of mind with the help of various pairs.

Unit II

3. Explain how vigilance is conducive to Nirvana.
4. "I do not call him a Brahmin because of his birth from his (Brahmin) mother." Examine this statement with the help of Brahminvaggo.

Unit III

5. Narrate the characteristics of a righteous person with the help of Dhammavaggo.
6. Expound the essence of the main teaching of the Buddha.

Unit IV

7. Bring out the significance of 'Craving' in the teaching of the Buddha.

8. Write notes on :—

- (a) Papavaggo (b) Sukhavaggo.

OR

8. Do you think that the teaching of Dhammapada can help the mankind to come over the contemporary crisis ? Discuss.

(मराठी रूपांतर)

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

एकूण गुण : १००

सूचना : (१) प्रत्येक गटातून किमान एक याप्रमाणे एकूण पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

(३) आवश्यकता वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

गट १

१. बौद्ध परंपरेत धम्मपदाचे जे ऐतिहासिक व तात्त्विक महत्त्व आहे, त्याचे स्पष्टीकरण करा.

किंवा

१. अष्टकथेच्या आधारे धम्मपदाच्या रचनेचे वर्णन करा.

२. विविध यमकांच्या साहाय्याने बुध्दाने 'मन' संकल्पना कशी स्पष्ट केली आहे, त्याचे विवेचन करा.

गट २

३. अप्रमाद हा निर्वाणाकरिता कसा साहाय्यकारी असतो याचे स्पष्टीकरण द्या.

४. "केवळ ब्राह्मण मातेच्या पोटी जन्म घेतला म्हणून मी एखाद्याला ब्राह्मण मानत नाही." ब्राह्मणवर्गाच्या आधारे या विधानाचे विवेचन करा.

गट ३

५. धम्मवंगाला अनुलक्षून नैतिक व्यक्तीच्या लक्षणांचे वर्णन करा.

६. बुद्धाच्या शिकवणुकीचे मर्म काय, याचे विस्तृत विवेचन करा.

गट ४

७. बुद्धाच्या शिकवणुकीत 'तृष्णा' या संकल्पनेचे महत्त्व काय ते विशद करा.

८. टिपा लिहा :-

(अ) पापवग्गो (ब) सुखवग्गो.

किंवा

८. सद्यकालीन संघर्षावर मात करण्यासाठी धम्मपदाची शिकवण मानवजातीला साहाय्यकारी ठरू शकेल, असे तुम्हाला वाटते का ? चर्चा करा.

[TURN OVER

Con. 2727(b)-12.

(OLD COURSE)

CR-4625

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N. B. : (1) Attempt any **five** questions.
 (2) **All** questions carry **equal** marks.

1. State and explain the arguments put forth by Arjuna for his refusal to fight the war. How does shri Krishna show the futility of his arguments ?
2. Clarify the concept of Purushottama.
3. Describe the salient features of Vishwarupa Darshana.
4. Elucidate the nature of soul and bring out its distinction from the body.
5. Elaborate on the Gita doctrine of Freedom.
6. Expound the nature of Trigunatmika Prakrti as illustrated in the Gita.
7. Comment on the Gita concept of Samkhyabuddhi.
8. State and explain the doctrine of Niskamakarma.
9. Discuss the path of devotion as given in the Gita.
10. Write notes on (any **two**) :—
 (a) Sthithaprajna (d) Ashwatta Vriksha
 (b) Swadharma (e) Daiviasuri Sampat.
 (c) Gunatita

 (मराठी रूपांतर)
 (जुना अभ्यासक्रम)
 (३ तास)

एकूण गुण : १००

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

(३) आवश्यकता वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

१. युध्द टाळण्यासाठी अर्जुनाने सादर केलेले युक्तिवाद सांगून ते स्पष्ट करा. श्रीकृष्णाने अर्जुनाच्या युक्तिवादाचा फोलपणा कसा दर्शविला आहे ?
२. 'पुरुषोत्तम' ही कल्पना स्पष्ट करा.
३. विश्वरूप दर्शनाच्या प्रमुख वैशिष्ट्यांचे वर्णन करा.
४. आत्म्याचे स्वरूप काय आहे आणि तो शरीराहून कसा भिन्न आहे ते स्पष्ट करा.
५. गीतेतील स्वातंत्र्याविषयीचा सिध्दांत सविस्तर स्पष्ट करा.
६. गीतेमधील त्रिगुणात्मक प्रकृतिचे स्वरूप उदाहरणांसहित विशद करा.
७. 'सांख्यबुद्धी' ह्या गीतेच्या दृष्टिकोणावर भाष्य करा.

87-p3-d-upq-FH KL April 12

Con. 2727(b)-CR-4625-12.

5

८. निष्कामकर्म हा सिध्दांत काय आहे ते सांगून स्पष्ट करा.

९. गीतेत दिलेल्या भक्तिमार्गाची चर्चा करा.

१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-

(अ) स्थितप्रज्ञ

(ड) अश्वत्थ वृक्ष

(ब) स्वधर्म

(इ) दैवी-आसुरी संपत्.

(क) गुणातीत

Con. 2727(c)-12.

(REVISED COURSE)

CR-4626

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N. B. : (1) Attempt any **five** questions, choosing at least **one** from **each** unit.
 (2) **All** questions carry **equal** marks.

Unit I

1. Give an account of Arjuna's Plight in the battle field. What arguments did Shri Krishna offer to convince Arjuna ?
2. Explain fully the Gita view of Samkhyabuddhi.

Unit II

3. Discuss the doctrine of Avatara as expounded in the Gita.
4. Expound the Gita doctrine of Freedom of Will.

Unit III

5. Write an essay on Prakrti, its three gunas and their manifestations.
6. Explain the concept of Niskamakarma as a unique contribution of Gita.

Unit IV

7. Elaborate on the Gita view of Bhaktiyoga.
8. 'The Gita has reconciled the paths of devotion, knowledge and action'. Discuss.

OR

Write notes on any **two** of the following :—

- (a) Karma-Akarma
- (b) Sthithaprajna
- (c) Swadharma
- (d) Lokasamgraha.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) प्रत्येक गटातून किमान एक याप्रमाणे एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
(३) आवश्यकता वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

गट १

१. युध्दभूमीवर झालेल्या अर्जुनाच्या अवस्थेचे वर्णन करा. अर्जुनाची समजूत घालण्यासाठी श्रीकृष्णाने कोणते युक्तिवाद दिले आहेत ?
२. गीतेतील 'सांख्यबुद्धी' हा दृष्टिकोण सविस्तर विशद करा.

गट २

३. गीतेमधील अवतार हा सिध्दांत स्पष्ट करा.
४. व्यक्तिगत स्वातंत्र्याविषयीचा गीतेचा सिध्दांत स्पष्ट करा.

गट ३

५. प्रकृति, तिचे गुण आणि त्यांचे प्रगटन यावर निबंध लिहा.
६. गीतेने दिलेले एक असाधारण योगदान या भूमिकेतून 'निष्कामकर्म' ह्या संकल्पनेची उकल करा.

गट ४

७. गीतेतील भक्तियोग हा दृष्टिकोण स्पष्ट करा.
८. 'ज्ञान, कर्म आणि भक्ति मार्गांचा समन्वय गीतेने केलेला आहे.' सविस्तर चर्चा करा.

किंवा

८. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा.

(अ) कर्म-अकर्म	(क) स्वधर्म
(ब) स्थितप्रज्ञ	(ड) लोकसंग्रह.

Con. 2727(d)-12.

(OLD COURSE)

CR-4627

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N. B. : (1) Attempt any five questions.

(2) All questions carry equal marks.

1. What are Socrates criticisms of the conventional views of Justice.
2. Bring out the nature of virtues and their relevance to the civilized society.
3. Discuss the role of early education in the 'Republic'.
4. Explain the lifestyle of the Rulers and the Auxiliaries.
5. Bring out Plato's views of Justice in the individual and the state.

6. Explain in what ways are Plato's views on women, marriage and family revolutionary.
7. Elaborate on Plato's idea of a Philosopher Ruler.
8. Explain the significance of the allegory of the cave.
9. What are Platos views on Art and its Censorship ? Do you agree with them ?
10. How does Plato explain the immortality of the soul, through the Myth and Er ?

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

एकूण गुण : १००

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. न्यायविषयक पारंपरिक मतांबद्दल सॉक्रेटिस यांनी काय टीका केली आहे ?
२. सद्गुणांच्या स्वरूपाचे विवेचन करा व सुसंस्कृत समाजातील त्यांचे औचित्य स्पष्ट करा.
३. 'रिपब्लिक' नुसार प्रारंभिक शिक्षणाच्या भूमिकेची चर्चा करा.
४. राज्यकर्ते व नियम यांच्या जीवनशैलीचे स्पष्टीकरण करा.
५. व्यक्ती व राज्य यांच्या संदर्भातील न्यायाविषयी प्लेटोप्रणीत मतांचे विवेचन करा.
६. स्त्रिया, विवाह व कुटुंब याबद्दलची प्लेटोची मते कशी क्रांतिकारक आहेत, ते स्पष्ट करा.
७. प्लेटो यांच्या 'तत्त्वज्ञ-राज्यकर्ता' या कल्पनेचे विवरण द्या.
८. गुहेच्या रूपकाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
९. कला व त्यावरील नियंत्रण याविषयी प्लेटो यांची मते काय आहेत ? तुम्ही त्यांच्याशी सहमत आहात का ?
१०. 'अर'च्या मिथकाच्या आधारे प्लेटो आत्म्याच्या अमरत्वाचे स्पष्टीकरण कसे करतात ?

Con. 2727(e)-12.

(REVISED COURSE)

CR-4628

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N. B. : (1) Attempt any **five** questions, choosing at least **one** from **each** unit.
 (2) **All** questions carry **equal** marks.

Unit I

1. What is the definition of Justice according to Cephalus and Polemarchus ? Why is Socrates dissatisfied with these definitions ?
2. Discuss the views of Callicles on Morality in the dialogue Gorgias.

[TURN OVER

Unit II

3. Discuss the views of Plato on Timarchy and Oligarchy as forms of government.
4. What is Democracy ? Is Plato's criticism of Democracy as a form of government ? Justified ?

Unit III

5. Explain the ways in which Plato thinks that the State is similar to the Individual.
6. Describe the Life of the Guardians in Plato's Republic.

Unit IV

7. On what grounds does Plato call for the censorship of Art in his Republic ? Are his views justified ?
8. Explain the theory of Knowledge through the Divided Line and the Sun.

(मराठी रूपांतर)

(सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

सूचना : (१) प्रत्येक गटातून किमान एक याप्रमाणे एकूण पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

गट १

१. सिफेलस व पोलेमार्कस यांच्या मतानुसार न्यायाची व्याख्या काय ? सॉक्रेटिस या व्याख्यांबद्दल असमाधानी का आहेत ?
२. 'जॉजिआस' या संवादातील कॅलिक्लस यांच्या नीतिविषयक मतांची चर्चा करा.

गट २

३. शिष्टशाही व अल्पजनसत्ता यांबद्दल शासनव्यवस्थेचे प्रकार म्हणून प्लेटोच्या मतांची चर्चा करा.
४. लोकशाही म्हणजे काय ? शासनव्यवस्थेचा प्रकार म्हणून प्लेटो यांनी लोकशाहीवर केलेली टीका समर्थनीय आहे का ?

गट ३

५. 'राज्य हे व्यक्तीसमानच आहे' असा विचार प्लेटो कशा प्रकारे करतात याचे स्पष्टीकरण द्या.
६. प्लेटोच्या 'रिपब्लिक'नुसार पालकांच्या जीवनशैलीचे वर्णन करा.

गट ४

७. 'रिपब्लिक' मध्ये कलेवर नियंत्रण ठेवण्याची मागणी प्लेटो कुठल्या आधारावर करतात ? त्यांची मते समर्थनीय आहेत का ?
८. 'दुर्भंग रेखा व सूर्य' यांच्या साहाय्याने प्लेटो यांच्या ज्ञानमीमांसेचे स्पष्टीकरण करा.

(REVISED COURSE)

Y.B.A. philosophy (3 Hours)
P-VIII

[Total Marks : 100]

Apr 12

- N.B. : (1) All questions carry equal marks.
(2) Attempt any five questions choosing atleast one from each Unit.

Unit I

1. Bring out the impact of Brahmo-Samaj on 19th century Indian Society.
2. Explain 'Ramakrishna Mission' with special reference to religious reforms.

Unit II

3. Discuss Swaminarayan Movement and its Socio-religious relevance.
4. Consider critically Neo-Buddhism developed by Dr. B. R. Ambedkar.

Unit III

5. Elaborate on Niskāma-karma-yoga propounded by Tilak.
6. State and evaluate Sāmya-yoga of Vinoba Bhave.

Unit IV

7. Consider critically Ramana Maharshi's concept of self enquiry.
8. Give a critical account of Rādhākṛishnan's concept of Indian Philosophy.

(मराठी रूपांतर)
(सुधारीत अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
(२) प्रत्येक गटातील किमान एक ह्या प्रकारे कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(३) आवश्यकता वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्न-पत्रिका पहावी.

गट १

१. एकोणिसाव्या शतकातील भारतीय समाजावरील ब्राम्हो समाजाचा प्रभाव स्पष्ट करा.
२. विशेषतः धार्मिक सुधारणांसंदर्भात 'रामकृष्णमिशन' स्पष्ट करा.

गट २

३. स्वामीनारायण चळवळीची व तिच्या सामाजिक-धार्मिक प्रस्तुततेची चर्चा करा.
४. डॉ. भी. रा. आंबेडकर प्रणित नवबौद्धवादाचा चिकित्सक विचार करा.

गट ३

५. टिळकप्रणित निष्काम कर्मयोग विशद करा.
६. विनोबा भावे यांचा साम्ययोग सांगा व त्याचे मूल्यमापन करा.

गट ४

७. रमण महर्षीची आत्मशोधाबाबतच्या www.StudentBounty.com व्या.
Homework Help & Pastpapers

T.Y.B.A. Philosophy - Paper - IX

VT-F.H.Exam. April.-12-51

Con. 3126 &(a), (b)-12.

(OLD COURSE)

CR-4593

(CR-4593 to 4595)

Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. : (1) **Regular Students** should attempt any **four** questions of which **one** must be from **each** unit.
(2) **Students** of **IDOL** should attempt any **five** questions of which atleast **one** question **must** be from **each** unit.
(3) **All** questions carry **equal** marks.

Unit I

1. (a) Why is the study of bio-socio ethics important ?
(b) Bring out the importance of Environmental Ethics in the present society.
2. (a) Explain why a code of conduct for the Police force is necessary.
(b) Discuss the arguments for and against censorship.

Unit II

3. What are the moral implications of Euthanasia ?
4. Discuss the ethical dilemmas involved in Abortion.

Unit III

5. Elaborate on the Judaeo-Christian view regarding man's attitude towards the environment.
6. Bring out man's responsibility towards the future generations.

Unit IV

7. What are the ethical issues involved in Cloning ?
8. Discuss the views of Aldo Leopold on Land Ethic.
9. Write notes on any **two** of the following :—
  - (a) Professional Ethics
  - (b) Sex-Selection Tests
  - (c) Man's Responsibility Towards Nature
  - (d) Organ Transplantation.

[TURN OVER

VT-F.H.Exam. April.-12-52

Con. 3126-CR-4593-12.

2

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी :

(२ १/२ तास)

(एकूण गुण : ८०)

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी :

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी प्रत्येक गटातील एक याप्रमाणे एकूण चार प्रश्नांची उत्तरे लिहावीत.

(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेतील विद्यार्थ्यांनी प्रत्येक गटातून किमान एक याप्रमाणे एकूण पाच प्रश्नांची उत्तरे लिहावीत.

(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

(४) आवश्यकता वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्न-पत्रिका पहावी.

गट १

१. (अ) जैव-सामाजिक नीतिशास्त्राचा अभ्यास का महत्वाचा आहे ?
- (ब) वर्तमान समाजात पर्यावरण नीतिशास्त्राचे महत्त्व विशद करा.
२. (अ) पोलिसांसाठी आचारसंहिता का आवश्यक आहे, हे स्पष्ट करा.
- (ब) प्रसार माध्यमांच्या नियंत्रणाच्या बाजूने व विरोधातील मतांची चर्चा करा.

गट २

३. इच्छामरणाचे नैतिक परिणाम कोणते ?
४. गर्भपाताशी संबंधित नैतिक द्वंद्वाची चर्चा करा.

गट ३

५. मानवाच्या पर्यावरणविषयक वृत्ती संबंधीचा जुडाईक-स्त्रिश्चन दृष्टिकोन स्पष्ट करा.
६. भावी पिढ्यांसंदर्भात मानवाची जबाबदारी स्पष्ट करा.

गट ४

७. प्रतिरूप निर्मितीशी संबंधित नैतिक समस्या कोणत्या ?
८. भूमि नीतिशास्त्रा बदलचे ऑल्डो लिओपोल्ड ह्यांचे विचार स्पष्ट करा.
९. टिपा लिहा :- (कोणत्याही दोन)
- (अ) व्यावसायिक नीतिमत्ता
- (ब) लिंगनिवड चाचण्या
- (क) मानवाच्या निसर्गाशी संबंधित जबाबदाऱ्या
- (ड) अवयव प्रत्यारोपण.

VT-F.H.Exam. April-12-53

Con. 3126 (a)-12.

3

CR-4594

(REVISED COURSE)**Regular Students]****(2½ Hours)****[Total Marks : 80****IDOL Students]****(3 Hours)****[Total Marks : 100**

- N.B. :** (1) **Regular Students** should attempt any **four** questions, choosing atleast **one** question from **each** unit.
(2) **Only IDOL Students** should attempt any **five** questions, choosing atleast **one** question from **each** unit.
(3) **All** questions carry **equal** marks.

Unit I

1. Bring out the aims of Yoga. What are the various conceptions and misconceptions of Yoga ?
2. Explain the various citta-vrittis and citta-bhumis stated in Patanjali's Yoga Sutra.

Unit II

3. Expound the function and importance of Kriya Yoga.
4. Highlight the significance of Yama and Asana in Yoga Sadhana.

Unit III

5. Explain Pratyahara and Dharana as the important aids in Patanjali's Yoga Sutra.
6. What is Dhyana ? Discuss various types of Dhyana.

Unit IV

7. Elaborate on the role of Yoga in Personality development.
8. (a) Explain Ahara and Achara as the important pillars of Yoga.
(b) How does Yogic Sadhana help in managing stress ?

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी : (२ १/२ तास) (एकूण गुण : ८०)
दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी : (३ तास) (एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांनी प्रत्येक गटातून एक याप्रमाणे एकूण चार प्रश्नांची उत्तरे लिहावीत.
(२) फक्त दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेतील विद्यार्थ्यांनी प्रत्येक गटातून किमान एक याप्रमाणे एकूण पाच प्रश्नांची उत्तरे लिहावीत.
(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
(४) आवश्यकता वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्न-पत्रिका पहावी.

गट १

१. योगाची ध्येये विशद करा. योगविषयक विविध समजुती व गैरसमजुती कोणत्या ?
२. पातंजल योगसुत्रात सांगितलेल्या विविध चित्तवृत्ती व चित्तभूमी स्पष्ट करा.

गट २

३. क्रियायोगाचे कार्य आणि महत्त्व विशद करा.
४. योगसाधनेतील यम आणि आसन यांच्या महत्त्वावर प्रकाश टाका.

गट ३

५. पातंजल योगसुत्रातील महत्त्वाची बाह्य साधने म्हणून प्रत्याहार व धारणा स्पष्ट करा.
६. ध्यान म्हणजे काय ? विविध प्रकारच्या ध्यानांची चर्चा करा.

गट ४

७. व्यक्तिमत्त्व विकासातील योगाची भूमिका विस्तारित करा.
८. (अ) योगविषयक आधारस्तंभे म्हणून आहार व विहार स्पष्ट करा.
(ब) तणाव व्यवस्थापनेसाठी योगसाधना कशाप्रकारे मदत करते ?

(REVISED COURSE)

Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) **Regular Students** should attempt any **four** questions, choosing atleast **one** from **each** Unit.
- (2) **IDOL Students** should attempt any **five** questions, choosing atleast **one** question from **each** unit.
- (3) **All** questions carry **equal** marks.

Unit I

1. Bring out the meaning of Philosophy and its relation to education. Write a note on spiritualism as an approach to holistic learning.
2. Give a detail account of the aims of education with respect to individual and society.

Unit II

3. Examine the method and role of teachers in education with respect to utilitarian approach.
4. Critically explain Plato's views on education.

Unit III

5. Discuss the goals of education through the articles 29,30,41 of the constitution of India.
6. Explain the significant role of Dr. Radhakrishnan Commission in the field of education.

Unit IV

7. Comment on the impact of massmedia on education in the contemporary society.
8. Discuss the significance of inclusive education in the present context.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी : (२ १/२ तास) (एकूण गुण : ८०)
दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी : (३ तास) (एकूण गुण : १००)

- सूचना : (१) नियमित विद्यार्थ्यांसाठी प्रत्येक गटातून एक याप्रमाणे एकूण चार प्रश्न सोडवा.
(२) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेतील विद्यार्थ्यांनी प्रत्येक गटातून किमान एक याप्रमाणे पाच प्रश्न सोडवा.
(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

गट १

१. तत्त्वज्ञानाचा अर्थ सांगून त्याचा शिक्षणाशी असणारा संबंध स्पष्ट करा. “संपूर्ण शिक्षणाबद्दलचा एक दृष्टिकोन अध्यात्मवाद” यावर टीप लिहा.
२. व्यक्ती व समाज यांच्या अनुषंगाने शिक्षणाची ध्येये कोणती याचे सविस्तर विवरण द्या.

गट २

३. उपयुक्ततावादी दृष्टिकोनानुसार शिक्षण प्रक्रियेतील शिक्षकांची पद्धती व भूमिका, यांचे परीक्षण करा.
४. प्लेटो यांच्या शिक्षणविषयक विचारांचे चिकित्सक स्पष्टीकरण करा.

गट ३

५. भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २९, ३० व ४१ यांनुसार शिक्षणाची उद्दिष्टे काय आहेत, त्यांची चर्चा करा.
६. शिक्षणक्षेत्रामध्ये डॉ. राधाकृष्णन् आयोगाच्या महत्त्वपूर्ण भूमिकेचे स्पष्टीकरण करा.

गट ४

७. सद्यःकालीन समाजात प्रसारमाध्यमांचा शिक्षणावर जो परिणाम होतो, त्यावर भाष्य करा.
८. वर्तमान संदर्भात समावेशक शिक्षणाच्या महत्त्वाची चर्चा करा.

1.B.A.

psychology - P - IV

- N.B. (1) Question Nos. 1 and 10 are **compulsory**.
(2) Attempt any **two** questions out of the remaining from **each** section.
(3) Attempt **six** questions in **all**.
(4) **Both** the sections should be written in the **same** answer book.
(5) Use of **calculators** is **allowed**. **Each** step of calculation should be **clearly** written in the answer book.
(6) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
(7) **Graph** papers will be **provided**.

Section I

1. Discuss the various assumptions about psychological testing and assessment. 18
2. Describe test-retest and split half reliability in detail. 16
3. What is Test Validity ? Discuss Construct Validity in relation to tests. 16
4. Define Item Analysis and explain in detail qualitative item analysis. 16
5. (a) Describe the Wechsler Adult Intelligence Scale (WAIS). 8
(b) Describe the TAT as a Projective Test. 8

Section II

6. (a) Compare a histogram and a frequency polygon as graphic representations of data. 3
(b) Arrange the following scores into a frequency distribution : 10

72	95	76	91	96	74	89	74	85
92	73	83	55	83	105	81	70	81
71	56	93	88	78	63	99	86	96
98	75	98	94	78	71	84	96	81
110	94	83	95	98	73	72	58	72
- (c) Plot histogram for the above distribution. 3
7. (a) Evaluate Mean as a measures of central tendency. 3
(b) Calculate Mean, Median and Mode for the following distribution. 13

Interval	Frequency
100-109	5
90-99	6
80-89	10
70-79	12
60-69	10
50-59	6
40-49	4
30-39	3
20-29	2
10-19	2

PR Exam. March. 12- 223

Con.-1070-CR-5298-12.

2

8. (a) Describe the Quartile Deviation as a measure of variability.
(b) Calculate SD for the following distribution.

3
9

CI	f
29-32	3
25-28	6
21-24	9
17-20	16
13-16	8
9-12	7
5-8	5
1-4	4

N = 58

- (c) Calculate P_{60} and PR of 14 for the table given 8(b) above.

4

9. Write short notes on any **four** of the following :-

16

- (a) Normal Probability curve
(b) Kurtosis.
(c) Skewness
(d) Z score
(e) Stanine
(f) T score.

10. (a) What is correlation ? Give the uses of correlation.

4

- (b) Calculate the correlation for the following scores using the Rank Order Method.

13

X	Y
54	43
16	22
18	24
22	26
54	45
31	35
40	36
28	45

- (c) Interpret the correlation.

1

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण: १००)

- सूचना : (१) प्रश्न क्रमांक १ आणि १० अनिवार्य आहेत.
- (२) उर्वरित प्रश्नांपैकी प्रत्येक विभागातून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
- (३) एकूण सहा प्रश्न लिहावयाचे आहेत.
- (३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- (४) गणकयंत्र वापरण्यासाठी परवानगी आहे. गणितीय मांडणीची प्रत्येक पायरी स्पष्टपणे लिहा.
- (२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (७) आलेख कागद देण्यात येतील.

विभाग १

१. मनोमापन आणि मूल्यनिर्धारण यांच्या संदर्भात विविध गृहीततत्वांची चर्चा करा. १८
२. चाचणी-पुनर्चाचणी विश्वसनीयता आणि अर्धभाग विभाजन विश्वसनीयतेचे सविस्तर वर्णन करा. १६
३. चाचणी वैधता म्हणजे काय ? चाचणी संदर्भातील रचनात्मक वैधतेची चर्चा करा. १६
४. चाचणी-बाब विश्लेषणाची व्याख्या द्या आणि गुणात्मक चाचणी-बाब विश्लेषणाचे स्पष्टीकरण द्या. १६
५. (अ) वेश्लर यांच्या प्रौढांसाठीच्या बुद्धीमत्ता चाचणीचे वर्णन करा. ८
- (ब) एक प्रक्षेपण तंत्र म्हणून (TAT)चे वर्णन करा. ८

विभाग २

६. (अ) जोडस्तंभालेख आणि वारंवारिता आलेख यांची तुलना करा. ३
- (ब) खालील प्राप्तांकाचा वारंवारिता तक्ता तयार करा. १०
७२	९५	७६	९१	९६	७४	८९	७४	८५
९२	७३	८३	५५	८३	१०५	८१	७०	८१
७१	५६	९३	८८	७८	६३	९९	८६	९६
९८	७५	९८	९४	७८	७१	८४	९६	८१
११०	९४	८३	९५	९८	७३	७२	५८	७२
- (क) वरील वितरणाचा जोडस्तंभालेख काढा. ३
७. (अ) केंद्रीय प्रवृत्तीचे मापन म्हणून मध्यमानाचे मूल्यमापन करा. ३
- (ब) खालील वितरणाचे मध्यमान, मध्यगा आणि बहुलक काढा. १३

C.I.

Frequency

१००-१०९

५

९०-९९

६

८०-८९

१०

७०-७९

१२

६०-६९

१०

५०-५९

६

४०-४९

४

३०-३९

३

२०-२९

२

१०-१९

८. (अ) परीवर्तनशीलतेचे मापक म्हणून चतुर्थांश विचलनाचे वर्णन करा.
(ब) खालील वितरणाचे प्रमाण विचलन काढा.

CI		f
२९-३२	—	३
२५-२८	—	६
२१-२४	—	९
१७-२०	—	१६
१३-१६	—	८
९-१२	—	७
५-८	—	५
१-४	—	४

$$N = ५८$$

(क) वरील वितरणातील P_{60} आणि PR-14 काढा.

९. थोडक्यात टिपा द्या (कोणत्याही चार) :-

(अ) सामान्य संभाव्यता वक्र	(ड) Z-प्राप्तांक
(ब) कर्टोसिस	(इ) स्टॅनाइन
(क) विषम वितरण	(फ) T-प्राप्तांक

१०. (अ) सहसंबंध म्हणजे काय ? सहसंबंधाचे उपयोग सांगा.

(ब) खालील संचातील सहसंबंध श्रेणीपद्धतीने काढा.

X	Y
५४	४३
१६	२२
१८	२४
२२	२६
५४	४५
३१	३५
४०	३६
२८	४५

(क) आलेल्या उत्तराचे अर्थग्रहण करा.

Con.-1070(a)-12

CR-5299

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. (1) Question Nos. 1 and 10 are **compulsory**.
(2) Attempt any **two** questions out of the remaining from **each** section.
(3) Attempt **six** questions in **all**.
(4) **Both** the sections should be written in the **same** answer book.
(5) Use of **calculator** is **allowed**. **Each** step of calculation should be **clearly** written in the answer book.
(6) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
(7) **Graph** papers will be **provided**.

Section I

1. Discuss the terms psychological testing and assessment and describe the various types of norms. 18

2. Describe the concept of test half and Kuder Richardson 16

3. What is test validity ? Describe construct validity with reference to the following :- 16
- Evidence of Pretest–Posttest changes.
  - Evidence from distinct groups.
  - Convergent and discriminant evidence
  - Evidence of changes with age.

4. What is item analysis ? Explain in detail qualitative Item Analysis. 16

5. (a) Evaluate WISC IV as an intelligence scale. 8
(b) Explain the procedure of administering, scoring and interpreting Rorschach. 8

Section II

6. (a) Describe the various steps in constructing a frequency distribution table. 3
(b) Arrange the following scores in a frequency distribution table– 10

84	71	77	79	65	66	62
81	62	96	88	72	58	90
92	79	70	90	55	64	81
80	73	78	88	52	71	77
85	74	95	54	78	70	51
70	87	85	64	83	84	
89	73	55	71	94	75	

N = 47

- (c) Plot a polygon for the data given above – 3
7. (a) Describe the characteristics of Mean. 3
(b) Calculate Mean, Median and Mode for the following distribution. 13

CI	f
87–89	6
84–86	5
81–83	9
78–80	11
75–77	12
72–74	6
69–71	4
66–68	2
63–65	3

N = 58

8. (a) Explain the uses of percentiles. 3
(b) Calculate Quartile deviation for the following distribution : 9

CI	f
90–99	2
80–89	5
70–79	8
60–69	10

9. Write notes on any **four** of the following :-

16

- (a) Concept of Probability
- (b) Application of the Normal Distribution curve.
- (c) Stanine
- (d) T score
- (e) Z score
- (f) Skewness.

10. (a) Explains the different types of correlation.

4

(b) Calculate Rank Order Correlation for the following set of scores.

13

X	Y
60	30
62	38
64	32
50	32
59	34
55	45
52	47
50	32

(c) Interpret your answer.

1

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
(३ तास)

(एकूण गुण: १००)

- सूचना : (१) प्रश्न क्रमांक १ आणि १० अनिवार्य आहेत.
 (२) उर्वरित प्रश्नांपैकी प्रत्येक विभागातून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
 (३) एकूण सहा प्रश्न लिहावयाचे आहेत.
 (३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
 (४) गणकयंत्र वापरण्यासाठी परवानगी आहे. गणितीय मांडणीची प्रत्येक पायरी स्पष्टपणे लिहा.
 (२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (७) आलेख कागद देण्यात येतील.

विभाग १

१. मनोमापन आणि मूल्यनिर्धारण ह्या संज्ञांची चर्चा करा आणि विविध प्रकारांच्या मानदंडांचे वर्णन करा. १८
२. चाचणी विश्वसनीयतेची संकल्पना सांगा आणि अर्ध-भाग विभाजन आणि कुडर-रिचर्डसन विश्वसनीयतेची चर्चा करा. १६
३. चाचणी वैधता म्हणजे काय ? रचनात्मक वैधतेचे खालील संदर्भात वर्णन करा. १६
- (अ) चाचणीपूर्व-चाचणीपश्चात होणारे बदल
  - (ब) भिन्नगट-पुरावे
  - (क) एककेंद्रीय आणि भेदात्मक पुरावे
  - (ड) वयानुसार होणारे बदल.
४. चाचणी-बाब विश्लेषण म्हणजे काय ? गुणात्मक चाचणी-बाब विश्लेषणाचे सविस्तर वर्णन करा. १६

विभाग २

६. (अ) वारंवारिता तक्ता तयार करण्याच्या पायऱ्या सांगा.

३

(ब) खालील प्राप्तांकाचा वारंवारिता तक्ता तयार करा :

८४	७१	७७	७९	६५	६६	६२
८१	६२	९६	८८	७२	५८	९०
९२	७९	७०	९०	५५	६४	८१
८०	७३	७८	८८	५२	७१	७७
८५	७४	९५	५४	७८	७०	५१
७०	८७	८५	६४	८३	८४	
८९	७३	५५	७१	९४	७५	

१०

$$N = ४७$$

(क) वरील वितरणाचा जोडस्तनभालेख काढा.

३

७. (अ) मध्यमानाची वैशिष्ट्ये सांगा.

३

(ब) खालील वितरणाचे मध्यमान, मध्यांक आणि बहुलक काढा.

१३

CI	f
८७—८९	६
८४—८६	५
८१—८३	९
७८—८०	११
७५—७७	१२
७२—७४	६
६९—७१	४
६६—६८	२
६३—६५	३

$$N = ५८$$

८. (अ) प्रतिशत मूल्याचे उपयोग स्पष्ट करा.

३

(ब) खालील वितरणाचे चतुर्थांश विचलन काढा.

९

CI	f
९०—९९	२
८०—८९	५
७०—७९	८
६०—६९	१०
५०—५९	१२
४०—४९	७
३०—३९	५
२०—२९	३
१०—१९	२

$$N = ५४$$

(क) वरील वितरणाचे P_{80} आणि PR-72 काढा.

४

९. थोडक्यात टिपा द्या (कोणत्याही चार) :-

१६

- (अ) संभाव्यतेची संकल्पना
- (ब) सामान्य वक्राची उपयुक्तता
- (क) स्टॅनाइन
- (ड) T-प्राप्तांक
- (इ) Z-प्राप्तांक
- (फ) विषम वितरण

१०. (अ) सहसंबंधाचे विविध प्रकार सांगा.

४

(ब) खालील संचातील सहसंबंध श्रेणीपद्धतीने काढा.

१३

X	Y
६०	३०
६२	३८
६४	३२
५०	३२
५९	३४
५५	४५
५२	४७
५०	३२

(क) आलेल्या उत्तराचे अर्थग्रहण करा.

१

-----

48 : 1st half.12-AM(i)

Con. 1231&(a)-12.
(CR-5274-5275)

Psychology : paper - IV - Abnormal psychology
(OLD COURSE)

CR-5274

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B. :** (1) Attempt **five** questions in all, but **not more than three** from a single section.
(2) Attempt according to any **one** of the following combinations :—
(a) Any **three** questions from **Section I** and any **two** questions from **Section II**.
(b) Any **two** questions from **Section I** and any **three** questions from **Section II**.
(3) **All** questions carry **equal** marks. (20 marks each)

Section I

1. Write short notes on any **four** of the following :— 20
  - (a) Cognitive theories of abnormality
  - (b) Twin studies and adoption studies of abnormality
  - (c) Family Systems theories of abnormality
  - (d) Dissociative amnesia
  - (e) Causes and treatment of Body Dysmorphic Disorder
  - (f) Characteristics of DID.
2. Describe various historical perspectives of abnormality. 20
3. Discuss various theories and treatment of OCD. 20
4. Write notes on the following :— 20
  - (a) Paranoid Personality Disorder
  - (b) Narcissistic personality disorder.

Section II

5. Write short notes on any **four** of the following :— 20
  - (a) Symptoms of conduct and oppositional defiant disorder
  - (b) Biological and Psychological causes of separation anxiety disorder
  - (c) Symptoms of Autism
  - (d) Causes of GID
  - (e) Fetishism
  - (f) Hypoactive sexual desire disorder.
6. Describe various biological and psychological theories of suicide. 20
7. Elaborate on various psychosocial theories of Schizophrenia. 20
8. Describe the major symptoms of dementia and discuss in detail the causes of dementia of Alzheimer's type. 20

[TURN OVER

Con. 1231-CR-5274-12.

2

(मराठी रूपांतर)
(जुना अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

- सूचना : (१) एकूण पाच प्रश्न सोडवा, परंतु एकाच विभागातील तीनपेक्षा जास्त प्रश्न सोडवू नका.
(२) खाली दिलेल्या पद्धतीपैकी कोणत्याही एका पद्धतीने प्रश्न सोडवा :-
(अ) विभाग १ मधून तीन प्रश्न आणि विभाग २ मधून दोन प्रश्न सोडवा.
(ब) विभाग १ मधून दोन प्रश्न आणि विभाग २ मधून तीन प्रश्न सोडवा.
(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

विभाग १

१. खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर थोडक्यात टिपा लिहा :- २०
  - (अ) अपसामान्यतेवरील बोधनिक सिद्धान्त
  - (ब) अपसामान्यतेशी संबंधित जुळ्यांवरील व दत्तक संशोधन
  - (क) अपसामान्यतेवरील कौटुंबिक व्यवस्था सिद्धान्त
  - (ड) वियोजित स्मृतिभ्रंश
  - (फ) शरीरस्वरूपस्थितीविषयक विकृतीची कारणे व त्यावरील उपचार
  - (फ) डी आय डी ची वैशिष्ट्ये.
२. अपसामान्यतेशी संबंधित विविध ऐतिहासिक दृष्टिकोनांचे वर्णन करा. २०
३. ओ सी डी वरील विविध सिद्धान्तांची व उपचारांची चर्चा करा. २०
४. टिपा लिहा :- २०
  - (अ) संशयविक्षोभित व्यक्तिमत्त्व विकृती
  - (ब) स्वकेंद्रित व्यक्तिमत्त्व विकृती.

विभाग २

५. खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर थोडक्यात टिपा लिहा :- २०
  - (अ) आचरणविषयक व विरोधात्मक वर्तनाशी निगडित विकृतीची लक्षणे
  - (ब) विलगता चिंता विकृतीची जैविक व मानसशास्त्रीय कारणे
  - (क) आत्ममग्नतेची लक्षणे (ऑटिझम)
  - (ड) जी आय डी ची कारणे
  - (इ) वस्तुकामोदीपनशीलता
  - (फ) लैंगिक इच्छेच्या कमतरतेशी संबंधित विकृती.
६. आत्महत्येवरील विविध जीवशास्त्रीय व मानसशास्त्रीय सिद्धान्तांचे वर्णन करा. २०
७. छिन्नमनस्कतेवरील विविध मानससामाजिक सिद्धान्त विशद करा. २०
८. मस्तिष्क विकृतीच्या प्रमुख लक्षणांचे वर्णन करा आणि मस्तिष्क विकृतीतील अल्झायमर प्रकारच्या कारणांची सविस्तर चर्चा करा. २०

N.B. : (1) Attempt any **two** questions from Question No. 1 and **three** more from Question No. 2 to 8.

OR

Attempt any **five** questions from Question No. 2 to 8.

(2) **No** question is **compulsory**.

1. Answer any **two** questions from the following :—
  - (a) How does sociocultural perspective explain abnormal behaviour ? 20
  - (b) Explain diagnostic features, theories and treatment of dissociative amnesia, dissociative fugue and depersonalization disorder. 20
  - (c) Discuss various characteristics theories and treatment of Antisocial Personality Disorder. 20
2. Explain various dimensions of Mental Status Examination. 20
3. Write in detail :— 20
  - (a) Generalized Anxiety Disorder.
  - (b) Obsessive – Compulsive Disorder.
4. Write short notes on any **four** of the following :— 20
  - (a) Hypoactive Sexual Desire Disorder
  - (b) Sexual Aversion Disorder
  - (c) Male Erectile Disorder
  - (d) Female Orgasmic Disorder
  - (e) Premature Ejaculation
  - (f) Sexual Pain Disorders.
5. How do different theories explain the causes of suicide ? Discuss assessment and treatment of suicidality. 20
6. Describe Other Psychotic Disorders in detail. 20
7. What is Mental Retardation ? Describe various theories and treatment of Mental Retardation. 20
8. Throw light on various characteristics theories and treatment of sexual impulsivity and Intermittent Explosive Disorder. 20

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्र. २ ते ८ मधून कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा.

किंवा

प्रश्न क्र. २ ते ८ मधून कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) कोणताही प्रश्न अनिवार्य नाही.

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-
  - (अ) समाजसांस्कृतिक दृष्टिकोन अपसामान्य वर्तन कसे स्पष्ट करतो ? २०
  - (ब) वियोजित स्मृतिभ्रंश, वियोजित पलायन व अवैयक्तिकीकरण विकृतीची निदानात्मक वैशिष्ट्ये, सिद्धान्त व उपचार स्पष्ट करा. २०
  - (क) समाजविघातक व्यक्तिमत्त्व विकृतीच्या विविध वैशिष्ट्यांची, सिद्धान्तांची व उपचारांची चर्चा करा. २०
२. मानसिक स्थितीच्या परीक्षेचे विविध पैलू स्पष्ट करा. २०
३. सविस्तर लिहा :- २०
  - (अ) सर्वसाधारण चिंता विकृती
  - (ब) अयथार्थ विचार व कृतीप्रधान विकृती.
४. संक्षिप्त टिपा लिहा (कोणत्याही चार) :- २०
  - (अ) लैंगिक इच्छेच्या कमतरतेशी संबंधित विकृती
  - (ब) लैंगिक वर्जनात्मक विकृती
  - (क) पुरुषांमधील लैंगिक उद्दीपनाशी संबंधित विकृती
  - (ड) स्त्रियांमधील लैंगिक आनंदाशी संबंधित विकृती
  - (इ) मुदतपूर्व वीर्यपतन
  - (फ) लैंगिक दुःखवेदन विकृती.
५. निरनिराळे सिद्धान्त आत्महत्येची कारणे कशी स्पष्ट करतात ? आत्महत्याप्रवणतेचे परीक्षण व त्यावरील उपचार यांची चर्चा करा. २०
६. अन्य मनोविक्षोभित विकृतींचे सविस्तर वर्णन करा. २०
७. मनोमांद्यता म्हणजे काय ? मनोमांद्यतेवरील विविध सिद्धांतांचे व उपचारांचे वर्णन करा. २०
८. लैंगिक उर्मीशीलता आणि अधुनमधून घडणाऱ्या प्रक्षोभक वर्तनविषयक विकृतीची वैशिष्ट्ये, सिद्धान्त व उपचार यावर प्रकाश टाका. २०

T.Y.B.A

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For I.D.O.L. Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

April 12

Psychology - P - VI

- N.B.** (1) All figures to the right indicate full marks.
(2) All answers should be written in the same answer-book.

For Regular Students — attempting Old Course.

- (3) Attempt any two questions from Section I and any two questions from Section II. (Attempt four questions in all for 80 marks.)

For I.D.O.L. Students :

- (4) Section III is only for I.D.O.L. students. Attempt any two questions from Section I and any two questions from Section II and the questions from Section III. (Attempt five questions in all for 100 marks.)

Section I

1. Write short notes on any four :— 20
  - (a) Administrative test categories
  - (b) Work sample test
  - (c) Biographical data
  - (d) Simulators
  - (e) Transfer of training
  - (f) Sexual harassment awareness training.
2. Compare task performance and contextual performance and discuss the constraints on performance. 20
3. Discuss the various rating sources for performance measurement. 20

Section II

4. Write short notes on any four of the following :— 20
  - (a) Types of power
  - (b) Leader v/s Manager
  - (c) Path Goal Theory
  - (d) Consequences of job satisfaction
  - (e) Negative effects of telecommuting
  - (f) Forms of commitment.
5. Explain and evaluate the VIE theory and the Equity theory of motivation. 20
6. Explain the Classic Organizational theory and the Human Relations theory with reference to organizational structure. 20

Section III (Only for IDOL students)

7. Write short notes on any four of the following :— 20
  - (a) Polygraph
  - (b) Uses of job analysis information
  - (c) Checklists
  - (d) Job rotation
  - (e) Job loss
  - (f) Characteristics of transformational leaders.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)	
(जुना अभ्यासक्रम)	
नियमित विद्यार्थ्यांसाठी]	(वेळ : २½ तास)
दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी]	(३ तास)
	[एकूण गुण : ८०
	[एकूण गुण : १००

सूचना : (१) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(२) सर्व प्रश्नांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी :

(३) विभाग १ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा व विभाग २ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. (८० गुणांसाठी चार प्रश्न सोडवा.)

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी :

(४) विभाग ३ फक्त दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी आहे. विभाग १ मधून कोणतेही दोन आणि विभाग २ मधून कोणतेही दोन व विभाग ३ मधील प्रश्न सोडवा. (१०० गुणांसाठी) एकूण पाच प्रश्न सोडवा.

विभाग १

- संक्षिप्त टीपा लिहा (कोणत्याही चार) :-- २०

(अ) प्रशासकीय चाचणी गट	(ड) Simulators
(ब) कार्य नमुना चाचणी	(इ) प्रशिक्षण स्थानांतर
(क) जीवनविषयक माहिती	(फ) लैंगिक पीडनेच्या जाणीवेचे प्रशिक्षण.
- कार्यकृती वर्तन आणि संदर्भीय कार्यकृती यांची तुलना करा आणि कार्यकृतीवरील बंधनांची चर्चा करा. २०
- विविध कार्यकृतीमापनासाठी पदनिश्चयन स्रोतांची चर्चा करा. २०

विभाग २

- संक्षिप्त टीपा लिहा (कोणत्याही चार) :-- २०

(अ) सत्तेचे प्रकार
(ब) नेता विरुद्ध व्यवस्थापक
(क) Path Goal सिद्धांत - मार्ग उद्दिष्ट सिद्धांत
(ड) कार्यसमाधानाचे परिणाम
(इ) Telecommuting चे नकारात्मक परिणाम
(फ) बांधिलकीचे प्रकार.
- प्रेरणेचा VIE सिद्धांत आणि संतुलन सिद्धांत स्पष्ट करा आणि यांचे मूल्यमापन करा. २०
- संघटनेच्या बांधणीच्या संदर्भात संघटनेचा अभिजात सिद्धांत आणि मानवी संबंध सिद्धांत स्पष्ट करा. २०

विभाग ३

(फक्त दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी)

- संक्षिप्त टीपा लिहा (कोणत्याही चार) :-- २०

(अ) बहुविध आलेख
(ब) कार्यविश्लेषण माहितीचे उपयोग
(क) Checklist
(ड) विविध कामावर फिरविणे
(इ) कार्य तोटा
(फ) परिवर्तनीय नेत्याचे गुणधर्म.

(REVISED COURSE)

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

For I.D.O.L. Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B.** (1) All **figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (2) **All** answers should be written in the **same** answer-book.

For Regular Students :

- (3) Attempt Question No. 1 for **40 marks** and any **two** more questions from Question Nos. 2 to 6.

ORAttempt any **four** questions from Question Nos. 2 to 6.**For I.D.O.L. Students :**

- (4) **Follow** the same **instructions** as given **above** and also attempt Question No. 7 which is **compulsory** for **I.D.O.L.** Students.

1. Answer any **two** of the following questions :—(Total = **40 marks**)
  - (a) Explain the psychological issues in learning applied to training. 20
  - (b) Explain leadership functions and discuss the pressures and problems of leaders. 20
  - (c) Describe the individual differences in responding to stress. 20
2. Write short notes on any **four** of the following :— 20
  - (a) Purposes of performance appraisal
  - (b) Written narratives
  - (c) MBO for performance appraisal
  - (d) 360 degree feedback for appraisal
  - (e) Cognitive processes of raters
  - (f) Ways to improve performance appraisal.
3. Discuss in detail the Recruitment process. 20
4. Discuss the different aspects of job involvement and organizational commitment. 20
5. Explain the organizational structure of Bureaucratic organizations and High involvement management. 20
6. Discuss the following research methods used in Consumer Psychology :— 20
  - Surveys and Public opinion polls
  - Focus groups
  - Motivation research
  - Observation of shopping behaviour.

(Only for I.D.O.L. Students)

7. Write short notes on any **four** of the following :— 20
  - (a) Situational interview
  - (b) Vestibule training
  - (c) Job Characteristics theory
  - (d) Self managing work teams
  - (e) Work overload a
  - (f) Buying habits ar

(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी]

(वेळ : २½ तास)

[एकूण गुण : ८०

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी]

(३ तास)

[एकूण गुण : १००

सूचना : (१) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(२) सर्व प्रश्नांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

(३) ही प्रश्नपत्रिका नवीन अभ्यासक्रमासाठी आहे व नियमित विद्यार्थ्यांनीच सोडवावी.

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी :

(४) प्रश्न क्र. १ हा ४० मार्कांसाठी सोडवा व प्रश्न क्र. २ ते ६ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

किंवा

प्रश्न क्र. २ ते प्रश्न क्र. ६ मधून कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी :

(४) नियमित विद्यार्थ्यांसाठी असलेल्या सूचनांशिवाय प्रश्न क्र. ७ हा फक्त दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनीच सोडवावा. (एकूण पाच प्रश्न सोडवा.)

१. कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :-- (संपूर्ण गुण = ४०)

(अ) प्रशिक्षणाला संबंधित शिकण्याचे मनोवैज्ञानिक मुद्दे

(ब) नेतृत्वाची कार्ये स्पष्ट करा आणि नेत्यांवरील दबाव आणि समस्या यांची चर्चा करा.

(क) तणावाला प्रतिसाद देण्यात व्यक्तिभिन्नता स्पष्ट करा.

२०

२०

२०

२. संक्षिप्त टिपा लिहा (कोणत्याही चार) :--

(अ) कार्यकृती मूल्यांकनाचे उद्देश

(ब) लिखित वृत्तांत

(क) कार्यकृती मूल्यांकनासाठी MBO

(ड) मूल्यांकनासाठी ३६०° पश्चभरण

(इ) पदनिश्चयकांची बौद्धिक प्रक्रिया

(फ) कार्यकृती मूल्यांकन सुधारण्याचे मार्ग.

२०

३. कर्मचारी निवडणूक प्रक्रियेची सविस्तर चर्चा करा.

२०

४. कार्य गुंतवणुकीच्या आणि संघटना बांधिलकीच्या विविध घटकांची चर्चा करा.

२०

५. Bureaucratic संघटनेची बांधणी आणि उच्च गुंतवणूक व्यवस्थापन स्पष्ट करा.

२०

६. ग्राहक मनोविज्ञानात वापरणाऱ्या खालील संशोधन पद्धतींची चर्चा करा :--

२०

• सर्वेक्षण आणि लोकमत मोजणी

• केंद्रित समूह (Focus Group)

• प्रेरणा संशोधन

• खरेदी वर्तनाचे निरीक्षण.

(फक्त दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी)

७. संक्षिप्त टिपा लिहा (कोणत्याही चार) :--

२०

(अ) परिस्थितीजन्य मुलाखत

(ब) वेस्टिबुल (Vestibule) प्रशिक्षण

(क) कार्य गुणधर्म सिद्धांत (Job Characteristic Theory)

(ड) स्वयंचलित कार्यगट

(इ) कामाचा अतिभार आणि कमीभार ही तणाव आणण्याची कारणे

(फ) खरेदीची सवय आणि व्यापाराच्या खुणेशी निष्ठा.

VT-F.H.Exam. Mar.-12-55

Con. 1228 &(a)-12.

(CR-5283-5284)

(OLD COURSE)

(3 Hours)

CR-5283

[Total Marks : 100

N.B. : Attempt any **five** questions, but not more than **three** questions from a **single** section.i.e. -

(a) Attempt any **three** questions from **Section I** and any **two** questions from **Section II**.

OR

(b) Attempt any **two** questions from **Section I** and any **three** questions from **Section II**.

Section I

1. Write short notes (any **four**) :- 20
  - (a) Gestalt Psychology
  - (b) Ecological approach
  - (c) Experiments and Quasi experiments
  - (d) Neurological studies of memory processes
  - (e) Coding in STM
  - (f) Characteristics of echo.
2. Explain the feature analysis model of perception. 20
3. What is divided Attention ? Examine studies on divided attention. 20
4. Describe the features of anterograde and Retrograde amnesia. 20

Section II

5. Write short notes (any **four**) :- 20
  - (a) The feature comparison model
  - (b) Schemata
  - (c) The process dissociation framework
  - (d) Generate and test technique
  - (e) Expert systems
  - (f) Critical thinking.
6. Explain Fink's principles of visual imagery. 20
7. Discuss the classical view and the prototype view of concept formation. 20
8. Briefly view cognitive illusions in decision making. 20

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : एकूण पाच प्रश्न सोडवा परंतु प्रत्येक विभागातून जास्तीत जास्त तीनच प्रश्न सोडवा. म्हणजेच. —

(अ) पहिल्या विभागातून कोणतेही तीन प्रश्न व दुसऱ्या विभागातून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

किंवा

(ब) पहिल्या विभागातून कोणतेही दोन प्रश्न व दुसऱ्या विभागातून कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा.

विभाग १

१. टिपा लिहा (कोणत्याही चार) :- २०
  - (अ) समष्टीवादी मानसशास्त्र
  - (ब) पर्यावरणीय दृष्टीकोन
  - (क) प्रयोग आणि प्रयोगसमान पद्धती
  - (ड) स्मृतीप्रक्रियांचा नसशास्त्रीय अभ्यास
  - (इ) अल्पकालीन स्मृतिमधील सांकेतिकरण
  - (फ) श्रवण प्रतिमेची वैशिष्ट्ये.
२. संवेदनाच्या घटक वैशिष्ट्ये विश्लेषण सिद्धांताची माहिती द्या. २०
३. विभाजीत अवधान म्हणजे काय ? या अवधानावर झालेल्या प्रयोगांविषयी माहिती द्या. २०
४. पुरोगामी आणि प्रतिगामी स्मृतीनाशाची माहिती द्या. २०

विभाग २

५. टिपा लिहा (कोणत्याही चार) :- २०
  - (अ) घटक वैशिष्ट्ये तुलना प्रारूप
  - (ब) बोधन प्रतिमा
  - (क) प्रक्रिया वियोजन संरचना
  - (ड) अभ्युपगम विकसित करणे व त्याचे परीक्षण करणे
  - (इ) तज्ञ यंत्रणा.
  - (फ) चिकित्सक/मूल्यमापनात्मक विचार.
६. दृकप्रतिमा क्षमतेविषयीच्या फिक यांनी सांगितलेल्या तत्त्वांविषयी चर्चा करा. २०
७. संकल्पना निर्मितीचा अभिजात दृष्टीकोन आणि आदिरचना प्रारूप यांची माहिती द्या. २०
८. निर्णय प्रक्रियेतील विविध बोधनिक भ्रमांबद्दल थोडक्यात माहिती द्या. २०

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100

N.B. : (1) Attempt any **two** questions from Q. No. 1 and **three** questions from Q. Nos. 2 to 8.

OR

(2) Attempt any **five** questions from Q. Nos. 2 to 8.

1. Answer any **two** of the following questions :— 40
  - (a) Evaluate the standard theory and process model of the information-processing approach.
  - (b) Explain the impact of working memory on cognition.
  - (c) Briefly describe various limitations in the reasoning process.
2. State the contributions of Wilhelm Wundt, Edward Titchener, Hermann Von Ebbinghaus and William James in the study of Cognitive Psychology. 20
3. With reference to Gestalt grouping principles, Template approach and Pandemonium model, describe the process of pattern recognition. 20
4. Explain orienting reflex and attention capture, spotlight attention and visual search as basic input attentional processes. 20
5. Discuss the process of storing information in episodic memory with reference to depth of processing, emotion and survival value, context and encoding specificity and organization in storage. 20
6. Examine the Collins and Quillian model and Smith's Feature Comparison Model of Semantic memory. 20
7. Write short notes on the following (any **four**) :— 20
  - (a) Infantile Amnesia
  - (b) Flashbulb memories
  - (c) Overconfidence in memory
  - (d) Misinformation effect
  - (e) Prospective memory
  - (f) False memories.
8. How can people improve their problem solving ability ? 20

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ मधील कोणतेही दोन प्रश्न व प्रश्न क्र. २ ते ८ मधील कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा.

किंवा

(२) प्रश्न क्रमांक २ ते ८ मधील कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

१. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :- ४०
  - (अ) माहिती-प्रक्रियाकरण दृष्टीकोनाचा प्रमाणभूत सिद्धांत व प्रक्रिया प्रारूप ह्यांचे मूल्यमापन करा.
  - (ब) कार्यरत स्मृतीच्या बोधनप्रक्रियेवर पडणाऱ्या प्रभावाचे स्पष्टीकरण द्या.
  - (क) तर्कप्रक्रियेच्या विविध मर्यादांचे थोडक्यात वर्णन करा.
२. बोधनिक मानसशास्त्राच्या अभ्यासामध्ये, विल्हेम वुंड्ट, एडवर्ड टिचनर, हर्मन व्हॉन एर्बिंगहॉस व विलीयम जेम्स ह्यांनी २० दिलेल्या योगदानाविषयी लिहा.
३. समष्टीवादी संघटनतत्त्वे, ठसे जुळणी दृष्टीकोन व पॅन्डेमोनियम (गोंगाट) प्रारूप ह्यांच्या मदतीने संरचना प्रत्यभिज्ञानाच्या २० प्रक्रियेचे वर्णन करा.
४. अभिमुख प्रतिक्षिप्त क्रिया आणि अवधान खेचले जाणे, केंद्रित/प्रकाशझोतातील अवधान व दृश्य शोधन-ह्या मूलभूत २० माहिती स्विकारसंबंधित अवधान प्रक्रियांचे स्पष्टीकरण द्या.
५. प्रक्रियाकरणाची सखोलता, भावना व अस्तित्वासाठी आवश्यक मूल्य, संदर्भ व सांकेतिकरण वैशिष्ट्ये तसेच स्मृतीसंग्रहातील २० संघटन ह्या घटकांच्या मदतीने घटनासंबंधित स्मृतीमध्ये माहिती संग्रहीत करण्याची प्रक्रिया कशी घडते ह्याविषयी चर्चा करा.
६. अर्थसंबंधित स्मृतीचे, कॉलिन्स आणि क्लियन प्रारूप तसेच स्मिथ ह्यांनी मांडलेले घटकवैशिष्ट्ये तुलना प्रारूप २० ह्यांचे परीक्षण करा.
७. खालीलपैकी कोणत्याही चार विषयी टिपा लिहा :- २०
  - (अ) बालवयातील स्मृतीनाश
  - (ब) प्रकाशझोतातील स्मृती
  - (क) स्मृतीविषयक अतिआत्मविश्वास
  - (ड) चुकीची माहिती परिणाम
  - (इ) भविष्यातील घटनांची स्मृती
  - (फ) मिथ्या स्मृती.
८. लोक, त्यांची समस्या परिहार क्षमता कशाप्रकारे सुधारू शकतील ? २०

*****

T.Y.B.A Psychology - Paper - IX -

April 12

AGJ 1st half (d) 92

Con. 1813 & (a)-12.

(CR-5289-5290)

Counseling - Psychology
(OLD COURSE)

(2 ½ Hours)

CR-5289

[Total Marks : 80

- N.B. :** (1) Attempt any **two** questions from **each** section.
(2) **All** questions carry **equal** marks.
(3) Answer **four** questions in **all**.

Section I

1. Write short notes on any **four** of the following :- 20
  - (a) Process goals in counseling
  - (b) Non-linearity of stages
  - (c) Free and responsible behaviour
  - (d) Positive regard
  - (e) Concreteness
  - (f) Excessive questioning.
2. Explain the characteristics of effective counselors. 20
3. Describe confrontation as a technique of in-depth exploration. 20

Section II

4. Write short notes on any **four** of the following :- 20
  - (a) Respect for autonomy as an ethical principle
  - (b) Ethical theory
  - (c) Non-sexual dual relationship
  - (d) Mistakes counselors make in assessment process
  - (e) Placement of assessment in counseling process
  - (f) Intake interview.
5. Describe Termination. What are the client and counselor responses to termination ? 20
6. Describe the nature, process and contribution of the Psychoanalytic theory in Counseling. 20

(मराठी रूपांतर)

(२ १/२ तास)

(एकूण गुण : ८०)

- सूचना :** (१) प्रत्येक विभागातून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
(२) एकूण चार प्रश्न सोडवा.
(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

२. प्रभावी समुपदेशकाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. २०
३. समुपदेशनाच्या सखोल शोधनीकरणातील समुखीकरणाच्या तंत्राचे वर्णन करा.

विभाग २

४. खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर लघु टिपा लिहा - २०
- (अ) स्वायत्ततेचा आदर हे एक नैतिक तत्त्व
- (ब) नितीमूल्ये सिध्दांत
- (क) अलैंगिक द्विसंबंध
- (ड) गुणमापनाच्या प्रक्रियेतील समुपदेशकाच्या चूका
- (इ) समुपदेशनाच्या प्रक्रियेत गुणमापनाची भूमिका
- (फ) प्राथमिक मुलाखत.
५. समुपदेशन संपवण्याचे वर्णन करा. समुपदेशन संपवण्याबद्दलच्या समुपदेशक व सहाय्यार्थीच्या प्रतिक्रिया कोणत्या असतात ? २०
६. समुपदेशनाच्या मनोविश्लेषणात्मक सिध्दांताच्या स्वरूपाचे, प्रक्रियेचे व योगदानाचे वर्णन करा. २०

Con. 1813(a)-12.

(REVISED COURSE)

CR-5290

(2 ½ Hours)

[Total Marks : 80

N.B. : (1) Attempt Question No. 1 for 40 marks and any two more questions from Question Nos. 2 to 6.

OR

(2) Attempt any four questions from Question Nos. 2 to 6.

1. Answer any two questions out of the following three :- 40
- (a) Which are the professional counseling-related activities that the counselor continues to engage in ?
- (b) Explain the types of initial interviews and role of empathy in conducting them.
- (c) Explain skills of immediacy and contracting in the understanding and action phases of counseling.
2. What is Gender-based Counseling ? Discuss various aspects of counseling men. 20
3. Write short notes on any four of the following :- 20
- (a) Achievement test
- (b) Meaning of diagnosis
- (c) Problems of using tests
- (d) Counselor initiated termination
- (e) Ending on a positive note
- (f) Termination of individual session.

AGJ 1st half (d) 94

Con. 1813(a)-CR-5290-12.

3

4. Describe the nature, process and contribution of Person-Centered Counseling. 20
5. Give an overview of the crisis counseling approach. 20
6. What are the issues in groups ? 20

(मराठी रूपांतर)
(२ १/२ तास)

(एकूण गुण : ८०)

सूचना : (१) चाळीस गुणांसाठी प्रश्न क्र. १ सोडवा आणि प्रश्न क्र. २ ते प्रश्न क्र. ६ पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

किंवा

- (२) प्रश्न क्र. २ ते प्रश्न क्र. ६ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
- (३) आवश्यकता वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

१. खालील तीन प्रश्नांपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा :- ४०
  - (अ) व्यावसायिक समुपदेशनाशी निगडित कोणते उद्योग आहेत ज्यात समुपदेशक सतत भाग घेत असतो ?
  - (ब) सुरुवातीच्या मुलाखतीचे प्रकार स्पष्ट करा आणि त्या घेताना परभावप्रवेशाची (Empathy) भूमिका स्पष्ट करा.
  - (क) समजून घेणे व कृती ह्या टप्प्यातील तात्कालिकता व करार करणे ही कौशल्ये स्पष्ट करा.
२. लिंग आधारीत समुपदेशन म्हणजे काय ? पुरुषांच्या समुपदेशनाच्या विविध पैलूची चर्चा करा. २०
३. खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर लघु टिपा लिहा - २०
  - (अ) संपादन चाचणी
  - (ब) निदानाचा अर्थ
  - (क) चाचण्या वापरण्यातील समस्या
  - (ड) समुपदेशनाचे पुढाकार घेऊन समुपदेशन संपवणे
  - (इ) सकारात्मक समुपदेशन समाप्ती
  - (फ) व्यक्तिगत सत्र संपवणे.
४. व्यक्तिकेंद्रित समुपदेशनाचे स्वरूप, प्रक्रिया व योगदान यांचे वर्णन करा. २०
५. समप्रसंग (Crisis) समुपदेशन दृष्टिप्रांताचा आढावा द्या. २०
६. गटांशी निगडित मुद्दे कोणते ? २०

T.Y.B.A. History Paper - IX - General Knowledge (Current Affairs)

Con. 286 & (a)-12.
[CR-1653-1654]

(REVISED COURSE)

CR-1653

For Regular Students]

(2½ Hours)

[Total Marks : 80

- N.B. (1) Alongwith the question paper, the **main answer-book** should be given to the candidates.
(2) **All** questions are **compulsory** in **Section I** and they carry **equal** marks.
(3) **Section I** should be answered in the **Response Sheet** supplied to you.
(4) **Tick (✓)** mark the correct answer from the **alternatives** given below **each** question in **Section I**.
(5) Cancellation, if any, should be indicated by a **cross (x)** sign.
(6) **More than one Tick (✓)** mark for an answer will **disqualify** the answer.
(7) One pen OR ball-pen should be used to **tick** the **response sheet**.
(8) **Response Sheet** of **Section I** will be **collected** by the Supervisor after **80 minutes**.
(9) **Section II** should be written in **separate** answer-book supplied to you.

Section I

Q. I.

- Identify the correct chronology of the following :—
(a) Paleolithic age, Mesolithic age, Neolithic age, Chalcolithic age
(b) Mesolithic age, Neolithic age, Paleolithic age, Chalcolithic age
(c) Neolithic age, Paleolithic age, Mesolithic age, Chalcolithic age
(d) Chalcolithic age, Paleolithic age, Mesolithic age, Neolithic age
- The statue of a dancing girl found at Mohenjo-daro is made of _____.
(a) Bronze (c) Stone
(b) Copper (d) Iron
- Which of the following is the earliest literary text ?
(a) Yajurveda (c) Atharvaveda
(b) Rigveda (d) Samveda
- The Third Buddhist Council was held at _____.
(a) Rajagriha (c) Vaishali
(b) Pataliputra (d) Kanauj
- Who is the founder of Indo-Greek dynasty in India ?
(a) Alexander (c) Menander
(b) Demeterius (d) Toroman
- Fa-hien, a Chinese traveller visited India during the rule of _____ dynasty.
(a) Mauryan (c) Gupta
(b) Shunga (d) Nanda
- Match the following :—

'A'		'B'	
A. Gopala		1. Chola	
B. Pulakesin		2. Pala	
C. Raja Raja		3. Kushana	
D. Kanishka		4. Chalukya	
(a) A - 1	B - 2	C - 3	D - 4
(b) A - 2	B - 4	C - 3	D - 1
(c) A - 4	B - 3	C - 2	D - 1
(d) A - 2	B - 4	C - 1	D - 3

[TURN OVER

mk.A.1stHlf12.75

Con. 286-CR-1653-12.

2

8. Aryabhattachiyan is primarily a treatise on _____.
 (a) Astrology (c) Metallurgy
 (b) Astronomy (d) Mathematics
9. The first Muslim commander who invaded South India was _____.
 (a) Malik Kafur (c) Muhamad-bin-Tughlaq
 (b) Nusrat Khan (d) Allaudin Khilji
10. The Ghaznavid ruler who fought against Jayapala was _____.
 (a) Alptigin (c) Ismail
 (b) Mahmud (d) Sabuktigin
11. The author of Hamir Mahakavya is _____.
 (a) Hemchandra (c) Jaysingha Suri
 (b) Chand Bardai (d) Nayachand Sur
12. Vallabhacharya believed in the worship of _____.
 (a) Sita Ram (c) Vishnu
 (b) Radha-Krishna (d) Siva
13. _____ revolted against his father Aurangzeb :—
 (a) Prince Akbar (c) Azam
 (b) Muazzam (d) Shahiehar
14. Match the following :—

'A'		'B'	
A. Gol Gumbaz		1. Bijapur	
B. Adina Masjid		2. Pandua	
C. Jama Masjid		3. Chittor	
D. Vijayastambha		4. Jaunpur	
(a) A - 1	B - 2	C - 4	D - 3
(b) A - 4	B - 3	C - 2	D - 1
(c) A - 3	B - 2	C - 4	D - 1
(d) A - 1	B - 3	C - 2	D - 4
15. The Golden Temple of Amritsar was first constructed by _____.
 (a) Guru Arjandev (c) Guru Hargobind
 (b) Guru Ramdas (d) Guru Tegbahadur
16. The 'Mir Bakshi' of the Mughal Emperor was the head of the _____.
 (a) Military (c) Foreign Affairs
 (b) Finances (d) Intelligence
17. Which Mughal commander forced Shivaji to sign the Treaty of Purandar in 1665 ?
 (a) Shaistekhan (c) Bahadur Khan
 (b) Raja Jaysingh (d) Raja Jaswant Singh
18. The remarriage of Hindu widows was first legalised during the Governor Generalship of _____.
 (a) Lord Ripon (b) Lord Dalhousie
 (b) William Bentick (c) Lord Canning
19. Which of the following territory was **not** affected by the Revolt of 1857 ?
 (a) Kanpur (c) Chittor
 (b) Jhansi (d) Lucknow

mk.A.1stHlf12.76

Con. 286-CR-1653-12.

3

20. Assertion (A) : The Buland Darwaza at Fatehpur Sikri was built by Akbar in 1602.
Reason (R) : He wanted to commemorate his conquest of Gujarat.
(a) A is true but R is false
(b) A is false but R is true
(c) Both A and R are true and R is not the correct explanation of A
(d) Both A and R are true and R is the correct explanation of A
21. _____ was the eminent leader of Prarthana Samaj in Maharashtra.
(a) Ishwar Chandra Vidyasagar (c) B. G. Tilak
(b) Pandita Ramabai (d) M. G. Ranade
22. Mahatma Gandhi went to Champaran to _____.
(a) launch salt Satyagraha
(b) launch non-cooperation movement
(c) fight against the Zamindars
(d) inquire personally into the grievances of the indigo cultivators
23. 'Abhinav Bharat', the secret revolutionary organisation was founded by _____.
(a) Prafullachaki (c) V. D. Savarkar
(b) Khudiram Bose (d) P. Bihari Das
24. _____ was the first newspaper published in India.
(a) The Oriental Magazine (c) The Calcutta Gazette
(b) The Bengal Gazette (d) The Calcutta Chronicle
25. One of the most important cause of the Civil war in America was _____.
(a) Abolition of slavery (c) Quest for freedom
(b) Industrialization (d) Rebellion by the native American
26. The 'Creation of Adam' is the work of _____.
(a) Raphael (c) Boticelli
(b) Leonardo da Vinci (d) Michelangelo
27. Rousseau advocated his theory in the book titled _____.
(a) Origin of the Species (c) Rise and fall of the Roman Empire
(b) Modern State (d) Social Contract
28. The fall of Bastille is associated with _____.
(a) Napoleon's wars (c) French Revolution
(b) Thirty years wars (d) Franco-Prussian war
29. The Tashkent Agreement was signed between _____.
(a) India and USSR (c) India and USA
(b) India and Pakistan (d) India and Bangladesh
30. Who amongst the following does not have the Veto Power in the UNO ?
(a) Germany (c) France
(b) China (d) USA
31. The Pacific Ocean was discovered by _____.
(a) Ferdinand Magellan (c) Vasco-da-gama
(b) Amerigo Vespucci (d) Columbus

[TURN OVER

mk.A.1stHlf12.77

Con. 286-CR-1653-12.

4

32. Who was the member of the Allied Power in World War I ?
 (a) Germany (c) Turkey
 (b) France (d) Austria-Hungary
33. _____ is a renewable resource.
 (a) Oil (c) Gas
 (b) Soil (d) Coal
34. Brussels is the capital of _____.
 (a) Netherland (c) Belgium
 (b) Switzerland (d) Spain
35. The boundary line between India and Pakistan is demarcated by _____ line.
 (a) McMahon (c) Radcliffe
 (b) Durand (d) 38th Parallal
36. The district with largest forest area in Maharashtra is _____.
 (a) Nagpur (c) Bhandara
 (b) Gadchiroli (d) Gondia
37. _____ is used to measure intensity of sound.
 (a) Multimeter (c) Agrometer
 (b) Audiometer (d) Thermometer
38. The new name of Peking is _____.
 (a) Angora (c) Beijing
 (b) Petrograd (d) Leopoldville
39. 5th June is observed as the World _____.
 (a) Women's Day (c) Environment Day
 (b) Literacy Day (d) Population Day
40. The hill station Kasauli is in _____.
 (a) Himachal Pradesh (c) Maharashtra
 (b) Uttaranchal (d) Tamil Nadu
41. The science of genes, heredity and the variation of organism is called _____.
 (a) Genetics (c) Botany
 (b) Neurology (d) Zoology
42. _____ is the most important source of public revenue in India.
 (a) Interest (c) Licence Fees
 (b) Tax (d) Dividends
43. Bharatpur Bird Sanctuary is in _____.
 (a) Madhya Pradesh (c) Rajasthan
 (b) Uttar Pradesh (d) Gujarat
44. _____ is called the 'Land of Maple'.
 (a) Cuba (c) Finland
 (b) Netherland (d) Canada
45. The secular nature of the Indian Constitution means that the State _____.
 (a) supports some religious (c) supports all religious
 (b) supports all religion. (d) supports no religious

mk.A.1stHlf12.78

Con. 286-CR-1653-12.

5

46. Kyoto Protocol is associated with _____.
(a) Disarmament (c) Environment
(b) World Trade (d) Human Trafficking
47. The term checkmate is associated with _____.
(a) Billiards (c) Chess
(b) Bridge (d) Golf
48. _____ was the first President of the Planning Commission of India.
(a) Sardar Patel (c) Dr. B. R. Ambedkar
(b) Pt. Jawaharlal Nehru (d) M. Vishweshwarya
49. HIV virus affects the _____ in the human body.
(a) Red Blood Cells (c) Thrombocytes
(b) White Blood Cells (d) Platelets
50. _____ is the folk dance of West Bengal.
(a) Jatra (c) Rasliila
(b) Gidda (d) Garba
51. Clove is obtained from the _____.
(a) flower bud (c) stem
(b) root (d) fruit
52. The Padma Bhushan Award 2011 was conferred on _____.
(a) Asha Parekh (c) Waheeda Rehman
(b) Kajol (d) Nanda
53. Kanheri caves are located in the city of _____.
(a) Mumbai (c) Pune
(b) Nashik (d) Bangalore
54. _____ football stadium is located in Goa.
(a) Eden Garden (c) Green Park
(b) Fatorda (d) Sawai Mansingh
55. _____ is the national tree of India.
(a) Jackfruit tree (c) Mango tree
(b) Neem tree (d) Banyan tree
56. _____ planet has the shortest orbit.
(a) Mars (c) Earth
(b) Jupiter (d) Mercury
57. Identify the correct pair.
(a) Phillipines — Len
(b) Romania — Krona
(c) Sweden — Peso
(d) Oman — Rial
58. The present Indian Ambassador to USA is _____.
(a) Padmavati Bandopadhyaya (c) Nirupama Rao
(b) Kanchan Chowdhry (d) Chanda Kochhar

[TURN OVER

mk.A.1stHlf12.79

Con. 286-CR-1653-12.

6

59. The guardian of Fundamental Rights is _____.
(a) Supreme Court (c) Cabinet
(b) Parliament (d) Election Commission
60. Al Tahrir square is in _____.
(a) China (c) Bahrain
(b) Egypt (d) Saudi Arabia
61. _____ is the present Chief Election Commissioner.
(a) Kiran Bedi (c) Navin Chawla
(b) S. Y. Quraishi (d) Deepak Kapoor
62. _____ is the recipient of the Magsaysay Award 2011.
(a) Dr. Harish Hande and Nileema Mishra
(b) Shanta Sinha
(c) Aravind Kejriwal
(d) Aruna Roy
63. Ustad Amjad Ali Khan is the exponent of _____.
(a) Tabla (c) Sarod
(b) Sitar (d) Santoor
64. With which game is Durand Cup associated ?
(a) Football (c) Cricket
(b) Hockey (d) Table tennis
65. _____ won the Wimbledon 2011 Men's Singles title.
(a) Rafael Nadal (c) Andy Roddick
(b) Novak Djokovic (d) Roger Federer
66. Hu Jintao is the President of _____.
(a) Japan (c) North Korea
(b) South Korea (d) China
67. The Chairperson of the Rajya Sabha is _____.
(a) Sultan Ahmed (c) Meira Kumar
(b) E. Ahmad (d) Mohd. Hamid Ansari
68. Leh is situated on the banks of the river _____.
(a) Ravi (c) Indus
(b) Gomti (d) Satlej
69. Moplahs are predominantly found in _____.
(a) Rajasthan (c) Bihar
(b) Kerala (d) Punjab
70. _____ is the winner of ICC World Cup 2011.
(a) India (c) Pakistan
(b) Sri Lanka (d) England
71. One of the recipients of the Nobel Prize 2011 for Economics is _____.
(a) Christopher A. Sims (c) Adam Riess
(b) Tomas Transtromer (d) Tawakkul Karman

Q. III

mk.A.1stHlf12.80

Con. 286-CR-1653-12.

7

72. In 2011 which Indian state celebrated 50 years of independence from the colonial rule ?
 (a) Gujarat (c) Maharashtra
 (b) Goa (d) Odisha
73. Who won the 2011 Miss Universe Title ?
 (a) Olesia Stefanko (c) Leila Lopes
 (b) Priscila Machado (d) Nikolina Loncar
74. The 58th National Film Award for the Best Feature Film was given to _____.
 (a) Audukalam (c) Champions
 (b) Baboo Band Baaja (d) Adaminte Makan Abu
75. Steve Jobs was one of the co-founder of _____.
 (a) Blackberry (c) Facebook
 (b) Microsoft (d) Apple
76. Identify the individual whose media empire was affected by illicit hacking scandal.
 (a) Steven Speilberg (c) Rupert Murdoch
 (b) Warren Buffet (d) Anil Ambani
77. The headquarters of the UNICEF is at _____.
 (a) Geneva (c) Paris
 (b) New York (d) London
78. Which of the following term is **not** associated with computers ?
 (a) RAM (c) ECG
 (b) Modem (d) CD-ROM
79. _____ is the recipient of Arjuna Award 2011.
 (a) Rajkumar (c) Gagan Narang
 (b) Zaheer Khan (d) Dipika Pallikal
80. Who amongst the following was inspired by Anna Hazare to create an ideal village named Hiware Bazar ?
 (a) Popatrao Pawar (c) R. R. Patil
 (b) Ajit Pawar (d) Praful Patel

Section II (A) — (Marks : 30)

- N.B.** (1) Attempt any **three** questions.
 (2) **All** questions carry **equal** marks.
 (3) The maximum limit for **each** answer is **250 words**.

- Q. II.** (1) Arab Uprisings
 (2) Census 2011 in India
 (3) Debt Crises in USA
 (4) End of Osama Bin Laden
 (5) Assembly Elections in Kerala 2011
 (6) ICC Cricket World Cup 2011
 (7) Lokpal Bill
 (8) Rash driving by Youth – a cause of concern
 (9) Dev Anand – the evergreen legend

Section II (B) — (Marks : 10)

- Q. III.** Write short notes on any **two** of the following —
 (a) Gandhism (c) Multiculturalism
 (b) Liberalism (d) Socialism

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(सुधारित अभ्यासक्रम)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी]

(२½ तास)

[एकूण गुण : ८०

- सूचना : (१) प्रश्नपत्रिकेबरोबर विद्यार्थ्यांना मुख्य उत्तरपत्रिका देण्यात येईल.
 (२) पहिल्या विभागातील सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत व त्यांना समान गुण आहेत.
 (३) पहिल्या विभागातील सर्व प्रश्नांची उत्तरे तुम्हाला दिलेल्या प्रतिसाद पत्रावर (Response Sheet) लिहावीत.
 (४) पहिल्या विभागातील प्रश्नांखाली दिलेल्या पर्यायांमधून योग्य पर्याय निवडून त्यावर (✓) अशी खूण करावी.
 (५) उत्तर रद्द करण्याची आवश्यकता वाटल्यास (X) अशी खूण करावी.
 (६) उत्तर निवडताना (✓) या खूणेचा वापर एकापेक्षा अधिकवेळा केल्यास उत्तर रद्द समजण्यात येईल.
 (७) प्रतिसाद पत्रात उत्तर निवडण्याची खूण करण्यासाठी पेन किंवा बॉलपेनचाच वापर करावा.
 (८) पहिल्या विभागातील प्रश्नांची उत्तरे, ज्यावर खूपेने दर्शवायची आहेत ते प्रतिसाद पत्र पर्यवेक्षक ८० मिनिटांनी गोळा करतील.
 (९) दुसऱ्या विभागातील उत्तरे वेगळ्या उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

विभाग १

प्र. १ ला

१. खालीलपैकी योग्य काळ घटना क्रम ओळखा :--
 (अ) पुराणाअश्मयुग, मध्याब्मयुग, नवाब्मयुग, ताम्रपाषाणयुग
 (ब) मध्याब्मयुग, नवाब्मयुग, पुराणाअश्मयुग, ताम्रपाषाणयुग
 (क) नवाब्मयुग, पुराणाअश्मयुग, मध्याब्मयुग, ताम्रपाषाणयुग
 (ड) ताम्रपाषाणयुग, पुराणाअश्मयुग, मध्याब्मयुग, नवाब्मयुग.
२. मोहंजोदडो येथे सापडलेली नर्तिकेची मूर्ती ----- ने बनविलेली आहे.
 (अ) कासा (क) दगड
 (ब) तांबा (ड) लोखंड
३. पुढीलपैकी कोणता सुरुवातीचा लिखित ग्रंथ आहे ?
 (अ) यजुर्वेद (क) अथर्ववेद
 (ब) ऋग्वेद (ड) सामवेद.
४. ----- येथे तिसऱ्या बौद्ध महासभेचे आयोजन करण्यात आलेले होते.
 (अ) राजगृह (क) वैशाली
 (ब) पाटलीपुत्र (ड) कनौज
५. इंडो-ग्रीक राजघराण्याची स्थापना भारतात कोणी केली ?
 (अ) अलेक्झांडर (क) मिनांडर
 (ब) दिमित्रस (ड) तोरोमन
६. ----- राजघराण्याच्या काळात चीनी प्रवासी फहियानने भारताला भेट दिली.
 (अ) मौर्य (क) गुप्त
 (ब) शुंग (ड) नंद

७. जोड्या जुळवा :--

'अ'		'ब'	
(अ) गोपाल	1. चोल	(क) अ-4, ब-3, क-2, ड-1	
(ब) पुलकेशी	2. पाल	(ड) अ-2, ब-4, क-1, ड-3	
(क) राजराजा	3. कुषाण		
(ड) कनिष्क	4. चालुक्य		
(अ) अ-1, ब-2, क-3, ड-4			
(ब) अ-2, ब-4, क-3, ड-1			

८. आर्यभट्टीन हे प्रबंध मुख्यतः ----- वर आधारित आहे.

(अ) ज्योतिषशास्त्र	(क) धातुविज्ञान
(ब) खगोलशास्त्र	(ड) गणित

९. दक्षिण भारतावर स्वारी करणारा पहिला मुस्लीम सेनापती ----- होता.

(अ) मलिक कफूर	(क) मुहम्मद बिन तुघलक
(ब) नुसरत खान	(ड) अल्लाउद्दीन खिलजी

१०. ----- ह्या गझनवीद राज्यकर्त्याने जयपाल विरूद्ध लढाई केली.

(अ) अल्पतजीन	(क) इस्माईल
(ब) महमूद	(ड) सबुक्तजीन

११. ----- हे हमीर महाकाव्याचे लेखक आहेत.

(अ) हेमचंद्र	(क) जयसिंघ सुरी
(ब) चांदबरदई	(ड) न्यायचंद सुर

१२. वल्लभाचार्यांचा ----- देवावर विश्वास होता.

(अ) सिताराम	(क) विष्णू
(ब) राधाकृष्ण	(ड) शिव

१३. औरंगजेबाच्या ----- मुलाने त्यांच्या विरोधात बंड केले.

(अ) राजपुत्र अकबर	(क) आझम
(ब) मुआज्जम	(ड) शाहीहर

१४. खालील जोड्या जुळवा :--

'A'		'B'	
(अ) गोल घुमट	1. विजापूर	(क) अ-3, ब-2, क-4, ड-1	
(ब) अदिना मस्जिद	2. पांडुआ	(ड) अ-1, ब-3, क-2, ड-4.	
(क) जामा मस्जिद	3. चितोड		
(ड) विजयस्तंभ	4. जोनपूर		
(अ) अ-1, ब-2, क-4, ड-3			
(ब) अ-4, ब-3, क-2, ड-1			

१५. ----- हे अमृतसर येथील सुवर्ण मंदिराचे पहिले निर्माते होते.

(अ) गुरु अर्जुनदेव	(क) गुरु हरगोविंद
(ब) गुरु रामदास	(ड) गुरु तेगबहादूर

[TURN OVER

nk.A.1stHlf12.83

Con. 286-CR-1653-12.

10

१६. मुघल साम्राज्याचे 'मिर बक्षी' हे ----- विभागाचे प्रमुख होते.

- (अ) सैन्य (क) परराष्ट्रीय महत्त्वाचे व्यवहार
(ब) आर्थिक (ड) गुप्तचर

१७. १६६५ मध्ये मुघलांच्या कोणत्या सेनानायकाने शिवाजीला पुरंदरचा तह अभिलिखित करण्यास भाग पाडले ?

- (अ) शाहिस्तेखान (क) बहादूर खान
(ब) राजा जयसिंग (ड) राजा जसवंत सिंग.

१८. गर्व्हनर जनरल ----- च्या काळात हिंदू विधवा पुनर्विवाह कायदेशीर करण्यात आले.

- (अ) लॉर्ड रिपन (क) लॉर्ड डलहौसी
(ब) विल्यम बेंटीक (ड) लॉर्ड कॅनिंग

१९. खालीलपैकी कोणत्या प्रदेशावर १८५७ च्या बंडाचा प्रभाव पडला नाही ?

- (अ) कानपूर (क) चित्तोड
(ब) झांसी (ड) लखनौ

२०. विधान (A) अकबराने १६०२ मध्ये फतेहपूर सिक्री येथे बुलंद दरवाजा बांधला.

कारण (R) त्यांना गुजरात येथील विजय लोकांच्या स्मरणात ठेवायचे होते.

- (अ) A बरोबर आहे परंतु R चुकीचे आहे.
(ब) A चुकीचे आहे परंतु R बरोबर आहे.
(क) A व R दोन्हीही बरोबर आहेत आणि R हे A चे बरोबर स्पष्टीकरण नाही.
(ड) A व R दोन्हीही बरोबर आहेत आणि R हे A चे बरोबर स्पष्टीकरण आहे.

२१. ----- हे महाराष्ट्रातील प्रार्थना समाजाचे नामवंत पुढारी होते.

- (अ) ईश्वरचंद्र विद्यासागर (क) बी. जी. टिळक
(ब) पंडिता रमाबाई (ड) एम्. जी. रानडे

२२. ----- साठी महात्मा गांधी चंपारण्य येथे गेले.

- (अ) मिठाच्या सत्याग्रहाच्या सुरुवात (क) जमीनदारी विरुद्ध लढण्या
(ब) असहकार चळवळीची सुरुवात (ड) निळ उत्पादकांच्या समस्यांची स्वतः विचारपूस करण्या

२३. ----- यांनी 'अभिनव भारत' ही गुप्त क्रांतिकारी संघटना स्थापन केली.

- (अ) प्रफुल चाकी (क) वि. डी. सावरकर
(ब) खुदीराम बोस (ड) पी. बिहारी दास

२४. ----- हे भारतातील पहिले प्रकाशित वृत्तपत्र होते.

- (अ) ओरिएंटल मॅगझिन (क) कलकत्ता गॅझेट
(ब) बंगाल गॅझेट (ड) कलकत्ता क्रोनिकल.

२५. ----- हे अमेरिकेतील यादवी युद्धाचे प्रमुख कारण होते.

- (अ) गुलामगिरीवर बंदी (क) स्वातंत्र्याचा शोध
(ब) औद्योगिकीकरण (ड) अमेरिकेतील मूळ रहिवाश्यांचे बंड

२६. 'क्रिएशन ऑफ अँडम' ही कलाकृती ----- ह्यांची आहे.

- (अ) रॅफल (क) बोटीसेली
(ब) लिओनार्डो डा विंची

mk.A.1stHlf12.84

Con. 286-CR-1653-12.

11

२७. रूसो ह्यांनी ----- या पुस्तकात आपला सिद्धांत मांडला.
 (अ) ओरिजीन ऑफ द स्पिशज (क) राईज अँड फॉल ऑफ द रोमन एम्पायर
 (ब) मॉडर्न स्टेट (ड) सोशल काँट्रॅक्ट
२८. बेस्टाईलचा पाडाव (Fall of Bastille) ही घटना ----- शी संबंधित आहे.
 (अ) नेपोलियनचे युद्ध (क) फ्रेंच राज्यक्रांती
 (ब) तीस वर्षांचे युद्ध (ड) फ्रेंको-पुर्तुगाल युद्ध.
२९. ताश्कंदचा करार ----- ह्या दोन राष्ट्रांमध्ये अधोलिखित झाला.
 (अ) भारत व रशिया (क) भारत व अमेरिका
 (ब) भारत व पाकिस्तान (ड) भारत व बांगलादेश
३०. खालीलपैकी कोणत्या देशाला संयुक्त राष्ट्रसंघटनेत नकाराधिकार (Veto Power) वापरण्याचा अधिकार नाही.
 (अ) जर्मनी (क) फ्रान्स
 (ब) चीन (ड) अमेरिका.
३१. ----- ह्यांनी प्रशांत महासागराचा शोध लावला.
 (अ) फर्डिनंड मेगलॅन (क) वास्को-द-गामा
 (ब) अमेरिगो व्हेस्पूची (ड) कोलंबस
३२. खालीलपैकी कोणता देश पहिल्या महायुद्धात मित्र राष्ट्रांचे सभासद होते ?
 (अ) जर्मनी (क) तुर्की
 (ब) फ्रान्स (ड) ऑस्ट्रिया-हंगेरी
३३. ----- ह्यामुळे साधनीकरणाचे नूतनीकरण होते.
 (अ) तेल (क) उर्जा (गॅस)
 (ब) माती (ड) कोळसा.
३४. ब्रुसेल ही ----- देशाची राजधानी आहे.
 (अ) नेदरलँड (क) बेल्जियम
 (ब) स्वित्झरलँड (ड) स्पेन
३५. भारत आणि पाकिस्तान या देशांमधील सीमा रेषा ----- या नावाने ओळखली जाते.
 (अ) मॅकमोहन (क) रॅडक्लीफ
 (ब) ड्युरॅट (ड) ३८ वे पॅरलल.
३६. महाराष्ट्रातील ----- जिल्ह्यातील भाग जंगलांनी सर्वात जास्त व्यापलेले आहे.
 (अ) नागपूर (क) भंडारा
 (ब) गडचिरोली (ड) गोंदिया
३७. ध्वनीची तीव्रता मोजण्यासाठी ----- ह्या यंत्राचा वापर केला जातो.
 (अ) मल्टीमीटर (क) ऑग्रोमीटर
 (ब) ऑडिओमीटर (ड) थर्मोमीटर

[TURN OVER

mk.A.1stHlf12.85

Con. 286-CR-1653-12.

12

३८. पेकिंगचे नवीन नाव ----- आहे.

- (अ) अंगोरा
(ब) पेट्रोग्रॅड

- (क) बिजिंग
(ड) लियोपोल्डव्हिली

३९. ५ जून हा जागतिक ----- म्हणून पाळला जातो.

- (अ) महिला दिवस
(ब) साक्षरता दिवस

- (क) पर्यावरण दिवस
(ड) लोकसंख्या दिवस

४०. कसौली हे थंड हवेचे ठिकाण ----- येथे आहे.

- (अ) हिमाचल प्रदेश
(ब) उत्तरांचल

- (क) महाराष्ट्र
(ड) तामिलनाडू

४१. जनुक, आनुवंशिकतेचे विज्ञान व अवयवयुक्त परिपूर्ण जीवातील विविधता ----- आहे.

- (अ) आनुवंशिकता
(ब) मज्जातंतूचा शास्त्रीय अभ्यास

- (क) वनस्पतीशास्त्र
(ड) प्राणीशास्त्र

४२. ----- हे लोकनिधीचे सर्वात महत्वाचे स्रोत आहे.

- (अ) व्याज
(ब) कर

- (क) परवाना शुल्क
(ड) नफ्याचा हिस्सा

४३. भरतपूर पक्षी अभयारण्य ----- येथे आहे.

- (अ) मध्यप्रदेश
(ब) उत्तरप्रदेश

- (क) राजस्थान
(ड) गुजरात

४४. ----- हे 'लँड ऑफ मॅपल' म्हणून ओळखले जाते.

- (अ) क्यूबा
(ब) नेदरलँड

- (क) फिनलँड
(ड) कॅनडा

४५. भारतीय संविधानाचे धर्मनिरपेक्ष स्वरूप म्हणजे ----- आहे.

- (अ) काही धर्मांना समर्थन देतो
(ब) सर्व धर्मांना समर्थन देतो

- (क) धर्मविरोधी
(ड) कोणताही शासकीय धर्म नाही.

४६. क्योटो शिष्टाचार (प्रोटोकॉल) हा ----- शी संबंधित आहे.

- (अ) निःशस्त्रीकरण
(ब) जागतिक व्यापार

- (क) पर्यावरण
(ड) मानवी अवैध व्यापार

४७. शह (Checkmate) हा शब्द ----- शी संबंधित आहे.

- (अ) बिलिअर्ड्स
(ब) ब्रिज

- (क) बुद्धिबळ
(ड) गोल्फ

४८. ----- हे भारताच्या नियोजन आयोगाचे पहिले अध्यक्ष होते.

- (अ) सरदार पटेल
(ब) पंडित ज. नेहरू

- (क) डॉ. बी. आर. आंबेडकर
(ड) म. विश्वेस्वर्या

mk.A.1stHlf12.86

Con. 286-CR-1653-12.

13

४९. एच्.आय. व्ही. मनुष्याच्या शरीराच्या ----- वर हल्ला करतो.
 (अ) लाल रक्त पेशी (क) थ्रोम्बोसाईट
 (ब) पांढऱ्या रक्त पेशी (ड) चेतापेशी
५०. ----- हे पश्चिम बंगालचे लोकनृत्य आहे.
 (अ) जत्रा (क) रासलीला
 (ब) गिद्दा (ड) गरबा
५१. लवंग ----- या घटकापासून मिळविली जाते.
 (अ) फूलकळी (क) फांदी
 (ब) मूळ (ड) फळ
५२. पद्मभूषण पुरस्कार २०११ ----- ह्यांना बहाल करण्यात आला.
 (अ) आशा पारेख (क) वहिदा रहेमान
 (ब) काजोल (ड) नंदा
५३. कान्हेरी गुंफा ----- या शहरात स्थित आहे.
 (अ) मुंबई (क) पुणे
 (ब) नाशिक (ड) बंगलूर
५४. ----- हे फूटबॉल स्टेडिअम गोव्यामध्ये आहे.
 (अ) इडन गॉर्डन (क) ग्रीन पार्क
 (ब) फटोर्डा (ड) सवाई मानसिंग
५५. ----- हे भारताचे राष्ट्रीय वृक्ष आहे.
 (अ) फणसाचे वृक्ष (क) आंब्याचे वृक्ष
 (ब) कडुलिंबाचे वृक्ष (ड) वडाचे वृक्ष
५६. ----- ह्या ग्रहाचा सर्वात लहान परिभ्रमणाचा मार्ग आहे.
 (अ) मंगळ (क) पृथ्वी
 (ब) गुरू (बृहस्पती) (ड) बुध
५७. योग्य जोडी ओळखा :--
 (अ) फिलिपाईन्स -- लेन (क) स्विडन -- पेसो
 (ब) रुमानिया -- क्रोना (ड) ओमान -- रियाल
५८. ----- हे अमेरिकेत भारताचे विद्यमान राजदूत आहेत.
 (अ) पद्मावती बंडोपाध्याय (क) निरुपमा राव
 (ब) कांचन चौधरी (ड) चंदा कोच्चर
५९. ----- हे मूलभूत अधिकाराचे संरक्षक आहे.
 (अ) सर्वोच्च न्यायालय (क) मंत्रीमंडळ
 (ब) संसद (ड) निवडणूक आयोग

[TURN OVER

mk.A.1stHlf12.87

Con. 286-CR-1653-12.

14

६०. अल ताहिर चौरस (square) ----- येथे आहे.
 (अ) चीन (क) बहरीन
 (ब) मिस्र (ड) सीदी अरेबिया
६१. ----- हे सध्याचे मुख्य निवडणूक आयुक्त आहेत.
 (अ) किरण बेदी (क) नविन चावला
 (ब) एस्. वाय्. कुरेशी (ड) दिपक कपूर
६२. ----- हे मेगॅससे पुरस्कार २०११ चे प्राप्तकर्ता आहेत.
 (अ) डॉ. हरिश हांडे व निलिमा मिश्रा (क) अरविंद केजरीवाल
 (ब) शांता सिन्हा (ड) अरुणा रॉय
६३. उस्ताद अमजत अली खान हे ----- वाद्यामध्ये विशारद आहेत.
 (अ) तबला (क) सरोद
 (ब) सितार (ड) संतूर
६४. डुरांड कप कोणत्या खेळाशी संबंधित आहे ?
 (अ) फुटबॉल (क) क्रिकेट
 (ब) हॉकी (ड) टेबल टेनिस
६५. ----- याने विम्बल्डन २०११ चा पुरुष एकेरी सामना जिंकला.
 (अ) रफेल नडाल (क) अँड्री रॉडिक
 (ब) नोर्वेक डाजकोवीच (ड) रॉजर फेडरर
६६. ह्यु जिंताओ हे ----- चे राष्ट्रपती आहेत.
 (अ) जपान (क) उत्तर कोरिया
 (ब) दक्षिण कोरिया (ड) चीन
६७. राज्यसभेचे अध्यक्ष ----- हे आहेत.
 (अ) सुलतान अहमद (क) मिरा कुमार
 (ब) ई अहमद (ड) मोहम्मद हमिद अंसारी
६८. लेह हे ----- नदीच्या तीरावर वसलेले आहे.
 (अ) रावी (क) सिंधु
 (ब) गोमती (ड) सतलज
६९. मोपला हे ----- येथे प्रामुख्याने वसलेले आहेत.
 (अ) राजस्थान (क) बिहार
 (ब) केरळ (ड) पंजाब
७०. ----- हे आय.सी.सी. विश्व कप २०११ चे विजेते आहेत.
 (अ) भारत (क) पाकिस्तान
 (ब) श्रीलंका (ड) इंग्लंड

mk.A.1stHlf12.88

Con. 286-CR-1653-12.

15

७१. ----- हे अर्थशास्त्रातील नोबेल पुरस्कार २०११ च्या प्राप्तकरीतापैकी एक आहेत.
(अ) क्रिस्टोफर-ए-सिम्स	(क) अडम रिड्स
(ब) तोमस ट्रान्सट्रोमर	(ड) तव्वकुल कर्मन
७२. कोणत्या भारतीय राज्याने २०११ मध्ये वसाहतीच्या शासनातून ५० वे वर्ष स्वतंत्र झाल्याचा सोहळा साजरा केला ?
(अ) गुजरात	(क) महाराष्ट्र
(ब) गोवा	(ड) ओडिसा
७३. विश्वसुंदरी २०११ चा किताब कोणी जिकला ?
(अ) ओलिशिया स्टीफनको	(क) लैला लोपेस
(ब) प्रिसिला मटण्याडो	(ड) निकोलीना लॉनकार
७४. सर्वोत्कृष्ट चित्रपटाचा अठ्ठावन्नावा राष्ट्रीय चित्रपट पुरस्कार ----- याला मिळाला.
(अ) आदु कलाम	(क) चॅम्पियन्स
(ब) बाबू बॅड बाजा	(ड) अदर्मिते मखान अबू
७५. स्टीव जॉन्स हे ----- चे सह-संस्थापक होते.
(अ) ब्लॅकबेरी	(क) फेसबुक
(ब) मायक्रोसॉफ्ट	(ड) ऑपल
७६. खालीलपैकी कोणाचे प्रसार माध्यमातील साम्राज्य अनैतिक संगणक लोकवादात विखुरले गेले ?
(अ) स्टीवन स्लिपबर्ग	(क) रुपर्ड मुरडॉक
(ब) वॉरेन बुफेट	(ड) अनिल अंबानी
७७. युनिसेफचे मुख्य कार्यालय ----- येथे आहे.
(अ) जिनेव्हा	(क) पॅरिस
(ब) न्युयॉर्क	(ड) लंडन
७८. खालीलपैकी कोणता घटक संगणकाशी संबंधित नाही ?
(अ) रॅम (RAM)	(क) इसीजी (ECG)
(ब) मॉडेम (modem)	(ड) सीडी-रॉम (CD-ROM)
७९. ----- हे अर्जुन पुरस्कार २०११ चे प्राप्तकर्ता आहेत.
(अ) राजकुमार	(क) गगन नारंग
(ब) जहिर खान	(ड) दिपिका पल्लीकल
८०. खालीलपैकी कोणी अण्णा हजारेपासून प्रेरणा घेऊन हिवरे बाजार ह्या आदर्श गावाची निर्मिती केली ?
(अ) पोपटराव पवार	(क) आर. आर. पाटील
(ब) अजित पवार	(ड) प्रफुल्ल पटेल

[TURN OVER

mk.A.1stHlf12.89

Con. 286-CR-1653-12.

16

विभाग २ (अ) -- (गुण ३०)

- सूचना : (१) पुढीलपैकी कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
(३) प्रत्येक उत्तराची कमाल मर्यादा २५० शब्द इतकी आहे.

- प्र. २ रा (१) अरबांचे बंड
(२) भारताची जनगणना २०११
(३) कर्जाचे अमेरिकेवरील महासंकट
(४) ओसामा बिन लादेनचा अंत
(५) केरळच्या विधानसभा निवडणुका २०११
(६) आय.सी.सी. क्रिकेट जागतिक स्पर्धा २०११
(७) लोकपाल बिल
(८) बेपरवाईने तरुणाद्वारे गाडी चालविणे--एक चिंतेचे कारण
(९) देवआनंद-अलौकीक सदाबहार कलाकार !

विभाग २ (ब) -- (गुण : १०)

सूचना : पुढीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा.

- प्र. ३ रा (अ) गांधीवाद
(ब) उदारमतवाद
(क) बहुसंस्कृतीवाद
(ड) समाजवाद.

Con. 286 (a)–CR–1654-12.**17****For Regular Students]****(2½ Hours)****[Total Marks : 80****For IDOL Students]****(3 Hours)****[Total Marks : 100****N.B. : For Regular Students**

- (1) Attempt any **four** questions.
- (2) **All** questions carry **equal** marks.

For IDOL Students

- (1) Attempt any **five** questions.
- (2) **All** questions carry **equal** marks.

1. Examine the objectives and scope of research in Social Sciences.
2. Discuss the features of a good Hypothesis.
3. What is a Research Design ? Explain the features of a Research Design.
4. Describe the merits and demerits of Interview as a method of data collection.
5. How will a student of research in Ancient Indian, collect and classify source material ?
6. Make a study of the four stages of Data Processing with suitable examples.
7. Bring out the significant characteristics of a well-written Research Report.
8. Write short notes on any **two** of the following :—
  - (a) Features of case study
  - (b) Interview schedule
  - (c) Data Analysis
  - (d) Bibliography.

[TURN OVER

Con. 286 (a)-CR-1654-12.

18

(मराठी रूपांतर)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी]

(२ ½ तास)

[एकूण गुण : ८०

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी]

(३ तास)

[एकूण गुण : १००

सूचना : नियमित विद्यार्थ्यांसाठी

(१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी

(१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. सामाजिक संशोधनाच्या उद्दिष्टांचे परीक्षण करून त्याची व्याप्ती स्पष्ट करा.
२. आदर्श अभ्युपगमाच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा.
३. संशोधन आराखडा म्हणजे काय ? संशोधन आराखडाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
४. तथ्य संकलनाची एक पद्धत म्हणून मुलाखत पद्धतीच्या गुण दोषांची माहिती लिहा.
५. प्राचीन भारताचा अभ्यास विद्यार्थी म्हणून करताना कोणती साधने वापराल ? त्यांचे वर्गीकरण कसे केले जाईल ? ते लिहा.
६. तथ्य विश्लेषणाच्या चार पायऱ्यांचे उचित उदाहरणांच्या सहाय्याने विश्लेषण करा.
७. आदर्श संशोधन अहवालाच्या महत्वाच्या वैशिष्ट्यांविषयी सविस्तर लिहा.
८. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा द्या :-

(अ) व्यष्टी अध्ययन पद्धतीची वैशिष्ट्ये	(क) तथ्य विश्लेषण
(ब) मुलाखत अनुसूची	(ड) संदर्भ सूची.

48 : 1st half-12-(a)JP

Con. 384-12.

F.Y.B.A. History - Paper - VIII -
Contemporary World (1945-2000)

CR-1674

(3 Hours)

[Total Marks : 100

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks (20 marks **each**).

1. Define the term 'Cold War'. Describe the events of the cold war (1945-1962).
2. What do you understand by the term 'decolonisation' ? Discuss the decolonisation of the British Empire in Asia.
3. Critically assess the involvement of U.S.A. in the civil war in Vietnam. Why did the U.S. policy fail ?
4. Discuss the causes of the Revolution in Iran (1979).
5. Describe how the policies of 'Glasnost' and 'Perestroika' resulted in the collapse of the Soviet Union.
6. Comment on :—
(a) 'Economic Miracle' in Japan.
(b) Association of South East Asian Nations (ASEAN).
7. Trace the events that led to the end of the policy of Apartheid in South Africa.
8. Examine the major developments in the Civil Rights Movement in U.S.A.
9. Assess the impact of globalisation on the World.
10. Write short notes on any **two** of the following :—
(a) Disarmament
(b) Human Rights Movement
(c) Bandung Conference
(d) Development and Environment.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. 'शीतयुद्ध' ही संकल्पना स्पष्ट करा. शीतयुद्धास कारणीभूत ठरलेल्या घटनांचे वर्णन करा (१९४५-१९६२).
२. निर्वसाहतीकरण म्हणजे काय ? आशिया खंडातील ब्रिटीश साम्राज्याच्या निर्वसाहतीकरणाची चर्चा करा.
३. व्हिएतनाममधील यादवी युद्धात अमेरिकेच्या सहभागाचा टिकात्मक आढावा घ्या. या युद्धात अमेरिकेची धोरणे का अपयशी ठरली ?
४. इराणमधील (१९७९) क्रांतीच्या कारणांची चर्चा करा.
५. सोव्हिएत रशियाच्या पाडावास कारणीभूत ठरलेल्या पेरेश्वोईका व ग्लासनोस्त या धोरणांचे वर्णन करा.
६. भाष्य करा :-
(अ) जपानमधील आर्थिक आश्चर्य
(ब) आशियान (ASEAN).
७. दक्षिण आफ्रिकेतील वंशवर्णभेद नितीच्या शेवटास कारणीभूत ठरलेल्या घटनांचा मागोवा घ्या.
८. अमेरिकेतील नागरी हक्क चळवळीतील मुख्य घटनांचे परीक्षण करा.
९. जागतिकीकरणाचा जगावर झालेल्या परिणामांचे मुल्यमापन करा.
१०. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-
(अ) निःशस्त्रीकरण
(ब) मानवी हक्क चळवळ
(क) बांडुंग परिषद
(ड) विकास आणि पर्यावरण.

N.B. (1) Attempt any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

April 12

1. What was the Cotton boom ? What were the consequences of this boom ?
2. Comment on : (a) Drainage System in the city of Mumbai
(b) Administration of Mumbai Port.
3. Write a note on Mumbai's economy between the two World wars.
4. Evaluate the progress of education in Mumbai in the nineteenth century.
5. Briefly describe the contribution of the Parsi entrepreneurs.
6. In what way Mumbai played a key role in the activities of the Indian National Congress ?
7. Trace the evolution of the trade Unions in Mumbai.
8. Discuss sub-urbanisation of Mumbai city after 1947.
9. Describe various architectural styles reflecting colonial past of Mumbai.
10. Write short notes on any **two** of the following :—
(a) Opium Trade
(b) Demolition of the Fort Wall
(c) Jagannath Shankarsheth
(d) Theater Movement in Mumbai.

(मराठी रूपांतर)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. कापसाची तेजी म्हणजे काय ? त्याचे काय परिणाम झाले ?
२. भाष्य करा :- (अ) मुंबईतील सांडपाणी व्यवस्था
(ब) मुंबईतील बंदर प्रशासन.
३. दोन महायुद्धांच्या दरम्यान मुंबईच्या अर्थव्यवस्थेवर टीपण लिहा.
४. एकोणीसाव्या शतकातील मुंबईच्या शैक्षणिक विकासाचे मूल्यमापन करा.
५. पारसी व्यवसायिकांच्या योगदानाची थोडक्यात चर्चा करा.
६. राष्ट्रीय सभेच्या कार्यक्रमात मुंबईने कशाप्रकारे महत्वाची भूमिका बजावली ?
७. मुंबईतील कामगार संघटनांच्या विकासाचा आढावा घ्या.
८. १९४७ नंतरच्या मुंबईच्या उपनगरीकरणाची चर्चा करा.
९. मुंबईचा वसाहती कालखंड प्रतिबिंबित करणाऱ्या विविध स्थापत्य शैलीचे वर्णन करा.

१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-

(अ) अफूचा व्यापार

(ब) किल्ल्याच्या भिंतीचा न

(क) जगन्नाथ शंकरशेट

N.B. : (1) Attempt any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. Evaluate the Bakhar's as a source of the history of the Marathas.
2. Narrate the political and socio-cultural conditions in Maharashtra in early seventeenth century.
3. Comment on :-
(a) Afzalkhan Episode, (b) Sack of Surat.
4. Why did Shivaji find it necessary to coronate himself ? Discuss its significance.
5. Evaluate the role of Peshwa Bajirao I in the history of the Marathas.
6. Enumerate the causes and consequences of the Third Battle of Panipat (1761).
7. Comment on the factors responsible for the downfall of the Marathas.
8. Describe the Military and Revenue Administration of Shivaji.
9. Write an essay on the Art and Architecture during the Maratha Period.
10. Write short notes on any **two** of the following:-
(a) Maharashtra Dharma (b) Karnatak Expedition of Shivaji
(c) Sambhaji Maharaj (d) Peshwa Madhav Rao I.

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. मराठ्यांच्या इतिहासाचे एक साधन म्हणून बखरींचे मूल्यमापन करा.
२. सतराव्या शतकाच्या पूर्वार्धातील दख्खनच्या राजकीय, सामाजिक व सांस्कृतिक परिस्थितीचे वर्णन करा.
३. भाष्य करा :-
(अ) अफझलखान प्रकरण, (ब) सुरतेची लूट.
४. शिवाजी महाराजांना राज्याभिषेक करावयाची गरज का भासली ? राज्याभिषेकाचे महत्त्व विशद करा.
५. मराठ्यांच्या इतिहासातील पहिल्या बाजीराव पेशव्यांच्या कामगिरीचे मूल्यमापन करा.
६. १७६१ च्या पानिपतच्या तिसऱ्या युद्धाची कारणे आणि परिणाम विशद करा.
७. मराठा सत्तेच्या अधःपतनाची कारणे यावर भाष्य करा.
८. शिवाजी महाराजांच्या लष्करी आणि महसूल प्रशासन व्यवस्थेचे वर्णन करा.
९. मराठेकालीन कला व स्थापत्यावर निबंध लिहा.
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर
(अ) महाराष्ट्र धर्म

For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

T.Y.B.A.

History - P - VL

April 12

- N.B. : (1) Attempt any four questions of which atleast one question should be from each section.
(2) All questions carry equal marks.
(3) Answers to all questions should be written in the same answer-books.

Section I

1. Define Archaeology. Give a detailed description of Ajanta and Ellora caves.
2. Bring out the contribution of Numismatics to the study of Ancient Indian history.
3. Write short notes on any two of the following :-
(a) Stratigraphic method of excavation (b) C-14 method
(c) Edicts of Ashoka (d) Devanagari and Sharada scripts.

Section II

4. Explain the term 'Museology'. Write a note on the different types of Museums.
5. Give a brief account of the in-house and out-reach activities of a museum.
6. Write short notes on any two of the following :-
(a) Duties of Curator (b) Methods of collection of objects in a museum.
(c) Environmental conservation of objects (d) Presentation techniques.

Section III

7. Define Library Science and explain the role of a Librarian.
8. Describe the various services offered by Libraries.
9. Write short notes on any two of the following :-
(a) Types of Classification (b) Care of Books
(c) Issue of Books (d) Role of Computers and Internet in Libraries.

(मराठी रूपांतर)

- नियमित विद्यार्थ्यांसाठी : (२ १/२ तास) (एकूण गुण : ८०)
दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी : (३ तास) (एकूण गुण : १००)
- सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा मात्र प्रत्येक विभागातून किमान एक प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
(३) सर्व प्रश्नांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

विभाग १

१. पुरातत्त्वशास्त्राची व्याख्या करा. अजिंठा व वेरूळ लेण्यांचे सविस्तर वर्णन करा.
२. प्राचीन भारताच्या इतिहासातील नाणकशास्त्राचे योगदान स्पष्ट करा.
३. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-
(अ) स्तरीय उत्खनन (ब) कार्बन-१४ पद्धत
(क) अशोकाच्या राजाज्ञा (ड) देवनागरी व शारदा लिपी.

विभाग २

४. वस्तुसंग्रहालय शास्त्राची व्याख्या करा. वस्तुसंग्रहालयाच्या विविध प्रकारांवर टिप्पणी लिहा.
५. वस्तुसंग्रहालयाच्या अंतर्गत व बहिर्गत कार्यांवर वृत्तांत लिहा.
६. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-
(अ) अभिरक्षकाची कर्तव्ये (ब) वस्तुसंग्रहालयातील वस्तु गोळा करण्याच्या पद्धती
(क) वस्तूंचे पर्यावरणीय संवर्धन (ड) प्रदर्शनांची तंत्रे.

विभाग ३

७. ग्रंथालय शास्त्राची व्याख्या सांगून ग्रंथपालाच्या कार्याचे वर्णन करा.
८. ग्रंथालयातील विविध सेवांचे वर्णन करा.
९. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-
(अ) वर्गीकरणाच्या पद्धती (ब) पुस्तकांची काळजी
(क) पुस्तकांचे वितरण (ड) ग्रंथालयातील संगणक व इंटरनेटचे कार्य.

*****

For Regular Students]
For IDOL Students]

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

N.B. : (1) Attempt any **four** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. Review the various barriers to effective communication, with suitable examples.
2. Comment on the following :-
(a) Children's films
(b) Documentaries.
3. Define Journalism. State the functions of an Editor and Sub-Editor.
4. Assess the advantages and disadvantages of Television.
5. What are the types of Advertising ?
6. Explain the term 'Public Relation'. Why is Public Relations needed in modern society ?
7. How does Mass Media depict women ?
8. Write short notes on any **two** of the following :-
(a) Modes of Communication
(b) Dadasaheb Phalke
(c) Electronic Media
(d) Radio Formats.

(मराठी रूपांतर)

नियमित विद्यार्थ्यांसाठी :

(२ १/२ तास)

(एकूण गुण : ८०)

दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी :

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. परिणामकारक संज्ञापनात कोणते अडथळे येतात ते उदाहरणासहित लिहा.
२. टिपा लिहा :-
(अ) लहान मुलांचे चित्रपट
(ब) डॉक्युमेंटरी.
३. पत्रकारितेची व्याख्या करा. संपादक व उपसंपादक ह्यांचे कार्य स्पष्ट करा.
४. दूरचित्रवाणीचे फायदे व तोटे कोणते ते स्पष्ट करा.
५. जाहिरातीचे प्रकार कोणते आहेत ते लिहा.
६. 'जनसंपर्क' ह्या शब्दाची व्याख्या करा. आधुनिक काळात जनसंपर्काची गरज का आहे ते मांडा.
७. सामूहिक संज्ञापनात स्त्रियांचे चित्रण कशा प्रकारे होते ?
८. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-
(अ) संज्ञापनाचे मार्ग
(ब) दादासाहेब फाळके
(क) इलेक्ट्रॉनिक प्रसारमाध्यमे
(ड) आकाशवाणीच्या कार्यक्रमांचे नमुने.

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions.
 (2) All questions carry **equal** marks.

- Examine the events leading to the outbreak of the uprising of 1857.
- Explain the major trends in the Socio-religious reform movements of the 19th Century India.
- Assess the role of Mahatma Gandhi with reference to the Civil Disobedience Movement and the Quit India Movement.
- Review the salient features of the Indian Constitution.
- Comment on any **two** of the following :—
 (a) Queen's Proclamation of 1858
 (b) Foundation of the Indian National Congress
 (c) Role of Lokmanya Tilak in the Indian National Movement
 (d) Integration of Indian States.
- What were the circumstances that led to the declaration of National Emergency in 1975.
- Evaluate the working of the Janata Government.
- Give a brief account of India's relations with the U.S.S.R. from 1947 to 1984.
- Discuss the policy of Reservation since Indian Independence.
- Write notes on any **two** of the followings :—
 (a) Nationalisation of Banks in India
 (b) Indira Gandhi and Janata Government
 (c) India's relations with U.S.A. from 1947 to 1984
 (d) Empowerment of Indian Women.

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

[गुण : १००]

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

- १८५७ च्या उठावास कारणीभूत झालेल्या घटकांचे परीक्षण करा.
- १९व्या शतकाच्या भारतातील सामाजिक आणि धार्मिक सुधारणा चळवळीतील प्रमुख प्रवाह स्पष्ट करा.
- सविनय कायदेभंग आणि भारत छोडो चळवळीच्या संदर्भासह महात्मा गांधीजीच्या भूमिकेचे मूल्यांकन करा.
- भारतीय राज्यघटनेच्या ठळक वैशिष्ट्यांचा आढावा घ्या.
- खालीलपैकी कोणत्याही दोहोवर भाष्य करा.
 (अ) १८५८ चा राणीचा जाहीरनामा
 (ब) भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसची स्थापना
 (क) भारतीय राष्ट्रीय चळवळीतील लोकमान्य टिळकांची भूमिका
 (ख) भारतीय संस्थांनाचे विलिनीकरण.
- १९७५ मधील राष्ट्रीय आणिबाणी जाहीर करण्यास कोणती परिस्थिती कारणीभूत होती ?
- जनता सरकारच्या कार्याचे मूल्यमापन करा.
- १९४७ ते १९८४ या कालखंडात www.StudentBounty.com मोडक्यात खुलासा करा.
 Homework Help & Pastpapers

- N.B. (1) Attempt any **five** questions.
(2) All questions carry **equal** marks.

1. Explain the socio-economic conditions prevailing in India at the time of the Turkish invasion.
2. Discuss the career and achievements of Iltutmish.
3. Account for the rise and growth of Vijayanagara Empire under Krishnadeva Raya.
4. Evaluate the administration of Sher Shah Sur.
5. Comment on any **two** of the following :—
 (a) Sultana Raziya
 (b) Market reforms of Ala-ud-din Khilji
 (c) Currency reforms of Muhammad bin Tughlaq
 (d) Baburnama.
6. Analyze the Deccan policy of Aurangzeb. How far was it responsible for the downfall of the Mughals ?
7. Describe the central and provincial administration of Shivaji.
8. Give an account of the development in agriculture and industry during the Mughal period.
9. Examine the causes for the rise of the Bhakti Movement. What was its impact ?
10. Write short notes on any **two** of the following :—
 (a) Golden Age of the Mughal period
 (b) Mansabdari System
 (c) Sambhaji
 (d) Slavery in the Sultanate period.

(मराठी रूपांतर)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. तुर्की आक्रमणकालीन भारतातील सामाजिक-आर्थिक स्थिती स्पष्ट करा.
२. अलतमशचे जीवन आणि कामगिरीची चर्चा करा.
३. कृष्णदेव राय कालीन विजयनगर साम्राज्याचा उदय व वाढ स्पष्ट करा.
४. शेरशहा सूरच्या प्रशासनाचे मूल्यमापन करा.
५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर भाष्य करा :-
 (अ) सुलताना रजिया
 (ब) अल्लाउद्दीन खिलजीच्या बाजार सुधारणा
 (क) मुहम्मद तुघलकाच्या चलन सुधारणा
 (ड) बाबरनामा.
६. औरंगजेबाच्या दखन धोरणाचे परीक्षण करा. ते मुघल साम्राज्याच्या न्हासास कितपत जबाबदार होते ?
७. छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या केंद्रीय व प्रांतीय प्रशासनाचे वर्णन करा.
८. मुघलकालीन कृषी आणि उद्योग विकासाची माहिती सांगा.
९. भक्ती चळवळीच्या उदयाच्या कारणांचे परीक्षण करा. तीचा काय प्रभाव झाला ?
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-
 (अ) मुघलकाळाचे सुवर्णयुग
 (ब) मनसबदारी पद्धत
 (क) संभाजी
 (ड) सुलतान कालीन गुलामगिरी.

Con.146&(a)-12.

(OLD COURSE)

CR-1626-1627

(3 Hours)

[Total Marks : 100

24 April 2012

- N.B.** (1) Attempt any **five** questions, selecting not more than **three** from **one** section.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) **Draw** neat **diagrams** wherever **necessary**.

Section I

1. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Explain Chamberlin's alternative approach. 10
  - (b) What are the important features of Oligopoly ? 10
  - (c) Explain how price and output is determined under 'dominant firm price leadership' model. 10
2. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Explain factor price determination under imperfect competition in product and factor market. 10
  - (b) Discuss the modern theory of rent. 10
  - (c) How wage is determined under Bilateral Monopoly ? 10
3. (a) Discuss general equilibrium in consumption. 10
 (b) Explain Pareto-Optimality and perfect competition. 10
4. Write notes on any **two** of the following :— 20
  - (a) Concepts in game theory.
  - (b) Loanable Funds theory of Interest.
  - (c) Life-cycle hypothesis.
  - (d) Permanent income hypothesis.

Section II

5. (a) Show the derivation of IS curve. 10
 (b) Explain the impact of expansionary fiscal policy in the IS-LM model. 10
6. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Discuss the Ability to pay Principle of taxation. 10
  - (b) Describe tax incidence under different elasticities of supply. 10
  - (c) What are the reasons for increasing public expenditure by modern states? 10
7. Attempt any **two** of the following :—
  - (a) Explain the comparative cost advantage theory of international trade. 10
  - (b) Describe the measures to correct the disequilibrium in the Balance of Payment. 10
  - (c) Explain equilibrium terms of trade with the help of offer curves. 10
8. Write notes on any **two** of the following :— 20
  - (a) Phillips curve
  - (b) Public goods and Merit goods
  - (c) Currency crisis
  - (d) Merits and demerits of flexible exchange rates.

I TURN OVER